

GÜNEY-
DOĞU
AVRUPA
ARAŞTIRMALARI
DERGİSİ

THE JOURNAL OF SOUTH-
EASTERN EUROPEAN STUDIES

ISSN 0378-3863

E-ISSN 2757-9042

SAYI / ISSUE **37**

YIL / YEAR **2021-2**

İSTANBUL
UNIVERSITY
PRESS

Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi
The Journal of Southeastern European Studies

İSTANBUL
UNIVERSITY
PRESS

ISSN: 0378-3863 E-ISSN: 2757-9042

Sayı/Issue: 37, 2021

Sahibi / Owner

Prof. Dr. Hayati DEVELİ
İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Dilbilimi Bölümü, İstanbul, Türkiye /
Istanbul University, Faculty of Letters, Department of Linguistics, Istanbul, Turkey

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü / Responsible Manager

Prof. Dr. Mustafa H. SAYAR
İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, İstanbul, Türkiye /
Istanbul University, Faculty of Literature, Department of History, Istanbul, Turkey

Yazışma Adresi / Correspondence Address

İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü,
Ordu Cad. No: 16, Beyazıt, Fatih 34134, İstanbul, Türkiye
Telefon / Phone: + 90 (212) 455 57 00
E-mail: jses@istanbul.edu.tr
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/iugaad>
<https://iupress.istanbul.edu.tr/tr/journal/jses>

Yayıncı / Publisher

İstanbul Üniversitesi Yayınevi / Istanbul University Press
İstanbul Üniversitesi Merkez Kampüsü, 34452 Beyazıt,
Fatih / İstanbul - Türkiye
Telefon / Phone: +90 (212) 440 00 00

Baskı / Printed by

İlbey Matbaa Kağıt Reklam Org. Müc. San. Tic. Ltd. Şti.
2. Matbaacılar Sitesi 3NB 3 Topkapı / Zeytinburnu,
İstanbul - Türkiye
www.ilbeymatbaa.com.tr
Sertifika No: 17845

Dergide yer alan yazılardan ve aktarılan görüşlerden yazarlar sorumludur.
Authors bear responsibility for the content of their published articles.

Yayın dili Türkçe, İngilizce, Almanca, Fransızca ve yayın kurulunun belirlediği hallerde
Güneydoğu Avrupa ülkelerinin yerel dilleridir.

The publication languages of the journal are Turkish, English, German, French and the local languages of South-Eastern
European countries (for issues approved by the editorial board)

Nisan ve Eylül aylarında, yılda iki sayı olarak yayımlanan uluslararası, hakemli, açık erişimli ve bilimsel bir dergidir.
This is a scholarly, international, peer-reviewed and open-access journal published biannually in April and September.

DERGİ YAZI KURULU / EDITORIAL MANAGEMENT

Baş Editör / Editor-in-Chief

Prof. Dr. Mustafa H. SAYAR, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, İstanbul, Türkiye - mhsayar@istanbul.edu.tr

Baş Editör Yardımcısı / Co-Editor in Chief

Doç. Dr. Özgür KOLÇAK, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, İstanbul, Türkiye - ozkolcak@istanbul.edu.tr

Doç. Dr. Metin ÜNVER, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, İstanbul, Türkiye - unver@istanbul.edu.tr

Sayı Editörü / Guest Editor

Doç. Dr. Murat ÖZTÜRK, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, İstanbul, Türkiye - ozturmk@istanbul.edu.tr

Dil Editörleri / Language Editors

Elizabeth Mary EARL, İstanbul Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksek Okulu, İstanbul, Türkiye - alan.newson@istanbul.edu.tr

Alan James NEWSON, İstanbul Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksek Okulu, İstanbul, Türkiye - elizabeth.earl@istanbul.edu.tr

Kitap İnceleme Editörü / Book Review Editor

Doç. Dr. Ömer GEZER, Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Ankara, Türkiye - omergezer@hacettepe.edu.tr

YAYIN KURULU / EDITORIAL BOARD

Prof. Dr. Olena A. BACHYNS'KA, Odessa I.I. Mechnikov National University, Odessa, Ukrayna Olena_an@ukr.net

Prof. Dr. Ferit DUKA, European University of Tirana, Tiran, Arnavutluk - Ferit.Duka@uet.edu.al

Prof. Dr. Feridun M. EMECEN, İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi, İstanbul, Türkiye - femecen@29mayis.edu.tr

Prof. Dr. Tahsin GEMİL, Babeş-Bolyai University, Cluj Napoca, Romanya - tgemil@yahoo.com

Prof. Dr. Nedim İPEK, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun, Türkiye - nipek@omu.edu.tr

Prof. Dr. Natalia KRÓLIKOWSKA Jedlińska, University of Warsaw, Varşova, Polonya - nataliakrolikowska@wp.pl

Prof. Dr. Hatice ORUÇ, Ankara Üniversitesi, Ankara, Türkiye - hatice.oruc@ankara.edu.tr

Prof. Dr. Claudia RÖMER, University of Vienna, Viyana, Avusturya - claudia.roemer@univie.ac.at

Prof. Dr. Grigorii SHKUNDIN, The Russian Association of the First World War Historians, Moscova, Rusya - shkundin_gregory@mail.ru

Prof. Dr. Ömer TURAN, Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Ankara, Türkiye - omertur@metu.edu.tr

Prof. Dr. Lyudmil VAGALİNSKİ, Bulgarian Academy of Sciences, Sofia, Bulgaristan - lvagalinal@techno-link.com

Doç. Dr. Günhan BÖREKÇİ, Central European University, Budapeşte, Macaristan - borekcig@ceu.edu.

Doç. Dr. Neriman ERSOY HACISALİHOĞLU, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye - nerersoy@istanbul.edu.tr

Doç. Dr. Sevgi PARLAK, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye - sevgipar@istanbul.edu.tr

Dr. Öğr. Üyesi Özgür ORAL, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye - ozoral@istanbul.edu.tr

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa TANRIVERDİ, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye - tanriverdi@istanbul.edu.tr

DANIŞMA KURULU / ADVISORY BOARD

- Prof. Dr. Mahmut AK, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye - mak@istanbul.edu.tr
Prof. Dr. Ebru ALTAN, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye - ealtan@istanbul.edu.tr
Prof. Dr. Mahir AYDIN, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye - mahir@istanbul.edu.tr
Prof. Dr. Süleyman BEYOĞLU, Marmara Üniversitesi, İstanbul, Türkiye - sbeyoglu@marmara.edu.tr
Prof. Dr. İdris BOSTAN, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye - idbos@istanbul.edu.tr
Prof. Dr. Cezmi ERASLAN, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye - cezmi.eraslan@istanbul.edu.tr
Prof. Dr. Davut HUT, Marmara Üniversitesi, İstanbul, Türkiye - davuthut@marmara.edu.tr
Prof. Dr. Askold IVANTCHIK, University of Bordeaux-Ausonius Institute, University of Moscow, Moskova, Rusya - ivantchik@u-bordeaux-montaigne.fr
Prof. Dr. Božidar JEZERNİK, University of Ljubljana, Ljubljana, Sloveny - bozidar.jezernik@ff.uni-lj.si
Prof. Dr. Zeynep KOÇEL ERDEM, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul, Türkiye - zerdem@gmail.com
Prof. Dr. Birsel KÜÇÜKSİPAHIOĞLU, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye - ksipahi@istanbul.edu.tr
Prof. Dr. Florentina NİTU, University of Bucharest, Bükreş, Romanya - florentina.nitu@istorie.unibuc.ro
Prof. Dr. Ali Fuat ÖRENÇ, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye - ore@istanbul.edu.tr
Prof. Dr. Fatih Mehmet SANCAKTAR, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye - sancaktar@istanbul.edu.tr
Prof. Dr. Arzu TERZİ, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye - terzi@istanbul.edu.tr
Prof. Dr. Mehmet Alaaddin YALÇINKAYA, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon, Türkiye - alaaddin@ktu.edu.tr
Doç. Dr. Vera COSTANTINI, Ca' Foscari University of Venice, Venedik, İtalya - vera@unive.it
Doç. Dr. Vural GENÇ, Bitlis Eren Üniversitesi, Bitlis, Türkiye - vgenic@beu.edu.tr
Doç. Dr. Gábor KÁRMÁN, Hungarian Academy of Sciences, Budapest, Macaristan - karman.gabor@btk.mta.hu
Doç. Dr. Phokion KOTZAGEORGİS, Aristotle University of Thessaloniki, Selanik, Yunanistan - phokion@hist.auth.gr
Doç. Dr. Oleksandr SEREDA, National Academy of Sciences of Ukraine, Kiev, Ukrayna - hocabay.odesa@gmail.com
Doç. Dr. Valentina ŠOŠTARIĆ, University of Zadar, Zadar, Hırvatistan - vzovko@unizd.hr
Dr. Ulrike PETER, Berlin-Brandenburg Academy of Sciences and Humanities, Berlin, Almanya - peter@bbaw.de
Dr. Hajnalka TÓTH, University of Szeged, Szeged, Macaristan - hajnalka.toth76@gmail.com

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

Araştırma Makaleleri / Research Articles

- Müşterek Bir Hücum: Slav ve Avarların Selânik Kentine Saldırıları (617/618)
A Joint Attack: the Attacks of the Slav and Avars on the City of Thessaloniki (617/618)
Fatma İnce 1
- Ioannes Kaminiates'e Göre Müslüman Arapların Selânik'i Kuşatması ve Zaptı (904)
The Siege and Capture of Thessaloniki by Muslim Arabs (904) According to Ioannes Kaminiates
Murat Öztürk 17
- Sicilya Kralı II. Roger'nin Bizans'a Taarruzu ve Bizans-Norman Savaşları (1147-1149)
King of Sicily Roger II's Attack on Byzantine and The Byzantine-Norman Wars (1147-1149)
Ebru Altan 45
- Sicilya Normanlarının Son Feri, 1185 Selânik Saldırısı
The Final Luster of Normans of Sicily, the Attack on Thessaloniki in 1185
Zeki Can Hırçın 59
- Selânik Haçlı Krallığı'nın Kuruluşu (1204)
The Foundation of the Crusader Kingdom of Thessalonica (1204)
İsmail Koçuk 79
- Sultan II. İzzeddin Keykâvus Döneminde Sarı Saltuk'un Balkanlara Geçişine Dâir Mütâlaalar
The Examinations on Passage of Sari Saltuk to Balkans During the Reign of Sulţan 'Izz Al-Dîn
Kaykâwus
Pınar Kaya Tan 99
- Osmanlı İlerleyişi Esnasında Trakya Şehirlerinin Durumu Hakkında Bir Değerlendirme
An Evaluation of the State of Thracian Cities During the Ottoman Conquest
Hacer Ateş 125
- Kitâbiyât / Book Review**
- MS 6.-9. Yüzyıllarda Bizans ve Avarlar: Siyasi, Diplomatik ve Kültürel İlişkiler
Byzantium and The Avars 6th-9th Century AD: Political, Diplomatic and Cultural Relations
Aybüke Özcan 157

Müşterek Bir Hücum: Slav ve Avarların Selânik Kentine Saldırıları (617/618)

A Joint Attack: the Attacks of the Slav and Avars on the City of Thessaloniki (617/618)

Fatma İnce¹

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Fatma İnce (Doç. Dr.),
İnönü Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi,
Tarih Bölümü, Malatya, Türkiye.
E-posta: fatma.ince@inonu.edu.tr
ORCID: 0000-0002-9820-4604

Başvuru/Submitted: 19.03.2021

Revizyon Talebi/Revision Requested:
27.03.2021

Son Revizyon/Last Revision Received:
29.03.2021

Kabul/Accepted: 30.03.2021

Atıf/Citation: Fatma İnce, "Müşterek Bir Hücum: Slav ve Avarların Selânik Kentine Saldırıları (617/618)", *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 37 (2021), s. 1-16
<https://doi.org/10.26650/gaad.900115>

öz

Göktürklerin hükmü altına girmek istemeyen Avarlar, batıya doğru hareket etmişler ve Bizans Devleti'ne elçilerini göndererek, onlarla anlaşma yapmak istediklerini bildirmişlerdir. Bizans Devleti'nin ise bu sırada, düşmanları olan Bulgarlara ve Slavlara karşı kullanabilecekleri bir güce ihtiyaçları bulunmaktaydı. Bu sebeple Bizans İmparatoru I. Justinianos (527-565), Avarlar ile bir anlaşma imzalamıştır. Anlaşmaya göre, Bizans Devleti, Avarlara yıllık vergi ödeyecek, Avarlar da bunun karşılığında Bizans Devleti'nin düşmanlarına karşı mücadele edeceklerdir. Dostça başlayan Bizans-Avar münasebetleri, daha sonraki yıllarda, şartların da değişmesiyle farklı bir hâl alacaktır. Nitekim Avarlar, II. Justinos (565-578) döneminden itibaren zaman zaman Bizanslıların düşmanı olan Slavlar ile menfaatlerine göre birlik tesis etmekten çekinmemişlerdir. Vuku bulan Slav-Avar ittifakının en büyük hedeflerinden biri Balkan toprakları üzerinedir. Balkanlar hem Slavlar ve Avarlar hem de Bizans Devleti açısından jeopolitik konumu itibarıyla oldukça önemlidir. 565-616 yılları arasında Slav-Avar birlikleri gerçekleştirdikleri akınlarla bu bölgenin büyük bir kısmını ele geçirmelerine rağmen bölgenin en önemli merkezlerinden biri olan Selânik'in ele geçirilmesi mümkün olmamıştır. Bu çalışmada 617/618'de Slav-Avar kuvvetlerinin Selânik üzerine düzenlemiş oldukları hücumlar, kuşatma esnasında yaşananlar, kullanılan silâh ve teçhizatlar ve vuku bulan saldırıların Bizans yanında Slav-Avar ittifakı açısından neticeleri *Aziz Demetrios'un Mucizeleri* isimli eser esas alınarak, değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Avar, Slav, Bizans, Selânik, Aziz Demetrios, Mucizeler

ABSTRACT

The Avars, who did not want to fall under the rule of the Gokturks, moved west and sent their envoys to the Byzantine State, informing them that they wanted to conclude an agreement with them. Meanwhile, the Byzantine State needed a force that they could use against their enemies, the Bulgarians and Slavs. For this reason, the Byzantine Emperor Justinianos I (527-565)

signed an agreement with the Avars. According to the agreement, the Byzantine State will pay annual taxes to the Avars, and in return the Avars will fight against the enemies of the Byzantine State. Byzantine-Avar relations, which began as friendly, will become different in the following years with the change of circumstances. As a matter of fact, the Avars did not hesitate to establish unity with the Slavs, who were the enemies of the Byzantines since the period of Iustianus II (565-578), according to their interests. One of the main goals of the Slavic-Avar alliance is over the Balkan territory. The Balkans is very important for both Slavs, Avars and the Byzantine State in terms of its geopolitical position. Although Slav-Avar troops captured a large part of this region with their raids between the years 565-616, it was not possible to capture Thessaloniki, one of the most important centers of the region. In this study, the attacks organized by the Slavic-Avar forces on Thessaloniki in 617/618, the events experienced during the siege, the weapons and equipment used, and the consequences of the attacks that occurred in terms of the Slavic-Avar alliance alongside Byzantium will be evaluated on the basis of the work named *The Miracles of Saint Demetrios*.

Keywords: Avar, Slav, Byzantine, Thessaloniki, Saint Demetrios, Miracles

EXTENDED ABSTRACT

Thessaloniki is one of the most important cities of the Roman period. The city has a very important place in the history of Christianity both because it is an important trading port of the Balkan Peninsula and because the Apostle Paulus visited the city. The city walls built during the time of Theodosius (347-395) are another factor that increases the importance of this city. Thessaloniki is the second important city after Constantinople in terms of the Byzantine State. Slavic-Avar troops organized many expeditions in various periods, especially on Thessaloniki, which they considered a key to the Mediterranean coast, but did not achieve any success in this regard.

The Avars will begin to play an active role in Eastern Europe and the Balkans, moving along the path opened by the *Migration of Tribes* in 558. During the mentioned period, the Byzantine State, on the one hand, was struggling with the societies remaining from the Huns and Slavs in the West, and Sâsânî in the East. Along with the entry of the Avars into Eastern Europe and the Balkans, the Byzantine State had to take measures against the Avars this time. After all, the Byzantine Emperor Iustianus I (527-565), who realized that he could not fight the Huns, Slavs, Avars and Persia at the same time agreed to pay taxes by making a deal with the Avars, and in response to this situation, the Avars would also side with the Byzantine State in possible struggles against the Bulgarians and Slavs.

On the occasion of this agreement with the Avars, the Byzantine State kept the Bulgarians, Slavs and other enemy elements under control and also got rid of the economic burden and loss of people that could arise if the expedition was organized against different external threats. However, since the time of Iustinos II (565-578), the alliance between the two sides ended because Byzantium did not want to continue paying taxes to the Avars. In the later period, the Avars did not hesitate to be in unity with the Slavs, the enemy of Byzantium. As a result of the struggles, the Slav-Avar armies achieved their goal of holding in the Balkans to a large extent and seized many cities in the region. One city would remain independent from

this situation: Thessaloniki. The attacks on the region by the Slav-Avar troops in 617/618 have a special place in Saint Demetrios' narratives.

According to the narration in *The Miracles of Saint Demetrios*, the Avars first sent scouts who were waiting for everyone outside the walls. The kagan came later, with the majority of his forces, including heavy siege vehicles, rams, catapults, and siege towers. Emperor Heracilius (610-641) was stunned by the Slav-Avar attack as he fought intensely against the Persians and could not send any aid to the city, and as a matter of fact, Thessaloniki had to rely on his own forces. However, the stories of the people of Nis and Sardica, who had previously experienced Slav-Avar attacks and fled to Thessaloniki, created great fear and anxiety on the people. However, despite this, especially with the encouragement of Archbishop Ioannes, the people of Thessaloniki will start to protect the city. It should be noted that the siege was much better organized than in previous attempts. As a result of a number of events that are considered to be a miracle by the people of Thessaloniki but seen as unlucky by the Slav-Avar armies, the siege will result in negativity for the Slav-Avar troops. Eventually, the Avar Khan reached a negotiated agreement with the Thessalonians and left the city. The Slavs sold their captives to the Thessaloniki people. The 33-day siege of Thessaloniki was an siege that ended in failure in 617 or 618 by Slavic tribes and Avars who settled near the city of Thessaloniki, the largest Byzantine fortress in the region. The alliance established, the weapons used, the state of the people, the developments during the siege of the city and the departure of the Slavic-Arab troops from Thessaloniki will be evaluated on the basis of a contemporary source, *The Miracles of Saint Demetrios*.

Müşterek Bir Hücum: Slav ve Avarların Selânik Kentine Saldırıları (617/618)

Selânik

Yahudiler Selânik'i "şehirlerin anası"; Osmanlı coğrafyacıları ise "İstanbul'un bir parçası" olarak tanımlamaktadırlar. Chontiatı Dağlarının eteklerinde, muazzam bir tarım bölgesi olan ve aynı zamanda güvenli olduğu kadar geniş bir limana sahip olan Selânik, Makedonya Kralı Kassander (M.Ö. 395-297) devrinde M.Ö. 315 yılında inşa edilmiş ve kral tarafından eşi Thessaloniki'nin adı bu şehre verilmiştir. Kassander, Apollonia, Chalastra, Therma, Gariskos ve Cissus bölgeler de dâhil olmak üzere toplam 26 köyden insan topluluğunu buldukları yerden alıp Selânik'e yerleştirdi. M.Ö. 168 senesinde Makedonya Krallığı ve Roma İmparatorluğu arasında meydana gelen Pydna Savaşı, Roma'nın galibiyeti ile neticelenince Romalılar, ülkeyi dört bölgeye ayırarak federatif cumhuriyetler hâlinde teşkilâtlandırmış ve Amphipolis, Thessaloniki, Pela ve Pelagonya'yı da ülkenin merkezleri hâline getirmişlerdir.¹

Selânik, Roma döneminde Balkan Yarımadası'nın transit bir limanı olması sebebiyle önemli bir role sahipti. Özellikle Romalılar tarafından bölgede kurulan Via Egnatia isimli yol, ticârî ve askerî yönden şehrin gelişmesine katkı sağlamaktaydı. Romalılar, bununla da yetinmeyip aynı zamanda Selânik'te önemli îmar faaliyetlerinde de bulundular. Yine Roma İmparatoru I. Konstantin (324-337) döneminde yaptırılan yapay liman da şehrin önemini artırmaktaydı. Theodosius (347-395) zamanında ise kentin surları inşa edildi. Bununla birlikte Selânik'te bugün Roma dönemine ait iki adet zafer kemeri de bulunmaktadır.²

Selânik sadece ekonomik bakımdan değil, aynı zamanda Hıristiyanlık tarihi açısından da önemli bir yere sahiptir. M.S. 50 yılında Havârî Paulus, ikinci seyahatinde Selânik'i de ziyaret etmiştir. Şehir 732 senesine kadar Doğu Roma Kilisesi'nin başlıca merkezlerinden biri olarak kaldı.³

518-610 yılları arasındaki zaman dilimi Bizans Devleti için Slav tehlikesinin ilk kez ortaya çıktığı devirdir. Slavların amaçları, Akdeniz kıyılarındaki çıkış noktalarına sahip olabilmektir. Hedeflerini gerçekleştirmek için seçtikleri ilk kent ise Selânik idi. Slav saldırılarının akabinde Avarların da taarruzlarına mâruz kalan ancak ele geçirilemeyen şehir bölgede Ortodoks Hıristiyanlığın kalkanı olarak varlığını muhafaza etmeye devam edecektir. VII. yüzyıla gelindiğinde Karadeniz'in kuzeyinden Balkanlara inen Bulgarlar, Selânik'e hâkim olabilmek

- 1 Halil Demircioğlu, *Roma Tarihi Cumhuriyet Birinci Kısım Menşelerinden Akdeniz Havzasında Hâkimiyet Kurulmasına Kadar*, Ankara: TTK, 1987, s. 378; William Miller, "Selonika", *The English Historical Review*, Vol. 32, No. 126, 1917, s. 162; Machiel Kiel, "Selânik", *DİA*, XXXVI, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009, s. 352; Kostas Theologou-Panayotis G. Michaelides, "The Role of Jews in the Late Ottoman and Early Greek Salonica", *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, Vol. 12, No: 3, 2010, s. 308.
- 2 Johan Baxevanis, *The Port of Thessaloniki*, Institute for Balkan Studies, Thessaloniki 1963, s. 3; Melek Delilbaşı, "16. Yüzyılda Via Egnatia (1380-1699)", *Sol Kol Osmanlı Egemenliğinde Via Egnatia (1380-1699)*, ed. Elizabeth A. Zachariadou, çev. Özden Ankan, Ela Güntekin, Tülin Altınova, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1999, s. 7; Neslihan Ünal, *İki Osmanlı Liman Kenti İzmir ve Selânik*, Ankara: İmge Kitabevi, 2015, s. 153.
- 3 Ayhan Pala, *XV. ve XVI. Yüzyıllarda Selânik Şehri*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 1991, s. 14.

için Bizanslılarla mücadele etmişlerdir. Şehrin tecrübe ettiği bir sonraki muhasara 904 yılında Müslüman Araplar tarafından gerçekleştirilen kuşatma ve zapt hadisesidir. 10 gün süren yağmanın ardından Araplar, 22.000 esir alarak önce Girit'e, sonra da ülkelerine döneceklerdir. Jeopolitik konumu ve hâiz olduğu önemi sebebiyle diğer devletlerin dikkatini çekmeye devam eden Selânik ilerleyen yıllarda da Bulgarlar ve Peçenekler tarafından ele geçirilmeye çalışılacak ancak onların bu teşebbüsü de başarısızlıkla neticelenecektir. 1185 senesinde, Güney İtalya'dan gelen Normanlar, 200 gemiden müteşekkil bir donanmayla kente karadan ve denizden saldırı gerçekleştirdiler. Bu hücum esnasında hem şehir yağmalanmış hem de çoğunluğu esnaf olan birçok kişi de esir alınmıştır. Selânik 1204'te ise Lâtinler tarafından işgal edilmiş ve burada kısa süreliğine Selânik Haçlı Krallığı tesis edilmiştir. 1342 yılında Zelotların denetimine giren kent, 1349 senesinde gelindiğinde ise tekrar Bizans hükmü altına girmiştir.⁴ 1380 yılında ise Selânik ilk defa Osmanlı Türklerinin eline geçti. Sonraları yaşanan kayıp ve kargaşa süreçlerinde Selânik mütemadiyen el değiştirmiş, II. Murat zamanında 1430 yılının 29 Mart'ında yeniden Osmanlı topraklarına katılmıştır.⁵

VII. yüzyıldan itibaren Balkanlarda faâliyet gösteren devletlere kısaca bakıldığında üç önemli devlet bu dönemde öne çıkmaktadır. Bunlar: Avarlar, Slavlar ve Bizans Devleti'dir. Avarların etnik kökenine dâir yapılan tartışmalar kaynakların yetersizliği sebebiyle tarihçileri oldukça uğraştıran meselelerin başında gelmektedir. Avarlar, Doğu Roma İmparatoru I. Iustinianos'un (527-565) son zamanlarından itibaren yanlarına Ogur, Sabir ve bazı Hun topluluklarını da alarak Avrupa'ya göç etmişler ve Slavlar ile ittifak tesis ederek büyük bir devlet kurmuşlardır. Tesis edilen bu devlet ortalama 250 yıl boyunca Avrupa'nın siyasî tarihine yön vermiştir.⁶

Slavlara bakıldığında ise; yapılan antropoloji ve dil araştırmaları Slavların Hint-Avrupa kavmine mensup olduğunu göstermektedir. Akdes Nimet Kurat, Slavlar ile ilgili şu bilgileri vermektedir: "IX.-X. yüzyıl mezarlarında bulunan iskelet kalıntıları eski Slavların ekseriyetle dolikosefal, uzun boylu, yani kuzey ırkının hususiyetlerini taşıdıklarını gösterir. Büyük göçler devrine ait bazı Slav iskeletleri üzerinde yapılan incelemeler de bu gerçekliği gösterdiği gibi VI. yüzyıl Bizans kayıtları ile IX.-X. yüzyıl Arap kaynaklarındaki bilgilere göre de Slavların sarışın bir kavim oldukları bilinmektedir. Bu suretle antropolojik hususiyetler, Slavların, German yani kuzey ırkına yakın olduklarına işaret etmektedir." Ancak zamanla yaşadıkları sahada, Fin ve Türk ırklarına

4 Pala, a.g.t., s. 15; Kiel, a.g.m., s. 352; Tayyip Gökbilgin, "Selânik", İ.A., X, MEB, İstanbul 1996, s. 338.

5 Johannis Anagnostis, *Selânik'in (Thessaloniki) Son Zaptı Hakkında Bir Tarih, Sultan II. Murad Dönemine Ait Bir Bizans Kaynağı*, trc. ve nşr. Melek Delilbaşı, Ankara: TTK, 1989, s. 1; Nicolae Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2005, s. 352; Kiel, a.g.m., s. 352.

6 İbrahim Kafesoğlu, *Türk Millî Kültürü*, İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1994, s. 153; Akdes Nimet Kurat, *IV.-XVIII. Yüzyıllarda Karadeniz Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri*, Ankara: Murat Kitabevi Yayınları, 2002, s. 24; Michael Whitby, *Essential Histories Rome at War AD 293-696*, Osprey Publishing, 2002, s. 25; Emil Hersak, "Avarlar: Etnik Yaratılış Tarihlerine Bir Bakış", *Türkler*, II, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, s. 644; Sevda A. Süleymanova, "Kafkasya ve Avarlar", *Türkler*, II, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, s. 152; Yusuf Hamzaoğlu, "Slovenya'da Avar İzleri", *Türkler*, II, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, s. 688; Osman Karatay, "Avar Hâkimiyeti ve Balkanların Slavlaşması", *Balkanlar El Kitabı*, I, ed. Prof. Dr. Bilgehan Atsız Gökdağ, Prof. Dr. Osman Karatay, Ankara: Akçağ Yayınları, 2017, s. 91.

mensup kavimlerle komşu olmaları sebebiyle Slavlar gittikçe Turanlı unsurlarla karışmaya ve ırksal özelliklerini de bu şekilde yitirmeye başlamışlardır. Yapılan araştırmalara göre, Slavların hâkimiyet tesis ettiği ilk bölge Vistül Nehri'nden başlar Pripet Havzası ve Orta Dnieper sahasını içine alır. Ancak bu bölgenin batı, kuzeydoğu ve güney sınırları tespit edilememiştir.⁷

Bizans İmparatorluğu M.S. 330 yılından Fatih Sultan Mehmet'in 1453'te İstanbul'u fethine kadar geçen dönemde dünya tarihine yön veren en mühim devletlerden birisiydi. Bizans Devleti'nin İmparatoru I. Konstantin, M.S. 330 yılında Nova Roma (Konstantinopolis) adıyla bir şehir inşa ettirmiş ve burayı başkent ilân etmiştir. Yeni şehrin kurulması ile birlikte devlet burada yeni bir teşkilâtlanma sürecine girmiş, gelişmiş ve XIV-XV. yüzyıllar itibarıyla artık bu şehir "Bizans", içinde yaşayan halk da "Bizanslı" olarak zikredilmeye başlanmıştır.⁸ Bilindiği gibi Bizans çok uluslu bir devlettir. Belirtmek gerekir ki, bütün bu uluslardan Hellenizm, Ortodoksluk, Hıristiyanlık ve Grek dili gibi kendi açısından oldukça önemli olan parametreler kullanılarak Bizans kültürü yaratılmıştır.

565-616 Yılları Arasında Bizans-Avar-Slav İlişkileri

II. Iustinos'un (565-578) tahta çıkmasından çok kısa bir süre sonra Avarlar, imparatora Targit başkanlığında bir heyet gönderdiler. Heyetin amacı daha önce Avarlar ve Bizanslılar arasında yapılan anlaşmayı yenilemek ve yıllık vergi almaktı. Ancak Bizans İmparatoru Avarların bu isteğini reddetmiştir. İmparator II. Iustinos, Avarlara yıllık verginin ancak bir hizmet karşılığında verilebileceğini ifade ederek elçileri geri göndermiştir. Bunun hemen akabinde bu kez Elbe ile Oder nehirleri arasında, daha sonra da Ren Nehri kıyılarında yerleşmiş Barbar Cermen halkı olan Lombardlar tarafından Avarlara bir ittifaklık teklif edilmiştir. İlk başta Avarlar tarafından reddedilen bu teklif, daha sonradan Lombardların hayvanlarının 1/10'u, galip gelirse ganimetin yarısı ve Vistül Nehri'nin etrafında hüküm sürmeye başlamış bir Cermen kavmi olan Gepidlerin işgal ettiği arazinin tamamının Avarlara verilmesi şartıyla kabul edilmiştir.⁹

7 Akdes Nimet Kurat, *Rusya Tarihi Başlangıçtan 1917'e Kadar*, Ankara: TTK, 1987, s. 3.

8 Michael Maclagan, *The City of Constantinople*, London 1968, s. 13; Averil Cameron, *Bizanslılar*, çev. Özkan Akpınar, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2015, s. 7; T. E. Gregory, *Bizans Tarihi*, çev. E. Ermet, İstanbul: YKY, 2016, s. 74.

9 Avarlar, Bizans'a 558 yılında bir elçilik heyeti göndermişlerdir. Avarlar ve Bizans arasında gerçekleşen görüşmeler esnasında Avarlar daha önceden mücadele ettikleri kavimler hakkında Bizans'a bilgi vermişlerdir. Bizans'ın ise bu dönemde kuzeyde kendisini rahatsız eden kavimlere özellikle de Kutrigurlara karşı kullanabileceği bir müttefike ihtiyacı vardı. Bu görüşme sonrasında iki taraf arasında bir anlaşma yapıp yapılmadığı şüphelidir. Kaldı ki böyle bir anlaşma yapılmış olsa dahi ertesi sene yani 559 tarihinde, tarihteki en büyük Kutrigur akını bütün Balkanları alt üst edecektir. Osman Karatay bunları Avarların harekete geçmesinden önceki son büyük Kutrigur akını olduğunu ifade eder. Nitekim Avarlar bütün bu olaylardan sonra 562 tarihinde Bizans'a yeniden bir elçilik heyeti gönderecekler, kendi vazifelerini yerine getirdiklerini ve bunun karşılığında artık Bizans'tan para değil yerleşecek toprak isteyeceklerdir. İmparator Iustinianos (527-565) ise o dönemde Akdeniz fetihleri ile uğraştığı için ve aynı zamanda eski Roma'yı yeniden kurmaya çalıştığı için Bizans'ın düşmanı olan Gepidlerin yaşadığı Sava ve Drova nehirleri arasındaki bölgeyi Avarlara vermiştir. Aynı zamanda Iustinos bir taraftan savunma önlemleri alırken diğer taraftan da bugünkü Romanya arazisinde yaşayan Ant Slavlarını kıskırtmaya başladı. Avar Kağanı Bayan, Franklar ile savaşta girmesi yüzünden bu hakarete geçici olarak katlanmıştır. Karatay, "Avar Hâkimiyeti ve Balkanların Slavlaşması", s. 93; Mustafa Gülem, *Doğu Roma (Bizans) İmparatorluğu'nun Dış Politikası (Erken Bizans Dönemi 330-718)*, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas 2015, s. 44

Gepidlerin ortadan kalkmasından sonra bu millete ait olan Sirmium, Bizanslıların eline geçmiştir. Avarların Hakanı Bayan Han (562-602) ise bu şehri Bizanslıların elinden almak istiyordu. Nitekim bu amaçla Sirmium'a ânî bir saldırı düzenlemiş ancak başarılı olamamıştır. Ancak bu başarısızlığın ardından boş durmayan Bayan Han, kente elçiler göndererek şehrin kumandanı Bonus'tan bazı isteklerde bulunmuştur. Ancak Bizans Devleti ve Avarlar arasında bir anlaşma sağlanamamıştır. Bunun üzerine Bayan Han 10.000 Kutrigur ve Utigur'a Sava Nehri'ni geçirmiş, bunlar öncelikle Dalmaçya'ya girmiş ve etrafı yağmalayarak birçok yeri istilâ etmişlerdir. Yaşananların hemen arkasından Avarlar, Bizans ile bir muharebeye girişmişlerdir. Bizans İmparatoru, Avarlar karşısında tutunamayacağını anlayınca, onlarla bir anlaşma imzalamış ve Avarlara yıllık vergi ödemeyi kabul etmiştir.¹⁰

578'de Bayan Han, Slavlardan yıllık vergi talep etmiş ancak Slavlar bunu kabul etmedikleri gibi Avarlar tarafından gönderilen elçileri de öldürmüşlerdir. Aynı dönemde Bizans Devleti'nde durum pek iç açıcı değildir. Sâsânî Kralı I. Hüsrev (531-579), Anadolu ve Suriye'yi tahrip ederken, Lombardlar ise İtalya'yı işgal etmişlerdir. I. Tiberios Konstantinos (578-582), Hüsrev'i yenmeyi başarmış ancak bu kez de Slavlar Balkan topraklarında büyük bir tahribatta bulunmuşlardır. Bizans İmparatoru, bu zor durumda Slavlardan intikam almak için Avarlardan yardım istemiştir. Bayan Han, zaten daha önceden öldürülen elçilerinin intikamını Slavlardan almak istediği için bu teklifi kabul etmiş ve 60.000 kişilik bir orduyla Panonya'dan Llyricum'a geçmiştir. Oradan da Tuna Nehri'ni geçerek Slavlara hücum etmiştir. Bu mücadelede, Slavlar, Avarlar karşısında tutunamayarak firar etmek zorunda kalmışlardır. Avarlar, Slavlar ile yaptıkları bu mücadele neticesinde birçok ganimet elde etmelerine rağmen daha sonraki süreçte Sirmium meselesi yüzünden Avarlar ile Bizanslılar tekrar karşı karşıya gelmişlerdir. Bayan Han, en nihayetinde Avarlar açısından jeostratejik öneme hâiz, Bizans üzerine yapılacak akınlarda üs olarak kullanabilecekleri Sirmium'u 582 yılında ele geçirmiştir. Sirmium'un Avarların hükmü altına girmesiyle birlikte Orta Tuna bölgesi, Avarlar ve Bizans arasında hudut olmuş ve Balkanların ele geçirilmesi açısından da Avarlara bir kapı açılmıştır.¹¹

Bizans İmparatoru Mavrikiös (582-602) imparator olduktan kısa bir süre sonra Bayan Han, Bizans'a elçiler göndermiş ve onlarla bir anlaşma yapmıştır. İki taraf arasında yapılan ve iki yıl süreli bu anlaşma gereğince Bizans İmparatorluğu, Avarlara 80.000 altın haraç ödeyecektir. Avarlar, bu anlaşmadan bir müddet sonra Bizans'a yeniden elçiler göndererek 80.000 altın olan haracın 100.000 altına çıkartılmasını isteyecekler lâkin bu teklif Bizans tarafından kabul edilmeyecektir. Bu durum üzerine Avarlar 584 yılında Singidunum'a (Belgrad) hücum edip

10 Radi Dikici, *Bizans İmparatorluğu Tarihi (Şu Bizim Bizans-Byzantium 330-1453)*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2013, s. 148; J. Julius Norwich, *Bizans (Erken Dönem M.S. 323-802)*, I, çev. Hamide Koyukan, İstanbul: Kavalcı Yayınları, 2013, s. 219-220; Gülem, *a.g.t.*, s. 44, Hersak, *a.g.m.*, s. 645; Hamzaoğlu, *a.g.m.*, s. 688; Ali Ahmetbeyoğlu, "Hun Akınları Çağında Balkanlar", *Balkanlar El Kitabı*, I, ed. Prof. Dr. Bilgehan Atsız Gökdağ, Prof. Dr. Osman Karatay, Ankara: Akçağ Yayınları, 2017, s. 88.

11 Georg Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, çev. Fikret İşıltan, Ankara: TTK, 2011, s. 75; Umay Türkes Günay, *Türklerin Tarihi*, Ankara: Akçağ Yayınları, 2007, s. 115; Karatay, *a.g.m.*, s. 94.

şehri ele geçirmişler ve gerçekleştirilen bu fetihle Balkan yolu Avarlara tamamen açılmıştır. Değişen şartlar uyarınca Avarlar, Slavlar ile de ittifak kurmuşlardır. Bu süreçte Yunanistan'ın güney uçlarına kadar ulaşan Avar-Slav orduları Selânik'i iki kez muhasara etmişlerdir. Aynı dönemde ise Bizans Devleti, Sâsânî cephesi ile meşguldür. Bundan dolayı Avar-Slav orduları ciddi bir direnişle karşılaşmadan Balkan topraklarında ilerlemişlerdir. Yaşanan gelişmeler üzerine Orta Balkanlardaki ahâlî evlerini terk ederek sahil bölgelerine çekilmek zorunda kalınca Avarlar ve Slâvlar daha önceki akınların aksine bu kez geri dönmeyerek 580'lerden itibaren hâlî olmuş topraklara yerleşmeye başlamışlardır. Bizans Devleti ise ancak Sâsânî ile arasındaki savaşın nihayete ermesinden sonra Avar-Slav birlikleriyle olan mücadelesine devam edebilecektir. Ancak müttefikler Bizans'ın karşısına doğrudan çıkmayarak ara ara düzenledikleri hücumlarla ezeli düşmanlarını mütemadiyen zâyiata uğratacaklardır.¹²

Phokas dönemi (602-610) ile birlikte Bizans, kuzeyde hâkimiyetini tamamen yitirmiştir. Bu devirde Dalmaçya, Arnavutluk, Yunanistan, Güney Makedonya ve Trakya sahillerinin bazı kısımları hâriç Balkanların tamamına Slavlar yerleşecektir. Phokas, tahta çıkar çıkmaz, Avarlara barış teklif etmek zorunda kalmıştır. Nitekim Bizans bu dönemde hem Sâsânî ile yeni bir savaşa girmek üzeredir hem de Avarlar Bizans'tan yıllık vergi istemişlerdir. 590'larda Balkanlarda başlayan mücadelelerde, Bizans siyasî istikrarsızlıklar sebebiyle başarılı olamıyınca Slav-Avar toplulukları bölgeye rahatlıkla yerleşmişlerdir.¹³

610 yılında Herakleios, Kartaca'dan İstanbul'a gelmiş ve Phokas'ı tahttan indirerek, kendisi imparator olmuştur (610-641). Bu dönemde Bizans'ın Sâsânî ile mücadelesi devam etmektedir. Bundan dolayı da Slavlar ve Avarlar da Balkanlarda istedikleri gibi hareket etmektedirler. Özellikle Bizans Devleti'ndeki taht değişikliğini de fırsat bilen Slav-Avar birlikleri, Balkanlardan güneye inerek Teselya, Epir, Trakya ve Selânik'e saldırmışlardır. Böylece Teselya üzerinden Avar-Slav dalgası Orta Yunanistan ve Pelepones'e kadar ulaşmıştır. 614 yılında ise Salona bölgesi tahrip edilmiş, böylece Balkan Yarımadası'nın batı kısmının kontrolü de Bizans'ın elinden çıkmıştır. Bunun yanı sıra Slavlar Girit'e çıkarma yapmışlar ve Bizans'ın en önemli üsleri olan Viminacium, Niş, Sofya gibi şehirler de tahrip edilmiştir. İstanbul ise bu kuvvetli akınlardan güçlü surları sayesinde kurtulmuştur. Bu durum karşısında Bizans İmparatoru Herakleios, Avarlara elçi göndererek, barış istemek mecburiyetinde kalmıştır. Avarlar, Bizans elçilerini oldukça sıcak karşılamışlar hatta Bizanslıların dostları olduklarını ifade etmişlerdir. Avar Kağanı II. Behan (602-617), Bizans İmparatoru'nu ziyaret etmek istediğini bildirmiş ve Bizans İmparatoru'na Muğla sınırları içinde bulunan antik kent Heraklea'da görüşmeyi teklif etmiştir. İmparatoru ele geçirmek niyetiyle böyle bir talepte bulunan Avarlar plânlarını gerçekleştirme hususunda başarılı olamamışlardır. Avar kuvvetlerinin birtakım hareketleri köylülerin dikkatini

12 Norwich, *a.g.e.*, s. 226; Fatma Çapan, *Balkanlarda Bizans-Türk İlişkileri*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Elazığ 2013, s. 109; Karatay, *a.g.m.*, s. 94.

13 Ostrogorsky, *a.g.e.*, s. 77; Norwich, *a.g.e.*, s. 226; Karatay, *a.g.m.*, s. 95.

çekmiş ve bu sebepten Bizans İmparatoru esir olmaktan kurtulmuştur.¹⁴ Balkan coğrafyasında Bizans, Avar, Slav üçgeninde yaşananlar hakkında genel itibariyle verilen bu bilgilerden sonra çalışmanın asıl konusunu teşkil eden 617/618 Selânik kuşatmasıyla ilgili verdiği bilgilerden ötürü ayrı bir öneme sahip Aziz Demetrios hakkında bilgi vermek yerinde olacaktır.

Gerek ticarî gerek stratejik özelliklerinden dolayı sahip olduğu ehemmiyetinden ötürü Avar-Slav birlikleri Selânik üzerine çeşitli dönemlerde seferler düzenlemişlerdir. Bu seferlerden bir tanesi de *Aziz Demetrios Mucizeleri*'nde de yer bulan 617/618 Selânik muhasarasıdır.

Aziz Demetrios

Demetrios, hem Ortodoks hem de Katolik toplumunda kabul görmüş bir asker ve aziz olarak karşımıza çıkmaktadır. Diğer yandan Aziz Demetrios'un Selânikli zengin bir aileye mensup olduğu bilinmektedir.¹⁵

Özellikle Hıristiyanlığa karşı baskıların şiddetlendiği bir dönemde, Roma ordusunda görevli olmasına rağmen Aziz Demetrios'un IV. asır başlarında Hıristiyanlığı Selânik'te yaymakla hemhâl olduğu görülmektedir. Bundan dolayı da İmparator Maximianus'un (286-305) gazabına uğrayacak ve öldürülecektir. Aziz Demetrios'un tam olarak nerede hayatını kaybettiği ise bilinmemektedir.¹⁶

Bazı araştırmacılara göre, Aziz Demetrios Selânik'te öldürülmüş ve buradaki Hıristiyanlar tarafından da gizlice defnedilmiştir.¹⁷ Ancak başka bir grup bu görüşü kabul etmemektedir. Zîra ilgili araştırmacılar Aziz Demetrios'un Selânik'te öldürülmediği fikrini savunurken, *Martyrologium Hieronymianum* isimli Yunanca eseri temel alarak hazırlanan Süryânî *Breviarium*'daki bilgileri göz önünde tutmuşlardır. Nitekim söz konusu eserde Selânik'te hayatını kaybeden Demetrios'tan hiç bahsedilmemektedir.¹⁸

Aziz Demetrios'un ölümünden sonra Başpiskopos Ioannes tarafından kaleme alınan ve bu makalede ana kaynak olarak kullanılan *Aziz Demetrios'un Mucizeleri* isimli eser, hem Aziz Demetrios hem de ölümünden sonra onun mucizelerinin Selânik'i koruması hakkında bilgiler vermektedir. Tanrıya şükran ilâhisi olarak sunulan bu yapıt, İmparator Herakleios'un saltanatının ilk 10 yılında Selânik Başpiskoposu Ioannes tarafından te'lif edilen didaktik bir kaynak niteliğindedir. *Aziz Demetrios'un Mucizeleri* kent ve sakinlerinin yararına yapılan 15 mucizeyi içermektedir. Bununla birlikte eserin yazılış amacı, Selâniklilere, Demetrios'un onların yurttaşları ve kendi azizleri olduğunu, her zaman onlarla birlikte bulunduğunu ve şehri korudu-

14 Ostrogorsky, *a.g.e.*, s. 88-89; Norwich, *a.g.e.*, s. 229; Celaleddin Basık, *Hiç Bizans Olmadı Romulus'tan Fatih'e Roma Devleti*, I, İstanbul: Türkmen Kitabevi, 2013, s. 208; Karatay, *a.g.m.*, s. 95.

15 İlkül Kaya Zenbilli, "Aziz Demetrios: Selânik'in Koruyucu Azizi, Yaşam Öyküsü ve Mucizeleriyle İlişkili Belgeler, Kültü ve Tasvirleri", *Ortaçağ Araştırmaları Dergisi, Bizans Dosyası*, C. 3, S. 2, 2020, s. 362.

16 M. Vickers, "Sirmium or Thessaloniki? A Critical Examination of The St. Demetrios Legend", *Byzantinische Zeitschrift* 67 (2), 1974, s. 341; P. Magdalino, "Saint Demetrios and Leo VI", *Byzantinoslavica* LI (2), 1990, s. 198.

17 Zenbilli, *a.g.m.*, s. 362.

18 D. Woods, "Thessalonica's Patron: Saint Demetrios or Emeterius?", *The Harvard Theological Review* 93/3, 2000, s. 221-222.

ğunu göstermektedir. Bundan dolayı eserde, Aziz Demetrios, Selânik için çalışan, vebâ, kıtlık ve iç savaş gibi olağandışı hâllerde ve düşman unsurlarına karşı yürütülen harp durumunda tüm vatandaşları adına müdâhalede bulunan bir kişi olarak gösterilmektedir. Başpiskopos Ioannes'in bazen anlatılan olaylara tanık olarak çağırıldığı dinleyicilere (οἱ ἀκούοντες) hitap etmesi, bu mucizelerin vaaz şeklinde aktarılmasının amaçlandığını düşündürmektedir.¹⁹ Ancak eserde, Florin Curta'nın da belirttiği üzere, hadiseler anlatılırken kronolojiye dikkat edilmemiştir. Bu sebeple çalışmaya temkinli yaklaşılması gerektiği hakikati ortaya çıkmaktadır.²⁰

Aziz Demetrios'un Mucizeleri'nde 617/618 Selânik Kuşatması

Aziz Demetrios'un Mucizeleri isimli eserin giriş kısmı, Başpiskopos Ioannes'e bir övgüyle başlar ve onun hakkında şunları söyler: "...bu defa ise konuşmanın merkezi daha önceden ismi geçtiği üzere Ioannes, o ki aynı zamanda ölümünden sonra bile hâlâ buradaymış gibi yardımımıza koşar ve gerek hemşehrisini gerek arkadaşı olan şehit Demetrios ile birlikte bizim için Tanrı'nın merhametini diler. İşte bu yüzden onun hatıralarını ve tembihlerini sonsuza kadar muhafaza etmemiz uygun düşer."²¹

Aziz Demetrios'un Mucizeleri'nde, 614-616 yılları arasında Slav saldırılarının Avar taarruzları kadar yoğunlaştığı Selânik şehri muhasaralarından söz edilmektedir. Ancak Selânik'i kendi başlarına ele geçiremeyen Slavlar, askerî yardım talep etmek için Avarlara hediyeler ile beraber bir de elçilik heyeti göndermiştir. Slavların bu teklifi Avarlar tarafından kabul edilmiştir.²²

"...daha önce zikredildiği üzere Chatzon'un [emri altındaki] Sklavenler (Slavlar), [gerçekleştirdikleri] saldırıların ve Aziz Demetrios'un onları kırıp geçirmesinin akabinde yalnızca utanç duymakla kalmadılar aynı zamanda ele geçirmiş oldukları tutsakların sığınma aramak amacıyla Selânik'e gelmeleri ve dahası Slavların ele geçirdikleri ganimetin bir kısmını da kendileri ile birlikte götürmeleri sebebiyle de büyük zarar gördüler. Bu sebeple onlar [Slavlar] kıymetli hediyeleri topladılar ve kendilerine yardım etmesi koşuluyla Selânik kuşatmasından elde edilecek büyük miktarda ganimet ve para sözünü de vererek Avar Kağanı'na gönderdiler. Onlar bu kuşatmanın kolay olacağı garantisini verdiler. Tüm şehirler ve civar bölgeler ellerinde olup, insansızlaştırılmıştı (nüfusu azaltılmış); yalnızca Selânik onların ortasında soyutlanmış bir şekilde direndi ve Tuna civarındaki ülkelerden Panonya Daçya, Dardanya ve iskân edilmiş başka yerlerden gelen tüm mültecileri kabul etti."²³

19 Florin Curta, *The Making of the Slavs History and Archaeology of the Lower Danube Region c. 500-700*, Cambridge University Press, Cambridge 2001, s. 52-53.

20 Curta, *a.g.e.*, s. 53-54.

21 Paul Lemerle, *Les Plus Anciens Recueils Des Miracles De Saint Dèmètrius Et La Pènètration Des Slaves Dans Les Balkans*, I, Du Centre De La Recherche Scientifique, Paris 1979, s. 180.

22 Georgios Kardaras, *Byzantium and the Avars, 6th-9th Century AD Political, Diplomatic and Cultural Relations*, Leiden-Boston: Brill 2018, s. 77.

23 Lemerle, *a.g.e.*, s. 181.

Değindiği üzere Bizans Devleti'nde VI. yüzyılın sonlarından itibaren, münferit Slav yerleşmeleri vuku bulmuştu. VII. yüzyılın ilk yıllarından itibaren ise İmparator Mavrikios'un Tuna Seferi'nin akâmete uğramasından sonra Slavlar daha geniş bölgelere sahip olmaya başlamışlardır. Avarlar ise bütün Balkan Yarımadası'na, batıda Adriyatik kıyılarına, güneyde ve doğuda Ege sahillerine kadar uzanmaktaydılar. Nitekim ağır istilâ ve tahribattan sonra tekrar Tuna gerisine çekiliyorlardı. Fakat Slavlar, Balkan Yarımadası'na kuvvetle yerleşiyor ve bölgeyi işgalleri altına alıyorlardı. Bu durum en nihayetinde Balkanlardaki Bizans hâkimiyetinin yıkılmasına sebebiyet verdi. Bütün Tuna eyaletleri ve Makedonya, Slavlar tarafından ele geçirilmişti ve Trakya, İstanbul önlerine kadar tahrip edilmişti. Özellikle Slav-Avar orduları tarafından Selânik üzerine yapılan saldırılar çok şiddetliydi.²⁴

Çevresindeki hemen bütün yerleşim merkezleri ele geçirilmesine rağmen Selânik saldırılara direnmekteydi. Bizans Devleti'nin Balkanlardaki en önemli üslerinden olan Belgrad, Niş ve Sofya gibi şehirler harap edilmişti. Bunun bir sonucu olarak Bizans'ın elinde Selânik, Zara, Trogir, İşkodra ve Arnavutluk sınırları içerisinde bulunan Lyes (Leş) gibi birkaç kent kalmıştı.

Diğer taraftan Slavlar tarafından yapılan anlaşma teklifi Avar Kağanı tarafından kabul edildi. Avar Kağanı iki yıllık bir hazırlıktan sonra Slav ve Bulgar toplulukları ile diğer bağlı kabilelerden müteşekkil bir orduyla harekete geçti ve 617/618'de Selânik'in dış mahallelerine ulaştı.²⁵

Bu kuşatma, Aziz *Demetrios'un Mucizeleri*'nde şu şekilde ifade edilir: "...kağan bu teklifi memnuniyetle kabul ederek, toprakları üzerinde yaşayan tüm barbar kabileleri, Slavlar, Bulgarlar ve diğerleri ile birlikte harekete geçirdi ve iki yılın sonunda Selânik'e karşı sefere koyuldu. Önden gönderdiği seçkin süvariler, beklenmedik bir anda şehrimize saldırı gerçekleştirerek kent surlarının dışında buldukları kişileri öldürdüler ya da esir ettiler. Daha sonra kuşatma makineleri ve ordunun tamamı ile gelen kağanı beklediler. Bu plân doğrultusunda barbarlar silâhlarını kuşandılar ve zırlı süvariler aniden dört bir yanda görünerek hasat için tarlalarında bulunan Selâniklilere saldırıp onları öldürdüler ya da esir ettiler. Ayrıca buldukları tüm sığırları ve ziraî makineleri de ele geçirdiler."²⁶

Bu durum Selânik hakkında büyük büyük bir endişeye sebebiyet vermiştir. Niş ve Sardi-ka'dan (Sofya) gelenlerin Slavlar ve Avarlar hakkında vermiş oldukları bilgiler de halkın endişelenmekte hiç de haksız olmadıklarını göstermektedir.

24 Ostrogorsky, *a.g.e.*, s. 87.

25 Kardaras, *a.g.e.*, s. 78.

26 Lemerle, *a. g. e.*, s. 181.

“...ve [barbarların] şehir muhasarasını tecrübe etmiş²⁷ olan Nis [Niş] ve Sardika’dan [Sofya] gelenler gözyaşlarıyla konuştular: ‘Biz oradan kaçtık ve buraya geldik ki seninle beraber yok olalım; (çünkü onların mancınıklarından çıkan taşların bir darbesi surları yıkabilir.’” Kuşatma âletlerinin hâkim olduğu kuvveti göstermesi bakımından bu ifadeler dikkate değerdir.

Aziz Demetrios’un Mucizelerinde Selânik halkının bu kuşatmaya karşı hazırlık yaptığı zikredilir. Ancak aynı zamanda böylesi kalabalık demir-zırlı Slav-Avar müşterek ordusunun getirdiği kuşatma âletlerinden de bahsedilerek Selâniklilerin kapıldığı dehşet tasvir edilmeye çalışılmıştır. Nitekim iç surların boyunu aşan petroboller,²⁸ tahtadan yapılmış deriyle kaplı kaplumbağalar,²⁹ hareket ettirilebilir merdivenler ve ateş fırlatan makineler metinde geçen kuşatma âletlerindedir.

Selânik halkı şehri bu defa koruyamayacaklarına kâni olmuşlardı. Ancak Piskopos Ioannes, şehrin muhasara altında bulunmasından dolayı kaygı ve üzüntü içerisinde bulunan ahâliyi Slavlara ve Avarlara karşı mukavemet etmeleri için cesaretlendirmekteydi. Piskopos Ioannes aynı zamanda Selânik’in, Aziz Demetrios’un koruması altında olduğunu anlatarak halkın umudunu artırmaya gayret ediyor ve bu arada gemiler vasıtasıyla da kente zahîre ikmâli sağlanmaya çalışılıyordu. Bundan bir müddet sonra Avar Kağanı ana orduyla birlikte bizzat Selânik önlerine geldi. Şehrin müdâfaası için gerekli hazırlıklar ise devam ediyor ve halk Tanrı’dan yardım istiyordu. Selânik güçlü surlara sâhipti ve daha önceki kuşatmalara göğüs germiştir. Ancak şehir halkı bu defa kurtulamayacaklarını düşünmekteydiler. Bununla birlikte Bizans İmparatoru şehrin durumu hakkında bilgi aldıktan sonra Harias [Χαρίαç] adındaki kumandanın emrine verdiği orduyu şehri muhafaza etmesi için bölgeye gönderdi. Diğer taraftan Avarlar ve Slavlar da kent surlarının ötesinde taarruzlarını sürdürmekteydiler. Ancak kuşatmanın uzaması askerlerin yorgunluğunu artırmakta ve de tahammüllerini azaltmaktaydı. Bu sebeple Avar Kağanı hediyeler almak koşuluyla muhasarayı sona erdireceğini şehre iletmış ancak Avarların bu talebine Selânikliler menfî bir yanıt vermişlerdir. Bunun üzerine Avar Kağanı şehrin etrafındaki tüm ev ve kiliselerin yakılmasını emretti. Öte yandan Avarlar bölgeye yeni takviye birlikler getirmeyi düşünmekteydiler. Lâkin daha sonra Avar Kağanı aldığı hediyeler karşılığında elindeki esirleri serbest bırakarak muhasarasını kaldırdı.³⁰

27 Niş ve Sardika, Dardanya Eyaleti’nin şehirleriydi. Eserin müellifine göre Dardanya vilâyeti, Avar Kağanı’nın Selânik muhasarasından önce harap edilmişti. Son tahlilde Niş ve Sardika gibi kentler 615 senesinden önce vîran hâlde idiler.

28 Yunancası Πετροβόλος ya da Πετροβόλον. Πέτρος (taş) Βάλλειν (atmak) kelimelerinin birleşiminden oluşur. “Taş-atan, taş-fırlatan” sıfatından türeyen bu isim zamanla savaş makinesinin adı hâline gelmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Arthur de Graauw, *Ancient Coastal Settlements Port and Harbours*, Vol. III / Ancient Port Structures, Grenoble 2020, s. 267.

29 Bu hareket edilebilir büyük siper, altında bulunanları koruduğu için kaplumbağa kabuğuna benzetilerek kaplumbağa adı verilmiştir. Buna Batı dillerinde *tortoise* ya da *testudo* da denilmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Philip Rance, “The Fulcum the Late Roman and Byzantine Testudo: the Germanization of Roman Infantry Tactics?”, *Greek, Roman and Byzantine Studies*, 44 (2004), s. 265-326.

30 “Miracula St. Demetrii II”, *Vizantijski Izvori za Naroda Jugoslavije*, Sırpa trc. Franjo Barišić, I, Belgrad 1955, s. 196.

Aziz Demetrios Mucizesi'nde, kuşatma başladıktan sonra üç mucizenin gerçekleştiğinden bahsedilir. Birinci mucize, yoğun petrebol atışı esnasında, Selânikli bir taş hizmetlisi ilâhî bir ilham ile bir taşın üzerine Aziz Demetrios yazar ve *"Tanrı ve Aziz Demetrios adına"* diye haykırarak taşı fırlatır. Bu taş kendi istikametinde iken barbarlar tarafından atılmış son derece büyük bir taşta çarpar ve o taş da geri dönerek, üzeri yazılı taşla birlikte bir düşman petrebolü'nün üst açıklığından, iç kısma düşer. Orada bulunan hizmetliler ve kişiler de üzerlerine düşen bu taş sebebiyle hayatlarını kaybederler. İkinci mucizede, muhasaranın devam ettiği günlerden birinde öylesine büyük bir deprem olmuştur ki tüm şehir ahâlisi tek bir sadâ ile *Kyrie eleison*³¹ diye bağırmaya başladılar. Surların yıkıldığını gören düşmanlar da şehri ele geçirmek için hücumla geçtiler. Ancak düşman surlara yaklaştığında su duvarlarını eskisi gibi sapsağlam ayakta buldular. Bir diğer ve son mucizede ise, barbarların kar tanecikleri gibi yoğun bir şekilde fırlattıkları oklardan bazılarının arka tarafındaki tüylü kısımları surlara saplı ve demir ucu ise düşmana doğru bakar görünmekteydiler.³²

Avar Kağanı yaşanan bütün bu olaylar neticesinde 33 gün süren kuşatmayı kaldırmak zorunda kalmıştır.³³ Bundan sonraki durum Aziz Demetrios'da şu şekilde anlatılmaktadır: *"Barış tesis edildikten sonra, barbarlar [ellerinde bulunan] esirleri düşük meblağlara satmak ve çeşitli ürünler için pazarlık etmek amacıyla korkusuz bir şekilde surlara yanaştılar. Onlar Tanrı tarafından şehre bahşedilen kurtuluşu, deprem esnasında surlarda [meydana gelen] mucizeyi, silâh ve savaş makinelerini, [ki] daha önceki birkaç hâdisede [bu silâhların] tesirine şahit olmuşken, kullanışsız hâle getiren ve kendilerine beliren azizlerin görünümelerini açıkça kabul ettiler. Şehrimizin tüm tehlikelerden ve barbarlardan Aziz Demetrios'un şefâati vesilesiyle kurtulduğunu da, bunu bizzat tecrübe etmemiz sebebiyle burada söylemek gerekir."*³⁴

Hem Selânik hem de Slav-Avar ittifakı açısından enteresan bilgilerin verildiği bu kuşatma esnasında yaşananlar her iki cephe içinde yorucu ve yıpratıcı olmuş görünmektedir. Bu kuşatma sonrasında yaşananları değerlendirmemiz gerekirse öncelikle şunu belirtmekte fayda bulunmaktadır; Aziz Demetrios, senatöryel bir ailenin çocuğu olarak 270 yılında dünyaya gelmiştir. Daha sonraki süreçte Sirmium'dan Selânik'e gelen Aziz Demetrios, bu tarihten itibaren Selânik'in koruyucu azizi olarak kabul edilmiştir. Selânik'in muhafızı olarak anılan, Selânik'e geldikten sonra Hıristiyanlık dinini kabul eden Demetrios, Selânikli vatandaşlara puta tapmamaları, bunun yerine kalplerini Hz. İsa'ya açmaları konusunda telkinlerde bulunmuştur.

31 Kısa bir dua, niyaz kalıbı. Yunancası *Κύριε ἐλέησον*, Fransızcası *Kyrie éleison*. Türkçeye *"Tanrım merhamet et!"* ya da *"Şefâat yâ Rabb!"* şeklinde çevrilebilir.

32 Lemerle, *a.g.e.*, s. 182.

33 Eserin müellifine göre (1340 № 172) bu onların yaşadıkları en kötü muhasaraydı. Muhtemelen sözü geçen bu bilginin doğru olması gerekir. Zîra daha önceden de belirtildiği gibi Avarlar, Selânik'i kuşatabilmek için iki yıl boyunca hazırlık yapmışlardı. Bununla birlikte muhasara ise tam bir aydan fazla sürmüştü. Ancak müellifin uzun bir süre boyunca devam eden kuşatma hakkındaki bilgileri yetersizdir. Zaten müellif de (1336 № 168) bunu dolaylı olarak kabul etmiştir. Yedi günlük kuşatmanın açıklaması için bkz. *Mir.*, I, 13-15. Bununla birlikte daha fazla bilgi ve ayrıntı için bkz. *Mir.*, I, 13 № 107, 110, 111 ile *Mir.*, II 2, № 168, 170-72.

34 Lemerle, *a.g.e.*, s. 184. (*Bu muhasara hakkında bkz. 180-184*)

Roma İmparatoru Maximianus tarafından zindana atılan Demetrios, oradan da vaaz vermeye devam etmiştir. Bundan dolayı da Maximianus tarafından öldürülmüştür. Ancak ölümünden sonra bile Selânik'in koruyucusu olarak anılmaya devam etmiştir. Nitekim *Aziz Demetrios'un Mucizeleri* isimli eserin giriş kısmında onun koruyucu rolüne bilhassa vurgu yapılmış ve Demetrios'un ölümünden sonra dahi Selânikliler için Tanrı'nın merhametini dilediğinden söz edilmiştir. Yine Chatron'un (Chatzon) emri altındaki Slavların, Balkanlardaki saldırısının Aziz Demetrios tarafından durdurulduğu, Slavların ellerindeki tutsakların, ele geçirmiş oldukları ganimetler ile birlikte Selânik'e gelmeleri sebebiyle onların çok büyük bir zarara uğratıldığı da kaynak eserde zikredilmektedir. Balkanlarda tek başlarına mücadele edemeyeceklerini anlayan Slavlar, bu hâdise sonrasında Avarlardan yardım isteyeceklerdir.

Avar-Slav birliklerinin en önemli hedefi Balkanlarda tutunabilmek idi. Bu hedeflerinin büyük ölçüde gerçekleşmesiyle birlikte Balkanlardaki birçok şehir Avar-Slav kuvvetleri tarafından ele geçirilmiştir. Ancak bu başarılı kazanımlardan bir tek Selânik şehri istisna olacaktır.

İstanbul'dan sonra Bizans'ın en önemli ikinci şehri olan Selânik kenti, hem transit liman olma özelliği dolayısıyla ekonomik ve askerî yönden hem de Havârî Paulus'un bu şehri ziyareti münasebetiyle Hıristiyanlık tarihi açısından oldukça önemlidir. Slav-Avar birlikleri özellikle Akdeniz kıyısına çıkmak için kilit olarak gördükleri Selânik üzerine çeşitli dönemlerde birçok sefer düzenleyecekler ancak bu seferlerde herhangi bir başarı sağlayamayacaklardı. Gerçekleştirilen bu seferlerden bir tanesi de 617/618 yılında yapılan hücumdur. Slavlar ve Avarlar var güçleriyle saldırmalarına rağmen başarılı olamamışlar ve Selânik ele geçirilememiştir. Avar ve Slav birliklerinin bir diğer yandan Balkanlarda bu kadar rahat faaliyette bulunmalarının en temel sebebi bu dönemde Bizans'ın, Sâsânî ile mücadele etmesinden dolayı yaşamış olduğu siyâsî istikrarsızlıktır. Slav-Avar birliklerinin Selânik'i muhasara etmeleri halkta endişeye sebebiyet vermiştir. Kaynağa göre, özellikle Niş ve Sardika'dan gelerek, Selânik'e sığınan insanların Slav-Avar birlikleri hakkında vermiş oldukları bilgiler onların korkularını daha da artırmıştır. Slav-Avar müşterek ordusunun kullanmış oldukları savaş âletleri Selâniklilerin dehşete kapılmalarına sebebiyet vermiştir. İşte tam da bu noktada yapıtın da ismi olan *Aziz Demetrios'un Mucizeleri* gerçekleşmiş ve Selânik, Slav-Avar saldırısından vuku bulduğu ifade edilen mucizeler vasıtasıyla kurtulmuştur.

Her ne kadar Slav-Avar birlikleri Selânik'i ele geçirememiş olsalar dahi Slavların, Balkanlara yerleşmesi Avarlar vesilesiyle bu dönemde gerçekleşmiştir. Avarlar düzenlemiş oldukları seferler sonrasında geri çekilirken Slavlar bu bölgeye yerleşmişlerdir. İfade etmek gerekir ki, Avarların desteği olmasaydı Slavların bu bölge üzerinde hâkimiyet kurmaları mümkün olmayabilirdi. Netice olarak, bugün Balkanlardaki Slav varlığının temellerinin Avarlar eliyle o dönemde gerçekleştiği ifade edilebilir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Bibliyografya

- “Miracula St. Demetrii II”, *Vizantijski Izvori za Naroda Jugoslavije*, Sırpça trc. Franjo Barišić, I, Belgrad 1955.
- Ahmetbeyoğlu, Ali, “Hun Akınları Çağında Balkanlar”, *Balkanlar El Kitabı*, I, ed. Prof. Dr. Bilgehan Atsız Gökdağ, Prof. Dr. Osman Karatay, Akçağ Yayınları, Ankara 2017, s. 75-90.
- Anagnostis, Johannis, *Selânik'in (Thessaloniki) Son Zaptı Hakkında Bir Tarih, Sultan II. Murad Dönemine Ait Bir Bizans Kaynağı*, trc. ve nşr. Melek Delilbaşı, Ankara: TTK, 1989.
- Basık, Celaleddin, *Hiç Bizans Olmadı Romulus'tan Fatih'e Roma Devleti*, I, İstanbul: Türkmen Kitabevi, 2013.
- Baxevanis, Johan, *The Port of Thessaloniki*, Institute for Balkan Studies, Thessaloniki 1963.
- Cameron, Averil, *Bizanslılar*, çev. Özkan Akpınar, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2015.
- Curta, Florin, *The Making of the Slavs History and Archaeology of the Lower Danube Region c. 500-700*, Cambridge University Press, Cambridge 2001.
- Çapan, Fatma, *Balkanlarda Bizans-Türk İlişkileri*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Elazığ 2013.
- Delilbaşı, Melek, “16. Yüzyılda Via Egnatia (1380-1699)”, *Sol Kol Osmanlı Egemenliğinde Via Egnatia (1380-1699)*, ed. Elizabeth A. Zachariadou, çev. Özden Arkan, Ela Güntekin, Tülin Altınova, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999, s. 73-91.
- Demircioğlu, Halil, *Roma Tarihi Cumhuriyet Birinci Kısım Menşelerinden Akdeniz Havzasında Hâkimiyet Kurulmasına Kadar*, Ankara: TTK, 1987.
- Dikici, Radi, *Bizans İmparatorluğu Tarihi (Şu Bizim Bizans-Byzantium 330-1453)*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2013.
- Kardaras, Georgios, *Byzantium and the Avars, 6th-9th Century AD Political, Diplomatic and Cultural Relations*, Leiden-Boston: Brill 2018.
- Gökbilgin, Tayyip, “Selânik”, *İ.A.*, X, MEB Yayınevi, İstanbul 1996, s. 337-349.
- Graauw, Arthur de, *Ancient Coastal Settlements Port and Harbours*, Vol. III / Ancient Port Structures, Grenoble 2020.
- Gregory, T.E., *Bizans Tarihi*, çev. E. Ermet, İstanbul: YKY, 2016.
- Günay, Umay Türkeş, *Türklerin Tarihi*, Ankara: Akçağ Yayınları, 2007.
- Hamzaoğlu, Yusuf, “Slovenya’da Avar İzleri”, *Türkler*, II, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, s. 687-692.
- Hersak, Emil, “Avarlar: Etnik Yaratılış Tarihlerine Bir Bakış”, *Türkler*, II, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, s. 641-657.
- Jorga, Nicolae, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, İstanbul: Yeditepe Yayınları, İstanbul 2005.
- Kafesoğlu, İbrahim, *Türk Milli Kültürü*, İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1994.

- Karatay, Osman, "Avar Hâkimiyeti ve Balkanların Slavlaşması", *Balkanlar El Kitabı*, I, ed. Prof. Dr. Bilgehan Atsız Gökdağ, Prof. Dr. Osman Karatay, Ankara: Akçağ Yayınları, 2017, s. 91-98.
- Kiel, Machiel, "Selânik", *DİA*, C. XXXVI, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009, s. 352-357.
- Kurat, Akdes Nimet, *IV.-XVIII. Yüzyıllarda Karadeniz Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri*, Ankara: Murat Kitabevi Yayınları, 2002.
- Kurat, Akdes Nimet, *Rusya Tarihi Başlangıçtan 1917'e Kadar*, Ankara: TTK, 1987.
- Lemerle, Paul, *Les Plus Anciens Recueils Des Miracles De Saint Dèmètrius Et La Pènètration Des Slaves Dans Les Balkans*, I, Du Centre De La Recherche Scientifique, Paris 1979.
- Maclagan, Michael, *The City of Constantinople*, London 1968.
- Magdalino, P., "Saint Demetrios and Leo VI", *Byzantinoslavica* LI (2), 1990, s. 198-201.
- Miller, William, "Selonika", *The English Historical Review*, Vol. 32, No. 126, 1917, s. 161-174.
- Norwich, J. Julius, *Bizans (Erken Dönem M.S. 323-802)*, I, çev. Hamide Koyukan, İstanbul: Kavalcı Yayınları, 2013.
- Ostrogorsky, Georg, *Bizans Devleti Tarihi*, çev. Fikret Işıltan, Ankara: TTK, 2011.
- Pala, Ayhan, *XV. ve XVI. Yüzyıllarda Selânik Şehri*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 1991.
- Rance, Philip, "The Fulcum the Late Roman and Byzantine Testudo: the Germanization of Roman Infantry Tactics?", *Greek, Roman and Byzantine Studies*, 44 (2004), s. 265-326.
- Süleymanova, Sevda A., "Kafkasya ve Avarlar", *Türkler*, II, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 674-686.
- Theologou, Kostas-Panayotis G. Michaelides, "The Role of Jews in the Late Ottoman and Early Greek Salonica", *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, Vol. 12, No: 3, 2010, s. 307-320.
- Ünal, Neslihan, *İki Osmanlı Liman Kenti İzmir ve Selânik*, Ankara: İmge Kitabevi, 2015.
- Vickers, M., "Sirmium or Thessaloniki? A Critical Examination of the St. Demetrius Legend", *Byzantinische Zeitschrift* 67 (2), 1974, s. 337-350.
- Whitby, Michael, *Essential Histories Rome at War AD 293-696*, Osprey Publishing, 2002.
- Woods, D., "Thessalonica's Patron: Saint Demetrius or Demeterius?", *The Harvard Theological Review* 93/3, 2000, s. 221-234.
- Zenbilli, İlgül Kaya, "Aziz Demetrios: Selânik'in Koruyucu Azizi, Yaşam Öyküsü ve Mucizeleriyle İlişkili Belgeler, Kültü ve Tasvirleri", *Ortaçağ Araştırmaları Dergisi, Bizans Dosyası*, C. 3, S. 2, 2020, s. 361-382.

Ioannes Kaminiates'e Göre Müslüman Arapların Selânik'i Kuşatması ve Zaptı (904)

The Siege and Capture of Thessaloniki by Muslim Arabs (904) According to Ioannes Kaminiates

Murat Öztürk¹

Sorumlu yazar/Corresponding author:
Murat Öztürk (Doç. Dr.),
İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi,
Tarih Bölümü, İstanbul, Turkey.
E-posta: ozturkmmk@istanbul.edu.tr
ORCID: 0000-0002-5633-9578

Başvuru/Submitted: 19.03.2021
Revizyon Talebi/Revision Requested:
14.04.2021
Son Revizyon/Last Revision Received:
24.04.2021
Kabul/Accepted: 05.05.2021

Atıf/Citation: Öztürk, Murat, "Ioannes Kaminiates'e Göre Müslüman Arapların Selânik'i Kuşatması ve Zaptı (904)", *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 37 (2021), s. 1-44
<https://doi.org/10.26650/gaad.899839>

öz

Osmanlı coğrafyacılarınca "İstanbul'un bir parçası", Yahudiler tarafından "şehirlerin anası" diye tanımlanan Selânik, Bizans İmparatorluğu'nun Konstantinopolis'ten sonraki ikinci en önemli şehriydi. Tarihî süreç içinde Avarlar ve Slavlar tarafından birçok kez muhâsara edilen kent, 904 yılında Müslüman Araplar tarafından kuşatılmış ve ele geçirilmiştir. Dolayısıyla mezkûr muhâsara İslâm dünyasının söz konusu dönemde denizcilik alanında hâiz olduğu yetkinliği göstermesi açısından da önem arz etmektedir. Bu makalede, Selânik çıkarmasında Müslüman Arapların gidiş ve dönüş yolunda denizde izledikleri güzergâh, kuşatma sırasındaki icrâatları, sâhip oldukları gemiler, silâhlar ve mürettebatın yanı sıra emîrül-bahr Trabluslu Leo (Gulâm Zürâfe) kumandasında yürütülen harekâta şehrin zaptından sonra ele geçirilen büyük miktardaki ganîmetle Selânik'i terk edip ülkelerine dönen İslâm donanmasının faaliyetleri Bizans, Arap ve Lâtin kaynaklarının verdiği bilgiler ışığında ele alınıp değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Selânik, Trabluslu Leo, Ioannes (John) Kaminiates, Gemiler, Ganîmet, Seyrüsefer

ABSTRACT

Regarded as "a part of Istanbul" by the Ottoman geographers and "mother of the cities" by Jews, Thessaloniki was the second most important city of the Byzantine Empire after Constantinople. Thessaloniki, which had been sieged by Avars and Slavs many times throughout history, was sieged and conquered by Muslim Arabs in 904. Therefore this siege, by the Arabs, is also important in that it shows the naval competence Muslims had at the time. The present article discusses, in light of the information from the Byzantine, Arab and Latin resources, the course the Muslim Arabs followed on their way to and back from the Thessaloniki landing, their activities during the siege, the ships, weapons and crew they had, as well as the activities

of the Muslim navy returning to their own lands from Thessaloniki with the enormous amount of loot from the seizure of Thessaloniki in the military operation commanded by the admiral-in-chief (amīr al-baḥr) Leo of Tripoli (Ghulām Zurāfa).

Keywords: Thessaloniki, Leo of Tripoli, Ioannes (John) Kaminiates, Ships, Loot, Navigation

EXTENDED ABSTRACT

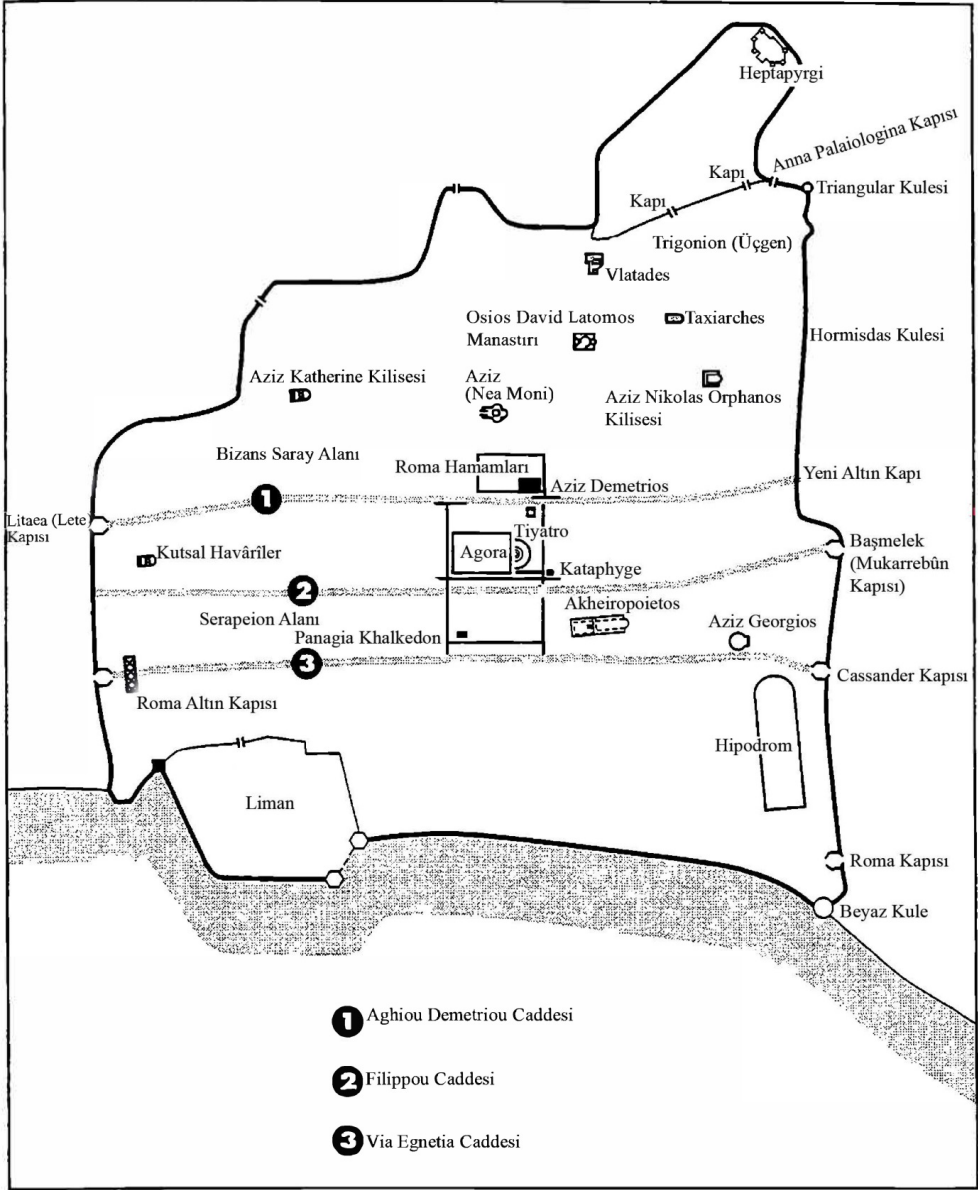
Thessaloniki, the second most important city of the Byzantine Empire after Constantinople, was besieged many times by the Avars and Slavs in the historical process and was besieged and captured by the Muslim Arabs in 904.

Although Arabic and Latin sources were used in this article, it would be appropriate to give information about Ioannes Kaminiates, who was captured as a prisoner in consequence of the siege in 904, and his work that explained the operations of the Muslim Arabs in detail and constituted the main source and the backbone of the article. As a matter of fact, this research has especially based on a long letter written by Ioannes Kaminiates, the author of the book named *η σύλληψη της Θεσσαλονίκης / The Capture of Thessaloniki*, to his friend Gregory of Cappadocia who wanted to take part in the siege of Thessaloniki and the treatment of the prisoners.

The Byzantine Empire experienced a great shock when a fleet of 54 ships headed first to Constantinople and then to Thessaloniki by Leo of Tripoli, who later converted to Islam. The situation of the city of Thessaloniki from the moment of the news that the Muslim operation started, the preparations for the defense before the siege, the information is provided about Leo of Tripoli, the strategies applied by the Byzantines during the defense of the city, the siege tactics of the Muslim Arabs, the weapons and equipment they used, the route they followed on returning to their countries with the spoils that obtained from Thessaloniki constitutes the general framework of this study.

However, even if there are scholars who are skeptical of what Ioannes Kaminiates wrote, especially in terms of the dates he used, most researchers agree that the relevant siege actually occurred and took place recently, according to the dates given by the author.

It is evident that the work of Ioannes Kaminiates describing the conquest of Thessaloniki offers various details about the Arab-Byzantine naval technology. The study gives essential information from the equipment of combat ships to the use of firearms. It should be noted that at the time when Thessaloniki was besieged and captured, the Arabs were able to act quickly and expertly in the Aegean Sea, especially on the occasion of the island of Crete. In the end, the element of bewilderment experienced by the Byzantine Empire should also be taken into account. As a matter of fact, although the Arab fleets were engaged in intensive activities in the seas, it was not expected by anyone that the Islamic navy would dare attack the second capital of Byzantium.

Selânik Kentinin Plânı – Ioannes Kaminiates'in te'lif ettiği *Selânik'in Zabtı* isimli eserin İngilizce tercümesinde yer alan krokinin Türkçeye uyarlanmış hâlidir. (*The Capture of Thessaloniki*, İngilizce trc. David Frendo-Athanasios Fotiou, Perth 2000, li)

III. (IX.) asrın sonunda Akdeniz'in doğusunda dönemin en büyük denizcilerinden biri ortaya çıkmıştır. Bizans limanlarına cesur saldırılarda bulunan ve düzenlediği hücumlarla düşmanlarına büyük bir korku salan bu amiral, Bizans kaynaklarında Trabluslu Leo ismiyle kaydedilmektedir. Müslüman müellifler, tarihçiler tarafından ise mezkûr donanma komandanı genellikle Gulâm Zürâfe¹ [غلام زرافة] olarak zikredilmiştir.

Selânik çıkarması hakkında dönemin Arap ve Lâtin kaynakları az bilgi verirken, Bizans kaynakları bu kuşatma hakkında daha fazla mâlûmat sunmaktadır. Her ne kadar çalışma te'lif edilirken Arapça ve Lâtince kaynaklardan istifâde edilmiş olsa da vermiş olduğu bilgiler sebebiyle öncelikle makalenin ana metnini oluşturan, 904 senesindeki kuşatmada esir olarak ele geçirilen Ioannes Kaminiates ve onun Müslüman Arapların harekâtını detaylarıyla anlatan eseri hakkında mâlûmat vermek isâbetli olacaktır.

η σύλληψη της Θεσσαλονίκης / The Capture of Thessaloniki [Selânik'in Zaptı] isimli eser, Ioannes Kaminiates'in Selânik muhâsarasında ve sonrasında esirlerin başına gelenler hususunda soru sormuş olan Kapadokyalı Gregory'e (Gregorios) yazdığı uzun bir mektup şeklindedir. Ioannes Kaminiates kendisini *Kouboukleisios*'un² kiliseye âit itibarını elinde tutan imparatorluk sarayının rahibi, babasını da Yunanistan'ın *Eksarh*'i³ olarak tanımlamaktadır. Metin, Bizans'ın alışlagelmiş târihî yazı geleneklerinden birçoğuna uymamaktadır. Mektubun mukaddimesi ve

1 Bizans kaynaklarında Trabluslu (Trablusşam) Leo hakkında verilen bilgiler üst metinde mevcuttur. Bununla birlikte Arap kaynaklarında genellikle Gulâm Zürâfe veyahut 350 (961) yılında vefât etmiş olan Kindî'nin (*Kitâbü'l-Vülât ve Kitâbü'l-Kudât*, nşr. R. Guest, Kahire t. y., s. 245) ifâdesiyle Reşîk el-Verdâmî (رشيق الوردامي) olarak zikredilen Trabluslu Leo'nun hayatı hakkında mâlûmat yok denecek kadar azdır. Alexander A. Vasiliev (*Byzance et les Arabes*, Brüksel 1950, II/2, 163) Trabluslu Leo'nun Toros ile Amanos dağlarında yaşayan ve Bizans İmparatorluğu'na asker olarak hizmet veren Hıristiyan bir topluluk olan Merdeîlerden (Cerâcime) biri olduğunu göstermek için Kindî tarafından kaydedilen Verdâmî'yi açıklamıştır. Mes'ûdî (ö. 345/956), Trabluslu Leo'nun ismini Lavin (Leon) Gulâm Zürâfe (لاون غلام زرافة) olarak kaydetmiştir. Bkz. *et-Tenbih ve'l-İşrâf*, nşr. Abdullah es-Sâvî, Kahire 1938, I, 153. Mes'ûdî (*Mürûcû'z-zeheb ve me'âdinü'l-cevher (fî tühâfi'l-esrâf mine'l-mülûk ve ehli'd-dirâyât)*, nşr. Muhammed Abdülhamîd, Kahire 1964, I, 129) isimli bir diğer eserinde Trabluslu Leo'nun ismi ve konumu hakkında şu bilgiyi nakletmektedir: "*Ben burada mellâhları (bahriyelileri) gördüm, bunlar arasında savaşı denizciler de vardı. Örneğin, Trablusşam'ın yöneticisi Lâvi el-Mükennâ bi-Ebî'l-Harb Gulâm Zürâfe = مثل لاوى المكني بأبي الحرب غلام زرافة صاحب طرابلس الشام من ساحل دمشق*" Krş. İbnü'l-Adîm'in (ö. 660/1262) meşhur eserinde (*Bugyetü't-taleb fî târihi Haleb*, Beyrut 1988, I, 399) Kindî'den nakillerde bulunan Ahmed b. Tayyîb el-Serhâsî'nin denizlerle ilgili bir risâlesinden istifâde ederek kaydettiği bilgiler aynı olmakla birlikte Gulâm Zürâfe'ye atfedilen altı çizilmiş iki tane ismin yazılışı Mes'ûdî'den farklıdır: لاون المكني بأبي الحارث غلام زرافة = *Lâvin el-Mükennâ bi-Ebî'l-Hâris Gulâm Zürâfe*. Trabluslu Leo'nun adları hakkında ayrıca mukayeseli bir anlatım için bkz. W. A. Farag, "Some Remarks on Leo of Tripoli's Attack on Thessaloniki in 904 A. D.", *Byzantinische Zeitschrift*, 82 (1-2), 1989, s. 135. J. H. Pryor-E. M. Jeffreys'in kaydına göre; Müslümanlar 898 yılında muhtemelen Kibyrrhaiote Theması'ndan bir Bizans filosuna denk geldi. Müslümanlar sayısız gemiyi ele geçirip 3.000 denizciyi öldürdükten sonra galip geldiler, bu zaferle Ege Denizi, Kibyrrhaiote'de Bizanslı bir denizci olan ve daha sonra esir alınıp İslâm dinini kabul eden Müslümanların Gulâm Zürâfe olarak isimlendirdiği Trabluslu Leo'nun tahriplerine açık hâlde geldi. Bkz. *The Age of ΔΡΟΜΩΝ, The Byzantine Navy ca 500-1204*, Brill-Leiden/Boston 2006, s. 62. Lâtin kaynağının müellifi Theophanes Continuatus'un (ö. ?) Trabluslu Leo hakkında kaydettikleri için 49. dipnota bakınız.

2 İmparatorluğa âit kiliseye bağlı mâbeyincilere verilen unvan. Bkz. Alexander P. Kazhdan, "Kouboukleisios", *Oxford Dictionary of Byzantium*, Oxford & New York 1991, II, 1155.

3 Hem dinî olmayan hem de kiliseye âit yönetimlerde olan birkaç görevli topluluğuna verilen bir isim. Bkz. Alexander P. Kazhdan-A. P., "Exarch", *The Oxford Dictionary of Byzantium*, Oxford & New York 1992, II, 767.

sonu, bir arkadaşın bilgi talebi üzerine verilen bir yanıt şeklinde çerçevelenmiştir. Bu mektup kapsamında; Selânik'e bir methiye, tâlihsizliğe sebep olan vatandaşların günahları üzerine bir ağıt, şehrin kuşatmasını betimleyen birinci şahıs açıklaması, nüfusun çoğunun köleleşmesi, Girit'e doğru yola çıkmış mahkûmların mâruz kaldıkları eziyetler ve sonrasındaki gelişmeleri konu alan bölümler mevcuttur. *Kişisel tecrübenin verdiği derin bir korkunun olduğu bu metinde, tarihi klâsikleştirilen tarafsız anlatıma uyulmamıştır.*⁴ Nitekim yazar bir tarihçi değil, Selânik'in zaptına şahit olan entelektüel bir görgü tanığıydı.

Ioannes Kaminiates'in çalışması yukarıda zikredildiği üzere kuşatmanın başlangıcından esirlerin Tarsus'a mübâdele için götürüldüğü zamana kadar tüm süreci kapsamaktadır. Makalenin yazımı esnasında ise Grekçe orijinal metin ve İngilizce tercümesinin birlikte neşredildiği çalışma esas alınmıştır. Toplamda 133 sayfadan müteşekkil metnin sâhip olduğu hacim göz önünde bulundurulduğunda Müslümanların harekâtının başladığı haberinin geldiği andan îtibâren Selânik şehrinin durumu, muhâsara öncesinde müdâfaa için yapılan hazırlıklar, Trabluslu Leo hakkında verilen bilgiler, kentin savunması sırasında Bizanslıların uyguladıkları stratejiler, Müslüman Arapların muhâsara taktikleri, kullandıkları silâhlar-teçhizat, şehre girdikten sonra yaptıkları ve Selânik'ten elde ettikleri ganîmetlerle Tarsus'a dönüşte izledikleri rota bu çalışmanın kurgusunu oluşturmaktadır.

Ioannes Kaminiates'in Müslüman Arapların Selânik'e harekât düzenleyeceği hususundaki nakli şu tümcelerle başlar ve devam eder:

“Roma [Bizans]⁵ dünyasının hükümdarı, dindarların dindarı İmparator Leon'un [VI. Leon (886-912)] bir habercisi, barbarların, yâni mel'un Hâcerîlerin⁶ yaklaşmakta olduğu haberleriyle

4 Leonara Neville, *Guide to Byzantine Historical Writing*, Cambridge 2018, s. 114. Ioannes (John) Kaminiates hakkında ayrıca bkz. *The Capture of Thessaloniki*, İngilizce trc. David Frenodo-Athanasios Fotiou, Perth 2000, s. XXVII-XXXVII. Alexander Kazhdan (“Some Questions Addressed to the Scholars Who Believe in the Authenticity of Kaminiates ‘Capture of Thessalonica’”, *Byzantinische Zeitschrift*, LXXI, 1978, s. 301-314) 1430'da Osmanlı'nın Selânik'i muhâsarasına bir cevap niteliğinde yazılmış mektup üzerine algılanan zaman yanlışlığını -XV. asırda yazılmış bir metin olmasına rağmen X. yüzyıla âit görünmesi- temel alarak argüman sunmuş ve Trabluslu Leo'nun kuşatmasının tarihsel gerçekliğini sorgulamıştır. Krş. Neville, *a. g. e.*, s. 114. Giannes Tsaras (“É Aauthentikot é ta tou Chronikou to I ô annou Kamiat é”, *Vyzantiaka*, 8 (1988), s. 41-58) metnin X. yüzyıl kompozisyonunda olup olmadığı konusunda tartışma başlatmıştır. Krş. Neville, *a. g. e.*, s. 114-115. Joseph Frenodo (“The Miracles of St. Demetrius and the Capture of Thessaloniki”, *Byzantinoslavica*, 58 (1997), s. 205-224) ise metni dinî ve edebî çevreyle ilişkilendirip Kazhdan'ın zaman yanlışlığı üzerine olan birçok tezini zayıflatmıştır. Krş. Neville, *a. g. e.*, s. 115. Paolo Odorico (*Thessalonique: Chroniques d'une ville prise*, Toulouse: Anacharsis 2005, s. 16-24) metnin X. asıra âit bir yapıt olduğunu kabul etmesinin yanı sıra böylesine bir sahtecilik için eksik motivasyon kaynağı olduğunu belirtmiş ve Kaminiates'in metninin X. yüzyıl politikası ve kültürüyle de uyum içinde olduğunu öne sürerek fazladan argümanlar sunmuştur. Krş. Neville, *a. g. e.*, s. 115. Ioannes Kaminiates'in te'lifine şüpheyle bakanlar olsa dahi kaydettiği tarihler incelendiğinde muhâsara ve zaptın İslâm müelliflerinin naklettiği tarihlere yakın bir zamanda gerçekleştiği görülecektir.

5 Köşeli parantez [] içindeki bilgiler, izâfeler çalışmanın yazarı tarafından ilâve edilmiştir.

6 Hıristiyan kaynaklarında, Hz. İsmail'in annesi Hâcer'den ötürü, İslâm'ı ve Müslümanları tanımlamak için kullanılan bu kelime için bkz. John V. Tolan, *Saracens: Islam in the Medieval European Imagination*, New York 2002, s. 10-11.

aceleyle geldi ve bize silâhlanıp kendimizi korumamızı tavsiye etti.⁷ Bu sebeple sura odaklanmaya, surun güvenliğini ve güçlendirilmesini birinci önceliğimiz hâline getirmeye karar verdik. Ancak bu arada imparator habercisi bize bunu yapmamamızı tavsiye etti. Petronas⁸ adındaki bu şahıs protospatharios⁹ rütbesine sâhipti ve kendisi şehirde kısa bir süre geçirerek şartların gerektirdiği her türlü yardım ve iş birliğini sunma tâlîmatını almıştı.¹⁰ Kentin güney yakası tamâmen denizle çevriliydi ve o bölgeden gelecek saldırıya karşı savunmasızdı. Gemilerin kıç tarafı duvarları aşacak yükseklikteydi ve barbarlar buradan kolayca kent içlerine sızabilirlerdi. Tahminlere göre her biri bir şehir büyüklüğünde ve iyi teçhizatlanmış 54 tane barbar gemisi bulunmaktaydı. Gemilerin mürettebatı katiller, gözü dönmüşler, Suriye'de yerleşik İsmâîlîler ve ülkeleri Mısır sınırında bulunan, vahşi, adam öldürme ve korsanlıkta çokça mâhir, kana susamış Etiyopyalılardan müteşekkil karışık bir kalabalıktan oluşuyordu.¹¹

“Savaş konusundaki deneyimsizliğimiz, bir düşman saldırısını sınırsız korku ve endişe nesnesi hâline getirdiğimiz için bu beklenmedik duruma karşı herhangi bir savunma yöntemi geliştiremediğimiz¹² de açıktı. Bu arada, kaçınılmaz olarak şehrin ele geçirilmesi ve ibâdethânelere âit altın, gümüş ve diğer değerli malzemelerden yapılmış tüm süs eşyalarının çalınmasıyla netîceleneceği için, kaçma yoluna başvurmak alçakça bir eylem olurdu. Biz bu şekilde beyhude çabalarırken, birisi barbar gemilerinin ‘mendirek’ olarak tanımlanan dar kara çıkıntısına çoktan yaklaştığı haberiyle geldi. Bu, dünyanın yaratılışının 6412. yılının 29 Tem-

- 7 Harekât öncesinde Doğu Akdeniz’de yaşanan ve Selânik muhâsarasına kadar yaşanan olaylar hakkında bkz. Farag, a. g. m., *Byzantinische Zeitschrift*, 82 (1-2), s. 136-137; Rashad Khoury Odettallah, “Leo Tripolites-Ghulam Zurafa and the Sack of Thessaloniki in 904”, *Byzantinoslavica*, LVI, Praha 1995, 97-98, 100-101.
- 8 Müslüman Araplara âit filoların hareket ettiği öğrenildiği zaman şehrin etrafına sur yapılmasına ve özellikle deniz tarafındaki surların onarılmasına karar verildi. Ancak Petronas bu eylemin faydasız olacağını ve insanları gereksiz yere yoracağını düşünüyordu. Nitekim o, barbarların kentin güney tarafında dalgaların vurduğu kıyılardan saldırıya geçmelerinin kolay olacağını fark etmişti. Çünkü mezkûr alanda bir mâni yoktu. Surlar o kadar alçaktı ki gemilerin kıç tarafları için sorun oluşturmuyorlardı. Bununla birlikte o gizli bir su altı geçidi yapmaya karar verdi. Söz konusu geçit, aynı zamanda yapay bir şekilde şehir için güvenlik ağı ve düşmana karşı engel teşkil etmek için tasarlanan pusu işlevi görecekti. Şehrin doğu ve batı taraflarında tek sütun olarak taştan mezar bloklarının sayısı fazlaydı, bunlar eskiden burada yaşayan paganların ölümlerini gömdükleri yerlerdi. O bunları toplatmış, kendi yöntemleriyle denize indirtmiş, bir sıra oluşturmak için kısa aralıklarla olacak biçimde su altına yerleştirmişti. Bu suretle o, bir anlamda denizde sur inşa ettirmişti. Bu sur karadakinden daha güçlü ve daha güvenli olmuştu. Daha sonra imparator tarafından başka bir görevli Selânik kenti için tâyin edildi. Yeni gelen şahıs tam bir yetki ile donatılıp “strategos” rütbesiyle bu şehre atanmıştı ve kendisine Leo şeklinde hitap ediliyordu. Bu kişinin tâlîmatıyla Petronas’ın su altı ağ plânı durdurulmuş ve surlar yapılması emredilmişti. Öte yandan Leo’dan sonra gönderilen bir diğer komutan ise Niketas idi. Selânik şehri için görevlendirilen Leo ve Niketas surlara yakın bir yerde karşılaşmışlardı. At üzerinde olan iki komutan tam birbirlerine sarılacakları esnada Leo’nun atı şahlanıp onu üzerinden düşürdüğünde sağ baldırı ile kalçasındaki kemik kırılmış ve böylece Niketas idârede tek başına kalmıştı. Bkz. Kaminiates, a. g. e., s. 31, 33, 35. Kaminiates’in verdiği bilgilerden şehri muhâfaza etmek için üç kişinin sırasıyla çeşitli tedbirler aldığı anlaşılmaktadır.
- 9 Orta Bizans döneminin (VIII-XII. yüzyıllar) yüksek dereceli unvanlarından biridir. Bu rütbe üst düzey generallere, il vâlilerine ve yabancı prenslere verilirdi. Bkz. Anthony Cutler-Alexander P. Kazhdan, “Protospatharios”, *The Oxford Dictionary of Byzantium*, New York & Oxford 1991, III, 1748.
- 10 Kaminiates, a. g. e., s. 29.
- 11 Kaminiates, a. g. e., s. 31, 33.
- 12 Şehre Müslüman Arapların yönelişi esnasında Selâniklilerin yaptıkları dinî âyinler için bkz. Kaminiates, a. g. e., s. 39, 41.

muz Pazar [29 Temmuz 904 = Mezkûr tarihin hicrî karşılığı 13 Ramazan 291 'dir] günü şafak sökerken meydana geldi. Haber kent boyunca orman yangını gibi yayıldı; her tarafta kargaşa ve kaşa karışıklığı vardı. Herkes elinden geldiğince silâhlanıp surlara asker göndermek için acele etti. Barbar filosunun bahsi geçen yüksek burundan pupa yelken geldiği görüldüğü sırada, siperler boyunca henüz düzgün bir şekilde konuşlandırılmamışlardı.”¹³

Selânik, Bizans İmparatorluğu'nda derece ve büyüklük bakımından İstanbul'dan sonra gelmekte, yâni imparatorluğun en büyük ikinci şehri konumunda bulunmaktaydı. Dolayısıyla Selânik'te ikamet edenlerin hem kentin konumu hem de içinde bulunduğu fizikî şartlar açısından bu denli bir özgüvene sâhip olma ihtimalleri böylesi bir saldırı girişimine karşı hazırlanmayarak rehâvete kapılmalarına sebebiyet vermiş olabilir. Bununla birlikte yapının yazarı Selânik'in içinde bulunduğu durumu objektif bir şekilde değerlendirmiştir.

“Daha önce ifâde edildiği üzere, Selânik Körfezi boyunca esen rüzgârın en uzun süreli olduğu ve Yunanistan'daki Olympus Dağı'nın eteklerinden her yaz günü gün doğumundan dokuzuncu saate kadar şehre uğrayıp esintiye sebep olduğu Temmuz ayında idik. Her şeyden önce, barbarlar kendilerini surun yanında konumlandırarak yelkenleri indirdiler ve dikkatle kentin düzenini tetkike başladılar. Aslında, demir atar atmaz bizi muhârebeye çağırmadılar; gücümüzü ve hazırlıklarımızın kapsamını araştırmak ve savaşa hazırlanmak için kendilerine biraz zaman tanıdılar. Önlerinde surlarının tamamı muazzam sayıda insanlarla dolu devâsâ bir şehir buldular. Bunun neticesinde daha da dehşete düştüler ve kısa bir süre savaşmaktan imtinâ ettiler. Biz ise moralimizi geri kazanmak için cesâret toplamaya başladık. Biz bu durumdayken, barbar güçlerinin lideri, surun denizle çevrili tüm bölümünü devriye gezmeye karar verdi. O, huyu suyu bir tek adını aldığı vahşi hayvana [Leo] benzeyen ve acımasız davranışları yanında kontrol edilemez mizacına bu hayvanın bile denk olamayacağı, uğursuz ve tamâmen kötü bir insandı. Kendisi bir zamanlar Hıristiyan idi ancak barbarlar tarafından esir alındığında onların dinlerini ve öğretilerini benimseyerek köklerine ihânet etti. Leo denilen bu evcilleştirilemez canavar, bu mücrim, dikkatle surun etrafında yelken açtı ve hesaplanmış kötü niyetli saldırısını başlatmak için olası bir noktayı araştırdı. Diğer gemiler doğu sâhil şeridinde tek bir noktaya demir atarak hazırlıklarını yapmaya başladılar. Vatandaşlarımız da zırhlarını giydiler, siperlere konuşlandılar ve yaşanacak mücâdeleye hazırlandılar. Ancak bu vahşi canavar [Leo], surun tamamını inceleyip limana girişin demir bir zincirle ve birkaç gemi batığıyla engellenmiş olduğunu fark ettiğinde saldırısını tam da bu noktalarda başlatmaya karar verdi. Zîra bu noktalarda, deniz tabanına önceden gizlenmiş olan ve gemilerinin geçişini engelleyen kaya kütlelerinin olmadığını ve filosunun surun hatırı sayılır ölçüde yükseltilmiş olan kısmından daha ağır ateş altında kalmayacağını idrak etmişti. Aslında o, denizin çok derinleştiği ve surun özellikle alçak bir tarafına çarptığı bir yer seçti, konumunu dikkatlice belirledi ve sonra adamlarına dönerek savaş için işâret verdi. Onlar, sert ve vahşi çığlıklar atıp öfkeyle kürek çekerek gemileriyle kendilerine gösterilen noktalara doğru hızla seyrettiler. Bunun yanında tabaklanmamış deriden davullara vurarak korkunç bir vâveylâ

13 Kaminiates, a. g. e., s. 37, 39, 41.

koparttılar ve şehri müdâfaa etmek için siperlerde konuşlanmış olanları korkutmak amacıyla daha başka bir sürü hileye başvurdular. Ancak surdaki askerler daha da yüksek sesle bağırdılar ve duâlarla yakarak düşman kuvvetlerine karşı kurtarıcı Haç silâhının yardımını dilendiler. Bunu öyle etkili bir şekilde yaptılar ki, barbarlar, daha önce duyduklarından daha korkutucu bir çığlık atan pek çok insanın sesiyle, bir süre sersemlediler. Nitekim kent ahâlisinin sayılarını haykırışlarının gürültüsünden tahmin ederek, her şeyi göze alıp mücâdeleye girmenin ve benzerini hiç görmedikleri kadar büyük bir şehri yağmalamanın kolay olmayacağı sonucuna vardılar."¹⁴

Ortaçağ'da deniz muhârebeleri öncesinde klâsikleşmiş, psikolojik olarak düşmanı yıldırma yönelik olan bu tasarruf vâsıtasıyla iki tarafın yüksek ve ürkütücü sesler çıkararak düşmana gözdağı vermeye çalıştıkları görülmektedir. Benzer durum Bizans ile Müslüman denizciler arasında vuku bulan *Zâtü's-Savârî (34/654-655)*¹⁵ Deniz Muhârebesi'nde de meydana gelmiştir.

"Yine de emellerinden vazgeçmeyen barbarlar, saldırılarının başında cesâretlerini kaybetmiş izlenimi yaratmamak için ne korkusuzca ne de daha sonradan sergileyecekleri öfkeyle ilerlediler; bir miktar çılgınlıkla karışık korku duyarak ve bir ok yağmuruyla kendilerini rakiplerine karşı koruyarak ilerlediler. Sonrasındaysa ilerleyişleri daha pervasız hâle geldi ve savaşı göğüs göğüse çarpışma hâline getirmeye çalıştılar, havlayan köpekler gibi kendi kendilerini sinirlendirdiler ve surlardan üzerlerine açılan ateşle iyiden iyiye kudurdular. Ancak her iki taraf da ateşe mâruz kalırken ve üstünlük sağlamamışken, diğerlerinden daha cesur ve daha cüretkâr bireylerden oluşan bir barbar müfrezesi denize atladı. Yanlarında suda yüzdürdükleri ve kendilerine o yönden açılan ateşe aldırış etmeden sura dayayıp tırmanmaya çalıştıkları tahattan bir merdiven vardı. Aslında, vücutlarını yaklaşıp kadar su altında tuttular ve kalkanlarını başlarının üzerinde tutarak yüzdüler. Suyun sağladığı korumadan mahrum kaldıklarında ise başlarını örtmek için kalkanlarını kullanarak, ok yağmuruna karşı yiğitçe mücâdele ettiler. Daha sonra merdiveni hızla sipere doğru çekerek sura tırmanmaya çalıştılar. Ancak ölüm, onların plânlarını engelledi. Ayakları merdivenin basamaklarına değip değmez, dolu tanesi büyüklüğünde bir taş yağmuruna tutulup devrilerken sudan mezarlarına baş aşağı daldılar. Bunun üzerine, şimdilik bundan öte bir risk almaya cesâret edilemediğinden gemilerin hepsi hızla geri çekildiler. Barbarlar o gün içinde bir değil birkaç kez saldırdılar, ancak daha da fazla zâyiat vererek ricat ettiler. Önceden kararlaştırılmış bir işâretle denizdeki faaliyetlerini askıya aldılar ve gemileriyle şehrin doğusundaki sâhil şeridinin yakınlarında demirlediler. Daha sonra karaya çıktılar ve deniz yakınındaki Roma Kapısı¹⁶ denen kapının bulunduğu surun yüksek kısmındaki garnizona ateş açtılar."¹⁷

14 Kaminates, *a. g. e.*, s. 43, 45

15 Murat Öztürk-İsmail Koçuk, "Zâtü's-Savârî Deniz Muhârebesi (34/654-655)", *Tarihe Yön Veren Savaşlar*, ed. Osman Gazi Özgüdenli, [Basım aşamasında].

16 Bu kapının Selânik kentindeki konumu hakkında çalışmada sunulan şehir plânına bakınız.

17 Kaminates, *a. g. e.*, s. 47, 49.

Müslüman denizci mürettebatın nasıl savaştıkları hususunda da yazar tafsîlâtı bir be-timlemeye gitmiş ve Bizans'ın karşı mücâdelesine temas etmiştir. Kaminiates'in, Selânik'in denizden kuşatılması esnasında istihdam edilen silâhları zikretmesi kayda değerdir. Bununla birlikte müellif Müslüman denizcilerin savaşı özelliklerini yazmaya devam etmektedir:

“Şehre karşı taarruzlarını gecenin geç saatlerine kadar devam ettiren barbarlar orada muhâbebe ettiler ve görünüşe göre çabalarından yorulmuş olarak gemilerinde dinlendiler; belki de ertesi gün bize en iyi nasıl saldıracaklarını hesap ediyorlardı ve bir dizi aldatıcı hamle daha hazırlamaya niyetliydi. Aslında bu alanda son derece zeki idiler ve harekete geçmeye karar verdikten sonra kararlı bir şekilde ilerliyorlardı. Dahası, plânlarını uygulamaya koyabildikleri sürece her türlü tehlikeye göğüs germeye hazır dılar. Plânları başarısız olsa bile, şu an için üstesinden gelinemeyeceği anlaşılan şeyi başarmak için cesurca mücâdele etmenin muhteşem bir muvaffakiyet olduğunu düşünüyorlardı. Dolayısıyla, o zamana kadarki yiğitliklerimizden gurur duymak için her türlü sebebimiz olmasına rağmen, bütün gece uyanık kaldık. Aslında, barbarların liderini bile hayrete düşürecek derecede azimliydik ve yoğun cesâret göstermiştik. Netîcede o da her saldırıya ne sebeple bu kadar cesurca direndiğimizi ve hâdiselerin nasıl bizim hakkımızda duyduklarının tersine dönüştüğünü tespit etmeye gayret sarf etti. Ancak şafak söktüğünde ve savaşın ikinci günü îlân edildiğinde, strategoi¹⁸ [generaller] bir kez daha bizi harekete geçirmek için çokça çaba gayret ettiler. Gün ışığı etrafa yayılırken, barbarlar karaya çıkıp sura bir saldırı daha başlattılar. Muhâbebe düzeninin belirli noktalarında kendilerini dağıtarak konuşlandılar. En büyük güçlerini ise kapıların durduğu duvardaki açıklıklara yoğunlaştırarak silâhlarını tüm ağırlığıyla karşımıza diktiler. Bâzıları yay ve ok kullanırken bâzıları ise bizi elleriyle attıkları taş yağmuruna tuttu. Diğerleri taş atma makinelerini [mancınık] çalıştırdılar ve havada savrula savrula süzülen devâsâ kayaları üzerimize gönderdiler. Nitekim ölüm bizi pek çok şekilde tehdit etti. Önceden bahsedilen tek kapıya karşı, daha önce Thasos [Taşoz] yoluyla ilerlerken bu amaç için özel olarak donattıkları, her ciheti çok iyi muhâfaza edilmiş yedi adet mancınık yerleştirdiler. Bunların önüne duvara dayadıkları ve tırmanmaya çalıştıkları ahşap merdivenler getirdiler, taş atma makinelerinden çıkan bir yaylım ateşiyle kendilerine siper sağladılar. Siperlere bile merdiven takmışlardı ki cüretkâr bâzi adamlar ilâhî bir güçle o noktaya sıçramamış olsaydı plânları gerçekleşmiş olacaktı. Bu adamlar barbarları mızraklarıyla yaraladılar ve merdivenle birlikte geriye doğru fırlattılar. Barbarlarsa bu stratejinin de başarısız olduğunu görünce kaçtılar ve hatta merdiveni de arkalarında bıraktılar. Onlarla dalga geçecek kadar cesâretli olan bize karşı deliler gibi çıldırdıklarını duymak ne kadar korkunçtu! Dişlerini öfkeyle gıcırdattıklarında ve şeytânî doğalarını ağızlarını durmadan köpürterek açığa vurduklarındaki öfke nöbeti ne muazzam boyutlara ulaşmıştı! O gün boyunca yemek de yemediler ancak muazzam sıcağa rağmen muhâbebe doymuyorlardı. Gerçekten

18 Bizans'ta “general, kumandan” mânâsında bir terim olmasının yanı sıra askerî bir vâliyi tanımlamak için de kullanılmıştır. Bkz. Alexander P. Kazhdan, “Strategos”, *The Oxford Dictionary of Byzantium*, Oxford & New York 1992, III, 1964.

de, vücutlarının yorgunluktan kırıldığıının ve başlarına vuran güneş tarafından kavrulduklarının farkında bile değillerdi. Tek düşündükleri ya şehri yağmalayıp hınçlarını bizden almak ya da bunu yapamazlarsa hayattan umudu kesip kendi silâhlarıyla intihar etmektir. Ancak sura yaklaşmak onlar için son derece tehlikeli olduğundan, yalnızca oklara ve mancınıklarına güveniyorlardı. Düzene girip ilerlemek sûretiyle, atış menzilleri kentin üzerine aynı şiddetle ok ve taş yağdıracak kadar yakın bir mesâfede yeniden mevzilerini aldılar. Kendilerini kalkanlarıyla koruyarak ve tüm benlikleriyle cenge atılarak, gövdesi bronz veya başka bir sert maddeden yapılmış heykeller gibi durdular ve sonsuz bir mukavemet vasfı yanında tasvir olunmaz bir mücâdele ruhu sergilediler. Güneş öğle vaktine doğru havayı bir fırın gibi ısıtırken, doğuştan gelen öfkelerini o son aşırı sıcaklıkla ateşlediler ve akıl almaz çalgınlıklarını ümitsizliğin verdiği kuvvetle daha da ileriye götürerek bu kez enerjilerini daha farklı (ve özellikle ölümcül) bir kuşatma türüne yoğunlaştırdılar.¹⁹

Yazar, Selânik'i kuşatan Müslümanların sâhip olduğu zekâyı ve cesur hamlelerini bu zor koşullarda dahi övmekten çekinmemiştir.

“Şehrin doğu tarafındaki surda dört kapı vardı. Bunlardan ikisini, daha önce bahsedilen Roma Kapısı ve Cassander [Kassandreiotik]²⁰ adlı kapıyı yakmayı plânladılar. Buradaki fikir şuydu, eğer hâricî kapılar yakılıp yıkıldığında dış sura sızıp yüksek sura gizlice sürünerek çıkabilirlerse, iç kapıları hiçbir şeyden korkmadan yıkabilir ve kentin karşısına mâhir okçular göndererek herkesi içeri hapsedebilirlerdi. Sinsi plânlarını şu şekilde belirlediler: Arabalar bularak balıkçılarımızın avlanmak için kullandıkları türden çok küçük tekneleri baş aşağı yerleştirip üzerlerine de bol miktarda yakacak odun ve bir yığın çalı eklediler. Sonra hepsine zift ve kükürt serpiştirdiler, omuzlarını arabalara dayadılar, tekerleklerini hareket ettirdiler ve kapılara ulaşıncaya kadar elleriyle onlara kılavuzluk ettiler. Sonra odunu aşağıdan yaktılar ve kalkanlarıyla kendilerini gizleyip plânlarını fark edilmeden gerçekleştirerek okçulara geri döndüler. Ateş, odunu tutuşturdu, alevi harlanana kadar yandı ve kapıların demir kaplı dış yüzeyini akkor hâline getirdi. Sonra akkor demirden içeriye doğru yayılan ısı koca kapıları bir alev tabakasına çevirdi, böylece kapılar herkese müthiş bir korku salarak yıkıldı. Kentin her yerinde kapıların yandığına dâir haberler duyulduğunda, herkes kalbine hançer yemişe döndü. Kısa bir süre önce surlardan aşağı sıçrayıp düşmanı uzakta tutanlar ve diğerlerini mücâdeleye katılmaya teşvik edenler, gerçekte yabanî tavşanlardan daha zayıf olduklarını gösteriyorlardı. Her ne kadar dış kapılar ateşle yok edilse bile iç kapıları yeni bir duvarla hızla muhâfaza ettik ve siperlerdeki haznelere su koyup düşmanın şans eseri bu kapılara da bir saldırı başlatması ihtimâlini karşıdan izledik; böylece daha fazla zarar vermeye çalıştıklarında, alevlerle mücâdele etmek için biraz imkânımız olabilirdi. Ancak bunu fark ettiklerinde artık bu özel şeytânî taktikleri uygulamaktan vazgeçip daha kurnaz ve daha şiddetli diğer taktiklere başvurdular. Yıkımımıza tüm tertip ve düzeneklerden o kadar üstün bir yolla sebep olmaya nâil oldular ki,

19 Kaminates, a. g. e., s. 51, 53, 55.

20 Bu kapının Selânik kentindeki konumu hakkında şehir plânına bakınız.

artık bundan kurtulmak kat'a ve kesinlikle mümkün değildi. Gün geceye dönüşüncüye kadar bize mancınıklar ve yaylarla ateş edip karanlık çökünce tüm bu çabalarına son vermek zorunda kaldılar. Sonra, savaşımayı bıraktıklarında, gemilerine bindiler ve kısa bir süre hareketsiz kaldıktan sonra önceden kurnazca tertip ettikleri saldırı plânını uygulamaya başladılar. Plân tuhaf bir kumar içeriyordu. Eğer bu sâyede kenti yağmalayabilirlerse, hele bir de saldırı, araya girip insanın ilerleyişini tahdit edecek kuru arâziden değil de sudan yapılırsa daha kolay bir başarı elde edeceklerdi. Fakat önceki girişimleriyle birlikte bu da başarısız olursa, fikri kafalarına sokan ve onları bir hiç uğruna yelken açtıranları önce silâhlarıyla infaz edecekler ardından da evlerine döneceklerdi. Bu sebeple, bu plân üzerinde anlaştıktan sonra, gecenin erken saatlerinde karmaşık tezgâhlarını uygulamaya koymaya başladılar. Her yere lambalar yerleştirip gemileri bitişik çiftler hâlinde, kolayca ayrılmamaları için sağlam halat ve demir zincirlerle birbirlerine bağladılar. Sonra denizcilerin gemi direği dedikleri ortada duran kalas parçalarını ön taraftaki arma vâsıtasıyla dikip her bir geminin dümen yekelerini bunlara topaçlarından sâbitlediler ve kürekleri palaları gemilerin yanlarından taşacak şekilde pruvaya giden halatlardan geçirerek asılı tuttular. Sonuç, dikkat çekici ve yepyeni garip bir mekanizmaydı. Dümen yekeleri, târif edilen şekilde topaçlarından havada asılı tutulduklarında, üzerlerine uzun tahta şeritleri sıralar hâlinde, yan yana yerleştirdiler ve bu ustaca yöntemle araya giren alanı döşemiş oldular. Daha sonra tüm kenarları tahtalarla, çitlerle çevirdiler ve dümen yekelerinin topaçlarının uçlarını gemilerin kış tarafındaki çok güçlü halatlara sıkıca bağlayarak sâbitlediler. Bu şekilde, karadaki surlardan daha etkili kuleler tasarlamış oldular. Bu kulelere de bedensel kuvvetleri ve doğuştan gelen cüretleri sâyesinde gemi direklerine tırmanmış ve bize öldürücü darbeyi indirmeye ant içmiş seçkin bir güç olan silâhlı barbarlar diktiler.²¹

Müslüman askerlerin şehri zapt etmek amacıyla sürekli yeni bir yöntem denedikleri verilen bilgilerden anlaşılmaktadır. Bu durum Müslümanların Selânîk'in ele geçirilmesi hususunda kararlı olduklarını gösterdiği gibi denizcilikle ilgili ileri ve gelişmiş teknolojiye sâhip olduklarına da kanıt teşkil etmektedir. Yazar da eserinde, Müslümanların hazırladığı plânlarda ilginç bir macera ruhu olduğuna işâret eden ifâdeler kullanmaktadır.

“Akabinde bu seçkin barbar kuvvetlerinin bâzılarına ok atmalarını, bâzılarına da tahkîmatın iç çemberinde konuşlanmış askerlere (bir adamın elini dolduracak kadar büyük) taşlar fırlatmalarını emrettiler. Diğerlerine, önceden toprak kaplarda hazırlanan ve onlarla yüzleşmek için ilerleyenlere fırlatma tâlîmatı verilen (yine sun'î yollardan elde edilmiş) ateşle donatılmıştı. Tüm bu plânlar etkili ve uygundu çünkü artık karada çalışmak zorunda değillerdi; daha önce târif edilen şeytânî îcat sâyesinde tahkîmatın yapısından daha yüksek bir seviyeye yerleşmiş olduklarından artık üstünlük kazandıran bir görüş açısına kavuşmuşlardı. Ama aynı gece bu kâfir adamlar bütün hazırlıklarını uygulamaya geçirdiler ve ne yapıldığına dâir hiçbir ayrıntı dikkatimizden kaçmadı zîra daha önce de belirtildiği gibi, bol miktarda aydınlatma teşhizatı vardı ve plânlarını başarıyla tatbik ederek ilerleme kaydettikleri kumsal da yakındı. Hepimiz gelecekte

21 Kaminiates, a. g. e., s. 55, 57, 59.

güvenliğimizi nasıl sağlayacağımızı bilmeden korku ve şaşkınlıkla afallayıp kalmıştık. Ahâlinin tamamının tam bir kafa karışıklığı ve çâresizlik içinde olduğu, anlık karar vermekten âciz kaldığı ve hayatlarının büyük tehlikede olduğu görülebiliyordu. Gerçekten de yaklaşan felâketi önlemek hiç kimsenin umurunda değildi, sâdece ölümün ne kadar çabuk ve ne kadar acı verici olacağı sorusuyla ilgili hastalıklı bir takıntı vardı. Barbarlar surun her tarafında işgâl ettikleri mevzileri ve kapıları yakından izledikleri için kaçış artık imkân dâhilinde olmaktan uzaktı. İnsanlar tüm güvenlik umutlarını bir kenara bırakarak, tâlihsizliklerinin büyüklüğü karşısında tamâmen şaşkına dönmüş gibi surda bir aşağı bir yukarı yürüdüler. Ancak yüreklerinde cesâret alevi bütünüyle sönmemiş olan bâzıları, düşmana karşı suru müdâfaa etmek ve ilerlemelerini püskürtmek maksadıyla birtakım hazırlıklar yapmaya karar verdiler. Bu hazırlıklar dâhilinde kullanılmak üzere bulunan teşhizat, demirde yatan gemilere karşı olası kullanım için toprak kaplarda hazır hâle getirilen zift, ateş, sönmemiş kireç ve diğer yanıcı maddelerden oluşuyordu. Buradaki fikir, bu nesnelere tam ortalarına fırlatmak ve onları saf dışı bırakmaktı. Yine de bunlar şaşkınlıktan afallamış adamların eylemleri ve kararlarıydı. Zâten gün ışığı gecenin karanlığını çözüyordu. Donanımlarına göre farklı noktalara dağılan gemiler, sura çarparak tamâmen yeni ve sıra dışı bir manzara sergilediler. Her bir gemi çifti, ustalıklı inşa edilmiş, istihkâmın boyunu fersah fersah aşan ve çılğın boğalar gibi atlayıp herkesi yıkımla tehdit eden barbar yükünü yüksekte tutan kendi tahta kulesini de berâberinde getirdi. Bunun üzerine, şehir halkının (artık hem kaçınılmaz olduğu hem de tabiri câizse yüz yüze geldikleri için) ölümü hiçe sayan tüm o kesimi, kendilerini kayıtsız şartsız mücâdelenin içine attılar. Âzamî tehlike ânını cesâretlerini gösterme fırsatı hâline getirerek yerlerinde durdular ve kahramanlar gibi savaştılar; her erkek elinden geleni yaptı. Aslında gemilerin yaklaşmasına müsâade etmediler, onlara ok ve ateşli silâhlar yağdırarak sura yaklaşmalarını ve plânlarını uygulamaya koymalarını engellediler. Ancak korkaklığa ve mutlak çâresizliğe kapılanların tâlihsizlik deneyimini düşünmeye dahi gücü yoktu ve bunlar yavaş yavaş surdan aşağı inip kentin dağlık kısmına kaçarak düşmana daha fazla cesâret verdiler. Aslında düşman, surun yapısının belli bir noktada başka herhangi bir yerde olduğundan daha ciddî şekilde bakımsız durumda olduğunu görüp ayrıca denizin de orada daha derin olduğunu fark edince, birbirine bağlanmış olan gemi çiftlerinden birini, yaklaşıp kadar usul usul kürek çekerek o yöne doğru itti ve gemilerin başlarını sipere kadar getirdiler. Sonra, tahta istihkâmdaki adamlar onlara taş atmaya çalıştıklarında, daha önce anlatılan mekanizmaların tepesinde duran barbarlar yüksek sesle bir çığlık atıp darbelerinin şiddetine hiç kimsenin dayanamayacağı dev taşlar fırlattılar. Borulardan hava yoluyla ateş açtılar, içleri ateş dolu başka mahfazaları da surlara fırlattılar ve şehri müdâfaa edenlerin kalplerine öyle bir dehşet saldılar ki bunlar hızla aşağı atlayıp surları terk ettiler. Düşman amacına ulaştığını görünce tahkîmata karşı özellikle cesur bir barbar gönderdi. Görünüşe göre diğerlerinden daha çılğın olan bu Etiyopyalının elinde, surdan aşağı atlar-ken salladığı bir kılıç vardı. Sonra kalabalığın öne çıkmasını bekledi, kaçışlarının düzmece mi gerçek mi olduğunu keşfetmeye çalıştı. Zîra kent sakinlerinin onları gruplara böldükten sonra

yollarını kesebilmek için sokaklara gizli bir pusu kurmuş olabileceklerinden şüpheleniliyordu.”²²

Yazar kendi savunmalarını daha cansız benzetmelerle anlatmış olsa bile Müslümanların saldırı hazırlıklarını gösterişli ve etkileyici ibârelerle tanımlamaktadır. Öte yandan Selâniklilerin alışık olmadığı görüntüde birinin/birilerinin sura ulaşmış olması da korkuyu artıran bir husus olsa gerektir.

“Netîce olarak şehre girme konusunda isteksiz davranarak, önlem almadan görevlerini yerine getirdiler. Barbarın elleriyle savrulan kılıçların parıltısı havada şimşek gibi çaktı ve her noktada düşmanın girişini gözler önüne serdi. Bu musîbetin iyice şiddetlendiğini anlayan kent halkı farklı yönere kaçışmaya başladı,²³ ölüm onları önüne katmış sürüyordu ve kaçacak başka delik bırakmamıştı. Sonra, barbarlar tüm surun temizlendiğini ve müdâfilerinin toplu hâlde kaçışıyla artık güvenliklerinin garanti altına alındığını görünce, hevesle gemilerden indiler, siperlere atladılar ve kapıları ateşe verdiler, böylece vazîfelerinin tamamlandığını diğer gemilere işâret etmiş oldular. Diğerleri de hızla görüş alanına girip üzerlerindeki küçük bir peştamal dışında tamâmen çıplak ve kılıçlarla silâhlanmış barbar birliklerini şehre gönderdiler. İçeri giren bu barbarlar, surların civarında yerde kıvranırken buldukları herkesi, korkudan yüzükoyun kapaklanıp kaskatı kesilmelerine bakmadan ve yere düşerken aldıkları yaralar yüzünden bîtap hâlde kaçma ümidini yitirmelerine aldırmandan katlettiler. Ondan sonra gruplara ayrılıp ana caddelere gittiler. Kent halkı, kendilerini nasıl kurtaracaklarını veya felâketi nasıl savuşturacaklarını bilemeden, şaşkınlık ve kafa karışıklığı içinde toplaşan sayısız gruba ayrıldı. İnsanların dümensiz gemiler gibi amaçsızca sürüklendiği görülebiliyordu! Erkekler, kadınlar ve çocuklar birbirlerinin üzerine atılıyor, birbirlerine yapışıyor ve daha da acıklısı son ayrılık kucaklaşmalarını gerçekleştiriyorlardı. Barbarlar şehre girer girmez her yöne dağıldılar, genç yaşlı, kadın erkek demeden herkesi katlettiler. Merhamet göstermediler!.. Yaşlılar, hâlâ altın çağlarını yaşamakta olanlar, gençler, yoldan geçenler, hepsi benzer şekilde kan dökme arzusuna kurban oldular. Onları ölümcül darbelerle şerefli bir şekilde infaz etmediler, acılarını uzatmak için kollarını, bacıklarını kestiler ve can çekişmeye mahkûm ettiler. Ama bu bile onlara hâkim olan öfkeyi tatmin etmek için yeterli değildi ve ölümü bir kereden fazla tattıramadıkları için deliler gibi öfkeleniler. Felâketin başlangıcında, vahşi ve kontrol edilemeyen iştahlarını doyurmak için ne kadınları ne yaşlıları ne de körpelikleri vahşi hayvanların bakışına bile merhamet yerleştiren çocukları esirgediler. Kılıç, çimenli bir düzlükte yoluna çıkan her şeyi biçen bir orak gibi herkesin boynuna eşit bir şekilde indi! Daha önce de belirttiğimiz

22 Kaminiates, a. g. e., s. 59, 61.

23 Kaminiates de iki kardeşi, babası ve bir din adamıyla surlara çıkıp bir burcun içinde gizlenmişti. Ta ki orada onları bâzi Sudanlı askerler bulana kadar... Hayatta kalması mukabilinde gizli olan hazînesinin yerini onlara söyleyecekti. Kaminiates’in gizlenmesi, bulunması ve esir olarak götürülmesi kendisi tarafından tafsîlâtı bir şekilde anlatılmıştır. Bununla birlikte yazarın, kendisi ve berâberindekilerin bulunduğu esnada lisanlarını konuşabilen bir Müslümana rastlaması büyük bir şanstır. Şehre Müslümanların girmesinden sonra yazarın yaşadıkları hakkında bkz. Kaminiates, a. g. e., s. 73, 75, 77, 79, 81, 83. Kaminiates (a. g. e., s. 107) ayrıca Müslüman Arap donanmasının birleşik bir filo olduğunu ifade eden bir cümle de kullanmıştır: “Beşimiz hep berâber esir alındığımız Mısır filosuna âit bir gemideydik.”

gibi, ahâlinin bir kısmı, Akropolis adıyla anılan ya da Hosiou David²⁴ denen semt çevresinde yüksek bir yere yığılmıştı, diğerleri ise şehrin batıya bakan iki kapısına akın etmişlerdi. Hepsinin aklında tek bir düşünce diğerlerinden öne çıkıyordu: Kılıçla parçalara ayrılmaktan nasıl kurtulabiliriz? Altın Kapı²⁵ denilen yerde ne korkunç bir felâket oldu! Oraya akın eden ve orayı biraz açmak isteyenler girişimlerinde ne kadar da büyük bir hezîmete uğradılar! Kapının kantarlarını daha ancak biraz oynatabilmişlerdi ki yine kendi izdihamlarının katiksiz ağırlığıyla tekrar çarpıp kapanmaya zorladılar. Onları bu durumda bulan düşman, kılıçlarıyla teker teker öldürmek yerine, birbirine yapıştıklarını ve yoldan çıkamadıklarını gördüklerinde kılıçlarını artık başlarına indirdiler. Her darbe birinin kafasının kesilmesiyle netîcelendi... En nihâyetinde, aynı yaşam desteğini ve ortak bir sonu paylaşan cesetleri yere yığıldı. Lite (Litaia) Kapısı²⁶ olarak bilinen diğer kapıda da tam olarak aynı şey olmuştu. Önceden de dediğimiz gibi, denize doğru açılan kapıları barbarlar zâten işgâl etmişti, oysa biz doğuya bakanların önünü daha önce tıkamıştık. Düşmanın onları da ateşe verme stratejisinden korkmuştuk ki bu zâten ana kapılarda tecrübe ettiğimiz bir şeydi. Netîce olarak, insanlar çâresizce kaçışlarının her yönden engellendiğini sezdiler ve her köşe başında ölümle karşılaşarak sokaklarda umutsuzca debelendiler. Sâdece bir avuç kadarı kendilerini limanın batı ucundaki duvarlardan atıp güvenli bölgeye geçtiler. Bâzıları ise felâket başlamadan önce Akropolis yakınlarındaki kapıdan gizlice kaçarak hayatlarını kurtarmışlardı.²⁷

Kaminiates kaçışan insanların çâresizliğini, dramını öyle canlı tasvirlerle ortaya koymaktadır ki düşmandan kurtulma ümidi olmayan ahâli artık sâdece kılıçla parçalara ayrılmadan tek parça olarak ölmeyi diler hâle gelmiştir.

“Düşman şehre henüz girdiği esnâda her şey karışıklık içerisindeydi ve her yerde anlaşılmaz bir bağırıyla birlikte arbede baş gösterirken büyük bir kalabalık limanda oradan oraya koşuşturmaktaydı. Bebekler annelerinden ayrıldıkları için acınası bir şekilde ağlarken, diğer barbarlar da bizimkiyle aşağı yukarı aynı sebeplerle ölümden kaçan kimi önde gelen ve zengin bireyleri acımasızca peşlerinden sürüklüyorlardı. Nitekim imparatorun elçisi Niketas bile bölgenin komutanlarıyla birlikte bâzı barbar gemilerinde esir tutuluyordu. Diğer yandan, akrabalarımız için endişelenip üzüldük ama onlara yardım etmeye yine gücümüz yoktu. Adı batasınca canavarın [Leo] emriyle, barbarlar insanları gruplara ayırdı ve hepsini farklı yerlere topladılar, hareketlerini sıkı bir şekilde izlemek ve her türlü kaçış olasılığını ortadan kaldırmak için de başlarına gardiyanlar diktiler. Çoğu yaralı olan, vücutlarında ölümün ayak izlerini taşıyan ve gelecekte ümidini kesmiş yaklaşık 50 mahkûm, aynı yerden gelen emir üzerine bizimle birlikte hapsedildiler. Barbarlar bunlardan 10 kadarını derdest edip hemen oracıkta öldürdüler. Geri kalanlar acı ve kederle kendilerinin ölüm îlâmını beklemeye mahkûm edildiler.

24 Bu bölgenin Selânik kentindeki yeri hakkında şehir plânına bakınız.

25 Bu kapının Selânik kentindeki konumu hakkında şehir plânına bakınız.

26 Bu kapının Selânik kentindeki konumu hakkında şehir plânına bakınız.

27 Kaminiates, a. g. e., s. 63, 71, 73. Müslümanların kente girdikten sonra yaptıkları hakkında ayrıca bkz. aynı mlf., a. g. e., s. 65, 67, 69, 73 vd.

Ancak susuzluğun varlığı bizi kılıcın yakınlığından daha az tüketmedi. Gerçekten de, susuzluktan o kadar feci şekilde muztarip olmuştuk ki, gardiyanlarımıza, en azından yerden akan suyun bir kısmını almamıza ve böylece geçici bir rahatlama sağlamamıza izin vermeleri için yalvardık. Bunu kabul ettiler, bize karşı herhangi bir şefkat besledikleri için değil, bu su tüm şehrin kanalizasyonunun çıkışından geldiği ve başka hiçbir tezgâha gerek kalmadan, içenler için ölümcül olacağı belli olduğu içindi. Yine de her birimiz o iğrenç pisliği, sanki yeni erimiş karın tatlı, saf bir akıntısıymış gibi sevinçle dudaklarımıza temas ettirdik ve hayal gücümüzü kullanıp, o ufûnetli sıvıdan aldığımız her kabı bal dolu bir kap gibi düşündük. Bu arada tiran [Leo] bir karar daha çıkardı: “Yakalananlardan herhangi birinin bir yerde saklanan değerli eşyaları varsa, öne çıkıp onlarla birlikte canını satın almalıdır. Ama canının bedelini ödeyemeyeceği anlaşılan kişinin kafası kesilecek ve yaşayanların saflarından ayrılacaktır.” Tiranın bu tâlîmatı îlân ettirmesinin sebebi, barbarların kente ilk girdiklerinde değerli eşyalarının gizli saklanma yerlerinde sağ sâlim durduğunu ve ne kadar ararsa arasın kimsenin onları bulamayacağını duymuş olmasıydı. Bundan ötürü, daha önce gizledikleri şeylerin nerede olduğuna dâir kesin bilgiye sâhip olan tüm tutsaklar, hazînelerinden ayrılıp hayatlarını kurtarma hevesiyle hemen öne çıktı. Ancak bu tür eşyalara sâhip olmadıklarını çok iyi bilip yine de hüsnüzanda bulunarak ve sahte iddialar temelinde pazarlık yapmış olanlar, yoksullar için açıkça kararlaştırılan katliamı bekliyordular. Nitekim bâzı barbarlara, eşyalarını teslim etmeye istekli olanları evlerine geri götürme görevi verildi ve bunların aç gözlerini tatmin etmek için yeterli değerde olması durumunda, bu kişilerin hayatlarının bağışlanmasına ve tekrar esirler arasında yerlerini almaya lâyük görülmeleri gerektiği söylendi. Ama malları ucuz, değersizse ve onları gönderen adamın onaylayacağını düşündükleri gibi değilse, o zaman işin îcabına kılıç bakıyordu. Bunun sonucu esir alınan kişiler için son derece tehlikeli bir duruma geri dönüş oldu çünkü çoğu mal varlıkları özellikle arananlar kategorisinden çıkarılmış oldular. Bütün bunlar tam 10 gün 10 gece devam etti; şehirden kıymetli ziynet eşyasıyla pahalı süslü giysiler toplandı, her şey güzel ipek kaftanlar ve kumaşı ipekle yarışan keten giysiler nev’indendi, toplanan ganîmet o kadar büyüktü ki üst üste konduğunda dağlar gibi yükselip yeri göğü kaplayan yığınlar meydana getirdi. Öte yandan, tunç ve demirden öteberiyle yünlü giysilerden hiçbir şey saklamadılar Zîra bu tür şeylere sâhip olmanın anlamsız olduğunu düşünüyordular. Aslında, herhangi biri şimdikiye kadar böyle bir nesneyi fark edilmeden getirmeyi başarmışsa, onu ne zaman bulsalar hiç sektirmeden denize atıldılar. Bu bakımdan bile, canlarını kurtarabilmiş olanların da herkesin başına gelen musîbetten paylarını almaya devam etmelerini ve maddî kayıplarını sonuna kadar hissetmelerini sağlamak amacıyla onları cezalandırdılar.²⁸

28 Kaminiates, *a. g. e.*, s. 95, 97, 99. Gemilerin hareket etmesinden önce esir düşen yakınları için pazarlık etmek üzere gelmiş bulunan bir grubun başında, imparatorun adamlarından Symeon isimli biri vardı. Bu esnâda yaşananlar hususunda ise bkz. Kaminiates, *a. g. e.*, s. 103, 105.

Temmuz ayındaki sıcaklığın da etkisiyle içinde buldukları durumun daha ağırlaştığı anlaşıldığı gibi Müslümanların lideri konumundaki Trabluslu Leo'nun çok ihtiyatlı bir şekilde her detayı düşünüp hareket ettiği görülmektedir.

Müslüman Arapların Selânik kentini ele geçirmesinden sonra elde edilen ganîmet ve tutsaklarla birlikte yapılan dönüş yolculuğu da Kaminiates tarafından aktarılmaktadır:

“Barbarların şehirde yükte hafif pahada ağır ne var ne yoksa toplamasının ardından Leo, gemilerin kaptanlarına kalkış için hazırlık yapmalarını emretti. Akriba olanları bir arada tutmak yerine onları ayırarak, kadın-erkek gençleri gemilere bindireceklerdi. Bundan sonra, topladıkları değerli eşyaları ve yararlı olduğu görülen diğer nesnelere teknelere koyacaklar ve gemileri yeterli miktarda hamûle ile dolduracaklardı. Böylece tüm gençler uzaklaştırıldı, tek suçları gençliklerinin baharında olmaları ve yüzlerinin güzelliğiydi. Çünkü her şehreden hüzün ve kafa karışıklığı okunabilse de yüz hatları doğuştan gelen asâletlerini ve iyi bir âilede yetiştiklerini de eşit derecede sergiliyordu; gerçekten de birçokları için onları felâkete sürükleyen sâik güzellikleri olmuştu. Musîbetin çıldırttığı kurbanların, erkeklerin, kadınların, gençlerin, çocukların korkunç bir şekilde feryat figân ettikleri, onları saran umutsuz ıstırap karşısında artık cesâretlerini takınamadıkları, ancak sonunda içlerini yakan elemi acı çığlıklar atarak dışa vurdukları görülebiliyordu. Böylece zorla birbirlerinden ayrıldılar ve muazzam sayıda insanı alacak kadar büyük olan gemilere sürüldüler. Bu şekilde tüm gemiler (daha önce de belirttiğim gibi tam tamına 54 gemi) yüklendi. Ancak yine de sevk edilmek için seçilmiş olan çok sayıda insan arkada kalmıştı. Böylece barbarlar, tüccarlarımızın ara sıra tahlil ithâl etmek için kullandığı şehre âit ve bunun yanında liman girişinde batırdığımız gemileri bir araya getirdiler. Bu şekilde, hatırı sayılır sayıda ek gemi elde etmiş oldular ve herkesi gemiye bindirdiler, böylece sevkıyatı amaçlanan hiç kimse dışarıda kalmadı. Cinsiyetleri ne olursa olsun hepsi körpecikti ve en küçükleri düpedüz bebek yaşıydı. Onlara tek tek bakmak için şöyle bir duraklayan birinin, tâlihsizliklerini görünce ruhen çökmemesi imkânsızdı. Çeşitli sebeplerden ötürü kılıçtan kaçanlarımıza gelince, tiran tarafından bâzılarımızın, bilhassa da yolculuğun zorluklarına dayanacak kadar güçlü görünenlerin, generallerle birlikte gitmesi gerektiği yönünde bir karar daha çıkarıldı. Generallerle gitmek için seçilen bu kişiler, daha önce bahsedilen esir mübâdelesi koşulları altında Tarsus'a gönderilmek üzere, her barbar gemisine beş kişi düşecek şekilde dağıtılıp gemilere bindirildi. Tiran aslında kısa bir süre içinde genel bir esir salıverme ve mübâdelesinin vuku bulacağını biliyordu ve bu sebeple, kararını onların özgürlüklerini ellerini kollarını sallaya sallaya ve tez elden kazanmalarını engelleyecek şekilde kullandı.”²⁹

Sâhip olunan öngörü ve bilgiler vâsıtasıyla Trabluslu Leo'nun hem gemilerin sayısını artırmak hem de ele geçirdiği esirleri fire vermeyecek şekilde gemilerle taşımak maksadıyla hiçbir fırsatı kaçırmadığı âşikârdır. Onun ve berâberindeki Müslümanların batık gemileri dahi yeniden kullanılacak bir duruma getirmesi Müslümanların zamanın teknolojik gelişmelerine

29 Kaminiates, *a. g. e.*, s. 101, 103.

hâkim olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte Selâniklilerin şaşkınlıkları da çok tabîîdir, nitekim bu kadarını muhtemelen onlar da beklemiyorlardı.

“Öte yandan diğer bir târif edilemez belâ da sinsi sinsi sokulan ölüm gibi hepimizin canından kanından beslenip semiren ve görünüşümüzü, bizi solup gitmenin eşiğine getiren muazzam ölçüdeki bit miktarı idi. Mâruz kaldığımız katliam ve yağmanın yanı sıra tüm yolculuk boyunca katlandığımız sınırsız çetin sınavları düşündüğümde bile aklımı oynatacak gibi oluyorum. Zarif, lüks bir yaşam tarzına sâhip bir insan yapısında olup korsanların yaşattığı zorluklara ve gaddarlıklara hiç alışık olmayan bizler, bu kadar çok ve çeşitli musîbetlere göğüs gerecek gücü nereden bulduk hâlâ hayret ediyorum. Lâkin benim düşünceme göre, her şeye insan aklının alamayacağı bir şekilde tesir eden takdîr-i ilâhî, tüm bu sıkıntılara katlanmak için bizi güçlendirdi ki sonradan zamanında her şeye rağmen ne tür illetlerden esirgendiğimizi idrak edelim ve kendi yaşadıklarımızdan hem kendimize hem de başkalarına her şerde bir hayır olduğunu gösterebilelim. Ancak barbarlar için eve dönüş zamanı gelip çattığında, Patmos’tan ayrılarak tekrar yelken açtık ve Girit sakinlerinin haraç aldığı Naxos adlı bir adaya yerleştik. Biz adadayken ada sakinleri, gemi yolculuğunda en çok ihtiyaç duyulacağını düşündükleri şeyleri gemilerin kaptanlarına hediye olarak getiriyorlardı. Ama sâdece iki gün kaldıktan sonra o adadan da ayrıldık ve yerel halk tarafından Zontarion denen yere inene kadar Girit yönüne yelken açtık. Giritliler de demirleme yerine girerken bizi fark ettiler ve ilk başta adalarına tevcih edenin ‘Romalıların’ [Bizanslıların] filosu olduğundan şüphelendiler.³⁰ Netîce olarak, bir saldırıya hazırlıklı olmadıkları için büyük bir paniğe kapıldılar. Ama biz yaklaşıp onlar da gemilerdeki bâzı amblemleri tanıdıkça din kardeşlerini açık kollarla karşıladılar, böylece deyim yerindeyse örflerinin benzerliği yoluyla birbirlerine duydukları sevginin gerçekten ne denli güçlü olduğunu gösterdiler. Sonra ilk kez tüm barbarlar karaya çıktı ve bizi paylaştığımız sıkışık mahâllerden hızla kurtarmayı uygun gördüler. Ayrıca, bol miktarda su kaynağı olan ve şarıl şarıl akarak denizin dalgalarına karışan yerel sudan almamıza izin verdiler. Böylece, bir gece boyunca, bitmek bilmez acılarımızdan kurtulmanın tadını çıkardıktan sonra, ertesi gün koşullarımızda bir miktar iyileşme yaşayabileceğimizi düşündük; zîra ada son derece refahı ve yaşamın tüm gereklerinden bol miktarda vardı.”³¹

Yazarın ölüm korkusuyla kaderci bir zihniyete bürünmüş olduğu ve eserinin bu kısmını dinî duygularla kaleme aldığı görülmektedir. Nitekim ölüm yaklaştığı zaman mevcut duruma rıza ile yaklaşması doğaldır. Öte yandan Müslümanların elinde bulunan Girit Adası’nın refah içinde olduğunu ifâde etmesi ve 824 yılında İslâm coğrafyası sınırlarına dâhil edilen adadaki

30 Kaminiates’in bu ifâdesi Müslüman Arapların Girit Adası’na uğramadan seferi gerçekleştirdiklerine bir delil olabilir. Nitekim Vassilios Christides’in Selânik’in kuşatılması esnasında Girit’teki Müslüman donanmanın katılmadığı izahı oldukça mâkuldür. Krş. Vassilios Christides, “The Raids of the Moslems of Crete in the Aegean Sea: Piracy and Conquest (800-961) A. D.”, *Byzantion* 51, 1981, s. 83. Seferi düzenleyen Müslüman Araplarla Girit arasında bir ittifakın mevcut olduğunu düşünen yazarlar da vardır. Bkz. George C. Miles, “Byzantium and The Arabs: Relations in Crete and The Aegean Area”, *Dumbarton Oaks Papers*, C. XVIII, 1964, s. 9.

31 Kaminiates, *a. g. e.*, s. 113, 115.

hayatı betimlemesinin yanı sıra Müslümanların mezkûr dönemde Ege Denizi'nde nasıl özgürce gezdiklerini göstermektedir.

“Orada karşılaşacağımız zorlukların, yakın zamanda karşılaştıklarımız kadar büyük olmasa da onlara benzer olacağını ve hatta böylece geçmiş acılar vâsitasıyla gelecekteki acıları çekmeye hazırlandığımızı hiç tahmin edemedik. Gecenin gölgeleri çoktan dağılmış ve gün ışığı şafakta (ağaran gün Pazar günüydü) belirmeye başlamıştı ki, barbarlar zevkten dört köşe olmuş hâlde hep bir ağızdan nâralar attıkça her gemide gürültülü bir bağırış koptu. Ellerindeki zilleri o kadar şiddetli bir şekilde birbirlerine vurdular ki, her yer sallandı ve bağırış sesleriyle yankılandı. Sonra, bu anlaşılmaz ve korkunç gürültüden sonra, hamûlelerini karaya indirmeye başladılar ve hemen yanlarındaki karayı, gemilerinin sayısına göre hepsi diğerinden ayrı gruplar hâlinde olacak şekilde her bir geminin hamûlesini indirdikleri bölümlere ayırdılar. O günün tamamını yük boşaltarak geçirdiler. Ertesi gün, gemilerin kaptanları, büyük esir kalabalığını ve daha önce bunun ne eşini ne de benzerini görmüş olan Girtililere hayretten küçük dillerini yutturan muazzam ölçüdeki ganîmeti de yine kısımlara ayırmak için karaya çıktılar. Daha sonra barbarlar, akraba olanların birbirini tanıyabilmesi için tâlihsiz kalabalığın özgürce karışmasına izin vermeye ilk kez karar verdiklerinde, herkes gözyaşlarına boğulurken tek bir ağızdan çıkıyormuşçasına korkunç ve karmakarışık bir ağıt sesi duyulabiliyordu. Bahtsız kadınlar darmadağın saçları ve gözyaşlarıyla ıslanmış gözlerle ortalıkta dolaşüyor, hangi çocuklarıyla ilk karşılaşacaklarını görmek için her tarafa bakıyorlardı. Öte yandan, denizdeki çileden sağ kurtulmuş olan çocuklar, sütten kesilirken acı acı bağırarak körpe buzağılar gibi acıklı ve canhıraş bir şekilde ağlıyorlardı. Hepsi bu rezil ayrılığın bir netîcesi olarak farklı yerlere savrulmuştu ve hepsi annelerini bulmak için bağırıyorlardı. Çoğu zaman, tâlihsiz anneler onları bulduklarında, çocuklarına karşı olan duygularını onlara sarılarak, onları öperek ve gözyaşlarına boğarak ifâde ediyorlardı. Bunu yaparken de sevdiklerinin her şeye rağmen emniyette ve onlara (annelere) sağ sâlim geri dönmüş olmalarının tek tesellileri olduğunu düşünüyorlardı. Peki, bebekleri denizde can veren ve olan biten hakkında hiçbir fikri olmayanlara ne demeli? Onların o yere göğre sığamayışlarını nasıl anlatmalı? Gelgit misâli kabaran hislerini dizginleyemedikleri için üstlerini başlarını yırtışlarını... İki ya da üç gün boyunca bu rutini defalarca uyguladılar, ta ki artık tamâmen bitkin düştüklerinde, tanıdıkları kişilerden bâzıları, aradıkları kişilere ne olduğunu, en yakınlarının ve en sevdiklerinin genellikle açlığa veya susuzluğa kurban gittiğini onlara nihâyet söyleyene kadar. Bu haber üzerine elemelerinin daha da keskinleştiğini apaçık belli ederek ölüleri daha yüksek ağıt çığlıkları ve diğer keder ifâdeleriyle selâmladılar. [Sonrasındaysa] Tanrı'nın düşmanları olan bu adamlar tarafından yeniden çok kötü bir suç işlendi! Birleşmiş olanların yeniden ayrılması emri verildi. Dahası, bu dinsiz sefiller, bizimle uğraşırken bunu bir alışkanlık hâline getirdiler, diyelim ki bir annenin hâlâ sütten kesilmemiş bir bebeği varsa, o zaman sâdece o çocuk annesiyle kalmalıydı çünkü o çocuk aslında kendi başının çâresine bakamazdı. Oğul babadan, kız anneden, kardeş kardeşten çekilip alındı. Yine de her şeye katlandılar, zîra Tanrı her netîceyle baş edebilmek için ruh asâleti bahşetmiş ve her

teferruatı kendi iradesine göre tertip etmişti. Bu emirle bir kez daha yakınlarından ayrı düştüklerinde, hepsinin yeniden sayılarak insanların beden yapılarına ve yaşlarına göre gemilere tâyin edilmesi şeklindeki ikinci bir emir gelene kadar çeşitli yerlerde gözetim altında tutuldular. Bu tanzimin belirtilen amacı, esirlerin gemilerdeki barbar sayısına eşit bir şekilde dağıtılmasını ve sayılarının sâbit bir oranda kalmasını sağlamaktı. Buna göre, önce kim var kim yoksa saydılar. Toplam 22.000 kişi çıktı ve esir mübâdelesini için bekletilip gözaltında tutulan bizler dışında, bu binlerce kişinin arasında ne bıyıkları terlemiş tek bir çocuk ne de olgunluk çağına erişmiş tek bir kadın vardı. Aslında özenle seçilmiş gençlerden müteşekkil bir topluluktan bu; bitmek bilmez zorluk ve yoksunluklar etkilerini bu gençlerin bedenleri üzerinde açıkça göstermiş olsa da her biri gençliklerinin dirâyeti ve fiziksel güzellikleri bakımından birbirleriyle yarışıyorlardı.³²

Selânik kuşatması sırasında elde edilen ganîmetlerin yanı sıra müellifin bildirdiğine göre 22.000 esirin ele geçirilmesi ve tüm kazanımların gemilerle taşınması Selânik'ten ayrılrken daha da genişleyen Müslüman filosundaki gemilerin büyüklüğüne de işâret etmektedir.

“Tanrı vergisi güzellikleriyle öne çıkan ancak bahtlarının karanlığıyla sınıanan bu kimse-lerin hepsi gruplara ayrılıp ganîmetlerle birlikte gemilere istiflenince, Girit'te yaşayan barbarlar [Müslümanlar] onlardan hatırı sayılır sayıda satın aldılar; bu rastgele ya da alêlâde bir satın alma işleminden ziyâde akıllıca ve son derece kazançlı bir ticârî işlemde satın aldıkları esirler için gani gani para ödemeye isteksiz de değillerdi. Ödedikleri parayı esir mübâdelesini zamanı geldiğinde katbekat geri alacaklarını biliyorlardı ve ‘Romalılar’ [Bizanslılar] tarafından esir alınan hemşehrîlerinin dönüşünü bekliyorlardı. Aslında bunların esirler için fidye isteme usûlleri Suriye'deki gibi değildi; esir tuttukları adam karşılığında kendilerinden bir barbarı kurtardıkları ve aynı zamanda o esire ödedikleri bedelin iki katını talep ettikleri, uzun zamandır devam eden yerleşik bir gelenekleri vardı. Bu sebeple, Giritliler, tâlihsizliğimizi kendi yararlarına çevirmenin bir yolunu keşfettikleri için birçok esir satın aldılar. Bu, bildiğimiz gemilerin insanlardan ibâret olan emtialarını alıp şehre götürdüğü 10 gün boyunca devam etti. Kardeşimin karısı satılanlar arasındaydı, bu durum ziyâdesiyle ıstırap çekmemize sebep oldu. Ama annem ve eşim iki çocuğumuzla birlikte (üçüncü çocuk denizde ölmüştü) ve aynı zamanda zavallı mutsuz erkek kardeşim ve en küçük kız kardeşim, takdîr-i ilâhînin tecellisi netîcesinde, kendilerini Sayda'dan gelen bir gemide bulmuş ve sonuç olarak alınlarına Suriye'ye sevk edilmek yazılmıştı. Hâlâ mübâdeleyle bağlantılı olarak tutulmakta olan ve hâlihazırda dağılmış olarak bekleyen bizleri ise, barbarlar, toplayıp limandan çıkarılmış savaş gemilerinden birine hapsedtiler. Gemi tecrübesi olan adamlarından bâzılarını da muhâfız olarak bizimle gemilere bindirdiler ve böylece bir gün içinde denize açılmaya hazırlandılar. Mevsim zâten onları zorluyordu³³ ve hava fırtınaya dönebileceği için oyalanmalarına izin vermedi. Nitekim gemilerin kaptanları, bizzat tiranla

32 Kaminiates, a. g. e., s. 117, 119, 121.

33 Ortaçağ'da mevsimlere göre deniz seferleri tertip edilmekteydi. Bu husus hakkında bkz. John H. Pryor, *Akdeniz'de Coğrafya, Teknoloji ve Savaş, Araplar-Bizanslılar-Batılılar ve Türkler*, Türkçe trc. Füsün Tayanç-Tunç Tayanç, İstanbul 2004, s. 96-108.

birlikte, istismarlarının ihtişamını Giritlilere göstermek ve müstekreh dinlerinin âyinlerini edâ etmek için ve akıllarında yerel halk tarafından yüceltilip önceki uğraşlarının yorgunluğunu atma fikriyle hazırda bekleyen atlara atladıkları gibi şehre gittiler. Böylece orada bir gün daha geçirdiler, sonra hızla geri döndüler ve rüzgâr onları çağırmaya başladığı için hızlı bir şekilde ayrılma hazırlıkları yaptılar. Girit'e varışımızın 12. günü, şafak vakti yelken açtık. Girit'in karşısında yer alan Dia Adası'na doğru yola çıktık, sonra rotamızı deniz yönünde değiştirdik ve sonunda adanın en uzak ucuna demirledik.³⁴

Yaşananlara yazar dahi şaşırmış ve Giritlilerin, Müslüman Arapların düzenledikleri Selânik çıkarmasından nasıl istifâde ettiklerini gözlemleyip kaleme almıştır. Görünen o ki, Giritliler elde edilen ganîmetlerden kurnazlıkla yararlanmış ve kendi menfaatlerini ön plânda tutmuşlardı.

“Akabinde su almak için bir süre orada durdular ve rüzgârın elverişli olduğunu görünce doğruca açık denize yöneldiler. Hepimiz tek bir ‘Roma’ [Bizans] savaş gemisindeydik. Gemide iki kürek yatağı vardı ve bize eşlik etmeleri için seçilen barbarlar üst güverteyi kendileri için aldılar ve bizi yüzen bir mezardan biraz daha iyi durumda olan alt güvertenin karanlık ve kötü kokulu derinliklerine gönderdiler. Bu yolculuk sırasında sürekli olarak mâruz kaldığımız zorlukların ve aşırı kalabalığın ayrıntılı bir anlatımını vermek isteseydim, çoğu insan romantizm yaptığımı ve vaat ettiğim gerçeğe sıkı sıkıya bağlı olma ilkemden ferâgat ettiğimi düşünürdü. Bu, sizin bilhassa nârin ve müşfik kalbiniz şöyle dursun, taştan bir kalbi bile hislendirecek türden bir hikâyeye... Fakat biz pek çok farklı bakımlardan tâlihsizlikle boğuşurken, üzerimizde çok büyük bir dalga kule gibi yükseldi ve canımızı tehlikeye sokacak kadar büyüyen bir deniz kabartısını üzerimize saldı. Rüzgârın hiddetiyle sürüklenip birbirinden uzaklaşan ve rotasından çıkan tüm gemileri dağıttı. Menfur bir iblisin desîseleri netîcesinde, adı batasıca Leo, pupasına oturup dümencilere nasıl idâre edeceklerine dâir tâlîmatlar verdiği gemisiyle sol yanımızda yakın mesâfede seyrediyordu. Diğerlerinden daha küçük olan başka bir gemi arkadan geliyordu. Fırtınanın gücüyle ortadan ikiye ayrılmıştı ve durumu, gemide bulunanları su dolu bir mezara gömülmekle tehdit edecek düzeydeydi. Gemideki barbarlar seslendi: “İmdâdımıza yetişin, ey filonun komutanı, bugüne kadar pek çok tehlikeden hasarsız geçirdiğiniz bu kadar büyük bir Hâcerî topluluğunun yok olmasına izin vermeyin!” Gemidekilerin bağırarak duyurdukları mesajları yaşananları kısaca özetliyordu, o da mürettebatına gemiyi onlara doğru yönlendirmeleri için âcil tâlîmatlar verdikten sonra, hasarlı gemidekileri daha yakından sorguladı. Bir kez daha hep bir ağızdan bağırarak gemilerinin başına gelenlere işâret ettiler ve tüm esirleri denize atıp kendilerini bizim gemimize alması için ona yalvardılar. O da hemen isteklerine râzı oldu ve geminin durması, bizim denize atılmamız ve onların gemiye alınması için emir verdi. Ancak tüm bunlar olurken, biz kimse fark etmeden hatırı sayılır bir mesâfe kat edip uzaklaşmıştık. Gerçekten de şiddetli bir rüzgârla dalgaların üzerinden öylesine ânî bir hızla gönderilmişti ki, sâdece onları bıraktığımız yerden gelen bağırışların sesini değil, gök gürültüsünün sesini bile duyamıyorduk.³⁵

34 Kaminiates, a. g. e., s. 123, 125.

35 Kaminiates, a. g. e., s. 125, 127.

Bu noktada Ortaçağ'da gemi mürettebatı teşkil etmenin ne denli zor olduğunun bilincinde olan Trabluslu Leo'nun esirlerin denize atılmasını emredip tayfasını kurtarması, kendi dindaşlarını düşünmesi kadar denizci bulmanın zorluğuyla da ilişkilendirilebilir.

“Denizde üst üste beşinci günümüzün ardından Kıbrıs Adası'ndaki Baf'ta, barbarlar kara-ya çıkıp yakındaki bir kıyı şeridinde abdest alırlarken kısa bir mola verdik. Sonra tekrar denize açıldık. Bir gün ve bir gece sonra, Kutsal Haçın Yüceltilmesi Bayramı'nda Trablus'a ulaştık. O an, denizdeki sıkıntılarımızdan sonra bir miktar rahatlama yaşayacağımız zamandı. Şehir surlarına yaklaşırken, yerel barbarlardan oluşan bir kalabalık, kendi insanlarını karşılamak için rıhtıma döküldüler ve bize şaşkınlık içinde baktılar. Ancak, bu zafer alayından sonra, Tarsus'a gidene kadar gözaltında tutulmak üzere gönderileceğimiz ev belirlendiğinde, sonunda birçok zorluktan sonra biraz soluklanıp başımızı yere eğdik ve gözlerimizde yaşlarla Tanrı'ya duâ ettik. Böylece tâlihsizliklerimiz nihâyet sona erebilir ve çok acı verici bir sıkıntı tarafından Perîşan edilmeye devam etmeyebiliriz. Çünkü sıradan acının ölçüsünü o kadar çok aştılar ki, bu durum esirlerin mübâdelesi ile bağlantılı olarak tutulan bizler ve bizimle birlikte Trablus'a gelen diğer tüm esirler için çok fazlaydı.”³⁶

En nihâyetinde ise esirler mübâdele için Tarsus'a gönderilmişlerdi... Ioannes Kaminiates, Selânik kentinin başına gelenlerin şehir halkının dinden uzaklaşması, rablerini unutması, zinânin ve fesadın yayılması, sahtekârlık, yalancılık, hırsızlık, tamahkârlık, zulmün intişar etmesi gibi hususlardan kaynaklandığını ve bu sebeplerle kent ahâlîsinin cezalandırıldığını belirtmektedir.³⁷

Ortaçağ'da karakteristik bir tavır olarak yaşanan, başa gelen bütün kötü şeyler, doğal âfetler vb. hâdiselerin her zaman ilâhî bir cezâ olarak görüldüğü âşikârdır. Bu tarz ifâdelerin Hıristiyan bir din adamı tarafından zikredilmesi normaldir. Nitekim Selânik şehrinin yaşadığı menfî hususlar din ile hemhâl olmuş yazar tarafından Tanrı'ya itâatsizlikle te'vil edilmektedir. Bununla birlikte ifâde etmek gerekmektedir ki kendisi ve âilesinin sağ kalması Müslümanlara fidye olarak birçok kıymetli mal vermesi sâyesindedir.

Bizans tarihçisi John Skylitzes (ö. XII. yüzyıl [?]) *A Synopsis of Byzantine History 811-1057* adlı eserinde Müslüman Arapların 904 yılında Selânik'e düzenledikleri saldırıyı şöyle aktarmaktadır: *“Hâceroğulları [Hâcêrîler], Bulgarların istilâlar yoluyla Romalıları [Bizanslıları] yıpratmakta olduğunu öğrenince bir donanma tertip edip Roma [Bizans] kıyılarına gönderdiler. Donanmanın başına da bir Hıristiyan dönmesi olan Antalyalı Leo'yu [Leo of Attaleia] getirdiler. Kendisi Trablus'u yurt edindiğinden Trabluslu [Tripolites] adıyla anılır olmuştu. Trabluslu'nun havâdisi imparatora Protovestiaros³⁸ Christopher'ın manastırının adama merâsimine gittiği*

36 Kaminiates, *a. g. e.*, s. 129, 131.

37 Kaminiates, *a. g. e.*, s. 25. Ioannes Kaminiates'in Türkçe çevirisini kontrol ve revize eden Beykent Üniversitesi mensubu Abdullah Karaakın'a müteşekkirim.

38 Protovestiaros, Parakoimomenos'tan sonra ikinci sırada gelen bir hadım makamıdır. Protovestiaros, imparatorun gardiobundan sorumlu olan *Comes Sacrae Vestis*'in halefi olarak kabul edilir. Bkz. Alexander P. Kazhdan, “Protovestiaros”, *Oxford Dictionary of Byzantium*, ed. Alexander P. Kazhdan, Oxford & New York 1992, III, 1749.

Boâitios Pazarı'ndayken ulaştı. Ulaklar hücumun hedefinin pâyitahttan başkası olmadığını da eklemişlerdi. İmparator donanmayı zamanın Droungarios'u³⁹ Eustathios'un emrine vererek onu savaşa yolladıysa da Trabluslu ile boy ölçüşemeyen Eustathios eli boş döndüğü gibi bir de [Hâcerîler tarafından] Çanakkale Boğazı'ndan [Hellespont]⁴⁰ geçip Biga'ya [Parion]⁴¹ kadar tâkip edilmişti. Bunun haberi imparatora ulaştığında imparator ye'se düşüp meyûsiyete kapıldı. Donanma kuvvetlerini Protasekretis⁴² Himerios'a devredip onu Trabluslu ile cenge gönderdi. Himerios, Abidos'u [Abydos]⁴³ geçip Ege Denizi'ne açılarak sonunda Aspat [Strobilos]⁴⁴ açıklarında demirledi. Sonra İmroz'a [İmbros]⁴⁵ doğru yelken açıp Semadirek'i [Samothrace]⁴⁶ geçti ve düşmanı Taşoz [Thasos]⁴⁷ Limanı'nda buldu. Bununla berâber düşmanın hem sayıca hem de kuvvette kendilerinden üstün olduğunu görünce yaklaşılmaya dahi cüret edemedi.

-
- 39 Droungarios, ilk olarak VII. yüzyılın başlarında bahsedilen askerî bir rütbedir. E. M., "Droungarios", *Oxford Dictionary of Byzantium*, ed. Alexander P. Kazhdan, Oxford & New York 1992, I, 663.
- 40 Günümüzde Gelibolu Yarımadası'na tekabül etmektedir. Asya'dan Avrupa'ya geçişlerde önemli bir konuma sâhip olan bu yer hakkında daha fazla bilgi için bkz. David Sacks-Oswyn Murray, "Hellespont", *A Dictionary of the Ancient Greek World*, Oxford 1995, s. 106.
- 41 Çanakkale'nin Balıklıçeşme beldesine bağlı Kemer Köyü'nün kuzeyinde yer almaktadır. Parion için bkz. Bilge Umar, *Türkiye'deki Tarihsel Adlar*, İstanbul 1993, s. 638; Klaus Belke, *Tabula Imperii Byzantini 13, Bithynien und Hellespont*, Wien 2020, s. 887-891.
- 42 Protasekretis, saray kâtiplerinin (asekretis) başı olup Bizans bürokrasisinde üst düzey görevlilerden bir tanesidir. Bkz. Alexander P. Kazhdan, "Protasekretis", *Oxford Dictionary of Byzantium*, ed. Alexander P. Kazhdan, Oxford & New York 1992, III, 1742.
- 43 Bugün tam olarak Çanakkale şehir merkezinin altı kilometre kuzeyindeki Nara Burnu'nda bulunmaktadır. Bkz. Klaus Belke, *Tabula Imperii Byzantini 13, Bithynien und Hellespont*, Wien 2020, s. 352-361. Abidos için ayrıca bkz. Veli Sevin, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*, Ankara 2001, I, 252; Simon Hornblower, "Abydos", *The Oxford Classical Dictionary*, Oxford 2012, s. 1-2.
- 44 Strobilos hakkında daha fazla bilgi için bkz. Clive Foss, "Strobilos and Related Sites", *Anatolian Studies*, XXXVIII (1988), s. 155-156; Clive Foss, *History and Archaeology of Byzantine Asia Minor*, Aldershot 1990, s. 165.
- 45 Limni ile Semadirek adalarına yakın bir konumda olan İmbros Adası (Gökçeada), Bizans İmparatorluğu'nun Ege Denizi'ndeki önemli limanlarından biriydi. Bkz. William Smith, "İmbros", *A Dictionary of Greek and Roman Geography*, Londra 1873, s. 41-42.
- 46 Ege Denizi'nde Gökçeada'nın 37 kilometre kuzeyinde bulunan Semadirek Adası, günümüzde Yunanistan sınırlarında bulunmaktadır. Antik dönemlerden itibaren önemli hâdiselerin yaşandığı bu ada hakkında bkz. David Sacks-Oswyn Murray, "Samothrace", *A Dictionary of the Ancient Greek World*, s. 210-211.
- 47 Taşoz Adası, Yunanca Thasos'tan gelir. Kavala'nın güneybatısı açıklarında bulunur. Geniş bilgi için bkz. J. Graham, *Colony and Mother City in Ancient Greece*, Manchester 1999, s. 71-73; Süleyman Kızıltoprak, "Taşoz", *DİA*, XL, 159-161.

Trabluslu da yönünü ters çevirip Selânik'e gitti ve orayı kuşatıp zapt etti, kumandan Leo Chatzilakios'u⁴⁸ da esir aldı. Ortalık kan gölüne dönmüş, şehrin çoğunun kaderi de kölelik olmuştu.⁴⁹

Skylitzes'te Selânik'in 904 yılında Trabluslu Leo tarafından zaptının temsili.
(Vassilios Christides, *Βυζάντιο και Άραβες στη Μεσόγειο/Byzantium and Arabes in the Mesógeio*, Atina 2000, s. 16)

48 Ioannes Kaminiates sekizinci dipnotta kendisinden bahsetmektedir.

49 İngilizce trc. John Worthley, Cambridge 2010, s. 176-177. Bir diğer Bizans kaynağı müellifi Georgios Kedrenos'un (ö. XII. yüzyılın ilk yarısı [?]) eseri (*Historiarum Compendium*, CSHB, ed. Immanuel Bekker, II, Bonn 1839, 261-262) Ioannes Skylitzes'in 811-1057 yılları arasındaki tarihini bire bir kopyalamıştır. Müellif bu kuşatma hakkında şunları kaydetmektedir: "Hıristiyanlıktan dönme Antalyalı Leo Trablus'ta yaşıyordu. İmparator Roma sâhillerine yapılacak seferin haberini önceden aldığıında Boâitios Emporium'unun yakınındaydı ve Protovestiaros Christophoros Manastırı'na adama merâsimine iştirâk etmekteydi. Seferine dâir bilgiler haberciler tarafından bildirildi. Bunun üzerine Droungarios Eustashios'u orduyla birlikte gönderdiyse de Trabluslu'yla yapılan savaşta neñce alamadan geri döndü. Onu tâkip eden Trabluslu [Leo] Çanakkale Boğazı'nı geçip Parion'a [Marmara Denizi'ne] kadar geldi. Bu hâdiseler imparatorun ruhuna ağır bir sıkıntı saldı. Bunun üzerine Protasekretis Himerus'u orduyla birlikte Trabluslu'ya karşı gönderdi. Abydos'dan geçip Ege Denizi'ne açılarak Strobilos'a vardı; akabinde İmbros'a ve Samothrake'ye geldi. Taşozlular, düşman gemilerinin sayıca fazla olduğunu ve daha üstün cesârete sâhip olduklarını anlayınca yaklaşmaya cüret edemediler. Bununla birlikte Trabluslular tekrardan Selânik üzerine saldırıya geçtiler ve Chatzilacius soyisimli komutan Leo'yu yakaladılar. Çok kan döküldü ve pek çok kişiyi de esir ettiler." Lâtin kaynak yazarlarından Theophanes Continuatus'un (*Historia*, ed. Immanuel Bekker, *Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae*, Bonn 1838, s. 366-368) kaydı şu şekildedir: "[VI.] Leo'nun dördüncü eşi Zoe hiçbir evlilik tacizli donatılmadan onunla birlikte sarayda duruyordu. Bulgarlar Roma Devleti'ni/Romalıları [Bizans'ı] saldırılarla yıpratırken, Hâcerîler, Attalea şehrinde doğmasına rağmen Hıristiyan inancını reddetmiş olan Trabluslu Leo'nun donanma komutanlığında fırsatını yakalayıp donanma ve savaş gemilerini gönderdiler. Haberci Trabluslu'nun Sarazenlerin [Müslümanların] düşman donanmasıyla Konstantinopolis'e doğru ilerlediği haberini getirdi. Bunun üzerine imparator donanma komutanı olan Eustathios'u donanmasıyla birlikte Trabluslu'ya karşı gönderdi ancak o, bu muhârebeden eli boş döndü. Trabluslu onun (Eustathios'un) peşine düşerek Abydos'a girdi ve Parium'a kadar geldi. Haberci bu büyük felâketi ve âcizliği imparatora aktardı. Bunun üzerine [imparator] Trabluslu'yu getirmesi için Protasekretis Himerius'a donanma verdi. O da Hellespontus'ta bulunan Abydos'a doğru ilerleyerek Ege Denizi'ne geçti. Sonra Strobilos'a yöneldi. Bunlardan sonra İmbros ve Samothace'yi geçerek Thasus'a geldi. [İmparatorluk amirali Himerius] düşmanlara yaklaştı. Fakat daha fazla yaklaşmaya yeltenmedi. Trabluslu, Tanrı'nın teşviki ve inâyetiyle yoldan geriye döndü, Selânik'e gelerek büyük bir yıkım ve sayısız kıyım yaptı."

Bizans donanma komutanlarının Müslüman Arapların filoları ile karşılaşmalarına rağmen tornistan edip imparatorluğun merkezine dönmeleri Müslümanların sâhip oldukları kuvveti görmeleri ve dehşete kapılmalarıyla alâkalı olsa gerektir.

852-925 yılları arasında yaşamış olan, Mart 901-Şubat 906 ve Mayıs 912-Mayıs 925 tarihleri arasında Konstantinopolis Patrikliği görevini yürüten I. Nicholas Mysticus'un Selânik ve Trabluslu Leo hakkındaki kaydı şu şekildedir: "... *eminim kesinlikle size ulaşmış haberlerden birisi oldukça yakın vakitte meydana gelmiştir. Selânik'i ele geçirerek şöhret kazanmış ve kendi zamanında sühûletle elde edilemeyen bir gurur seviyesine erişmiş olan kötü bir üne sâhip Trabluslu Leo...*"⁵⁰ Selânik'in kaybindan imparatorluğu sorumlu tutan müellif, Selânik'in günlerce yardım talebinde bulunduğu da değinmektedir.⁵¹ Bu durum, Bizans İmparatorluğu'nun kuşatma hususunda öngörüsüz hareket ettiğini açıkça göstermektedir.

Dönemin İslâm kaynaklarında Müslümanların Selânik üzerine tertip ettikleri çıkarmayla ilgili Arap müellifler ayrıntı vermemişlerdir. Devrin muâsir iki tarihçisi Taberî (ö. 310/923) ve Mes'ûdî (ö. 345/956) çıkarmaya değinmişlerdir. Taberî'nin kaydı şöyledir: "*Ramazan ayının sonunda [30 Ramazan 291 = 15 Ağustos 904] Rakka'dan gelen bir mektupta Allahu Teâlâ'nın Gulâm Zürâfe'ye Antalya denilen bir şehirde Bizans'a karşı muhârebe etmeyi nasip ettiğini, sâhildeki mezkûr kentin Konstantiniye'ye denk düşen bir kent olduğu ve Gulâm Zürâfe tarafından kılıçla fethedildiği rivâyet edilmiştir. 5.000 kişi öldürülmüş, bir o kadar kişi esir alınmış,*

50 *Nicholas I Patriarch of Constantinople Letters*, İngilizce trc. R. J. H. Jenkins-L. G. Westerink, Washington 1973, s. 165. Aynı müellif (a. g. e., s. 165, 167) Trabluslu Leo'nun Selânik muhâsarası ve zaptından sonraki faaliyetlerine de değinmektedir: "*Trabluslu Leo kendine güvenip bir sefere çıkar. Şehirler imparatoriçesine kadar gideceğim ve muhtemelen kendisini ele geçireceğim. Şâyet böyle olmazsa Roma İmparatorluğu'nun imparatoriçe kentine kadar geldiğim ve kendisine oklarımı fırlattığım için övünmek benim için yeterli olacak... Kalbinden geçen bu hayallerle heyecan duyan bu adam, Tanrı'nın kendisine izin verdiği yere kadar ilerlemişti. Lemnos (Limni) diye geçen bir adaya gelmişti. Oraya vardığında aklından geçenlerle duyduğu kibirle Tanrı'nın haklı cezalandırmasına mâruz kaldı. Filomuz kendisine karşı yola çıktı... Beklenmedik felâket ve yıkım kendisinin sonunu getirdi, bu esnada bulunduğu adayı korku duymadan yağmalarken bile kendisinin âkıbetini düşünmedi. Hatta bu yüzden aklına estiğini ve kafasında tasarladıklarını yaparken bile Bizanslılara âit filo kendisine doğru yaklaşıyordu, ilâhî adâlet ve Tanrı'nın haklı isteğiyle orada tam bir yıkım yaşandı, nitekim gemiler, savaşçılar, yâni kısacası tüm Arap filoları oradaydı."*

51 *Nicholas I Patriarch of Constantinople Letters*, s. 327. Krş. Farag, a. g. m., *Byzantinische Zeitschrift*, 82 (1-2), s. 133. Selânik'in Müslüman Araplar tarafından kuşatılması ve zaptı sonrasında kenti ziyâret eden Aziz Elias da şehrin sefâlet içinde olduğunu ifâde etmektedir. Bkz. *Life of St. Elias the Younger*, ed. G. R. Taibbi, Palermo 1962, s. 110. Krş. Florin Curta, *Southeastern Europe in the Middle Ages 500-1250*, Cambridge 2006, s. 202.

4.000 Müslüman esâretten⁵² kurtarılmıştır. Bizans'a âit 60 gemiyi ele geçirmiş ve elde edilen bu gemiler gümüş, altın, eşyalar ve kölelerle doldurularak çıkarmaya katılan her kişiye 1.000 dinar verilmiştir.⁵³

Antalya'nın Konstantiniye'ye denk bir kent olamayacağı tahmin edilebilir. Bu şehrin imparatorluğun ikinci başkenti ve darphanesi statüsündeki Selânik olduğu âşikârdır. Attaleia'yı (Antalya) Selânik ile karıştıran müellif, Gulâm Zürâfe'nin Attaleia'yı kuşattığını yazmıştır. Diğer yandan Bizans kaynakları bu dönemde Antalya'ya Müslüman Araplar tarafından bir saldırı düzenlendiğine değinmemektedirler.

Mes'ûdî⁵⁴ ise çıkarmanın gerçekleştiği devirde Akdeniz'de bir seyahatte bulunmaktaydı ve yapılan muhâsara hakkında çok fazla ayrıntı bilmemekteydi. Onun, gerçekleştirilen kuşatma hakkında kaydı şu şekildedir: "Gulâm Zürâfe'nin 290 yılında⁵⁵ Müktefî-Billâh [289-295/902-908] döneminde fethettiği Selânik, Konstantiniye'den önce İskender'in inşa ettirdiği büyük bir kenttir." Aynı müellifin Mürücû'z-zeheb ve me'âdinü'l-cevher (fî tühafî'l-eşrâf mine'l-mülûk ve ehli'd-dirâyât) isimli bir diğer eserinde şu bilgiler bulunmaktadır: "Selânik çıkarmasında Gulâm Zürâfe ile bulunan birçok bilgili kimseden şunu duydum. Konstantiniye Körfezi'ne girdiklerinde ve uzun bir mesâfe katettiklerinde buradaki suyun gece ve gündüz belli vakitlerde azaldığını ve medcezirlerin arttığını gördüler. Burada yapılar, binâlar ve şehirler mevcuttu. Suyun azaldığını gördüklerinde buradan ayrılarak Akdeniz'e (البحر الرومي) çıkmaya gayret ettiler."⁵⁶ Mes'ûdî'nin verdiği mâlûmat Theophanes Continuatus ve John Skylitzes'in kayıtlarına paralel olmakla birlikte, müellif, Gulâm Zürâfe'nin hızlı bir şekilde Marmara Denizi'nden ayrılmasının deniz sularının çekilmesi olmasından kaynaklandığını imâ etmektedir.⁵⁷

52 Taberî'nin eserinde zikrettiği Müslüman eserlerin Selânik'e nasıl gelmiş olabileceği hususunda mâkul bir açıklama için bkz. Farag, a. g. m., *Byzantinische Zeitschrift*, 82 (1-2), s. 139.

53 *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk*, nşr. Muhammed Ebû'l-Fazl İbrahim, Kahire t. y., X, 116-117. Krş. İbnü'l-Esîr, *İslâm Tarihi İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fi't-Tarih Tercümesi*, Türkçe trc. Ahmet Ağırakça, İstanbul t. y., VII, 445; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb fi fînûni'l-edeb*, nşr. Abdülmecîd et-Terhînî, Beyrut 2004, XXIII, 6; Zehebî, *el-İber fi haberi men gaber (et-Târîhu'l-evsat)*, nşr. Ebû Hâcer M. Saîd b. Besyûnî Zağlûl, Beyrut 1985, I, 419; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, *Büyük İslâm Tarihi*, Türkçe trc. Mehmet Keskin, İstanbul 1995, XI, 178; İbn Haldûn, *'Uvnânü'l-İber ve divânü'l-mübtede'i ve'l-haber fi eyyâmî'l-'Arab ve'l-'Acem ve'l-Berber*, nşr. Halîl Şehâde, Beyrut 2000, III, 445; İbn Tağrîberdî, *en-Nücüm'üz-zâhire fi mülûki Mısır ve'l-Kâhire*, nşr. Heyet, Kahire t. y., III, 147; İbnü'l-İmâd el-Hanbelî, *Şezerâtü'z Zeheb fi Ahbâri men Zeheb*, nşr. Abdülkadir el-Arnaut-Muhammed el-Arnaut, Beyrut 1988, III, 382. Üç şeyi belirtmekte fayda bulunmaktadır: a) Müslüman tarihçiler tarafından Arapların Selânik'e yaptığı çıkarma ya Taberî gibi Antalya ya da Antakya olarak kaydedilmiştir. b) İslâm kaynaklarına göre serbest bırakılan Müslümanların sayısı da farklılık arz etmektedir. Söz konusu rakamı 4.000 kişi zikredenler olduğu gibi eserlerin sayısının 5.000 olduğunu kaydedenler de vardır. c) Taberî'nin kaydından farklı olarak gemilerin Tarsus'tan hareket edildiği de zikredilmiştir. 328 (940) yılında vefât eden tarihçi, tabip ve Melkî Patriği Saîd b. Bitrîk (*et-Târîhu'l-mecmû' ale't-tahkîk ve't-tasdik (Nazmü'l-cevher)*, nşr. L. Cheikhon vd., Beyrut 1909, II, 74) Selânik çıkarması hakkında şunları zikretmiştir: "[290 yılının] Rebülâhir ayında [Mart-Nisan 903] Araplar Rûm diyarındaki Selânik'i fethettiler ve esirlerle birlikte 290 yılının Receb ayında [Mayıs-Haziran 903] Mısır'a girdiler." Saîd b. Bitrîk'in bu ifâdesi tarihleri îtibâriyle çoğu Müslüman tarihçilerden farklı olmakla birlikte ele geçirilen eserlerin Mısır'a da götürüldüklerini îzah etmesi bakımından önemlidir. Aynı mâlûmat için bkz. Vasiliev, a. g. e., II/2, 26; Farag, a. g. m., *Byzantinische Zeitschrift*, 82 (1-2), s. 134.

54 *et-Tenbîh ve'l-İşrâf*, I, 153.

55 Diğer İslâm tarihi kaynaklarından farklı bir yıl.

56 *Mürücû'z-zeheb*, I, 320.

57 Farag, a. g. m., *Byzantinische Zeitschrift*, 82 (1-2), s. 139.

904 senesindeki bu muhâsarada Bizanslılara âit hiçbir kara veya deniz kuvvetinin Müslüman Araplara karşı koyamadığı açıktır. Bununla birlikte Treadgold; Selânik'in yağmalanmasına misilleme olarak ve aynı zamanda Arap esirler ele geçirerek tutsak Selânikliler ile mübâdele etmek için VI. Leo'nun kumandanlarından Andronikos Doukas'ın 904 yılının son dönemlerinde Maraş bölgesine seferler düzenlediğini ifâde etmektedir.⁵⁸

Netîce îtibâriyle makalede belirtilen değerlendirmeler dışında birkaç hususun bilhassa altını çizmek gerekmektedir. Yazıda da bahsedildiği üzere literatür dâhilinde Selânik muhâsarası ile ilgili iki önemli müellif bulunmaktadır: Bizanslı Ioannes Kaminiates ve Müslüman tarihçi Taberî... Kaminiates'in Selânik'in zaptını anlattığı eserin Arap-Bizans deniz teknolojisine dâir çeşitli detaylar sunduğu açıktır. Çalışmada, kuşatma gemilerinin teçhizatından ateşli silâhların kullanılmasına kadar muhtelif bilgilere rastlanılmaktadır. Nazar-ı dikkati celbeden bir başka mesele ise Arap müelliflerin te'lif ettikleri eserlerde zikredilen, Bizans savaş gemilerinin Müslümanlar tarafından ele geçirilmesi hâdisesidir. Bu durum, Selânik'e çıkarma yapan Müslüman Araplar nâmına, artık Bizans deniz teknolojisinin bilinmeyen hiçbir sırrının kalmayacağı şeklinde tefsir edilebilir. Selânik'in kuşatılıp zapt edildiği dönemde Arapların Ege'de -bilhassa Girit Adası vesîlesiyle- seri bir şekilde ve ustalıkla hareket edebildikleri gözden uzak tutulmamalıdır. Ancak Bizans İmparatorluğu'nun Selânik muhâsarası dolayısıyla yaşadığı dehşet şunu da gözler önüne sermektedir ki, Arap filoları her ne kadar denizlerde yoğun faâliyet içinde bulunsalar da Bizans'ın ikinci başkentine İslâm donanmasının taarruza cesâret etmesi, o devir için imkânsız bir hâdiseler olarak telâkkî edilirdi.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Bibliyografya

Belke, K., *Tabula Imperii Byzantini 13, Bithynien und Hellespont*, Wien 2020.

Christides, V., "The raids of the Moslems of Crete in the Aegean Sea: Piracy and Conquest (800-961) A. D.", *Byzantium* 51, 1981, s. 76-111.

Curta, F., *Southeastern Europe in the Middle Ages 500-1250*, Cambridge 2006.

Cutler, A.-Alexander P. Kazhdan, "Protospatharios", *The Oxford Dictionary of Byzantium*, New York & Oxford 1991, III, 1748.

58 Warren Treadgold, *A History of the Byzantine State and Society*, California 1997, s. 467.

- Farag, W. A., "Some Remarks on Leo of Tripoli's Attack on Thessaloniki in 904 A. D.", *Byzantinische Zeitschrift*, 82 (1-2), 1989, s. 133-139.
- Foss, C., *History and Archaeology of Byzantine Asia Minor*, Aldershot 1990.
- Foss, C., "Strobilos and Related Sites", *Anatolian Studies*, XXXVIII (1988), s. 147-174.
- Frendo, J., "The Miracles of St. Demetrius and the Capture of Thessaloniki", *Byzantinoslavica*, 58 (1997), s. 205-224.
- Georgios Kedrenos, *Historiarum Compendium*, CSHB, ed. Immanuel Bekker, II, Bonn 1839.
- Graham, J., *Colony and Mother City in Ancient Greece*, Manchester 1999.
- Hornblower, S., "Abydos", *The Oxford Classical Dictionary*, Oxford 2012.
- İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, *Büyük İslâm Tarihi*, Türkçe trc. Mehmet Keskin, İstanbul 1995, XI.
- İbn Haldûn, *'Unvânü'l- 'İber ve dîvânü'l-mübtede'i ve'l-haber fî eyyâmî'l- 'Arab ve'l- 'Acem ve'l-Berber*, nşr. Halîl Şehâde, Beyrut 2000, III.
- İbn Tağrîberdî, *en-Nücûmü'z-zâhire fî mülûki Mısır ve'l-Kâhire*, nşr. Heyet, Kahire t.y., III.
- İbnü'l-Adîm, *Bugyetü't-taleb fî târîhi Haleb*, Beyrut 1988, I.
- İbnü'l-Esîr, *İslâm Tarihi İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fî't-Târih Tercümesi*, Türkçe trc. Ahmet Ağırakça, İstanbul t.y., VII.
- İbnü'l-İmâd el-Hanbelî, *Şezerâtü'z Zeheb fî Ahbâri men Zeheb*, nşr. Abdülkadir el-Arnaut-Muhammed el-Arnaut, Beyrut 1988, III.
- Ioannes (John) Kaminiates, *The Capture of Thessaloniki*, İngilizce trc. David Frendo-Athanasios Fotiou, Perth 2000.
- John Skylitzes, *A Synopsis of Byzantine History 811-1057*, İngilizce trc. John Worthley, Cambridge 2010.
- Kazhdan, A. P., "Some Questions Addressed to the Scholars Who Believe in the Authenticity of Kaminiates "Capture of Thessalonica", *Byzantinische Zeitschrift*, LXXI, 1978, s. 301-314.
- Kazhdan, A. P.- A. P., "Eksharkos", *The Oxford Dictionary of Byzantium*, Oxford & New York 1992, II, 767.
- Kazhdan, A. P., "Kouboukleisios", *Oxford Dictionary of Byzantium*, Oxford & New York 1991, II, 1155.
- Kazhdan, A. P., "Strategos", *The Oxford Dictionary of Byzantium*, Oxford & New York 1992, III, 1964.
- Kazhdan, A. P., "Protasekretis", *Oxford Dictionary of Byzantium*, ed. Alexander P. Kazhdan, Oxford & New York 1992, III, 1742.
- Kazhdan, A. P., "Protovestiarios", *Oxford Dictionary of Byzantium*, ed. Alexander P. Kazhdan, Oxford & New York 1992, III, 1749.
- Kızıltoprak, S., "Taşoz", *DİA*, XL, 159-161.
- Kindî, *Kitâbü'l-Vülât ve Kitâbü'l-Kudât*, nşr. R. Guest, Kahire t. y.
- Life of St. Elias the Younger*, ed. G. R. Taibbi, Palermo 1962.
- M., E., "Droungarios", *Oxford Dictionary of Byzantium*, ed. Alexander P. Kazhdan, Oxford & New York 1992, I, 663.
- Mes'ûdî, *et-Tenbîh ve'l-İsrâf*, nşr. Abdullah es-Sâvî, Kahire 1938, I.
- Mes'ûdî, *Mürûc'ü'z-zeheb ve me'âdinü'l-cevher (fî tühafî'l-eşrâf mine'l-mülûk ve ehlî'd-dirâyât)*, nşr. Muhammed Abdülhamîd, Kahire 1964, I.
- Miles, G. C., *"Byzantium and The Arabs: Relations in Crete and The Aegean Area"*, *Dumbarton Oaks Papers*, C. XVIII, 1964, s. 1-32.
- Neville, L., *Guide to Byzantine Historical Writing*, Cambridge 2018.

- Nicholas I Patriarch of Constantinople Letters*, İngilizce trc. R. J. H. Jenkins-L. G. Westerink, Washington 1973.
- Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb fî fûnûni'l-edeb*, nşr. Abdülmecîd et-Terhînî, Beyrut 2004, XXIII.
- Odetallah, R. K., "Leo Tripolites-Ghulam Zurafa and the Sack of Thessaloniki in 904", *Byzantinoslavica*, LVI, Praha 1995, s. 97-102.
- Odorico, P., *Thessalonique: Chroniques d'une ville prise*, Toulouse: Anacharsis 2005.
- Öztürk, M.-İsmail Koçuk, "Zâtü's-Savârî Deniz Muhârebesi (34/654-655)", *Tarihe Yön Veren Savaşlar*, ed. Osman Gazi Özgüdenli, [Basım aşamasında].
- Pryor, J. H., *Akdeniz'de Coğrafya, Teknoloji ve Savaş, Araplar-Bizanslılar-Batılılar ve Türkler*, Türkçe trc. Füsün Tayanç-Tunç Tayanç, İstanbul 2004.
- Pryor, J. H.- E. M. Jeffreys, *The Age of ΔΡΟΜΩΝ, The Byzantine Navy ca 500-1204*, Brill-Leiden/Boston 2006.
- Sacks, D.-Oswyn Murray, "Hellas", *A Dictionary of the Ancient Greek World*, Oxford 1995.
- Sacks, D.-Oswyn Murray, "Samothrace", *A Dictionary of the Ancient Greek World*, Oxford 1995.
- Saîd b. Bitrîk, *et-Târîhu'l-mecmû' 'ale't-tahkîk ve't-tasdîk (Nazmü'l-cevher)*, nşr. L. Cheikhon vd., Beyrut 1909, II.
- Sevin, V., *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*, Ankara 2001, I.
- Smith, W., "Imbros", *A Dictionary of Greek and Roman Geography*, Londra 1873.
- Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk*, nşr. Muhammed Ebû'l-Fazl İbrahim, Kahire t. y., X.
- Theophanes Continuatus, *Historia*, ed. Immanuel Bekker, *Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae*, Bonn 1838.
- Tolan, J. V., *Saracens: Islam in the Medieval European Imagination*, New York 2002.
- Treadgold, W., *A History of the Byzantine State and Society*, California 1997, s. 467.
- Tsaras, G., "Ē Ahuthentikot ē ta tou Chronikou to I ō annou Kamiat ē", *Vyzantiaka*, 8 (1988), s. 41-58.
- Umar, B., *Türkiye'deki Tarihsel Adlar*, İstanbul 1993.
- Vasiliev, A. A., *Byzance et les Arabes*, Brüksel 1950, II/2.
- Zehebî, *el-İber fî haberi men gaber (et-Târîhu'l-evsat)*, nşr. Ebû Hâcer M. Saîd b. Besyûnî Zağlûl, Beyrut 1985, I.

Sicilya Kralı II. Roger'nin Bizans'a Taarruzu ve Bizans-Norman Savaşları (1147-1149)

King of Sicily Roger II's Attack on Byzantine and The Byzantine-Norman Wars (1147-1149)

Ebru Altan¹

öz

XII. yüzyılın ortalarında Sicilya Kralı II. Roger (1130-1154) ile birlikte yeniden yükselişe geçen Güney İtalya Normanları Bizans açısından tekrar büyük bir tehdit oluşturmaya başlamışlardı. II. Roger, İkinci Haçlı Seferi (1147-1149) sırasında Bizans'a karşı saldırıya geçme fırsatı (1147) bularak Korfu'yu işgal edip bölgenin en zengin şehirlerinden Thebai ve Korint-hos'u yağmaladı. İmparator Manuel Komnenos (1143-1180) ise ancak Haçlı ordularının Anadolu'dan geçmesinden sonra bu meseleyle ilgilenme fırsatı buldu. Bir yıl süren zorlu bir kuşatmanın ardından 1149 yılında Korfu, Venedik donanmasının da desteğiyle Normanlardan geri alındı. Bunu müteakiben Bizans-Alman ittifakının Güney İtalya'ya sefer düzenleme plânları Roger'nin siyasi entrikaları neticesinde akamete uğradı. Bu makalede Sicilya Kralı II. Roger'nin 1147 yılında Balkanlardan Bizans'a saldırıp Korfu'yu işgal etmesi üzerine başlayan Bizans-Norman savaşları ele alınıp değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Normanlar, II. Roger, Manuel Komnenos, Korfu, Konrad

ABSTRACT

In the middle of the 12th century, the Normans of Southern Italy, who were on the rise with King Roger II (1130-1154), began to pose a great threat to Byzantium again. During the Second Crusade (1147-1149), Roger had the opportunity to attack Byzantium (1147) and invaded Corfu and he plundered the richest cities of Greece, Thebes and Corinth. Emperor Manuel Komnenos (1143-1180) was able to deal with this issue only after the Crusader armies passed through Anatolia. After a yearlong siege Corfu was taken from the Normans with the support of a Venetian fleet in 1149. Following this, the plans of a Byzantine-German alliance to launch an expedition to Southern Italy were disrupted as a result of Roger II's political in-trigues. In this article the Byzantine-Norman wars, which began when Roger II attacked Byzantium from the Balkans in 1147 and invaded Corfu, were discussed and evaluated.

Keywords: Roger II, Normans, Manuel Komnenos, Corfu, Conrad

Sorumlu yazar/Corresponding author:
Ebru Altan (Prof. Dr.), İstanbul Üniversitesi,
Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü,
İstanbul, Türkiye.
E-posta: eal-tan@istanbul.edu.tr
ORCID: 0000-0003-4246-7672

Başvuru/Submitted: 15.03.2021
Revizyon Talebi/Revision Requested:
28.03.2021
Son Revizyon/Last Revision Received:
05.04.2021
Kabul/Accepted: 05.04.2021

Atıf/Citation: Altan, Ebru, "Sicilya Kralı II. Roger'nin Bizans'a Taarruzu ve Bizans-Norman Savaşları (1147-1149)", *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 37 (2021), s. 45-57
<https://doi.org/10.26650/gaad.896910>

EXTENDED ABSTRACT

During the Byzantine Norman wars that started in the middle of the eleventh century, the Byzantine Empire lost its lands in Southern Italy and had to wage a difficult struggle in the Balkans (1081-1085). Following this, a new period of struggle started in Byzantine-Norman relations during the reign of Roger II (1130-1154). Having united Sicily and Apulia under his rule, he was crowned as a king in Palermo and became one of the most powerful rulers of Europe by eliminating all his rivals and consolidating his position. This situation, which changed the balance of power in the Mediterranean, brought Byzantium and Germany closer to each other. Emperor Manuel Komnenos maintained and made the alliance with Germany against the Sicilian king even stronger during the reign of his father Ioannes. However, the start of the Second Crusade caused the corruption of all plans of Byzantium. King Conrad III of Germany's participation in this Crusade left Manuel alone against Roger in the West. Moreover, as Byzantium was busy with the Crusaders, Roger would not miss the opportunity to act against the emperor.

Indeed, while Manuel Komnenos was trying to pass the French Crusader army in front of Istanbul to Anatolia as quickly as possible, the Sicilian king attacked Byzantium in the autumn of 1147. Having sailed from Brindisi and Otranto the Norman fleet easily conquered Corfu (Kerkyra), a fortified and strategic location, and began a long-lasting raid of plunder. Thebes and Corinth, the center of the Byzantine silk-weaving industry and one of the richest cities in the Balkans, were plundered. The captured Byzantine silk weavers were taken to Palermo. After the Crusader armies passed through Anatolia, Emperor Manuel took action to avenge Roger's attack on Byzantium. While the Byzantine navy and forces were preparing for the battle, Venice, whose commercial concessions were increased, also agreed to help the emperor. Byzantine and Venetian navies besieged Corfu in the autumn of 1148. Enduring a year of difficult siege, the Corfu garrison finally had to surrender when famine broke out in the fortress. An agreement was reached on the condition that those in the castle were allowed to leave freely with their weapons and movable property (1149). Following this, the joint invasion of the Byzantine-German alliance against the Kingdom of Sicily was broken off by Roger's political maneuvers. After the death of Konrad (1152) the Byzantine-German alliance gave way to competition.

XI. yüzyılın ortalarında başlayan Bizans-Norman savaşları sırasında Bizans İmparatorluğu, Güney İtalya'daki topraklarını kaybettiği gibi Balkanlarda da zorlu bir mücadele yürütmek zorunda kalmıştı (1081-1085). Bunu takiben Sicilya Kralı II. Roger (1130-1154) döneminde Bizans-Norman ilişkilerinde yeni bir mücadele dönemi başlamıştır. Bu makalede II. Roger'nin 1147 yılında Balkanlar'daki Bizans topraklarına saldırısı ve bunun üzerine yaşanan gelişmeler ele alınıp değerlendirilecektir.

1040 yılında Melfi şehrini ele geçirerek Bizans'ın Güney İtalya'daki topraklarına yerleşmeye başlayan Normanlar, Robert Guiscard'ın liderliğinde yükselişlerini sürdürmüşlerdi. Guiscard'ın 1059 yılında Papa II. Nicholas tarafından Apulia ve Calabria Dükü olarak tanınmasından sonra Otranto (1068) ve nihayet Bari'yi (1071) de zapt eden Normanlar böylece Bizans'ın Güney İtalya'daki hâkimiyetine son vermişlerdi. Bunu takiben Balkanlar üzerinden imparatorluğa karşı hücumlarını devam ettirip Korfu'nun zaptından sonra 1081 yılında İstanbul'a giden yolu açmak üzere Draç'ı (Dyrrhachion) kuşatmışlardı. İmparator Aleksios Komnenos (1081-1118), uzun vadede imparatorluğun ekonomik bağımsızlığını yitirmesine yol açacak olan çeşitli ticarî imtiyazlar¹ vermek suretiyle bedelini ağır ödeyerek Venedik'ten donanma yardımı almış, bu sayede Normanları güçlkle geri püskürtmüştü. Robert Guiscard'ın ölümünün (1085) ardından Güney İtalya'da baş gösteren sıkıntılar üzerine Bizans için Batı cephesinde Normanların yarattığı tehdit bir süre için ortadan kalkmıştı. Fakat Guiscard'ın oğlu Tarento (Taranto) hâkimi Bohemund, I. Haçlı Seferi (1096-1099) sırasında Antakya'yı zapt ederek (1098) burada bir devlet tesis edince Bizans iki Norman ateşi arasında kalmıştı. Bu süreçte Bizans bir yandan Antakya'daki Norman devletini itaat altına almaya çalışırken diğer yandan da Güney İtalya'daki Norman tehdidine karşı siyasî ittifaklar kurarak imparatorluğun batı cephesini emniyet altına almaya gayret etmişti.²

II. Roger ile birlikte Güney İtalya'da Norman kudreti tekrar artarken Normanlar için yeni bir parlak dönem başladı. Kont II. Roger, Sicilya ile Apulia'yı kendi hâkimiyeti altında birleştirdikten sonra 1130 yılının Noel'inde Palermo'da, II. Innocentius'un (1124-1130) papalığını kabul etmeyerek kendisini Papa ilan eden II. Anacletus'un (1130-1138) desteğiyle krallık tacını giydi; 1139 yılında tüm rakiplerini bertaraf edip durumunu sağlamlaştırarak Avrupa'nın en güçlü hükümdarlarından biri oldu. Fakat Antakya gibi İtalya'daki haklarından da vazgeçmeyen Bizans, bölgede tekrar hâkimiyet kurma arzusunu sürdürdü. Akdeniz'deki güç dengesini değiştiren bu durum sadece Bizans için değil Almanya için de bir tehditti. Bu sebeple Bizans

1 1082 yılında Venedik'e verilen ilk kapitülasyonlar hakkında geniş bilgi için bkz. Onur Sevim, *Bizans İmparatoru Aleksios Komnenos Döneminde Bizans-Batı İlişkileri (1081 - 1118)*, İstanbul 2019 (yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), s. 41 vdd.; Ömer Özdemir, "Bizans İmparatorluğu'nun Venedik'e Verdiği Ticari İmtiyazlar (*Chrysobullar*), Komnenos Hanedanı Devri", *Ortaçağ Araştırmaları Dergisi*, 2 (2020), s. 427-429.

2 W.B. Mcquen, "Relations Between the Normans and Byzantium 1071-1112", *Byzantion*, 56 (1986), s. 428 vdd.; Ebru Altan, *Antakya Haçlı Prinçliği Tarihi, Kuruluş Devri (1098-1112)*, TTK-Ankara 2018, s. 27-30. Ayrıca Normanların Güney İtalya ve Sicilya'yı zaptı hakkında geniş bilgi için ayrıca bkz. Edmund Curtis, *Roger of Sicily and The Normans in Lower Italy 1016-1154*, London 1912, s. 32-84; Allen Brown, *The Normans*, Woodbridge 1994, s. 93-129.

İmparatoru II. Ioannes Komnenos (1118-1143) ile Alman İmparatoru II. Lothar (1125-1137), 1133'ten itibaren Kutsal Roma Germen İmparatoru), kudreti gittikçe artan Sicilya Kralı II. Roger'ye karşı bir ittifak oluşturdular. Hatta Norman tehdidinin yakınlaştığı bu iki devlet arasında akrabalık tesis edilmesine dahi karar verildi.³ Daha önce Bizans tarafından kendilerine verilmiş olan imtiyazlar yenilenince Pisa da bu Norman aleyhtarı ittifaka dâhil oldu. Norman meselesini ağırlıklı olarak Antakya açısından ele almak zorunda kalan İmparator II. Ioannes, Batı'daki emniyeti bu şekilde temin ettikten sonra Antakya'daki Normanları itaat altına almak için harekete geçti. Onun Antakya üzerine düzenlediği ikinci sefer sırasında, yani 1143 yılında ölümü üzerine yerine geçen oğlu Manuel Komnenos (1143-1180) da babasının bu husustaki siyasetini devam ettirdi. Ama bu dönemde Sicilya ve Güney İtalya'daki Normanlar Bizans için daha büyük bir tehdit teşkil etmeye başlamıştı. Bu sebeple Manuel Komnenos döneminde Bizans-Norman savaşları tekrar batı cephesinde kendini gösterdi.⁴

Roger ve Manuel Komnenos

Kaynakların ifadesinden anlaşıldığına göre Bizans-Alman ittifakından çekinen Sicilya Kralı II. Roger, İmparator II. Ioannes'e ölümünden kısa süre önce, iki hânedan arasında akrabalık kurulmasını teklif etmişti. İmparator Manuel tahta çıkınca bu teklifi yenilemek üzere İstanbul'a elçi heyeti gönderip kendi oğlu ile Bizanslı bir prensesin evlendirilmesini önerdi. Niketas'ın ifadesine göre; Manuel de Basileios Kseros adındaki bir elçiyi bu hususta Sicilya Kralı ile görüşmek için Palermo'ya gönderdi. Anlaşılan, görüşmeler sırasında Norman lider, Güney İtalya'daki eski Bizans topraklarında kral olarak tanınma isteğinde bulundu. Bizans elçisi, iddiaya göre Norman Kralı tarafından parayla elde edildiğinden, gelecekte Manuel ile Roger'nin eşit statüde olacağına dâir bir anlaşmayı kabul etti. Elçi Kseros başkente dönerken yolda hastalanarak ölmüş, ama onun bu vaadi sonradan büyük sorunlara yol açmıştı. Nitekim İmparator Manuel adeta şaka gibi değerlendirdiği bu sözde anlaşmayı reddetti; başkente gönderilen Sicilyalı elçiler de hapsedildi. Roger bunu bir ihanet olarak değerlendirip imparatorun intikam almak niyetiyle Otranto'da filo hazırlattı ve harekete geçmek için uygun zamanı beklemeye başladı.⁵

İmparator Manuel, babası zamanında Sicilya kralına karşı Almanya ile yapılan ittifakın devamını sağladığı gibi bunu daha da güçlendirdi. Patrik Nikephoros başkanlığındaki bir elçilik heyetinin Alman Kralı III. Konrad (1138-1152) ile yürüttüğü görüşmeler sonunda yeni bir anlaşma gerçekleşti. Bizans İmparatoru Manuel önceden plânlandığı gibi III. Konrad'ın baldızı

3 Otto von Freising, *The Deeds of Frederick Barbarossa*, terc. Ch. Mierow, New York 1953, s. 54 vdd.

4 Ferdinand Chalandon, *Histoire de La Domination Normande en Italie et en Sicile*, II, Paris 1907, s. 122 vdd.; Alexander A. Vasiliev, *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, terc. Tevabil Alkaç, İstanbul 2016, s. 472 vdd.; Georg Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, terc. Fikret Işıltan, TTK-Ankara 1991, s. 350 vd.

5 Ioannes Kinnamos, *Historia*, terc. Işın Demirkent, TTK-Ankara 2001, s. 73; *Romuald of Salerno, Chronicon*, terc. Graham A. Loud, *Roger II and the Creation of the Kingdom of Sicily*, Manchester 2012, s. 260 (Akrabalık kurulması teklifinin Manuel tarafından yapıldığını ileri sürer); Chalandon, II, s. 129; Paul Magdelino, *The Empire of Manuel I Komnenos, 1143-1180*, Cambridge 2002, s. 43.

Bertha von Sulzbach ile evlendi (Ocak 1146). Alman Kralı Konrad, İmparator Manuel'e yazdığı mektupta, *bu evliliğin, imparatorun dostlarına dost, düşmanlarına ise düşman olacağına dair bir dostluk ittifakının güvencesi olacağını* söylemiş, gerektiğinde Alman Devleti'nin bütün kuvvetleriyle imparatora yardıma geleceğini bildirmişti.⁶ Ancak bu sıralarda başlayan II. Haçlı Seferi Bizans'ın bütün plânlarının bozulmasına yol açtı. Zira Fransa Kralı VII. Louis'nin (1137-1180) ardından III. Konrad da Bernard de Clairvaux'nun çabaları sayesinde bu sefere katılınca Bizans Batı cephesinde bu güçlü müttefikinden mahrum kaldı; üstelik imparator Haçlılarla meşgul olurken Sicilya kralı daha da tehlikeli bir hâle gelecekti. Nitekim II. Roger, kendisine karşı oluşturulan Bizans-Alman ittifakına mukabil Fransa ile ittifak kurma politikası takip ediyordu. Manuel bu tehlikeyi bertaraf etmek için diplomasiye başvurdu. II. Haçlı Seferi hazırlıkları devam ederken 2 Şubat 1147'de Châlons'da Fransa Kralı VII. Louis ve seferi organize eden Başrahip Bernard de Clairvaux, Bizans imparatoru tarafından gönderilen elçileri kabul ettiler. Elçiler, Haçlı ordularının Balkanlardaki Bizans topraklarından ilerleyip Boğaziçi'nden Anadolu'ya geçmeleri durumunda imparator tarafından dostça karşılanacağını ve kendilerine her türlü yardımın yapılacağını bildirdiler. İmparator daha önce Fransa Kralı'na gönderdiği mektupta da tüm isteklerinin yerine getirileceğini bildirmiş, yalnızca Haçlıların Bizans topraklarında dostça davranacağına dair yemin etmelerini istemişti. Bizans İmparatoru elbette bu ordulardan Anadolu'da Türklere karşı muharebe ederken faydalanma ihtimâlini de düşünmüştür.

Bu arada II. Roger de seferin idaresini ele geçirip Haçlı Seferi'ni kendi amaçları doğrultusunda yönlendirebilmek niyetindeydi. Bu fırsatı değerlendirebilirse hem Bizans'ın Almanlarla birlikte Normanlara karşı plânlarını engelleyebilir, hem de bir zamanlar amcası Robert Guiscard'ın plânladığı gibi İstanbul'u zapt etme imkânı bile bulabilirdi. Bundan başka amcazâdeleri tarafından kurulmuş olan Antakya Haçlı Devleti'ni tevarüs etme⁷ arzusu taşıyan II. Roger, daha önce Kudüs Kralı I. Baudouin (1100-1118) zamanında kendisine verilen vaadi ve annesinin uğradığı küçültücü muameleyi de unutmamıştı. Zira 1113 yılında II. Roger'nin dul annesi Adelheid, Kral I. Baudouin ile evlenmiş ve eğer vâris bırakmadan ölürse üvey oğlu Sicilya hâkiminin kendisine halef olacağına dâir söz vermişti. Fakat bir süre sonra elindeki tüm servet alınmış ve onuru kırılmış bir vaziyette annesi geri gönderilmiş, bu evlilik de bozulmuştu.⁸ Neticede bu düşüncelerle Roger, Fransa Kralı'nın 16 Şubat 1147'de Étampes'da yapacağı toplantıya katılmak üzere bir elçi heyeti gönderdi. Sicilya kralı, Haçlı ordusunu Doğu'ya kendi gemileriyle nakletmeyi teklif etti ve eğer teklifi kabul edilirse kendisinin ya da oğlunun bu se-

6 Niketas Khoniates, *Historia (Ioannes ve Manuel Komnenos Devirleri)*, terc. Fikret İşıltan, TTK-Ankara 1995, s. 36; Vasiliev, s. 475; John J. Norwich, *The Kingdom in the Sun 1130-1194*, New York 1970, s. 114 vd.

7 1126 yılında Antakya Prinkepsi II. Bohemond'un ölümünün ardından Roger, kuzeninin mirasçısı olarak Antakya üzerinde hak iddia etmişti. Ancak 1136 yılında Poitiers Kontu Guillaume'un oğlu Raymond, prinkepsliğin vârisesi Constance ile evlenerek devletin başına geçti. Bu durumu kabul edemeyen II. Roger daha sonra Brindisi'de Antakya Patriğini yakalayarak kendi iddiasını desteklemesi hususunda ona baskı yaptı. Bkz. Willermus Tyrensis, terc. E. Babcock-A.C. Krey, *A History of Deeds Done Beyond the Sea*, II, New York 1943, s. 59 vd.

8 Bu konuda bkz. Willermus Tyrensis, terc. Krey, I, s. 496 vd. / terc. Ergin Ayan, *Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği*, II, Ankara 2018, s. 155.

fere bizzat katılacağını bildirip ordunun erzak ve diğer ihtiyaçlarının karşılanmasına yardımcı olmayı vaat etti. Fakat VII. Louis, onun teklifini reddedip Konrad gibi kara yolundan Doğu'ya gitmeyi tercih edince bu hususta beklediğini bulamadı ve plânları bozuldu.⁹

Avrupa'da yeni Haçlı Seferi için hazırlıklar devam ederken İmparator Manuel Komnenos bütün gücüyle Anadolu'da Selçuklulara karşı mücadele hâlindeydi.¹⁰ Ancak II. Haçlı Seferi'nin başladığını duyunca II. Roger'in yaratacağı tehlikeyi de göz önünde bulundurup endişeye kapıldı ve Sultan I. Mesud (1116-1155) ile ateşkes yapmayı doğru buldu. Bu Haçlı Seferi'ni devleti için bir tehdit olarak gördüğü gibi Konrad'ın da sefere katılması onu Batı'da II. Roger'ye karşı yalnız bırakmıştı. Danışmanlarıyla durumu müzakere eden imparator, Sicilya kralının Bizans kıyılarında ne kadar tehlikeli bir hâl aldığını belirtip kendileri Haçlılarla meşgul iken onun imparatorluğa saldırması hususundaki endişelerini dile getirdi. İmparator Manuel'in korkuları yersiz değildi; II. Roger gerçekten de Bizans'a karşı harekete geçme fırsatını kaçırmayacaktı.¹¹

Alman Haçlı ordusunun Balkanlardaki Bizans topraklarından geçerken sebep oldukları tahribat iki müttefik hükümdarın arasının açılmasına yol açtı; bu gerginlik sebebiyle Konrad İstanbul'da Bizans imparatoru ile bir araya bile gelmedi, iki hükümdar mektuplar vasıtasıyla haberleştiler. Almanların ardından ilerleyen Fransız ordusu İstanbul'a yaklaşırken Manuel'in endişeleri daha da arttı. Zira VII. Louis ile II. Roger'nin gizli bir ittifak yapmış olmasından şüpheleniyordu. Evvelce Regensburg'a iki elçi gönderip sefer sırasında eskiden Bizans'a ait olan toprakları zapt ederlerse imparatora vermelerini istemiş, aksi hâlde onlara hiçbir konuda yardımcı olmayacağını bildirmişti; ama bu konuda Fransa Kralı bir garanti vermemişti. İşte Manuel Komnenos 4 Ekim 1147'de İstanbul önüne ulaşan Fransız Haçlı ordusunu bir an önce Anadolu'ya geçirmek için uğraşırken Sicilya kralı 1147 yılının sonbaharında Bizans'a karşı saldırıya geçince imparatorun endişeleri daha da arttı. Üstelik Fransa Kralı, Türklerle yaptığı ateşkes anlaşmasından dolayı İmparator Manuel'i Hıristiyanlığa ihanet etmekle suçluyor, bazı kumandanları da önce İstanbul'a hücum edilmesi gerektiğini söylüyorlardı.¹²

Roger'nin Bizans'a Taarruzu ve Korfu'nun İşgali (1147)

Sicilya Kralı II. Roger, Bizans'a karşı harekete geçmek için II. Haçlı Seferi'nin yarattığı bu uygun fırsatı değerlendirdi; böylece Manuel'in korktuğu başına geldi. 1147 sonbaharında Brindisi ve Otranto'dan denize açılan Norman donanması önce Korfu'yu (Kerkyra) hedef aldı. Donanmanın Salernus adlı bir amiralin (*emiratus*) idaresinde olduğu söylenirken kaynaklarda açıkça zikredilmesede donanma kumandanının Antakyalı Georgios olduğu da ileri sürülür. Bu

9 Odo de Deuil, *De Profectione Ludovici VII in Orientem*, neşr. ve terc. Virginia Berry, New York 1948, s. 10-15; Chalandon, II, 131 vd.; Curtis, s. 225 vd.; Norwich, s. 124 vdd.; Ebru Altan, *İkinci Haçlı Seferi*, TTK-Ankara 2003, s. 23 vd.

10 Geniş bilgi için bkz. Muharrem Kesik, *Türkiye Selçuklu Devleti Tarihi Sultan I. Mesud Dönemi (1116-1155)*, TTK-Ankara 2003.

11 Niketas, s. 41; Altan, *İkinci Haçlı Seferi*, s. 45.

12 III. Konrad ve VII. Louis'nin İstanbul'da İmparator Manuel ile ilişkileri hakkında geniş bilgi için bkz. Altan, *İkinci Haçlı Seferi*, s. 53-60, 68-74.

güçlü filonun çekirdeğini iki ya da üç sıra kürekli (*bireme* ve *trirem*) savaş gemileri oluşturuyordu; ayrıca çok sayıda nakliye gemisi de bu galerilere eşlik ediyordu. Niketas'ın anlattığına göre II. Roger, aslında zaptı kolay olmayan Korfu'ya kolayca hâkim oldu. Nitekim Bizans vergi memurlarının baskıcı ve katı tutumundan usanan ahâli imparatorlukta ayrılarak bu durumdan kurtulmak için Sicilya filusunun gelişini bir fırsat olarak görmüştü. Bunlar II. Roger ile anlaşarak Korfu'ya 1.000 kişilik Norman garnizonu yerleştirilmesine razı oldular. Böylece savaşmadan Korfu'ya hâkim olan Sicilya kralı burayı tahkim etti.¹³

Bunu takiben Sicilya filosu uzun süre devam edecek olan bir yağma akınına başladı. Bölgedeki bütün savaş gücü Haçlı ordularına karşı tedbir olarak merkeze çağrıldığından bölge neredeyse savunmasız kalmıştı. Normanlar, Kepholonia'yı tahrip ettikten sonra Pelopones'in güneybatı sahilindeki Methone'i yakıp diğer küçük adalara ve kıyı bölgelerine baskınlar düzenleyerek güneye doğru ilerlediler. Yarımadanın doğu tarafındaki Monemvasia'yı da aynı şekilde kolayca ele geçirebileceklerini düşünüp burayı kuşattılsa da burada dirençle karşılaşınca muhasara başarılı olamadı. Bunun ardından ilerleyişine devam eden Sicilyalılar, anlaşılan Atina ile Khalkis ve Euboea (Eğriboz) kıyılarına hücum ettikten sonra geri dönüp yeniden kuzeye doğru yol alarak Patra'nın kuzeyinde Aitolia-Akarnai denilen bölgeyi, Korinthos Körfezi'nin her iki tarafındaki sahayı, müstahkem mevkiileri bile yağmalayıp bütün kıyıyı tahrip ettiler. Bir süre Krissa Limanı'nda demir atarak karaya çıkıp Boeotia'ya saldırdılar; etraftaki köyleri de yağmaladılar. Sonrasında ise sıra ünlü bir ticaret şehri olan Thebai'ye geldi.¹⁴

Thebai ve Korinthos'un Yağmalanması

O zaman bölgenin en zengin şehirlerinden olan Thebai, Bizans'ın ipek dokuma sanayinin merkeziydi. İpek böceği yetiştirmek ve ipek dokumacılığı bu bölge insanının başlıca geçim kaynağı idi. Şehirde 2.000 kadar Yahudi bu zanaatla meşguldü. Thebai'yi ele geçiren Normanlar ahâliye insanlık dışı muamele ederek çeşitli zulümlerde bulundular; doymak bilmez bir para hırsıyla adanın bütün servetini ele geçirmeye, gemiler toplanan altınların ağırlığıyla güverte hizasına kadar suya batıncaya kadar ganimet toplamaya kararlıydılar. Diğer yandan şehrin zengin ve önde gelen kişilerini çeşitli işkencelerle canlarından bezdirip servetlerini ellerinden almaya çalıştılar. Sonunda zengin olduğu anlaşılan herkes bütün servetini teslim ettiğine, elinde başka hiçbir şey kalmadığına dâir *Kutsal Kitap* üzerine yemin etmeye zorlandı. Bu şekilde son kuruşuna kadar şehirdeki her şey yağmalanıp bütün altın, gümüş ve kıymetli eşyalar, kumaşlar gemilere yüklendikten sonra nüfuzlu kişiler de tutuklandılar. Güzel ve ipek dokumasında ustalaşmış kadınlar Palermo'ya götürülmek üzere esir alındıktan sonra tekrar denize açılan Norman donanması Korinthos'a yöneldi.¹⁵

13 Niketas, s. 49; Otto, s. 69; Romuald, s. 260; Chalandon, II, Paris 1907, s. 136; Charles D. Stanton, *Norman Naval Operation in the Mediterranean*, Woodbridge 2011, s. 93.

14 Niketas, s. 49 vd.; Kinnamos, s. 73; Otto, s. 69; Chalandon, II, s. 136 vd.; Stanton, s. 94 vd.

15 Niketas, s. 49 vd.

Korinthos da gelişmiş bir endüstri ve ticaret merkezi olup Asya'dan ve İtalya'dan gelen gemilerin demir attığı önemli bir ithâlât ve ihrâcat limanıydı. Normanlar şehrin “*ticaret yeri*” (*Emporion*) olarak anılan alt kısmını terk edilmiş bir vaziyette buldular. Zira Normanların gelişinden önce ahâlî bütün yiyecekleri ve kıymetli eşyalarını yanlarına alarak kentin yukarı kısmındaki kaleye yani *Akrokorinthos'a* kaçmıştı. Burası çok dik ve sarp olan yüksek bir tepenin üzerinde surlarla korunan güçlü bir kaleydi; ama içeride kaleyi savunacak ve saldırıları geri püskürtecek kuvvetli bir garnizon yoktu; üstelik civardaki bölgede yaşayan çok sayıda kişi de kaçıp buraya sığındığından kaledeki nüfus bir hayli artmıştı. Bu yüzden kısa süre sonra içeride kıtlık baş gösterince kale komutanı Nikephoros Khaluphes teslim olmak zorunda kaldı. Böylece *Akrokorinthos*, coğrafî konumundan dolayı zaptı zor görünse de Normanlar, büyük bir zorluk çekmeden kısa sürede içeri girmeyi başardılar. Roger böylesine müstahkem bir mevki kolayca ele geçirmesine şaşırı. Bizans kumandanı Nikephoros ile istihzâ ederek onu *dokuma tezgâhi başından ayrılmamış nazik bir hanım kız* olarak nitelendirdi. Normanlar buradan toplanan ganimetle birlikte Korinthos'un soylu kişilerini ve en güzel kadınlarını da esir aldılar. En büyük *martyr* (din şehidi) kabul edilen Theodoros Stratelates'in kilisedeki ikonasını dahi alıp götürdüler. Bunun ardından ağzına kadar ganimetle dolu olan ve daha çok tüccar gemisi gibi görünen gemiler neredeyse kürek lombozlarına kadar suya gömülmüş bir vaziyette Korfu'ya döndükten sonra buradaki kale daha da güçlendirildi. Sicilya kralı bu sefer sırasında Korinthos ve Thebai'de esir aldığı Bizanslı ipek dokuma ustalarını Palermo'ya götürüp onlara bu sanatı kendi zanaatkârlarına öğretmelerini emretti; aslında Sicilya'da bu tarihten önce de ipek böceği yetiştiriciliği ve ipek dokumacılığı biliniyordu; ama bu Bizanslı esirler Palermo'da ipek sanayiinin gelişerek bir ivme kazanmasına da hizmet ettiler.¹⁶

İmparator Manuel'in Karşı Saldırısı ve Korfu Kuşatması (1148-1149)

Bizans İmparatoru Manuel, Haçlı ordularının Anadolu'dan geçmesinden sonra II. Roger'nin Bizans'a karşı gerçekleştirmiş olduğu cüretkar saldırının intikamını almak için plânlar yapmaya başladı. Eskiden Bizans'ın zengin bir eyaleti olan İtalya'daki Apulia bölgesinin şimdi bir korsan yuvası hâline gelmiş olmasına tahammül edemiyordu. Güney İtalya ve Sicilya'yı tekrar imparatorluk topraklarına katmak ve Normanları Akdeniz'den çıkarmak en büyük hedefiydi, ama bu uzun ve zorlu bir mücadele anlamına geliyordu. Her şeyden önce müttefiklere ihtiyacı vardı. Bütün komutanlarını toplayıp önerilerini dinledikten sonra II. Roger'ye mukabil saldırıya geçmek için hazırlıklara başladı. Eski *triremler* tamir edilerek denize açılacak duruma getirilirken yeni kadirgalar da inşa edildi ve Rum Ateşi ile donatıldı. 50 tane de oturaklı ve hızlı korsan gemisi bir araya getirildi. Böylece 500'den fazla *triremden* oluşan bir filo oluşturuldu. Ayrıca 1.000 tane at nakledebilecek yük gemileri hazırlanıp ikmâl maddeleri gemilere yüklendi. Bu arada süratli yelkenliler de onarılarak bu filoya dâhil edildi. İmparator, donanmanın kumandasını kız kardeşi Anna'nın kocası *Megas Duks* (donanma başkomutanı) Stephanos Kontostephanos'a verdi. On binlerce savaşçıdan oluşan kara ordusu ise impara-

16 Niketas, s. 50 vd.; Otto, s. 69 vd.; Chalandon, II, s. 137; Curtis, s. 230; Norwich, s. 130 vd.

torun en güvendiği adamı ve çocukluk arkadaşı Türk asıllı *Megas Domestikos* (kara orduları başkumandanı) Ioannes Aksukhos'un komutasındaydı.¹⁷

Bu şekilde Bizans donanması ve kara kuvvetleri muharebeye hazırlanırken İmparator Manuel, Venedik'in de yardımını sağlamak için müzakereler yürütmüştü. Aslında hem Korfu hem de Otranto'ya sahip olan Roger'nin Epiros sahilindeki gücünün artması Venedik için de ciddi bir tehditti; Sicilya tarafından abluka altına alınarak Adriyatik'e girişinin tamamen engellenmesi ise an meselesiydi. Bu sebeple Mart 1148'de yapılan bir anlaşmayla İmparator Manuel Kıbrıs, Rodos ve İstanbul'da Venediklilerin ticarî imtiyazlarını artırdı; daha önceki anlaşmalarla İstanbul'da onlara verilmiş olan iskele ve mahallelere ilâve olarak yeni yerler tahsis edildi. Bunun karşılığında Venedik de gelecek altı ay boyunca donanmasıyla Bizans'a yardım etmeye razı oldu. Böylece 1148 yılının Nisan ayında Bizans savaş gücü artık harekete hazırды. Fakat bu arada bazı beklenmeyen gelişmeler yaşandı. İmparator Manuel, Kumanların Tuna Nehri'ni geçip Bizans arazisini tahrip ettiklerini duyunca o bölgeye yöneldi; onları geri püskürtmek için uğraşırken donanmayı da Korfu'ya gönderdi. Bu arada Venedik donanması denize açılacağı sırada Doge Piero Polani'nin ani ölümü üzerine Venediklilerin hareketi gecikti.¹⁸

Bizans ve Venedik donanmaları ancak 1148 yılının sonbaharında Korfu'yu muhasara etme imkânı buldu. Etrafı yalçın kayalarla çevrili sarp ve dik kayalığın ucunda yüksek kulelerle çevrilmiş surların koruduğu Korfu'yu ele geçirmek kolay olmayacaktı. Bizanslılar önce kaleyi müdâfaa edenleri çeşitli vaatlerle teslim olmaya ikna etmek için çaba sarf etseler de bir netice alamadılar. Aşağıdan yukarıya doğru mücadele eden Bizanslılar sanki gökyüzüne saldırıyor gibiydiler; nitekim mancınıkları da menzilin dışında kalıyordu. Muhasara edilentler ise yukarıdaki kaleden onları ok yağmuruna tutuyor, üzerlerine taşlar yağıdırıyorlardı. Kumandan Stephanos bile kaleden mancınıkla atılan bir kaya parçasının kendisine isabet etmesi sonucu ölümcül derecede yaralandı; oğlu Andronikos ile Varglerin reisini yanına çağırıp onlara cesaret verdikten sonra hayatını kaybetti. Bunun üzerine kara ordusu başkumandanı Aksukhos donanmanın da komutasını üzerine aldı.

Üç aydan beri süren kuşatmada kayda değer bir başarı elde edilememişti. Sonunda, Selânik'te bulunan imparator bizzat gelip muhasaraya katıldı. Niketas'ın ifadesine göre; Bizans imparatoru Korfu'nun bütün etrafını dikkatlice inceledikten sonra uygun bir girintiye deniz araçlarından yapılmış bir hücum merdiveni sokmaya karar verdi. Uzun gemi kalasları birbirine bağlandı, üzerlerine de büyük gemi direkleri yerleştirildi. Merdiven sallanmayacak şekilde sağlamca gemilerin üzerine bağlanmıştı. Bu direklerden yapılmış yüzen kule-merdiven surların ucuna kadar ulaşıyordu. Merdivene çıkmak hususunda askerler başlangıçta tereddüt ettiler, ama sonunda seçilen 300 kişi kalkanlarıyla başlarını koruyarak kuleye tırmandı. Tam

17 Kinnamos, s. 73; Niketas, s. 52.

18 Kinnamos, s. 73 vdd; Niketas, s. 53; Norwich, s. 132 vd.; Donald M. Nicol, *Bizans ve Venedik Diplomatik ve Kültürel İlişkiler Üzerine*, terc. Gül Çağalı Güven, İstanbul 2000, s. 81-85; Stanton, s. 97 vd.; Onur Sevim, "Bizans İmparatoru I. Manuel Komnenos Döneminde Bizans-Venedik İlişkileri (1143-1180)", *The Legends Journal of European History Studies*, Sayı: I (2020), s. 131 vd.

tepeye ulaşıp müdâfilerle mücadeleye girecekleri sırada merdiven parçalandı; üzerinde bulunan herkes feci şekilde can verdi. İçlerinden ancak pek az kişi kurtuldu.¹⁹

Kısa süre sonra bu kez pazar yerinde çıkan bir kavga yüzünden Bizanslılar ile müttefiklerin arası açıldı. Her iki taraftan da kavgayı duyanlar arkadaşlarına yardıma koşunca mesele silâhli çatışmaya döndü. Bazı nüfuzlu Venedikliler tarafları yatıştırmak için çaba sarf etseler de bu işe yaramadı. Aksukhos da önce uzlaşma sağlamaya çalıştı, ama Venedikliler olayların daha da büyümesine sebebiyet verince çatışmayı sonlandırmak için onlar üzerine muhafız birliği sevk etmek zorunda kaldı.²⁰ Bozguna uğrayan Venedikliler bu kez yakındaki bir adacığa (Asteris) giderek Euboea menşeli Bizanslı tüccar gemilerine saldırdıktan sonra bunları ateşe verdiler. Bütün bunlar yetmezmiş gibi amiral gemisini kaçırap koyu tenli Etiyopyalı bir köleye imparator tacı giydirerek Manuel ile alay edip eğlendiler. Manuel bütün bu olanlara çok öfkelenirse de müttefikleriyle arasında bir savaş çıkmasını göze alamadı. Neticede iki taraf arasında barış tesis edildikten sonra kuşatmanın şiddeti daha da artırıldı.²¹

Sicilya Kralı II. Roger ise imparatoru Korfu önünden uzaklaştırmak için dikkatini başka yere çekmek niyetiyle Yunanistan kıyılarını tahrip etmek üzere bir filo gönderdi. İmparator ise kuşatmayı sürdürürken Khurup adında birinin kumandasında bir deniz gücünü Sicilyalılara karşı koymak üzere sevk etti.²² Bu filo, Peloponez açıklarında Sicilya gemileriyle karşılaştı. Mora Yarımadası'nın güneydoğusundaki Malea Burnu'nda cereyan eden muharebeden sonra her iki taraf da kendisini galip ilân etti. Normanlara bakılırsa 19 Bizans kadırgasını yağmalayıp batırmışlardı. Öte yandan bu savaş sırasında, 1149 yılı yazı başında Sicilya filosuyla Filistin'den dönmekte olan Fransa Kralı VII. Louis de çatışmanın ortasında kalmıştı. Onun içinde yer aldığı gemi ancak Venedik bayrağı çekerek yoluna devam etti ve Calabria'da karaya çıktı; ama mal ve hazinesini taşıyan başka bir gemiye Bizanslılar el koymuştu. Bu arada Sicilya gemilerinin çoğu batırılırken bunlardan bir kısmı kurtulup İstanbul'a ulaştı; burada Salacak çevresindeki köyleri yağmalayıp ateşe verdilerse de sonunda mağlup olup geri çekilmek zorunda kaldılar. Bunlar Girit'ten kamu îratlarını getirmekte olan gemilerle karşılaşınca çıkan çatışmada yenilgiye uğrayıp esir düştüler.²³

Bir yıldır devam eden muhasaradan bir türlü netice alınamamıştı; ama kesin sonuç alınca kadar ablukayı devam ettirmeye kararlı olan İmparator Manuel, müdâfilerin sonunda teslim olmak zorunda kalacağını düşünüyordu. Gerçekten de kalenin içinde kıtlık baş gösterince Sicilya filusunun yardımından da umudu kesen garnizon teslim şartlarını görüşmek için

19 Kinnamos, s. 76; Niketas, s. 56 vd.

20 Niketas, s. 58 vd.; Kinnamos, s. 77; Işın Demirkent, "Komnenos Hanedanının Büyük Başkumandanı: Türk Asıllı İoannes Aksukhos", *Bizans Tarihi Yazıları*, İstanbul 2005, s. 58.

21 Niketas, s. 59.

22 Kinnamos, s. 77.

23 Kinnamos, s. 79; İbnü'l-Esîr, *el Kâmil fi't-Tarih*, terc. Abdülkerim Özeydin, XI, İstanbul 1987, s. 131; Chalandon, II, s. 143 vd.; Curtius, s. 235 vd.; Stanton, s. 100 vd.; Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, II, TTK-Ankara 1992, s. 237 vd.

elçiler gönderdi. Müzakereler sonunda kaledekilerin silâhları ve taşınabilir mallarıyla beraber serbestçe çıkıp gitmelerine izin verilmesi şartıyla anlaşma sağlandı. Bunu takiben, belki de daha önce imparatorla gizlice anlaşmış olan Norman garnizonunun komutanı Kastellanos Theodoros, nihayet 1149 senesinin yaz bitiminde Korfu'yu Bizans kuvvetlerine teslim etti. Garnizon kumandanı Bizans hizmetine girerken, buradaki Normanlar da Sicilya'ya geri döndü. İmparator Manuel ise Korfu'ya bir garnizon yerleştirdikten sonra ordusuyla oradan ayrılıp Avlona'ya gitti (1149).²⁴

Bunun akabinde imparatorun niyeti, daha önce plânlamış oldukları gibi İtalya'da Konrad ile buluşup Sicilya üzerine yürümekti. Alman Kralı, Filistin'den dönerken (Eylül 1148) Selânik'te II. Roger'ye karşı savaş hazırlıklarıyla meşgul olan İmparator Manuel ile buluşmuş, bu esnada Almanya ve Bizans arasında Normanlara karşı tekrar ittifak kurulurken Roger üzerine müşterek bir sefer düzenleme kararı alınmıştı. Bizans imparatoru, Korfu'nun geri alınmasından sonra Avlona'dan iki kez Adriyatik'e açılmaya teşebbüs ettiyse de şiddetli fırtına ve kötü hava koşulları yüzünden filosu dağılınca geri dönmek zorunda kaldı. Avlona'daki bekleyişi sırasında Sırlar ve Macarların Bizans aleyhine faaliyetlere giriştikleri, Sırların sınır vilâyetlerini işgale hazırlandıklarını duydu. Aslında geri plânda Macarlarla akrabalık kurup iyi ilişkiler içinde bulunan Sicilya Kralı II. Roger vardı. İtalya'ya karşı müşterek bir Bizans-Alman seferini engellemek için her iki liderin ülkesinde sorun çıkartıp onların kendisine karşı hareketsiz kalmalarını sağlamak için çeşitli entrikalara başvurmuştu. Bu sebeple İmparator Manuel önce bu sorunları hâletmek için Avlona'dan Pelagonia'ya geçti; oradan da en seçkin savaşçı birlikleriyle Sırbistan'a gitti. Bunu takip eden dönemde kendisi Sırlara ve Macarlara karşı mücadele verirken Konrad da kendi ülkesindeki sorunlarla uğraşmak zorunda kaldı.²⁵

İmparator Sırbistan'a giderken daha önce Konrad'la plânlamış oldukları seferi gerçekleştirmek üzere büyük bir kara ve deniz gücünü Aksukhos'un kumandasında Ancona'ya göndermişti.²⁶ Ancak Roger'nin entrikaları yüzünden Konrad da İtalya'ya gidemedi. Zira Sicilya kralı, Konrad'a karşı rakibi Bavyera Dükü Welf'i para ve silâh yardımı ile destekleyerek Almanya'da bir isyan çıkmasına sebep olmuştu. Böylece 1149 senesinin sonbaharında Sırlar ve Macarlar Bizans'a karşı saldırıya geçerken 1150 yılının başında Bavyera Dükü Welf de Konrad'a karşı ayaklandı. Bu şekilde II. Roger'ye karşı plânlanan sefer gerçekleştirilemedi.²⁷

Öte yandan Fransa Kralı VII. Louis, Filistin'den ülkesine dönerken 29 Temmuz 1149'da Calabria'da karaya çıkarak Sicilya Kralı II. Roger ile buluşmuştu. Doğu'da uğranılan hezimetten dolayı İmparator Manuel'i ihanetle suçlayan VII. Louis ile II. Roger arasında Bizans'a karşı bir ittifak kurulmuş, hatta İstanbul'u hedef alan bir Haçlı Seferi düzenlenmesine karar verilmişti.

24 Kinnamos, s. 79; Niketas, s. 60 vd.

25 Niketas, s. 61 vd.; Kinnamos, 79; Magdelino, s. 54 vd.

26 Kinnamos (80 vd.), Aksukhos'un donanma işlerinde tecrübesiz olmasından dolayı imparatorun emirlerini tam olarak yerine getirmediğini, sonbaharda açık denizde bırakılan filonun fırtına yüzünden parçalandığını yazarak onu başarısızlıkla suçlar.

27 Chalandon, II, s. 147 vd.; Ostrogorsky, s. 354.

Fakat Konrad, Sicilya kralının amacına hizmet edecek bu girişime destek vermeyi reddedip Bizans ile ittifakına sadık kalınca plân gerçekleşmedi. 1152 yılında ülkelerindeki sorunları halleden iki hükümdar İtalya'ya karşı Venedik'in de katılımıyla harekete geçebilecek duruma geldiklerinde ise bu kez Konrad'ın ölümü (1152) bu harekâta engel oldu.²⁸

Sonuçta II. Haçlı Seferi organize edilirken Bizans'a karşı plânlarını gerçekleştirmek için bu seferden istifade etmeyi plânlayan Sicilya Kralı II. Roger, umduğunu bulamasa da bu hareketin yarattığı fırsatı değerlendirip Balkanlar'daki Bizans topraklarını yağmalayıp Korfu gibi müstahkem ve stratejik bir mevki kolayca ele geçirmişti. Bizans ise kaleyi geri alabilmek için bir yıl süren zorlu bir mücadele yürütmüş, üstelik Venedik'ten donanma yardımı alabilmek uğruna bir kez daha ticarî imtiyazlar vermek zorunda kalmıştı. Belirtmekte fayda bulunmaktadır ki, Korfu'nun geri alınmasından sonra Venedik ile Bizans işbirliği sona erdi. Ama Bizans-Alman ittifakının Sicilya Krallığı'na karşı müşterek taarruzu II. Roger için çok ciddi tehdit yaratabilirdi. Sicilya kralı siyasî manevralar ve entrikalarla bu tehdidi bertaraf ettiği gibi Konrad'ın ölümünden sonra Bizans-Alman ittifakı yerini rekabete bıraktı. Zira yeni Alman İmparatoru Friedrich Barbarossa da tıpkı Manuel Komnenos gibi Roma'nın vârisi tek imparatorluk iddiasıyla hareket ettiğinden Normanlara karşı iki devletin birlikte hareketi mümkün olmadı. İmparator Manuel, II. Roger'nin 1154 yılında ölümünden sonra Ankona'ya çıkarma yaparak İtalya'da beklenmedik derecede büyük başarılar elde etse de nihayetinde Avrupa'da kendisine karşı oluşan ittifak karşısında mağlup olup İtalya'yı terk etmek zorunda kaldı (1158).

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Bibliyografya

Altan, Ebru, *Antakya Haçlı Prinkepsliği Tarihi, Kuruluş Devri (1098-1112)*, TTK-Ankara 2018.

Altan, Ebru, *İkinci Haçlı Seferi (1147-1149)*, TTK-Ankara 2003.

Brown, Allen, *The Normans*, Woodbridge 1994.

Chalandon, Ferdinand, *Histoire de La Domination Normande en Italie et en Sicile*, II, Paris 1907.

Curtis, Edmund, *Roger of Sicily and The Normans in Lower Italy 1016-1154*, London 1912.

Demirkent, Işın, "Komnenos Hanedanının Büyük Başkumandanı: Türk Asıllı Ioannes Aksukhos", *Bizans Tarihi Yazıları*, İstanbul 2005, s. 47-62.

28 Vasiliev, s. 480 vd.; Altan, *İkinci Haçlı Seferi*, s. 114-116.

- İbnü'l-Esîr, *el Kâmil fi't-Tarih*, terc. Abdülkerim Özeydin, XI, İstanbul 1987.
- Kesik, Muharrem, *Türkiye Selçuklu Devleti Tarihi Sultan I. Mesud Dönemi (1116-1155)*, TTK-Ankara 2003.
- Kinnamos, Ioannes, *Historia*, terc. Işın Demirkent, TTK-Ankara 2001.
- Magdelino, Paul, *The Empire of Manuel I Komnenos, 1143-1180*, Cambridge 2002.
- Mcquen, W.B, "Relations Between the Normans and Byzantium 1071-1112", *Byzantion*, 56 (1986), s. 427-476.
- Nicol, Donald M., *Bizans ve Venedik Diplomatik ve Kültürel İlişkiler Üzerine*, terc. Gül Çağalı Güven, İstanbul 2000.
- Niketas Khoniates, *Historia (Ioannes ve Manuel Komnenos Devirleri)*, terc. Fikret Işıltan, TTK-Ankara 1995.
- Norwich, John J., *The Kingdom in the Sun 1130-1194*, New York 1970.
- Odo de Deuil, *De Profectione Ludovici VII in Orientem*, neşr. ve terc. Virginia Berry, New York 1948.
- Ostrogorsky, Georg, *Bizans Devleti Tarihi*, terc. Fikret Işıltan, TTK-Ankara 1991.
- Otto von Freising, *The Deeds of Frederick Barbarossa*, terc. Ch. Mierow, New York 1953.
- Romuald of Salerno, Chronicon*, terc. Graham A. Loud, *Roger II and the Creation of the Kingdom of Sicily*, Manchester 2012.
- Runciman, Steven, *Haçlı Seferleri Tarihi*, II, TTK-Ankara 1992.
- Sevim, Onur, "Bizans İmparatoru I. Manuel Komnenos Döneminde Bizans-Venedik İlişkileri (1143-1180)", *The Legends Journal of European History Studies*, Sayı: I (2020), s. 126-140.
- Stanton, Charles D., *Norman Naval Operation in the Mediterranean*, Woodbridge 2011.
- Vasiliev, Alexander A. , *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, terc. Tevabil Alkaç, İstanbul 2016.
- Willermus Tyrensis, terc. E. Babcock-A.C. Krey, *A History of Deeds Done Beyond the Sea*, II, New York 1943; terc. Ergin Ayan, *Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği*, II, Ankara 2018.

Sicilya Normanlarının Son Feri, 1185 Selânik Saldırısı

The Final Luster of Normans of Sicily, the Attack on Thessaloniki in 1185

Zeki Can Hırçın¹

öz

Sicilya Krallığı'nın üçüncü kralı olan, İyi lâkaplı II. William'ın dış siyaseti her zaman maceraperest olmuştur. 1170'lerde üç defa Mısır'a, 1181'de Balear adalarına düzenlediği çıkarmalar krallık için pahalı ve sonuçsuz girişimler olarak kalmış olmasına rağmen William bu seferlerin hepsinden daha büyüğüne kalkışacak ve bu girişim Hauteville sülâlesinin kısa sürede tarihten çekilmesine yol açacaktı. Bizans'la savaşarak tarih sahnesine çıkan hânedan, son enerjisini yine onunla savaşarak tüketti. İtalya Normanları ve Bizans İmparatorluğu arasında kronikleşmiş olan düşmanlığın devamı sayılabilecek çatışma, Kral William'ın kişisel düşmanlığıyla birleşerek imparatorluğun ikinci büyük şehri Selânik üzerinde yoğunlaştı. Bizans için çok hassas bir döneme tesadüf eden olaylar zinciri, Komnenos hânedanının imparatorluk tacını kaybetmesine sebep olacak, IV. Haçlı Seferi'ne kadar giden Latin saldırganlığının ilk ciddi işareti olacaktır. Çalışmada 1185 yılında Bizans'ın ikinci başkenti olarak addedilen Selânik kentine Sicilya Normanları tarafından düzenlenen saldırı değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Selânik, Normanlar, Bizans, II. William, I. Andronikos

ABSTRACT

The foreign policy of William II, the third king of Sicily named *the Good*, was always venturesome. Even though the expeditions in three occasions to Egypt in 1170s and in one occasion to the Balearic Islands in 1181 resulted in nothing for the Kingdom at large expense, William was going to embark on a much bigger enterprise and this last one was going to pave the way for the Hauteville family to disappear from the history. The Family which gained visibility thanks to their fight with the Byzantines, was going to wear down due to the same reason. The habitual conflict between Italo-Normans and the Byzantine Empire fuelled by the King's personal grudge against the Empire focused on Thessaloniki, the second largest city of Byzantium. Being one of the first signs of the Latin aggression that reaches up to the Fourth Crusade, this chain of events which coincides with a critical period

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Zeki Can Hırçın (Doktora Öğrencisi),
Szeged Üniversitesi, Doktora Tarih Okulu,
Szeged, Macaristan.

E-posta: zchircin@hist.u-szeged.hu

ORCID: 0000-0002-7071-3028

Başvuru/Submitted: 23.01.2021

Revizyon Talebi/Revision Requested:
03.02.2021

Son Revizyon/Last Revision Received:
09.02.2021

Kabul/Accepted: 27.04.2021

Atıf/Citation: Hircin, Zeki Can, "Sicilya Normanlarının Son Feri, 1185 Selânik Saldırısı", *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 37 (2021), s. 59-78
<https://doi.org/10.26650/gaad.867098>

of the Byzantines was going to result in dethroning of the Komnenos dynasty. The article studies the campaign of Sicilian Normans on the city of Thessaloniki, regarded as the second capital of Byzantium.

Keywords: Thessaloniki, Normans, Byzantium, William II, Andronikos I.

EXTENDED ABSTRACT

In this article we focus on the causes, the scene, and the impact of the siege of Thessaloniki in 1185 by the Italo-Norman forces against the Byzantine Empire. 'Adventurous' king William II, the third king of Sicily called *the Good*, inherited an old animosity from his ancestors and considered that the time was ripe for the Kingdom of Sicily to launch forth an invasion of the Byzantine Empire, given its condition during the period. The Byzantines were ruled with terror by the tyrannical Andronikos I, so much so that the prominent class in the Empire dispersed towards the periphery of the Empire in fear of their lives and in some cases even supported the Normans. If one were to select three different periods of internal disorder in the entire history of the Byzantine Empire, Andronicus' term would definitely be included. In other words, Eastern Empire writhed in pain in the hands of a descendent of its savior dynasty. Nevertheless, it was still the Roman Empire.

Looking at the aggressors, settled in Sicily, the aptly-titled Kingdom of Sicily was a powerhouse in the center of Mediterranean. A Norman power had somehow flourished in South Italy against puissance of the popes and the Holy Roman Empire, along with the Byzantine Empire. It became a kingdom in 1130 and later the pivot in the central Mediterranean by dominating Ifriqiya around the mid-twelfth century. Although its domination was short-dated in Ifriqiya, the Norman Kingdom continued to control the trade routes between European Mediterranean ports and Eastern coastal areas as a wealthy and powerful kingdom. It retained most of its power until the coronation of William II in 1166. From 1171 onwards, after his infancy, William II adapted an adventurous and ambitious foreign policy. Oversea expeditions of William II on three occasions to Egypt in 1170s had the aim to defend the Crusader States, but these ventures did not have any tangible outcome; and on one occasion to the Balearic Islands in 1181 resulted in a similar conclusion. These overseas campaigns were carried at a substantial financial expense by the Kingdom. Nevertheless, the Kingdom was wealthy, and William was eager to undertake a much bigger enterprise. The habitual conflict between the Italo-Normans and the Byzantine Empire, supported by the King's personal grudge against the Empire was now focused on Thessaloniki, the second largest city of the Eastern Empire. The siege was successful, and it was concluded in a short time of nine days, but the aftermath was going to be inauspicious for the aggressors. The Hauteville Family that first gained visibility thanks to their fight with the Byzantines, was going to exhaust all its energy and resources due to the same reason.

Along with its brand-new ruling dynasty, the Angelos, the refreshed Empire could face their fearful enemy. Withdrawing in front of the eager Imperial forces in the western Thrace, the Normans would have felt that this retreat was just a beginning. Indeed, the Norman Kingdom of Sicily was going to disappear from history in less than 10 years after that conflict.

On the other hand, the chain of events triggered by the Norman attack, which coincided with a critical period in the Byzantine history, was going to result in dethroning of the powerful Komnenos dynasty on behalf of the Angelos, mostly deemed weak by the modern historians. However, the siege against the Eastern Empire is the one of most prominent signs of the Latin aggression that was going to reach up to the Fourth Crusade.

Giriş

Selânik saldırısı Akdeniz Normanları tarihinin en önemli olaylarından biri olsa da konuyu Sicilya tarafından ele alan herhangi bir kronikçi bulunmamaktadır. Sadece Bizanslı iki kronikçiden öğrenebildiğimiz gelişmeler hâliyle eksik kalmaktadır. Bununla birlikte mezkûr kronikçilerin eserleri sayesinde Selânik'e yapılan Norman çıkarması hakkında oldukça ayrıntılı bilgilere ulaşmak mümkündür.¹

Normanlar, XI. yüzyılın ilk çeyreğinde kalabalıklaşmaya başladıkları Güney İtalya'da, bölgedeki başat güç olan Bizans İmparatorluğu'yla çatışmaya girmişlerdi. Aşağı yukarı 50 yıl içinde İmparatorluk otoritesini Güney İtalya'daki birkaç müstahkem mevkiye sıkıştırdılar. Bizans için imparatorluk tarihinin en kötü yıllarından biri olarak sayılabilecek 1071'de, Normanlar üç yıllık kuşatmanın sonunda Bari'yi ele geçirerek imparatorluğu *Mezzogiorno*'dan² kesin olarak çıkardılar.³ Normanları korkutan bir siyasi güç hâline getiren Robert Guiscard (1059-1085), 1081'de doğrudan Bizans İmparatorluğu tahtını hedef aldı. Bu sırada Alman İmparatoru IV. Heinrich'in (1056-1105) Roma'ya yürümesi üzerine Papa VII. Gregorius (1073-1085) Guiscard'dan yardım istedi. Alman ordusunun tehdidi altındaki Roma'ya yardım etmek isteyen Guiscard, büyük umutlarla giriştiği seferini terk etmek zorunda kaldı.⁴ Güney İtalya Normanları'nın Bizans'a karşı düşmanca tutumu, Guiscard'ın oğlu ve ilk Antakya Prinkepsli⁵

- 1 Konunun Bizanslı iki kaynağı bulunmaktadır. Bunlardan Eustathios'un eseri, Konstantinopolis'teki gelişmelerden de haber vermekle birlikte doğrudan doğruya Selânik'in düşüşüyle ilgili birinci elden bir kaynaktır. Khoniates ise genel Bizans kronikçisi olarak özellikle Selânik'in düşüşünden sonraki gelişmeler hakkında bilgi vermektedir. Bkz.: Eustathios of Thessaloniki, *The Capture of Thessaloniki*, İngilizce çev. John R. Melville Jones, Canberra 1988; Niketas Khoniates, *Niketas Khoniates'in Historia'sı (1180-1195): Komnenos Hânedanı'nın Sonu ve II. Isaakios Angelos Devri*, çev. Işın Demirkent, İstanbul, 2006. Eustathios ve Khoniates'in içinde bulunduğu koşullar, hayat öyküleri ve eserleriyle ilgili bkz.: Warren Treadgold, *The Middle Byzantine Historians*, Basingstoke, 2013, s. 416-456; Konunun 135 yıllık bir periyoda yayılan literatürü için bkz.: Isidoro la Lumia, *Storie Siciliane*, Palermo 1881, I, 489-539; Ferdinand Chalandon, *Histoire de la Domination Normande en Italie et en Sicile*, Paris, 1907, II, 400-415; Oreste Tafrali, *Thessalonique des origines au XIVe siècle*, Paris, 1919, s. 182-191; Hélène Ahrweiler, *Byzance et la Mer, la marine de guerre: la Politique et les Institutions Maritimes de Byzance aux VIIe-XVe siècles*, Paris, 1966, s. 283-288; Charles M. Brand, *Byzantium Confronts the West 1180-1204*, Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1968, s. 160-175; John Julius Norwich, *The Kingdom in the Sun 1130-1194*, New York, 1970, s. 331-344; Pierre Aubé, *Les empires normands d'Orient: XIe-XIIIe siècle*, Paris, 1983, s. 231-236; Randall Rogers, *Latin Siege Warfare in the Twelfth Century*, Oxford, 1992, s. 121-123; Paul Stephenson, *Byzantium's Balkan Frontier a Political Study of the Northern Balkans, 900-1204*, Cambridge, 2000, s. 284-288; Charles D. Stanton, *Norman Naval Operations in the Mediterranean*, Woodbridge, 2016, s. 150-156.
- 2 İtalyancada tam karşılığı gün ortası, öğlen anlamına gelmektedir. Öğlenleri gün işçisini yoğun olarak alan, kabaca Lazio bölgesinin güneyinde kalan eyaletlerle birlikte Sicilya ve Sardinya Adası'nı da kapsayan bölgeye verilen isimdir. Kelime ilk olarak XVIII. yüzyılda kullanılmaya başlandığından dolayı ele alınan dönem için anakronik olsa da kabaca Napoli Krallığı'nın sınırlarına karşılık gelen Güney İtalya'yı belirtmek için kullanılmıştır. Bkz.: "Mezzogiorno", *Britannica* içinde, (23 Aralık 2021). Erişim adresi: <https://www.britannica.com/place/Mezzogiorno>.
- 3 Chalandon, *Histoire de la Domination Normande*, I, 186-190; Georg Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, Ankara: TTK, 2015, s. 320; Rogers, *Latin Siege Warfare*, s. 96-97; G. A. Loud, *The Age of Guiscard: Southern Italy and the Norman Conquest*, New York, 2013, s. 134-136; Stanton, *Norman Naval Operations*, s. 43-44.
- 4 Chalandon, *Histoire de la Domination Normande*, I, 265-282; Loud, *The Age of Guiscard*, s. 214-219; Georgios Theotokis, *The Norman Campaigns in the Balkans 1081-1108*, Woodbridge, 2014, s. 143-184.
- 5 Antakya Haçlı Prinkepsliği'nin kuruluş ve yerleşme süreci hakkında bkz.: Ebru Altan, *Antakya Haçlı Prinkepsliği Tarihi, Kuruluş Devri (1098-1112)*, Ankara: TTK, 2018.

Bohemond (1098-1111) zamanında da sürecekti. Bohemond'un, 1107'de, Papa II. Paskal'ın (1099-1118) yardımıyla haçlı motifleriyle bezenmiş, doğrudan İmparatorluk tahtını hedef alan saldırısı da başarısız oldu.⁶

İtalya Normanlarını tek çatı altında birleştirerek Palermo merkezli Sicilya Norman Kralığı'nı kuran II. Roger, topraklarına Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu ve Bizans İmparatorluğu ortaklığında büyük bir saldırı beklerken Urfa İmâdüddin Zengî tarafından fethedildi. Bu fetih Avrupa'da büyük bir infial yaratarak yeni bir haçlı seferi⁷ çağrısı yapılmasına sebebiyet verecekti. Avrupa'da birçok hükümdarın yeni bir seferin hazırlıklarını yaptığı sırada Sicilya Kralı, Bizans'ın ve Almanların ortak saldırı planının rafa kalktığını görerek derin bir nefes aldı. Ancak Roger bununla yetinmeyecekti. İmparatorluk topraklarından geçen Fransız ve Alman haçlı ordularıyla uğraşmak zorunda kalan Bizans'ın müşkül durumundan istifade eden Norman güçleri, 1147 sonu 1148 yılı başlarında Yunanistan'ın Mora kıyılarını yakıp yıktı ve toplanan büyük ganimete bölgedeki Bizanslı ipek dokumacılarını da ekleyerek Sicilya'ya döndü.⁸ Ancak bu yağma amaçlı bir saldırıydı. Bu saldırıya karşı 1156 yılında Puglia'ya (Apulia) asker yollayan İmparator I. Manuel'e (1143-1180), *Kötü* lâkaplı I. William'ın (1154-1166) misillemesi hemen ertesi yıl geldi. Büyük bir donanmayla sefere çıkan Normanlar, Eğriboz Boğazı'nda rastladıkları kalabalık bir Bizans donanmasını yok ederek Yunanistan kıyıları boyunca kuzeye doğru ciddi hasarlar vererek ilerlediler ve doğuya dönerek Çanakkale Boğazı'nı geçtiler. Marmara Denizi'nden Konstantinopolis surları önüne kadar gelen Norman donanmasının askerleri, kralları William'ın adını haykırıp Bizans Sarayı'na gümüş saplı oklar yağdırdıktan sonra Sicilya'ya geri döndüler.⁹ Bu saldırı her ne kadar cesurca görünse de Guiscard ve Bohemond'un ihtiraslı girişimlerinden farklı olarak İmparatorluğa karşı sadece gözdağı niteliğindedir.

Saldırının Nedeni

I. William'ın edilgen dış siyaseti oğlu II. William (1166-1189) tarafından devam ettirilmedi. II. William'ın krallığında Normanlar tekrardan zor hedefler için atılğan bir politika izleyecekti. Bununla birlikte Normanların İtalya'ya inişlerinden beri Hauteville ailesinin en büyük ihtirası Bizans İmparatorluk tacıydı. Normanlar bu cüretkâr hedefe II. William döneminde hiç olmadığı kadar yaklaşacak, ancak umulanın aksine bu girişim hânedanın sonunu getirecek olaylar zincirinin önemli bir halkasını teşkil edecekti.

II. William'ın Doğu İmparatorluğu tahtını hedef alan saldırısının nedenlerine baktığımızda, ilk olarak Normanlar için neredeyse bir kuruluş ülküsü olarak varsayılabilecek Bizans düşmanlığının devam ettiği fark edilir. Ayrıca kralın reşit olmasından itibaren izlediği dış siyaset

6 Theotokis, *The Norman Campaigns in the Balkans*, s. 200-213.

7 Kurulan ilk Haçlı devleti olan Urfa Kontluğu'nun başşehri Urfa'nın Müslümanlar tarafından ele geçirilmesinin Avrupa'da yarattığı reaksiyon sonucunda düzenlenen II. Haçlı Seferi hakkında bkz.: Ebru Altan, *İkinci Haçlı Seferi (1147-1148)*, Ankara: TTK, 2003.

8 Chalandon, *Histoire de la Domination Normande*, II, 135-137; Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, s. 354; Stanton, *Norman Naval Operations*, s. 93-97.

9 Chalandon, *Histoire de la Domination Normande*, II, 247-248; Stanton, *Norman Naval Operations*, s. 135.

her zaman büyük hedefler peşindeydi. Bunlara ek olarak, William, uzun müzakereler sonucunda İmparator I. Manuel'in kızı Maria ile nişanlanmıştı. Ancak Taranto Limanı'nda beklediği nişanlısının gelmemesinin verdiği aşağılanma, ondaki İmparatorluk düşmanlığını ata yadigârı siyasetten kişisel bir hırsla da taşımış görünmektedir.¹⁰

Bizans'ta ise İmparator Manuel'in ölümünden sonra oğlu II. Aleksios (1180-1183) annesi Maria'nın niyâbetiyle tahta çıktı.¹¹ Maria'nın¹² Latin olması sebebiyle halk arasında hâlihazırda az olan itibarı, mütevaflâ imparatorun sevilmeyen yeğeni *protosebastos*¹³ Aleksios Komnenos'la kurduğu yakın ilişki sebebiyle Komnenos sülâlesi içinde de azaldı.¹⁴ Mezkûr hânedan içindeki Latin karşıtı partinin başını çeken Andronikos Komnenos'un yıllardır beklediği fırsat ayağına kadar gelmişti. Konstantinopolis surları içindeki halkın dışarıda bekleyen Andronikos kuvvetlerine yardımı ile Latinlere karşı büyük bir katliamın izlediği darbe eliyle Maria ve *protosebastos* tahttan indirildi.¹⁵ Latin katliamının yarattığı akis, Batı'daki Bizans düşmanlığına ciddi bir ivme kazandıracak ve Norman saldırısının en önemli gerekçelerinden biri sayılacaktı. Çocuk yaştaki İmparator Aleksios'un hâmîsi olarak devleti yönetmeye başlayan I. Andronikos (1183-1185), ortak imparator ilân edildikten hemen sonra Aleksios'u öldürterek tek imparator oldu. Bundan sonra tedhiş rejimini özellikle Bizans asalet sınıfı üzerinde dayanılmayacak boyutta uygulamaya koyacak ve onun döneminde devlet adeta kaynayan bir kazana dönüşecekti.¹⁶

Selânik Kuşatmasının doğrudan görgü tanığı ve Selânik başpiskoposu Eustathios'un yorumuna göre; Sicilya Kralı II. William, İmparator I. Manuel'in yukarıda bahsedilen Puglia saldırısından dolayı ona gazez beslemektedir. Bununla birlikte, İmparator Andronikos'un tedhiş

10 Salernolu Romuald, *Romualdi Salernitani Chronicon* [A. m. 130 – A. C. 1178], ed. C. Garufi, *Rerum Italicarum Scriptores, nuova editione*, vol. VII, Città di Castello, 1935, s. 261. "(1172) *Eo tempore cum Emmanuel imperator Constantinopolitanus frequentibus nuntiis delegatis filiam suam Zura Mariam W[ilhelmo] regi Sicilie in uxorem tradere promississet, tandem ex conuentione utriusque partis factum est, quod imperator, presentibus legatis eiusdem regis, in anima sua iurare fecit, et iuramentum suum' magnatimi suorum iureiurando firmari, quod in termino et loco ab utraque parte prefixo filiam suam regi prò uxore transmitteret. Et simile iuramentum ex parte regis et suorum familiarium de filia imperatoris recipienda prestitum est et iuratum. Quo facto, rex W[ilhelmus], utpote uir legalis et Deum metuens, iuramentum suum obseruare desiderans, simul cum Henrico fratre suo Capuanorum principe Tarentum uenit, et ibi nuntios imperatoris cum eius filia in prefixo loco et termino aliquandiu expectauit.*"

11 Eustathios, *The Capture of Thessaloniki*, s. 18-19; Khoniates, *Niketas Khoniates'in Historia'sı*, s. 1, 59.

12 İmparator Manuel'in ikinci eşi ve Antakya Prinkeps'i Raymon de Poitiers'nin kızı Maria-Xena, Konstantinopolis halkı tarafından hiçbir zaman sevilmemişti. Bkz.: Ioannes Kinnamos, *Ioannes Kinnamos Historia'sı* (1118-1176), çev. Işın Demirkent, Ankara: TTK, 2001, s. 153 vd., 185; Niketas Khoniates, *Historia* (Ioannes ve Manuel Komnenos Devirleri), çev. Fikret İşıltan, Ankara, 1995, s. 79, 117; Khoniates, *Niketas Khoniates'in Historia'sı*, s. 10, 15-16.

13 πρωτοσέβαστος, *sebastos*'ların (Çoğunlukla hükümdar sülâlesi mensuplarına verilen bir paye) ilki (protos) anlamına gelmektedir. I. Alexios (1081-1118) zamanında ortaya çıkan unvanlardan biri olduğu varsayılır. XII. yüzyılda sadece iktidarda olan sülâlenin mensupları bu unvanı taşıyabiliyorlardı. İmparatorluğun son yüzyıllarında değeri giderek azalmıştır. Bkz.: L. P. Raybaud (*Gouvernement*), "Protosebastos", *The Oxford Dictionary of Byzantium*, III, 1747.

14 Khoniates, *Niketas Khoniates'in Historia'sı*, s. 3.

15 Eustathios, *The Capture of Thessaloniki*, s. 32-35; Khoniates, *Niketas Khoniates'in Historia'sı*, s. 31-37.

16 Khoniates, *Niketas Khoniates'in Historia'sı*, s. 39-82.

rejimi mağdurları, William'a İmparator tarafından Kırım'a sürülmüş Aleksios Komnenos'un¹⁷ liderliğinde bir elçilik heyeti yolladı. Khoniates'e göre, yanında Philippopolis Vâlisi Maleinos da bulunan Aleksios, İmparatorluk topraklarında çok sevildiğinden ve desteklendiğinden bahsederek Sicilya Kralı'na yardım edeceğini vurguladı. Ayrıca Aleksios, Andronikos'un hışmına uğrayarak İmparatorluk'tan kaçıp Sicilya'ya gelen Latin paralı askerlerinden de destek gördü. Eustathios'a göre ise; Aleksios'un gerçek niyeti Bizans imparatorluk tacıydı. Sicilya Kralı da krallığını başka birine devrederek Konstantinopolis'e taşınma hayalleri kuruyordu.¹⁸

O günlerde Sicilya'ya bir başka Aleksios daha gelmişti. Bahsedilen kişi, İmparator II. Aleksios olduğunu iddia ediyordu.¹⁹ Ayrıca yanında onun iddialarına destek olan bir keşiş de bulunmaktaydı. Kendini Sikountenos Philadelphenos ismiyle tanıtan adam, Eustathios'a göre ata binişindeki ustalığı ve belinden sarkan kılıcıyla daha çok "sakallı" bir Latin savaşçısını andırıyordu. Başpiskoposa göre hem keşiş hem de yanındaki Aleksios, Bagentia'dan²⁰ gelen alelâde kişilerdi. Yaşı ve görüntüsüyle gerçek Aleksios'la benzerlikler taşıyan çocuğun yanındaki keşiş ona bir imparatora nasıl davranılması gerekiyorsa öyle davranıyordu ancak Eustathios'a göre "sahtekâr" keşişin yanındaki çocuk da çiftçi bir köylüydü. Kralın sarayına getirilen çocuk ve koruyucusu kralın emriyle sağlam bir soruşturmadan geçirilmiş olmasına karşın, Adriyatik kıyısındaki Bizans topraklarındaki Andronikos'tan gayri memnun halkın da şahitliğinde gerçek Aleksios ilan edildi. Ayrıca İbn Cübeyr'e (ö. 1217) göre o sırada Palermo'da bulunan Cenevizli tâcirler de Aleksios'un gerçekliği lehinde şahitlik etmişlerdi. Bununla birlikte William Aleksios'un gerçekliğinden şüphe duymasına rağmen, Andronikos'un adamları tarafından öldürülmesinden çekinerek onu gözetim altında tutmaktaydı.²¹ Kral, durumun farkında olmasına karşın Bizans tacı için duyduğu ihtirasın gücüyle bu tiyatroya devam edilmesinden yana tavır aldı.²² Zira büyük büyük amcası Robert Guiscard da Bizans saldırısına başlamadan önce buna benzer bir gerekçeyle harekete geçmişti.²³

Kral II. William, Bizans'a karşı Sicilya Krallığının bütün gücünü sevk etmeden önce, Normanlar için her zaman en ciddi tehdit olan Alman imparatorlarının İtalya'ya inmesinden korkarak, II. Roger'nin kızı, halası Constance'in Alman İmparatorluğu vârisi Heinrich'le evlenmesine razı oldu. Halasını Almanya'ya göndermeden önce William, 1185 yılında, krallığın

17 Burada bahsedilen Aleksios Komnenos, I. Manuel'in sakisi (kupa taşıyıcısı) ve yeğeninin oğluydu. Aleksios aynı zamanda yukarıda da bahsedilmiş olan, Andronikos yanlıları tarafından yerinden edilen *protosebastos* Aleksios Komnenos'un yeğeni idi. Bkz: Khoniates, *Niketas Khoniates'in Historia'sı*, s. 82.

18 Eustathios, *The Capture of Thessaloniki*, s. 58-61; Khoniates, *Niketas Khoniates'in Historia'sı*, s. 82-83.

19 Eustathios'a (*The Capture of Thessaloniki*, s. 52-53) göre İmparator Aleksios'un Sicilya'da olduğu söylentisi kulağına geldiğinde onun katili Andronikos Komnenos: "Konstantinopolis denizinin dibini boyladıktan sonra oraya kadar nefes almaksızın yüzebildiğine göre o gerçekten iyi bir yüzücü olmalı" diyerek alay etmişti.

20 Brand, doğrudan İlirya'daki Vonizza Kasabası'nın ismini verirken; Stanton kasaba ismi vermeksizin Korfu'nun karşısında günümüzdeki adıyla Sesprotya, o zamanki adıyla Vagenetia bölgesini işaret etmektedir. Bkz.: Brand, *Byzantium Confronts the West*, s. 161; Stanton, *Norman Naval Operations*, s. 151.

21 İbn Cübeyr, *Rihletü'l-Kinânî*, çev. İsmail Güler, *Endülüsten Kutsal Topraklara*, İstanbul, 2008, s. 253-254.

22 Eustathios, *The Capture of Thessaloniki*, s. 61-63.

23 Chalandon, *Histoire de la Domination Normande*, II, 265; Loud, *The Age of Guiscard*, s. 214.

birçok soylusunun da hazır bulunduğu Puglia bölgesinin Troia şehrindeki bir toplantıda Constance'ı meşru vârisi olarak gördüğü üzerine yemin etti.²⁴ 1185 yılında 31 yaşında olan William'ın henüz çocuğu bulunmuyordu ve ettiği yeminle birlikte halası Constance tahtın meşrû vârisi konumundaydı.²⁵ Bununla ilgili Stanton'un yorumu etkileyicidir: William krallığını, cinsel iktidarının gücüne güvenerek bahis konusu yaptı. Bu kötü bir kumardı.²⁶ Gerçekten de Germen imparatorlarının bir asırdan fazladır silâhla gerçekleştirmeye çalıştıkları Güney İtalya hâkimiyeti I. Friedrich Barbarossa'nın (1155-1190) ısrarla istediği evlilik planıyla gerçekleşecek, II. William'ın Alman cephesinden çekinerek aldığı bu önlemin neticeleri Hauteville'ler için ölümcül olacaktı.

Palermo ve Messina başpiskoposları İmparatorluğa karşı sefere muhalefet ettiler.²⁷ Ancak Bizans'a saldırı zamanının geldiğini düşünen William onları dinlemeyecekti. Sicilya Kralı, yukarıda Manuel'in sakisi olarak bahsedilen²⁸ Aleksios Komnenos'un ona Konstantinopolis'in anahtarını kolayca vereceğini iddia etmesi üzerine harekete geçti. 1185 yılının ilk aylarında Sicilya Kralı'nın çağrısıyla birçok ülkeden savaşçı Sicilya için yola çıktı.²⁹ Sûr'lu William'ın zeylinde, Sûr başpiskoposu Josias'ın, Hittîn'deki Haçlı hezimetini Papa'ya bildirmek için Roma'ya giderken karaya çıktığı Sicilya Krallığı topraklarında William'la yaptığı görüşmeden aktarılanlara göre; kral, başpiskoposa bu felâketin kısmen de olsa kendi sorumluluğu olduğunu belirtmişti. Zira yazar, Haçlıların uğradığı hezimetten iki yıl önce, Sicilya Kralının Bizans'a karşı yürüteceği saldırıda, ne kadar adam bulabilirse toplamaya çalıştığını; büyük bir donanma hazırladığını; çevredeki illerle yetinmeyip *Outremer*'e³⁰ kadar adamlar yollayarak tecrübeli askerlere ve şövalyelere statüleri karşılığında ödeme vaat edip ülkesine çektiğini; hatta iki yıl boyunca³¹ *Outremer* yolunu kapatarak hacıların geçişini engellediğinden bahsediyor. Bütün bunların Latin Doğu'yu

24 *Annales Cassinenses*, a. 1000-1212, ed. G. Pertz, Monumenta Germaniae Historica, Scriptores, XIX, Hannover, 1866, anno 1185, 1190, s. 313-314.

25 Chalandon, *Histoire de la Domination Normande*, II, 386.

26 Stanton, *Norman Naval Operations*, s. 151.

27 Eustathios, *The Capture of Thessaloniki*, s. 62-63. Eustathios (aynı yerde) Palermo ve Messina başpiskoposlarının muhalefetine yerinde olduğunu belirtip, bir zamanlar Konstantinopolis İmparatoru'nun tâbisi olan Sicilya Kontları'nın dünya imparatoru sıfatını almasının mümkün olamayacağından bahsederek William'ı aşağılamaktadır.

28 Bkz.: 17. dipnot.

29 Eustathios, *The Capture of Thessaloniki*, s. 62-63; Khoniates, *Niketas Khoniates'in Historia'sı*, s. 110-111.

30 Modern Fransızcada da kullanılan *Outremer* (Outre-mer şeklinde) terimi deniz aşırı (topraklar) anlamına gelmektedir. Avrupa'nın bakış açısına göre Akdeniz'in uzak karşı tarafı anlamını taşımaktadır. Hem Ortaçağ kaynaklarında hem günümüz akademik terminolojisinde kullanılan terim, dört Haçlı Devleti'nin (daha sonrasında hangileri kalmışsa onların) hâkimiyetindeki toprakların bütününü ifade eder. Bkz.: Alan V. Murray, "Outremer", *The Crusades: An Encyclopedia* (Santa Barbara, 2006), III, 911-912.

31 Devamında da göreceğimiz gibi Sicilya limanlarının iki yıl boyunca gemi giriş çıkışına kapatılması iddiası abartılı bir yorumdur.

zayıflatarak Hittîn'deki hezimete neden olduğunu, savaş sonrasında da birçok Haçlı şehrinin ve kalesinin de savunmasız kalarak Selahaddin'in eline kolayca düştüğünü kaydetmektedir.³²

Selânik Kuşatması

William, 1185 yılının Ocak ayından itibaren Sicilya limanlarında bulunan bütün gemilere çıkış yasağı koydu.³³ Eustathios'a göre; aralarında at taşıyan gemiler de dahil çeşitli tiplerde 200'den fazla gemi doğrudan krallık topraklarından temin edilirken, Siphantos³⁴ adında birinin komutasındaki bir korsan grubu da Sicilya filosuna eşlik edecekti.³⁵ İbn Cübeyr'in duyduklarına göre ise içlerinde *dromon*³⁶ ve kadırgaların da olduğu 300'den fazla gemi hazırlanmıştı, hatta bunlara erzak taşıyan 100'den fazla gemi de eşlik edecekti. Endüslü seyyah, hazırlıkların düzgün bir şekilde yapıp yapılmadığını kontrol etmek için William'ın bizzat Messina'da bulunduğunu zikretmektedir.³⁷ Eustathios'un Normanlardan daha sonrasında öğrendiğine göre, kara ordusu, 5.000 atlı süvari (ağır süvari); bir kısmı atlı okçu; bir kısmı hafif piyade ve son olarak da Normanların *rizico* diye ifade ettiği, herhangi bir harcırah almayan, yağmaya bel bağlamış bir birliğin de bulunduğu toplamda 80.000 kişiden oluşmaktaydı. Başpiskoposa göre bütün bu hazırlıklar Sicilya Krallığı'nın hazinesini boşaltmıştı.³⁸

Gemilere Sicilya'dan çıkış yasağı getirilmişti. Bunun yanı sıra, seferin Majorka, İskenderiye ve Konstantinopolis bölgelerinden hangisine yapılacağıyla ilgili maksatlı söylentiler çikartılmıştı. Bununla da muhtemelen hedef şaşırtma amacı güdülmekteydi.³⁹ Ancak İmparator Andronikos'un Haziran 1185'te, Normanların gelmesinden hemen önce Ioannes Bra-

32 *La Continuation de l'Histoire des Croisades de Guillaume de Tyr, Collection des Mémoires Relatifs a l'Histoire de France*, ed. ve modern Fransızca çev. Bernard le Trésorier, Paris, 1824, s. 146, 148. 'Noveles aporta de la grant dolor qui estoit avenue en la terre de promission. Il arriva en la terre le roi de Cesile et de Calabre et de Puille ... Il vint a lui et li conta le grant damage qui estoit venu u roiaume de Jerusalem. Le roi en fu mult dolent et pensa qu'il estoit auques coupable de la perdition de la terre. Si vous dirai comment ... Si fist une estoire grant apareiller de naves et de galies. Il manda en la terre d'outre-mer et es autres contrées por chevaliers et serjans et lor donroit sous, selon ce que chascun seroit, et retint les pelerins qui en la Sainte Terre voloient passer, et tint ainsi deus ans les ports que nus ne pooit passer, si que des passages qui detint que de ceux qui vindrent d'outre-mer, fu la terre mult afeblee, et fu le roi de Jerusalem desconfit, qui poi de gent ot contre les Turcs; car quant Salahadin vint as cités et à chatiax, il ne trova qui li contredeist, ains li rendi l'on tot le roiaume, fors seulement Sur. Par ceste achaison dist le roi Guillaume qu'il fu durement coupable de la terre et de la perdition du roiaume...'

33 İbn Cübeyr, *Rihletü'l-Kinânî*, s. 252.

34 Eustathios (*The Capture of Thessaloniki*, s. 100-101, 106-109), Siphantos'un şehre ilk giren birliğin komutanı ve onun adamları tarafından tutuklanarak gemisinde rehinesi olduğunu kaydetmektedir.

35 Eustathios, *The Capture of Thessaloniki*, s. 62-63, 150-151.

36 V. ve XII. yüzyıllar arasında, özellikle Bizans İmparatorluğu tarafından kullanılan standart savaş gemisi. Tafsillatlı bilgi için bkz.: John H. Pryor ve Elizabeth M. Jeffreys, *The Age of Dromon: The Byzantine Navy ca 500-1204*, Leiden-Boston, 2006.

37 İbn Cübeyr, *Rihletü'l-Kinânî*, s. 241, 253. Chalandon (*Histoire de la Domination Normande*, II, 386), İbn Cübeyr ve Eustathios'un öne sürdükleri gemi sayıları arasındaki farkı, donanmanın bir kısmının seferin ilk safhasında ele geçirilen Draç'ta ihtiyât olarak bırakılmasına bağlamaktadır. Fransız tarihçiye göre Selânik başpiskoposu, Sicilya'dan yelken açan donanmanın bütününden haberdar değildi.

38 Eustathios, *The Capture of Thessaloniki*, s. 62-63, 150-151.

39 İbn Cübeyr, *Rihletü'l-Kinânî*, s. 252-253.

nas'ı, Epidamnos'a⁴⁰ savunma önlemleri alması için yollamasından anlaşılmaktadır ki Bizans İmparatorluğu'nda Sicilya'daki hazırlıkların hedefinin kendileri olduğuyla ilgili pek kuşku bulunmuyordu.⁴¹

Norman kara ordusunun komutası Kont Baudouin ve Richard d'Acerra'ya verilmişti. Donanma komutanlığı ise Lecce Kontu Tancred'e uygun görülmüştü. Bahsedilen komutanların önderliğindeki Norman askeri kuvvetleri, 1185 yılının haziran ayında denize açıldı.⁴² 24 Haziran'da Dıraç'ta toplanan ordular, yeni vâli Branas'ın yetersiz kuvvetleri karşısında kolaylıkla üstün gelerek şehri ele geçirdiler.⁴³ Branas, Andronikos'un insafına kalmaktansa Normanlara esir düşmeyi yeğleyerek Sicilya'ya götürüldü.⁴⁴

Dıraç'ın hızlı düşüşü Selânik'te, çoğunlukla saldırganların lehine işleyen korku rüzgârları estirmeye başlamıştı bile. Dıraç'ta kalenin korunması için bir kısım birlik bırakıldı. Kara ordusu antik Via Egneta yolu üzerinden Selânik'e yürürken donanma da şehre varmak için Mora Yarımadası çevresinden dolanmak üzere yola çıktı. Norman kara birlikleri 6 Ağustos sabahı Selânik'e vardılar ve kent surlarının dışında toplanmaya başladılar. Donanmanın şehre varması ise kara kuvvetlerinin yolculuğundan dokuz gün fazla sürdü ve Norman donanması 15 Ağustos'ta Selânik limanına giriş yaptı.⁴⁵

Eustathios, kuşatma öncesinde arkadaş olduklarını belirttiği Selânik Vâlisi *doux*⁴⁶ David Komnenos'un, kuşatma sırasında ortaya çıkan "*anlamsız*" davranışlarıyla birlikte "*en ufak bir soyluluk belirtisi*" göstermeyen, gaflet ve hatta hıyanet içinde olan, aptal ve korkak bir adam hâline geldiğinden bahsetmektedir.⁴⁷ Normanların Selânik'i hedef alacağı ortaya çıktığında uzun süredir kullanım dışı olan Akropolis'deki⁴⁸ sarnıç onarılmıştı. Ancak yapılan sıvanın kurlması için David'den birkaç gün daha sarnıca su verilmemesini isteyen Leo Mazidas adında birini dinlemeyen Vâli, kanalları açtıncı son yapılan tâdilâtın çökmesine sebep oldu ve sar-

40 'Επίδαμνος, Dıraç'ın antik çağdaki ismidir. Bkz.: Timothy E. Gregory, "Dyrrachion", *The Oxford Dictionary of Byzantium*, I, 668.

41 Khoniates, *Niketas Khoniates'in Historia'sı*, s. 107.

42 *Annales Ceccanenses*, ed. G. Pertz, Monumenta Germaniae Historica, Scriptores, XIX, Hannover, 1866, anno 1185, s. 287; Khoniates, *Niketas Khoniates'in Historia'sı*, s. 157-158.

43 *Annales Cassinenses*, anno 1185, 1190, s. 313; *Annales Ceccanenses*, anno 1185, s. 287; *Annales Cavenses*, ed. G. Pertz, Monumenta Germaniae Historica, Scriptores, III, Hannover, 1839, anno 1185, s. 193; Eustathios, *The Capture of Thessaloniki*, s. 64-65; Khoniates, *Niketas Khoniates'in Historia'sı*, s. 84,107; *La Continuation de l'Histoire des Croisades de Guillaume de Tyr*, s. 150.

44 Eustathios, *The Capture of Thessaloniki*, s. 64-65; Khoniates, *Niketas Khoniates'in Historia'sı*, s. 107.

45 Eustathios, *The Capture of Thessaloniki*, s. 66-67.

46 δούξ kavramının kökeni Diocletianus (III. yüzyılım sonları) dönemine kadar gitse de X. yüzyılım ikinci yarısından itibaren Selânik, Antakya, Edirne, Mezopotamya, İtalya gibi geniş yönetim bölgelerinin askerî kumandanlarını belirtmek için kullanılmaktaydı. Bkz.: Alexander P. Kazhdan, "Doux", *The Oxford Dictionary of Byzantium*, I, 659.

47 Eustathios, *The Capture of Thessaloniki*, s. 16-19. David Komnenos için benzer suçlamalar, kaynağı Eustathios olduğundan dolayı Khoniates (*Niketas Khoniates'in Historia'sı*, s. 84-86) tarafından da yapılmaktadır.

48 Kelime anlamıyla 'tepedeki şehir' anlamına gelmektedir. Antikçağda yüksek ve doğal savunma sağlayan yerlere kurulan şehirler zamanla genişleyince akropolisler, şehir içinde kalan, istihkâm edilmiş hisar hâline geldiler. Akropolis'ler Ortaçağ'da iç kale işlevi görmeye devam edecekti. Bkz.: Ana Maria Cabanillas Whitaker, "Acropolis", *Encyclopedia of the City*, ed. Roger W. Caves, New York, 2005, s. 4-5.

nıçtaki su birkaç günde boşaldı. Bununla birlikte şehirde bulunan mancınıkların, cephanenin ve surların yetersizliğinin ortaya çıkmasıyla ilgili olarak David hep aynı cevabı vermişti: “*Ne yapabilirim ki?*”. Hatta bu tip şikâyetleri fazlaca dillendiren olursa onları infaza kadar giden ağır cezalarla tehdit ederek susturuyordu. Nitekim savunmayla ilgili görüşlerini açıkça belirtmesi elzem olan askerler bu şekilde sessiz kalmaya itilmişti. Bunlara bir de kuşatılan bir şehir için fevkalâde önem arz eden erzak depolanması işinin savsaklanması da eklenmişti. Savunma hazırlıklarını en son haddinde kötüleştiren tasarruf ise, zengin insanlara, mallarını ve sıradan insanları da yanında götürebilme izniyle birlikte kentten ayrılma izninin verilmiş olmasıydı.⁴⁹ Zira tam donanımlı güçlü bir düşmanın pençesine düşmek üzere olan Selânik eli silâh tutan herkese ihtiyaç duyacaktı.

Selânik’i kuşatan Norman kara kuvvetleri şehrin batısındaki Via Egneta’ya açılan Altın Kapı’nın önünde Acropolis’ten kıyıya kadar hilâl biçiminde pozisyon almasına karşın hantal kuşatma aletleri ve şehrin bu tarafındaki tahkimat kuvvetli olduğundan kuşatmanın batı kısmı pek etkin olamayacaktı. Norman donanması ise şehrin denize bakan kısımlarındaki surlara, yaz aylarında denizin çekilmesiyle sığlık meydana geldiği için yanaşamadı ve suların daha derin olduğu kentin doğu tarafından çıkarma yaparak kuşatmaya katıldı. 16 Ağustos’tan başlamak üzere, Asomatoi Kapısı’ndan kıyıya kadar yayılan doğu tarafındaki kuvvetler, geleneksel yöntemlerle hazırlık yaparak çoğunlukla küçük mancınıklar hazırladılar. Ancak mancınıklar arasında, biri “*deprenin kızı*” diye tesmiye edilen iki büyük mancınık da vardı. Doğu tarafındaki Normanların bir kısmı çukurları doldurup surları yıkmak için tüneller kazarken diğer bir kısmı da onları korumak için surların üstündeki Bizans askerlerine yağmur gibi oklar yağdırıyordu. Aralarında Bulgar ve Estathios’un cesaretlerinden dolayı övgüyle bahsettiği Sırp birlikleri de olan Bizans kuvvetleri ise mukabil saldırıyla okçuları geriye püskürterek uzaklaştırıyorlardı. Benzer sahneler batı tarafındaki Norman kara ve deniz kuvvetleri için de gerçekleşmiş ve hatta bu taraftaki Sicilya birlikleri, Bizans okçularının menziline dışına çıkmak için gerilemek durumunda kalmışlardı.⁵⁰

David Komnenos, kuşatma başlamadan hemen önce Normanlardan şehre yaklaşan birkaç askeri ele geçirerek ya da savuşturarak bunları Andronikos’a önemli başarılar olarak sunmuştu. Andronikos’a yazdığı mektuplarda şehrin gereken her şeye sahip olduğunu ve uzun bir kuşatmaya hazır olduğunu bildiriyordu.⁵¹ Ancak Andronikos buna pek güvenmemiş olacak ki,

49 Eustathios, *The Capture of Thessaloniki*, s. 75-79.

50 Eustathios, *The Capture of Thessaloniki*, s. 73-75, 94-95, 120-121.

51 Eustathios, *The Capture of Thessaloniki*, s. 68-71. Eustathios’un (*The Capture of Thessaloniki*, s. 72-73) eserinin birçok yerinde defâatle tekrar ettiği gibi David, Andronikos’un onu görevden ararak öldürmesinden çok korkuyordu. David korkusunda haksız değildi zira Vâli’nin aldığı önlemlerden dolayı onu tebrik eden imparator, bu tebriklerin gelecekte de devam etmesini umduğunu belirterek David’i alttan alta tehdit etmekle yetinmeyerek Konstantinopolis’te bulunan annesi ve erkek kardeşini de gözaltına almıştı.

oğlu Ioannes, *khartularios*⁵² Theodoros Khumnos, Andronikos Palaiologos, *parakoimomenos*⁵³ Nikephoros ve Aleksios Branas komutasında beş ayrı orduyu Selânik'in yardımına yolladı. Ancak oğlu Ioannes şehrin kurtarılmasının imkânsız olduğunu düşünerek zamanını Philippopolis (Bulgaristan'daki Filibe şehri) civarında av yaparak geçirmeyi tercih etti.⁵⁴ Vâli'nin verdiği bilgiler sebebiyle ordu komutanlarına şehre yaklaşmamaları ve düşmanla çatışmaya girmemeleri emri verilmişti. Buna karşın Khumnos'un birlikleri şehrin doğusundaki Normanlara saldırdığı sırada Vâli David askerlerin zorlamasıyla içeriden bir huruç hareketine izin verdi. Ancak huruç yapan askerlerin ardından kale kapılarını hemen kapattırdı. Komutanlarının, onları kaderlerine terk ettiğini gören savunmacıların cesareti kırılmıştı. Eustathios'un şehir düştükten sonra Normanlardan duyduğuna göre eğer bu iki cephele saldırı düzgün yapılmış olsaydı buradaki Norman kuvvetleri tamamen dağılacak, kıyadaki gemileri de Bizanslıların eline geçecekti.⁵⁵ Kuşatma sırasında şehrin batı tarafındaki Normanların pek etkin olmadığı hesaba katılacak olursa doğusundakilerin dağılması Selânik şehrinin kurtarabilirdi. Bunlara ek olarak Vâli, Mora'dan ordusuyla Selânik'e yardım için gelen *sebastos* John Maurozomes'in tavsiyelerini de umursamadı.⁵⁶

Mancınıkların yağdırdığı taşlar sebebiyle zayıflayan, şehrin doğu tarafındaki Chamaidrakon Kulesi'nin bulunduğu kısımdaki surlar, lağımçıların kazarak yerleştirdikleri payandaları tutuşturmasıyla 24 Ağustos'ta çöktü. Korsan Siphantos'un adamlarının mızraklarını surların üzerinde gören *doux* David, mahir askerleri yanına alarak Acropolis'e doğru dörtlüye kaçmaya başladı. Bunu gören askerler onu ikaz etse de Vâli onlara kendisinin yaptığı gibi yapmalarını söyleyerek yoluna devam etti. Birkaç cesur savaşçı ve kendilerini bekleyen tehlikeye karşı direniş gösteren halk dışında birçok kişi David'in kervanına katıldı. Bu büyük kalabalık David'in peşinden Acropolis'in kapısına yığılınca doğal olarak izdiham gerçekleşti. Kadınlar, çocuklar ve daha niceleri hem üstlerinden geçen atlılar hem de yayalar tarafından çiğnendi. Üstüne üstlük bu kargaşa içinde Vâli'nin, altında birileri olmasına rağmen demir kapıyı indirtmesiyle olay çığırından çıktı. Öyle ki, kapanan Acropolis kapısı önünde sıkışarak ölen kişilerin bedenleri, kapı önünde tepcecik oluşturdular. Doğu surlarındaki savunmacılar hâlihazırda bedenen ve ruhen çökmüş durumda olduğundan komutanlarının en iyi askerleri yanına alarak firar etmesi, savunmaya öldürücü darbeyi indirmişti. Şehrin batısında ise Leon Loutalas isimli ce-

52 χαρτουλάριος, devlet dairelerindeki vergisel ve buna bağlı merkezi veyahut yerel arşivlerde görevli ikincil dereceli memurları belirtmek için kullanılan unvandır. Bu memurlar burada da bir örneğini gördüğümüz gibi imparatorlar tarafından askerî görevlere tayin edilebiliyorlardı. Bkz.: Alexander P. Kazhdan, "Chartoularios", *The Oxford Dictionary of Byzantium*, I, 416.

53 παρακοιμώμενος, kelime anlamıyla imparatorun yanında uyuyan anlamına gelen, imparatorun yatak odası koruyucusu, saray hadımlarının en yüksek rütbesine verilen isimdir. IX. ve X. yüzyıllarda oldukça artan önemi, XII. yüzyıldan itibaren inişe geçmiştir. Bkz.: Alexander P. Kazhdan, "Parakoimomenos", *The Oxford Dictionary of Byzantium*, III, 1584.

54 Khoniates, *Niketas Khoniates'in Historia'sı*, s. 108-109. Khoniates'ten biraz farklı olarak Eustathios (*The Capture of Thessaloniki*, s. 72-73) yollanan birlik komutanlarını, doğu Megas Domestikos'u Gidos, Andronikos Palaiologos, Manuel Kamytzes, Khumnos, *parakoimomenos* Nikephoros ve diğerleri şeklinde saymaktadır.

55 Eustathios, *The Capture of Thessaloniki*, s. 72-73, 86-87, 94-95.

56 Eustathios, *The Capture of Thessaloniki*, s. 88-89.

sur bir asker, Normanlar kentin neredeyse her tarafına yayılana kadar savunmasını sürdürse de umut kalmadığını görerek Acropolis'e çekildi. Şehre doğudan giren Norman kuvvetlerini batıdaki birlikleri takip etmişti. Norman piyadelerinden sonra süvariler de şehre akın ettiler. Eustathios'un edindiği bilgiye göre, şehrin düştüğü günün seher vaktinde, içlerinden üç tanesi bir gün önce surlardan inerek Normanlara katılan batı tarafındaki surları korumakla görevli beş Alman atlı askeri, Normanlara kapıyı açmayı konuştuğu sırada Yunan bir balıkçı onları duymuş onlar da balıkçıyı öldürmeye teşebbüs etmişlerdi. Başpiskopos, Normanlara Draç'tan itibaren eşlik etmekte olan Theophanes Probatas isimli bir "hainden" de söz etmektedir. Bu kişi Almanlarla iletişim kurarak onları Norman saflarına çekmekte etkin olmuş olabilir. Buna ek olarak Bourgesioi isimli kulenin savunmasından sorumlu İlyryalıların⁵⁷ da saldırganlara kentin durumuyla ilgili bilgi aktardığını kaydetmektedir.⁵⁸

15 Ağustos'ta donanmanın da gelişiyle birlikte başlayan kuşatma dokuz günün sonunda 24 Ağustos Cuma günü neticelendi ve İmparatorluğun ikinci büyük şehri Selânik Sicilya Krallığı'nın eline geçti.⁵⁹

İki taraftan da şehre akın eden Normanlar, Ortaçağ'da kılıçla alınan kentlerde mutad olduğu üzere büyük bir vahşet yaptılar. Sokaklarda kaçışan hamile kadınlar, çocuklar ezildi, bebekler kaderlerine terk edildi, şehirdeki köpek ve kediler dahi öldürüldü veya ezildi, kimi kişiler kuyulara atlayarak kendini orada gizlemeye çalıştı, kimileri de düşmanın insafına kalmaktansa evlerinin çatılarından atlayarak intihar etti. Kiliselere kaçanlar da makûs talihten kurtulamayacaktı. Kutsal yerlerde küçük tuvaletlerini yapmaktan tutun da Eustathios'un *Myrobletes*⁶⁰ olarak bahsettiği Selânikli Aziz Dimitrios'un türbesindeki kutsal emanetler olan azizin tacını ve ayağını talan etmeye kadar varan aşırılıklar yapmakla yetinmeyen yağmacılar, rahibe kızlara tecavüz edip din adamlarını katlettiler. Eustathios'un Sicilya Kralı'nın görevlisi olarak bahsettiği bir hadım emîr, yağmalanan bir kiliseye at üstünde topuzunu sallayarak girerek yağmacıları engellemişti. Buradan da anlaşılmaktadır ki doğu tarafından şehre ilk giren birlikler yukarıda bahsedildiği gibi servet peşindeki korsanlar ve maceracıardan oluştuğundan aşırılıklar bu boyutlara ulaşmıştı. Bununla birlikte yağma görece kısa sürdü, öğleden sonra Norman komutasının emriyle durduruldu.⁶¹

57 Eustathios'un *Chounabatai* ismiyle bahsettiği askerlerin Hun asıllı olma ihtimalleri vardır. Bkz.: Eustathios, *The Capture of Thessaloniki*, s. 92-93, 203.

58 Eustathios, *The Capture of Thessaloniki*, s. 8-11, 90-95, 100-105.

59 *Annales Cassinenses*, anno 1185, s. 313; *Annales Ceccanenses*, anno 1185, s. 287; *Annales Cavenses*, anno 1185, s. 193; *Chronica Ignoti Monachi Cisterciensis S. Mariae de Ferraria*, ed. A. Gaudenzi, Societa Napoletana di Storia Patria, Monumenti Storici, ser. I, Napoli 1888, anno 1184, s. 31; Eustathios, *The Capture of Thessaloniki*, s. 100-105; Khoniates, *Niketas Khoniates'in Historia'sı*, s. 86, 109; *La Continuation de l'Histoire des Croisades de Guillaume de Tyr*, s. 150.

60 Kelime anlamıyla "mürrüsafta (tıpta ve eczacılıkta antik çağlardan beri kullanılan kokulu reçine sakızı) veren" anlamına gelir. Aslen Sirmium'lu olsa da Selânik'te yaşayıp orada ölerek şehrin azizi olarak kabul edilen "Büyük Şehit" lakabıyla da anılan Aziz Dimitrios için bkz.: Alexander P. Kazhdan, Nancy P. Sevchenko, "Demetrios of Thessalonike", *The Oxford Dictionary of Byzantium*, I, 605-606.

61 Eustathios, *The Capture of Thessaloniki*, s. 112-121.

Ahâlinin ölülerini gömme ricasını reddeden Normanlar, insan cesetlerini aralarına karışmış hayvan ölüleriyle beraber yığarak yaktilar. Daha sonrasında şehirdeki evlere el koyarak yerleştiler. Dımdızlak dışarı atılan insanlardan şanslı olanlar sokakta buldukları paçavralarla üstlerini örttiler; kimileri de utanç içinde çırılçıplak dolaşmak durumunda kaldı. Yağma durdurulmuş olsa da hava karardığında disiplini sağlamak zor olduğundan kimi Norman askerleri kadınlara tecavüz etmek için güneşin batmasını bekleyecekti.⁶²

Acropolis'i vakit kaybetmeksizin Normanlara teslim ederek, yukarıda Mora'dan orduyuyla yardım için geldiğinden bahsettiğimiz *sebastos* Maurozomes'le birlikte esir alınan *doux* David ise Sicilya'ya gönderildi.⁶³

Eustathios, katliamda askerler de dahil 7.000 Bizanslının can verdiğini, Normanların kendi sayımına göre ise rakamın 5.000 olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca başpiskopos, Normanların sadece sokaktaki cesetleri saydığını, evde ve kiliselerde havasızlıktan ölenleri hesap etmediklerini de belirtmektedir. Bununla birlikte başpiskoposun doğrudan Norman ordusunun komutanı Kont Baudouin'den duyduğuna göre ise Norman kaybı, kuşatma sırasındaki çatışmalar, hastalıklar ve diğer sebeplerle 3.000 civarındaydı.⁶⁴

Ele geçirilen başpiskopos Eustathios ve beraberindekiler Siphantos'un adamları tarafından esir alınarak şehrin Hipodromuna götürüldüler. Orada diz üstünde bekletilen esirler, Siphantos'un gelip onları teftiş etmesinden sonra limana sevk edildiler. Başpiskopos at üstünde yaptığı bu yolculuk sırasında atın yerdeki cesetlerden dolayı zar zor ilerleyebildiğini zikretmektedir. Esirler Siphantos'un gemisine yerleştirildikten sonra başpiskopos ve beraberindekiler için 4.000 altın fidye belirlendi. Ertesi gün esirler Alexios Komnenos'a⁶⁵ gösterildiler.⁶⁶

Yağma durdurulmasına rağmen şehir halkı için eziyet bitmemişti. Eustathios, düşmanla iş birliği içinde şehir halkına eziyet yapmakla suçladığı Ermenilerin, pahalı fiyattan yiyecek satarak fırsatçılık yaptıklarını belirterek, eğer o yılın hasadı iyi olmasaydı herkesin açlıktan kırılacağını ifade etmektedir. Başpiskopos, pahalı yiyecek satma fırsatçılığı suçlamasını Yahudilere de yöneltmektedir. Bunun yanında komutanları Baudouin'in kazığa oturtmaya kadar varan cezalarına karşın Norman askerler, sürekli olarak taciz ettikleri halkı, özellikle geceleri fırsat bulduklarında evlerine girerek işkence edip mallarını nereye koyduklarını ortaya çıkararak gasp ediyorlar, kadınlarına tecavüz ediyorlar ve yaptıklarının kontun kulağına gitmemesi için ev ahâlisini ortadan kaldırıyorlardı. Hatta ahâlden Konstantinos Kekalesmenos adında zengin birinden bahseden başpiskopos, defalarca işkence yaptıkları adamdan her defasında

62 Eustathios, *The Capture of Thessaloniki*, s. 120-123.

63 Eustathios, *The Capture of Thessaloniki*, s. 10-15.

64 Eustathios, *The Capture of Thessaloniki*, s. 120-121, 148-151.

65 Burada bahsedilen Aleksios Komnenos yüksek ihtimalle yukarıda da bahsedilen Manuel'in sakisi olan kişidir. Zira sahte Aleksios'un sefere götürüldüğü anlaşılıyor. Aynı isim ve soyadına sahip birden çok Aleksios Komnenos için Eustathios'un eserini tercüme eden Mellville Jones'un yorumlarına bakınız: Eustathios, *The Capture of Thessaloniki*, s. 234-236.

66 Eustathios, *The Capture of Thessaloniki*, s. 106-109.

biraz daha fazla para koparan Norman askerlerinin, adamın onları Baudouin'e şikayetle tehdit etme gafletine düşmesi üzerine kafasını kesip gömdüklerini, vücudunu da sokağa attıklarını kaydetmektedir. Ahâliden gülen ya da somurtan birisine rastladıklarında o kişiyi tartaklıyorlar, uzun saç ve sakalı olanları o sırada ellerinde bulunan herhangi bir kesici aletle (hatta kılıçla-ryla) tıraş ediyorlardı. Bunları yaparken şehri kılıçla aldıklarını belirtip buna hakları olduğunu, bununla birlikte Kral William'ın kentteki herkesi öldürmeleri için kendilerine izin vermesini beklediklerini söyleyerek tehditler savuruyorlardı. Ayrıca aklıktan ve güvensizlikten kaçınmak için Norman askerleriyle birlikte olan evli kadınlar, bakire kızlarını satan babalar da vardı. Başpiskopos durumlarını utanç verici olarak nitelediği bu kadınlara öğüt verdiğinde kadınlar onun kulağına “*Köpeğe bağırsağın tadına bakması için izin vermemelisin*” diye fısıldıyorlardı. Başpiskoposu, Baudouin'e sürekli şikâyetle bulunmak zorunda bırakan, Normanların en rahatsız edici hareketleri ise kiliselerdeki ayinleri gürültü yaparak bozmalarıydı. Özellikle dine karşı yapılan bu aşağılamaları engellemeye çalışan Baudouin altın, gümüş, kitap ve değerli eşyalar bağışlayarak Ortodoksları teskin etmeye çalışıyordu.⁶⁷

Kuşatma Sonrası

Selânik'in işgâlinden sonra vakit kaybetmeyen Normanlar, ordularını üçe böldüler. Donanma Selânik'te kalırken, kalan iki kara ordusundan biri araziye yağmalayarak ilerlediği yolda Serrai'ye,⁶⁸ diğeri de Via Egetia üzerinde mukavemetle karşılaşmaksızın ilerleyerek Mosinopolis⁶⁹ önlerine varıp kamp kurarak çevreyi itaat altına aldı. Ancak Mosinopolis'e kadar ilerleyen ordunun bir kısmı Struma Nehri'nin kıyıya döküldüğü yere yakın olan Amfipolis'i tahrip etmekle oyalanırken Mosinopolis'teki kısmı da çevreye dağılmıştı.⁷⁰

Selânik'in düşmesinden önce Konstantinopolis surlarının sağlamlştırılmasını emreden İmparator Andronikos, sura bitişik evleri yıktırarak şehrin kara tarafından savunmasını güçlendirmekle yetinmeyip takribî 100 gemiyi de Haliç'te hazır bekletiyordu. Selânik'in düştüğü haberini alınca *doux* David'in yukarıda bahsedilen akrabalarını hapse attırdı. İmparator, Sicilyalıların Mosinopolis'e kadar vardıkları haberini aldığı anda tehditler savursa da anlaşılmaz bir şekilde âtil kaldı. İmparatorluğun başkentine, Konstantinopolis'e ilerlemekte olan düşmana karşı etkisiz kalan Andronikos, Norman tehdidinin sebebini siyasî düşmanları üzerine yüklemeye kalktı. Andronikos'un hâlihazırda dayanılmaz bir halde olan tedhiş rejimi, hapiste ve sürgündeki muhaliflerin akrabaları ve yakınlarıyla birlikte idamını emreden kararnameyi infaz listesiyle birlikte ilan etmesiyle dehşet verici bir noktaya geldi. İmparatorla herhangi bir sorunu bulunmayan Isaakios Angelos, Sulu Manastır⁷¹ yakınındaki evine kendisini tutuklamaya

67 Eustathios, *The Capture of Thessaloniki*, s. 125-141.

68 Selânik'in kuzeydoğusunda bulunan günümüzdeki adıyla Serez.

69 Gümülcine'nin beş km. batısında yer alır.

70 Khoniates, *Niketas Khoniates'in Historia'sı*, s. 107, 109-110, 156. Üç yerleşim yeri (Serez-Amfipolis-Mosinopolis) arasında dağılan iki Norman ordusu, bu kentler arasındaki mesafenin yaklaşık 200 km. olduğu göz önüne alınırsa darımadığı bir hâldeydi.

71 Günümüzde Samatya'da bulunan Surp Kevork Ermeni Kilisesi.

gelen kişiyi atına atlayarak öldürdü ve yoluna Konstantinopolis sokakları ve caddeleri boyunca at üstünde devam ederek Ayasofya'ya kadar yaptığı eylemi bütün halka ilân etti. Bu olay Andronikos'a karşı, korkunun tuttuğu nefret barajını yıktı ve İmparator Andronikos 11 Eylül 1185 günü Konstantinopolis'ten kaçmak zorunda kaldı. İsyanı ateşleyen II. Isaakios Angelos (1185-1195, 1203-1204) halk tarafından hükümdar ilân edildi.⁷²

Andronikos'tan kurtulmanın verdiği moralle Bizanslılar, kurtarıcıları Isaakios'un Normanları topraklarından atmak için giriştiği çabaya destek olarak bütün eyaletlerden orduya akin ettiler. Bunlar arasında Andronikos tarafından ordudan uzaklaştırılmış tecrübeli askerler de bulunuyordu. Branas'ın komutasında bir araya gelen askerlere altın da dağıtıldı. Bu sırada Isaakios, Norman komutanı Baudouin'e imparatorluk topraklarını derhal terk etmesi için elçiler yolladı. Baudouin buna cevabında, alay ettiği imparatorun tahttan çekilmesini ve Kral William'in önünde diz çökerek canının bağışlanması için yalvarmasını tavsiye etti.⁷³

Norman ordusu, Bizans tarafından gelecek bir tehditten korkmaksızın Selânik'ten Gülmülcine'ye kadar dağılmış bir şekilde küçük gruplara ayrılmıştı. Branas, Rodop Dağları'na çekilmiş Norman ordusunu takip eden Bizans kuvvetlerini de yanına katarak Batı Trakya'ya doğru ilerledi. Norman öncü kuvvetlerini dağıtan Bizanslı komutan onları Mosinopolis'e kadar sürdü. Kentin kapısını yakarak içeri giren Bizanslılar, Normanlardan kimi buldularsa katlettiler. Süratle Kavala üzerinden Amfipolis'e yaklaşarak toplanmak için zaman kazanmaya çalışan Normanları savaşa zorladılar. Demetritzes'e⁷⁴ kadar çekilen Normanlar, Branas'a elçi yollayarak barış teklifinde bulundular. Branas, düşmanın zaman kazanmaya çalıştığını düşünerek barış görüşmeleri sürdüğü sırada, 7 Kasım 1185 gününün öğleden sonrasında aniden saldırıya geçti. Normanlar bir süre direndilerse de sonunda dağılarak kaçmaya başladılar. Struma Nehri'ni aşamayanlar öldürüldü ya da esir alındılar. Norman ordusunun iki komutanı, Kont Baudouin ve Richard d'Acerra da esirler arasındaydı. Savaşa yetişemeyen Serez çevresindeki Norman askerleri ve savaştan sağ kurtulanlar var güçleriyle Selânik'e doğru kaçtılar. Şehirden de süratle kaçmaya çalışanlar içinde limandaki gemilerde yer bulamayan Normanlar, şehir Normanların eline düştüğünde yakınları katliama uğrayan Alanların intikam hırsıyla yüzleşmek zorunda kalacaklardı. Bizans ordusunun öncü birliği olduğu düşünülen Alan savaşçıları, esir aldıkları askerleri "*Benim kardeşim nerede, Benim babam (papaz) nerede?*" diye sorduktan sonra katlediyorlardı. Sokakları ve kilise avlularını Norman cesetleriyle doldurdular. Bu sırada *saki* Aleksios Komnenos da ele geçirilerek gözlerine mil çekildi. Geriye kalan Norman askerleri kendilerini zor bela Draç'a attılar. Draç, William'in inadiyla bir süre daha Normanların elinde kalsa da nihayetinde bir yıl sonra tahliye edilecekti.⁷⁵

72 Khoniates, *Niketas Khoniates'in Historia'sı*, s. 111-112, 130-133, 136-143.

73 Khoniates, *Niketas Khoniates'in Historia'sı*, s. 154-155, 163-164.

74 Serez'in yaklaşık 20 km. güneybatısında yer alan, günümüzdeki adıyla Dimitritsi Kasabası.

75 Khoniates, *Niketas Khoniates'in Historia'sı*, s. 155-160.

Norman kara güçleri Selânik'ten Trakya'ya doğru yol almaya başladığında şehirdeki Norman donanması da Lecceli Tancred'in amiralliğinde, 200 gemilik bir filoyla Konstantinopolis'e doğru yelken açmıştı. Prens Adaları'nda⁷⁶ demirleyen donanma kara ordusunun gelmesini bekliyordu. Tancred, Astakenos Körfezi'ne⁷⁷ asker çıkarmaya çalıştıysa da Bizanslılar buna izin vermedi. Isaakios, kıyılara her yanaştığında yerel halk ve askerler tarafından sürekli saldırıya uğrayan Normanlara karşı, o sırada Kiones'te⁷⁸ demirlemiş olan 100 kadırgalık imparatorluk filosunu harekete geçirmeyi gerek görmedi. Zira düşmanlarla çevrili bir iç denizde Normanlar, karadan da destek gelmeyeceği hesaba katılırsa eninde sonunda Marmara Denizi'ni terk etmek zorunda kalacaklardı. 17 günlük beklemenin sonunda kara ordusundan umudunu kesen Norman filosu, Prens Adaları'yla birlikte el koydukları Kalonymos Adası'nı⁷⁹ da tahliye ederek Çanakale Boğazı'na doğru yelken açtı. Dönüş yolunda Hellespont⁸⁰ bölgesindeki kıyıları ateşe verdiler. Khoniates'e göre donanmanın ancak yarısı Sicilya'ya dönmeyi başarabilmişti.⁸¹

Khoniates'e göre Bizans karşı saldırısında 10.000 Norman ölürken, 4.000'i de çok kötü koşullar içinde olacakları esarete düşmüşlerdi. Daha sonrasında esirlerin durumunu öğrenen Kral William, Isaakios'a mektup yazarak, onu vicdansızlıkla suçladı. İmparator, kralın mektubunu umursamayarak esarete her gün birkaçı ölen Norman askerlerinin cesetlerinin zindandan çıkarılarak derin çukurlara atılmasına göz yumdu. Daha sonrasında Isaakios, esirler arasındaki Norman komutanları Kont Baudouin ve Richard d'Acerra'nın huzuruna getirilmesini emretti. İmparator, Baudouin'le gerçekleştirdiği yazışmayı ona hatırlatarak iki komutanın da idamını emretti. Ancak Norman komutan onu pohpohlayarak gönlünü aldı ve iki komutan da canını kurtarmaya muvaffak oldu.⁸²

Sicilya Normanları ve Bizans İmparatorluğu arasındaki çatışma bir süre daha devam edecekti. Barış anlaşmasının ne zaman yapıldığı bilinmese de II. William'ın, Hittîn Savaşı'ndan (Temmuz 1187) sonra Levant'tan tamamen sürülme riskiyle karşı karşıya kalan Haçlılara yardım edebilmek adına, 1187 ilkbaharında Kıbrıs'ta tekrardan çatışmaya girdiği Isaakios ile barış istemiş olması muhtemeldir.⁸³ Zira Hittîn Savaşı bu çatışmadan birkaç ay sonra gerçekleşecekti. 1189'da esir komutanlardan Richard d'Acerra'nın İtalya'da bulunduğunu görmemiz bu ihtimali daha da kuvvetlendirmektedir.⁸⁴

76 İstanbul'un Anadolu yakasının Marmara Denizi'ne bakan kısmının hemen karşısında, İstanbullular tarafından Adalar diye adlandırılan takımadadır.

77 İzmit Körfezi.

78 Kiones (Diplokionion) günümüzdeki Beşiktaş kıyılarıdır.

79 İmralı Adası.

80 Çanakale Boğazı'nın eski adı.

81 Khoniates, *Niketas Khoniates'in Historia'sı*, s. 155, 161-162.

82 Khoniates, *Niketas Khoniates'in Historia'sı*, s. 162-165.

83 Sicilyalı ünlü amiral, Brindisi'li Margaritus'un Kıbrıs seferiyle ilgili bkz.: Chalandon, *Histoire de la Domination Normande*, II, 415; Stanton, *Norman Naval Operations*, s. 156; Murat Öztürk, "Sicilya Normanlarının Doğu Akdeniz'deki Bahrî Faaliyetleri 549-584 (1154-1189)", *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 14 (2019), s. 214-215.

84 *Annales Ceccanenses*, s. 287-288.

Sonuç

Kral William Selânik'e saldırarak, 1174, 1176-1177 ve 1177-78'de İskenderiye⁸⁵ ve 1181'de Balear Adaları'na⁸⁶ yaptığına benzer, çok maliyetli ancak yine başarısızlıkla sonuçlanan bir girişimde bulunmuştu. Bizans'a yaptığı saldırı imparatorluğu müşkül bir zamanında yakalansa da bu, Kral'ın bahsedilen diğer seferlerinde de görülebileceği gibi siyasal hedefleri net bir şekilde belirlenmemiş bir harekâttı. Bu belirsizliğin en açık göstergelerinden biri, Selânik'in alınmasından sonra Norman ordusunun, Konstantinopolis karışıklık içinde olmasına rağmen Batı Trakya'da zaman kaybetmesidir. Krallığın sadece maddi değil manevi enerjisini de tüketmişe benzeyen girişim, William'ın Alman Prensi'ne tahtın yegâne vârisi olan halasını gelin göndermek gibi ölümcül bir hatayla üst üste gelince, Akdeniz'in başat gücü konumundaki Hauteville hânedanı kısa sürede inkıraza sürüklenecek, Sicilya Krallığı, Alman imparatorlarının unvanlarından biri hâline gelecekti.

Bizans tarafına bakıldığında ise, imparatorluğun Manuel'in ölümünden beri girdiği girdapta Selânik ilk sahneyi oluşturacaktı. Zira içten içe çürümekte olan imparatorlukta Komnenos hânedanının devrilmesinin yarattığı etki, Konstantinopolis'in Haçlılar tarafından zaptına dek sürecek ve Bizans İmparatorluğu birbirleriyle rekabet halinde üç ayrı devlete bölünecekti.

Sefer öncesinde, sırasında ve sonrasında Bizans'ın ve Normanların birbirlerine karşı yaptıkları aşırılıklar, Bizans-Latin karşıtlığını oldukça ileri boyutlara taşıyacak, Selânik saldırısından önce de asırlardır birbirlerine düşmanlık besleyen bu iki Hristiyan uygarlığı, daha sonrasında birçok Avrupa devletinin de dahil olacağı çatışmalara girişecekti.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Bibliyografya

Ahrweiler, Hélène, *Byzance et la Mer, la marine de guerre: la Politique et les Institutions Maritimes de Byzance aux VIIe-XVe siècles*, Paris, 1966.

Altan, Ebru, *Antakya Haçlı Prinkepsliği Tarihi, Kuruluş Devri (1098-1112)*, Ankara: TTK, 2018.

Altan, Ebru, *İkinci Haçlı Seferi (1147-1148)*, Ankara: TTK, 2003.

85 Bu iki sefer için bkz.: Chalandon, *Histoire de la Domination Normande*, II, 395-397; Stanton, *Norman Naval Operations*, s. 146-148; Öztürk, "Sicilya Normanlarının Doğu Akdeniz'deki Bahrî Faaliyetleri", s. 207-212.

86 Chalandon, *Histoire de la Domination Normande*, II, 398; Stanton, *Norman Naval Operations*, s. 149-150.

- Annales Cassinenses*, a. 1000-1212, ed. G. Pertz, Monumenta Germaniae Historica, Scriptores, XIX, Hannover, 1866, anno 1185, 1190, s. 313-314.
- Annales Ceccanenses*, ed. G. Pertz, Monumenta Germaniae Historica, Scriptores, XIX, Hannover, 1866, anno 1185, s. 287.
- Annales Cavenses*, ed. G. Pertz, Monumenta Germaniae Historica, Scriptores, III, Hannover, 1839, anno 1185, s. 193.
- Aubé, Pierre, *Les empires normands d'Orient: XIe-XIIIe siècle*, Paris, 1983.
- Brand, Charles M., *Byzantium Confronts the West 1180-1204*, Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1968.
- Chalandon, Ferdinand, *Histoire de la Domination Normande en Italie et en Sicile*, I-II, Paris, 1907.
- Chronica Ignoti Monachi Cisterciensis S. Mariae de Ferraria*, ed. A. Gaudenzi, Societa Napoletana di Storia Patria, Monumenti Storici, ser. I, Napoli 1888, anno 1184, s. 31.
- Eustathios of Thessaloniki, *The Capture of Thessaloniki*, İngilizce çev. John R. Melville Jones, Canberra, 1988.
- Gregory, Timothy E., "Dyrrachion", *The Oxford Dictionary of Byzantium*, I, 668.
- İbn Cübeyr, *Riḥletü'l-Kinânî*, çev. İsmail Güler, *Endülüsten Kutsal Topraklara*, İstanbul, 2008.
- Kazhdan, Alexander P., "Doux", *The Oxford Dictionary of Byzantium*, I, 659.
- Kazhdan, Alexander P., "Parakoimomenos", *The Oxford Dictionary of Byzantium*, III, 1584.
- Kazhdan, Alexander P.-Nancy P. Sevcenko, "Demetrios of Thessalonike", *The Oxford Dictionary of Byzantium*, I, 605-606.
- Khoniates, Niketas, *Niketas Khoniates'in Historia'sı (1180-1195): Komnenos Hânedanı'nın Sonu ve II. İsaakios Angelos Devri*, çev. Işın Demirkent, İstanbul, 2006.
- Khoniates, Niketas, *Historia (Ioannes ve Manuel Komnenos Devirleri)*, çev. Fikret Işıltan, Ankara, 1995.
- Kinnamos, Ioannes, *Ioannes Kinnamos Historia'sı (1118-1176)*, çev. Işın Demirkent, Ankara: TTK, 2001.
- La Continuation de l'Histoire des Croisades de Guillaume de Tyr, Collection des Mémoires Relatifs a l'Histoire de France*, ed. ve modern Fransızca çev. Bernard le Trésorier, Paris, 1824.
- la Lumia, Isidoro, *Storie Siciliane*, I, Palermo, 1881.
- Loud, G. A., *The Age of Guiscard: Southern Italy and the Norman Conquest*, New York, 2013.
- Murray, Alan V., "Outremer", *The Crusades: An Encyclopedia* (Santa Barbara, 2006), III, 911-912.
- Norwich, John Julius, *The Kingdom in the Sun 1130-1194*, New York, 1970.
- Ostrogorsky, Georg, *Bizans Devleti Tarihi*, Ankara: TTK, 2015.
- Öztürk, Murat, "Sicilya Normanlarının Doğu Akdeniz'deki Bahrî Faaliyetleri 549-584 (1154-1189)", *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 14 (2019), s. 195-228.
- Pryor, John H. ve Elizabeth M. Jeffreys, *The Age of Dromon: The Byzantine Navy ca 500-1204*, Leiden-Boston, 2006.
- Raybaud, L. P. (*Gouvernement*), "Protosebastos", *The Oxford Dictionary of Byzantium*, III, 1741.
- Rogers, Randall, *Latin Siege Warfare in the Twelfth Century*, Oxford, 1992.
- Salernolu Romuald, *Romualdi Salernitani Chronicon [A. m. 130 – A. C. 1178]*, ed. C. Garufi, Rerum Italicarum Scriptores, nuova editione, vol. VII, Città di Castello, 1935.
- Stanton, Charles D., *Norman Naval Operations in the Mediterranean*, Woodbridge, 2016.
- Stephenson, Paul, *Byzantium's Balkan Frontier a Political Study of the Northern Balkans, 900-1204*, Cambridge, 2000.

Tafrali, Oreste, *Thessalonique des origines au XIVe siècle*, Paris, 1919.

Theotokis, Georgios, *The Norman Campaigns in the Balkans 1081-1108*, Woodbridge, 2014.

Treadgold, Warren, *The Middle Byzantine Historians*, Basingstoke, 2013.

Whitaker, Maria Cabanillas, "Acropolis", *Encyclopedia of the City*, ed. Roger W. Caves, New York 2005, s. 4-5.

Selânik Haçlı Krallığı'nın Kuruluşu (1204)

The Foundation of the Crusader Kingdom of Thessalonica (1204)

İsmail Koçuk¹

öz

IV. Haçlı Seferi orduları, 13 Nisan 1204'te Konstantinopolis'i ele geçirerek başarıya ulaştılar. Seferin ordularını oluşturan Fransız ve Venedikli Haçlılar, şehrin zaptını müteakiben, Mart 1204'te kendi aralarında imzaladıkları sözleşmeden hareketle, yeni kurulan Latin İmparatorluğu'nun ilk hükümdarını seçimle belirlemek üzere bir toplantı düzenlediler. Seferin ismen lideri olan Montferrat Markisi Boniface, imparatorluk tahtı için bariz aday olmasına karşın Venediklilerin desteklediği Flandre ve Hainaut Kontu Baudouin oyların çoğunu alarak imparator seçildi. Öte yandan seçim arifesinde alınan bir karar Boniface'ın, imparatorluk tahtını kaybetmesine rağmen önemli bir toprağa sâhip olmasını sağladı. Marki daha sonra kendisine vaat edilen topraklara karşılık olarak İmparator Baudouin'den Selânik topraklarını talep etti ve bu durum kısa bir süre sonra ikisi arasında sorunların oluşmasına sebep oldu. Ancak ordudaki baronlar ve Venedik Doju Enrico Dandolo'nun müdâhalesi sayesinde bu ihtilâf çözüme kavuştu ve Boniface, Bizans İmparatorluğu'nun en müreffeh ve büyük şehirlerinden Selânik'e hâkim oldu. Bu çalışmada, bahsi geçen seçimdeki adayların mevkileri, Boniface'ın Selânik'i talep etmesindeki başlıca âmiller ve adı geçen kenti elde etmek için giriştiği mücadeleyle birlikte bu krallığın kurulması esnasında yaşanan hâdiseler kaynakların verdiği bilgiler ışığında ele alınıp değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Selânik Haçlı Krallığı, Konstantinopolis Latin İmparatorluğu, Montferrat Markisi Boniface, Flandre ve Hainaut Kontu Baudouin, Enrico Dandolo, Girit Adası

ABSTRACT

The armies of the Fourth Crusade succeeded in capturing Constantinople on 13 April 1204. Following the seizure of the city, the French and the Venetian Crusaders, who formed the armies of the expedition, organized an election according to the March Pact they had signed inter se in March 1204, in order to appoint the first emperor of the newly founded Latin Empire. Marquis Boniface of Montferrat, as the titular commander of the expedition, was the obvious candidate for the imperial throne. But Count Baldwin of Flanders and Hainaut, whom the Venetians favoured in the election, was chosen emperor,

'Sorumlu yazar/Corresponding author:

İsmail Koçuk (Doktora Öğrencisi),
İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler
Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı,
İstanbul, Türkiye.
E-posta: ismailkocukk@gmail.com
ORCID: 0000-0002-5411-720X

Başvuru/Submitted: 21.12.2020

Revizyon Talebi/Revision Requested:
15.02.2021

Son Revizyon/Last Revision Received:
25.03.2021

Kabul/Accepted: 27.03.2021

Atıf/Citation: Kocuk, İsmail, "Selânik Haçlı Krallığı'nın Kuruluşu (1204)", *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 37 (2021), s. 79-98 <https://doi.org/10.26650/gaad.843708>

receiving a majority of the votes. However, a decision taken on the eve of the election provided Boniface with considerable land, although he lost the imperial throne. Then, Marquis Boniface claimed the lands of Thessalonica from Emperor Baldwin in return for the lands promised to him, and soon this caused problems between both of them. Nonetheless, thanks to the mediation of the barons in the army and Enrico Dandolo, Doge of Venice, this controversy was solved and Boniface took control over Thessalonica, one of the largest and wealthiest cities of the Byzantine Empire. In consideration of source material, the present study will deal the positions of the candidates in the aforementioned election, principal motives that led Boniface to claim Thessalonica and the struggle he launched to possess the city as well as the events that took place during the founding of this kingdom..

Keywords: The Crusader Kingdom of Thessalonica, The Latin Empire of Constantinople, Marquis Boniface of Montferrat, Count Baldwin of Flanders and Hainaut, Enrico Dandolo, Crete Island

EXTENDED ABSTRACT

Upon the success of the Fourth Crusade, armies composed of French and Venetian soldiers, Constantinople, the capital of the Byzantine Empire, was captured on 13 April 1204. As a result, this important city came under Latin dominance. Following the seizure of the city, a great plunder was carried out. Then, an election was held to determine the ruler of this new state established in Constantinople. There were two strong candidates in the election. One of them was Boniface, the Marquis of Montferrat, who was the titular leader of the armies of the Fourth Crusade. The other candidate was Baldwin, the Count of Flanders and Hainaut.

Boniface was confident that he would gain the imperial throne as the leader of the army. However, before the election, a bitter rivalry between the supporters of both candidates caused tension in the army. This situation led the barons and counts to worry about the fact that the losing candidate would leave the army along with his own forces. Boniface appeared to be a strong figure with a good reputation. Indeed, he was a member of the house of Montferrat, which had important ties not only with European houses but also both the Byzantine Empire and the Kingdom of Jerusalem. It was considered that in the case of his loss in the election, a deep division would break out in the army and Boniface would leave. As this case would reduce the strength of the Latins in Constantinople, it was not desired by the barons and counts. However, the Venetians did not want the marquis to be chosen as emperor on the grounds that he was not aligned with Venice's interests. Boniface's close relationship with Genoa, a rival of Venice, caused the Venetian Doge, Enrico Dandolo, to worry about the privileges Venice had gained yet with the capture of the city. Therefore, he considered the candidacy of the marquis unfavorable. Then, according to terms which set to prevent the disintegration of the crusader army, the winner of the election would give the loser both the Peloponnesos and the Anatolian lands beyond the Bosphorus.

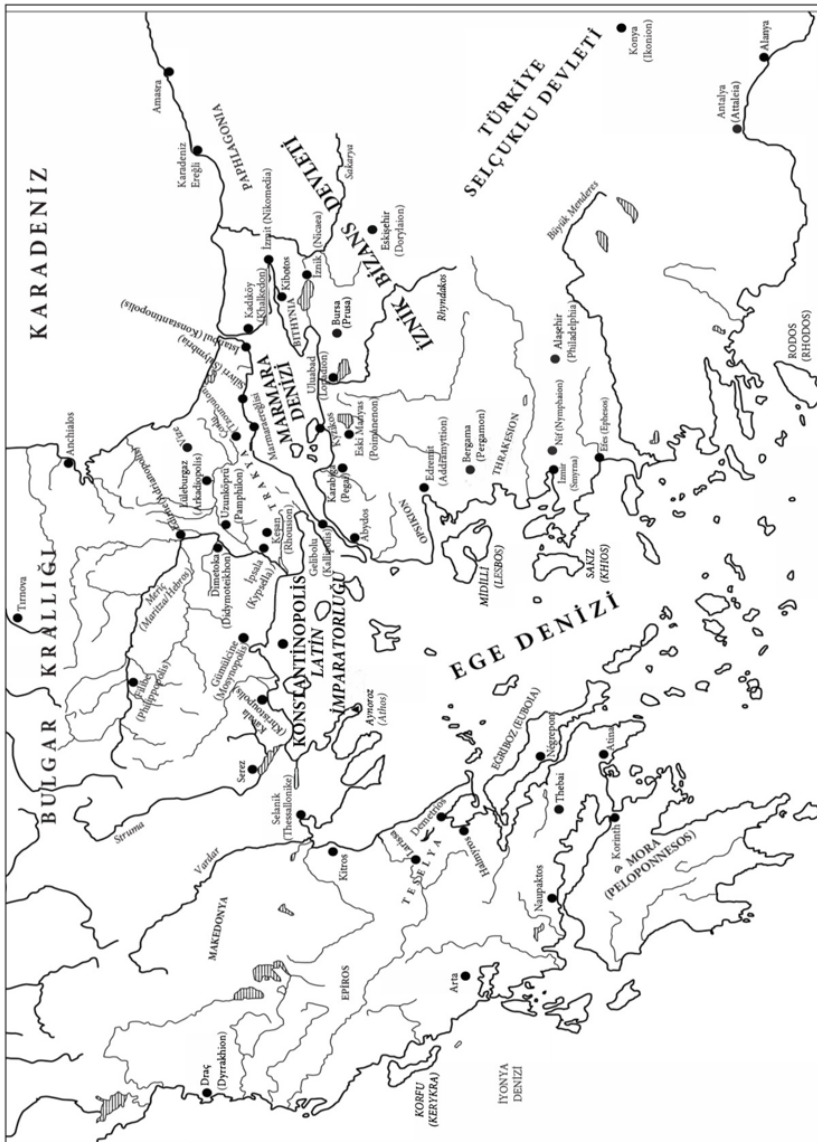
Thus, the intervention of Dandolo changed the fate of the election. As Baudoin was a more suitable candidate for Enrico Dandolo, namely for the Venetians, he was elected emperor with a majority of votes, thanks to the Venetian voters.

However, after Baldwin's coronation ceremony, held in Hagia Sophia Church on May 16 1204, the marquis changed his opinion about these territories. He asked Baldwin for Thessalonica from emperor Baldwin in return for lands given to him as the consolation prize for his loss in the election. This was probably due to a family claim on Thessalonica and the fact that the marquis did not see a future for the lands of Asia Minor and the Peloponnesos. In fact, some sources state that Emperor Manuel I Komnenos had given Thessalonica as the fief to Renier, the youngest brother of Boniface. According to another account, Boniface, who had married Empress Margaret (Maria), widow of Isaakios II Angelos just before the election, was claiming Thessalonica because of its close proximity to the kingdom of Andrew II, the Hungarian King, Margaret's brother.

On the other hand, his new decision triggered a short civil war in the newly founded Latin Empire. Soon after Emperor Baldwin's left from Constantinople, in order to establish his authority over the cities of Thrace and to avoid the threat of Alexios V. Doukas Mourtzouphlos, a conflict broke out between Boniface and Baldwin. Boniface then took Didymoteichon and besieged other cities in the vicinity. Meanwhile, he tried to win the support of the Byzantines in the region by declaring his stepson Manuel, born from Margaret's previous marriage with Isaakios II, as emperor. However, the people did not trust his movement and did not give him support.

The news about the situation between Boniface and Baldwin eventually reached Constantinople. Dandolo and the other barons, in order to prevent the situation worsening, had a meeting and decided giving Thessalonica to Boniface or not would be determined by a future council. They then sent a legation to both convey this decision and persuade Boniface to lift the siege of Adrianople. However, at about this time Dandolo heard that Boniface was negotiating with the Genoese in order to sell the island of Crete given to him by Aleksios IV. Angelos. Dandolo thereupon sent his own men along with the legation to purchase Crete from the marquis. Thus, while the marquis agreed to sell Crete to the Venetians, he most likely gained the support of Dandolo for Thessalonica.

As a result, in a meeting held in Constantinople, it was decided that Thessalonica was to be handed over to Boniface. In return, the marquis would leave all places he had previously occupied.

1204'teki IV. Haçlı Seferi'nden sonra Yunanistan, Balkanlar ve Anadolu'daki siyasî durum.

[Filip Van TRICHT, *The Latin Renovatio of Byzantium, The Empire of Constantinople (1204-1228)*, Leiden-Boston 2011, s. XI'deki haritadan istifade ederek hazırlanmıştır]

Büyük kitlelerin dâhil olduğu hareketler zaman içinde değişime uğramaya ve dönüşüme meyyaldir. Haçlı Seferleri de bu hakikatten nasibini almıştır. Ortaçağ Avrupası'nda başlangıçta Müslümanlara karşı beliren “*kutsal savaş*” mefhumu zamanla genişleyerek Ortodokslara da yönelmiştir. Öte yandan uzun süredir Ortodoks Kilisesi'ne boyun eğdirmeyi amaçlayan papalık, Katolik ve Ortodoks Kiliseleri arasında 1054 yılından beri devam eden bölünmeyi (*schisma*) ilga ederek Hıristiyanlık âleminin tek efendisi olmak niyetindeydi. Bununla birlikte Ortodoks inancına mensup Bizanslılar, Katolik Kilisesi'ne boyun eğmeyi hiçbir şekilde kabul etmemektedirler. Bu durum tabîî olarak Katoliklerin nazarında olumsuz bir Bizans algısı çizmiştir. Aradaki mezhep farklılığının yanı sıra Avrupa'da Bizans'a karşı duyulan nefret ve güvensizliği artıran bir diğer önemli husus ilk üç Haçlı Seferi esnasında Haçlıların imparatorluk arazisinde Bizanslılarla yaşadıkları olaylardır. Öyle ki Haçlı Seferleri hakkında bilgi veren Batılı ve Bizanslı tarihçilerin eserleri bu durumu doğrulayan kayıtlarla mümtelidir.

Böylece ağırlıklı olarak Fransız ve Venedik askerlerinden oluşan IV. Haçlı Seferi ordularının girişimi neticesinde Konstantinopolis 13 Nisan 1204'te Haçlılar tarafından ele geçirildi. Bunun bir sonucu olarak Haçlılar tarafından Konstantinopolis'te Latin İmparatorluğu kuruldu.¹ Diğer taraftan Bizans parçalanırken eski imparatorluk arazisi üzerinde imparatorluğun devamını niteliğinde mahallî devletler teşekkül etmiştir. Bunların başında I. Theodoros Laskaris'in (1204-1222) tesis ettiği ve diğerlerine nazaran daha istikrarlı bir büyüme gösteren İznik Bizans Devleti (1204-1261) gelmektedir. Bir diğeri I. Mikhail Komnenos Doukas'ın (1205-1215) kurduğu Epiros Despotluğu'dur (1205-1318). Bilhassa bu hânedan, İznik Bizans Devleti'yle Bizans tahtının verâseti hususunda uzun bir süre rekabet hâlinde olmuştur. Üçüncüsü ise kuruluşu IV. Haçlı Seferi'yle bağlantılı olmayan, bununla birlikte sâbık Bizans İmparatorlarından I. Andronikos Komnenos'un (1183-1185) torunu Aleksios Komnenos (1204-1222) ve kardeşi David'in kurduğu Trabzon Rum İmparatorluğu (1204-1461) idi.²

Asırlar boyunca Hıristiyanlığın, bilhassa Ortodoks Hıristiyan dünyanın en önemli merkezlerinin başında gelen Bizans İmparatorluğu'nun başkenti Konstantinopolis, bu sırada, şehrin her bir noktasında bulunan antik dünyadan kalmış eserleriyle de devrinin önemli bir kültür merkezi durumundaydı. Bizans başkenti Haçlılar tarafından zapt edildiği zaman o tarihe kadar şahit olmadığı bir felâkete tanık oldu. Şehirdeki evlerin birçoğu yağmalandı. Aynı şekilde kiliseler ve manastırların içerisinde bulunan rölikler ile altın, gümüş ya da mücevherâtla bezenmiş eşyalar talan edildi. Yağmanın boyutu o kadar büyüktü ki şehirdeki kilise ve manastırlar neredeyse tamamen boşaltılmıştı. Nitekim Haçlı ordusundaki bazı Katolik din adamları da bu

1 Konstantinopolis Latin İmparatorluğu'nun tesisi ve kuruluş devri hakkında yakın zamanda Süleyman Onur Geyik tarafından tamamlanmış bir yüksek lisans tezi bulunmaktadır. Bkz. Süleyman Onur Geyik, *İstanbul Lâtin İmparatorluğu Tarihi Kuruluş Devri (1204-1216)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2021.

2 IV. Haçlı Seferi'nden sonra Balkanlar ve Anadolu'daki genel siyasî durum hakkında bkz. Murat Keçiş, “Latin İşgali Sonrasında Balkanlar'da Bizans”, *Balkanlar El Kitabı*, ed. Osman Karatay, Bilgehan A. Gökdağ, I, Çorum-Ankara 2006, s. 269-283; Ebru Altan, “Dördüncü Haçlı Seferi'nden Sonra Anadolu/Anatolia after the Fourth Crusade”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi, Prof. Dr. Işın Demirkent Hatıra Sayısı*, XLII (2007), s. 65-74, 75-84.

sırada pek çok kutsal emaneti çaldılar. Bu yağma hareketini tâkiben, ele geçirilen ganimet bir yerde toplanarak Fransızlar ile Venedikliler arasında taksim edildi.³ Ganimetin paylaşımı yapıldıktan sonra Haçlı liderleri ve askerleri tüm dikkatlerini Latin İmparatorluğu'nun ilk hükümdarının tespit edileceği seçime çevirdiler. Şehrin zaptından önce aralarında akdedilen antlaşmaya⁴ binaen Fransızlardan altı ve Venediklilerden altı olmak üzere toplam 12 kişiden oluşan bir heyet imparatoru seçmek için belirlendi.⁵

- 3 IV. Haçlı Seferi ve Konstantinopolis'in Haçlılar tarafından zaptına dâir bizzat sefere katılan kişiler tarafından kaleme alınmış, nispeten yeterli düzeyde kronik ve mektup mevcuttur. Ancak bu makalenin içeriği söz konusu seferi kapsamadığından konu hakkında geniş bilgi için şu çalışmalara bkz.: Edwin Pears, *The Fall of Constantinople; Being the Story of the Fourth Crusade*, New York 1886; Jean Longnon, *L'empire latin de Constantinople et la Principauté de Morée*, Paris 1949, s. 19-47; Donald E. Queller, Thomas F. Madden, *The Fourth Crusade, The Conquest of Constantinople*, Philadelphia 1997; Jonathan Phillips, *The Fourth Crusade and the Sack of Constantinople*, New York 2005; Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, Türkçe trc. Fikret İşıltan, III, Ankara 2008³, 95-116; Michael Angold, *The Fourth Crusade, Events and Context*, Abingdon 2014; Abdurrahman Onur Çalışır, *Latin Kaynaklarına Göre Dördüncü Haçlı Seferi*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2020; Donald M. Nicol, "The Fourth Crusade and the Greek and Latin Empires", *The Cambridge Medieval History*, IV, part I, ed. J. M. Hussey, Cambridge 1966², 275-330; Edgar H. McNeal, Robert Lee Wolff, "The Fourth Crusade", *A History of the Crusades*, ed. Kenneth M. Setton, II, Madison-Wisconsin 1969², 153-186; Michael Angold, "The Road to 1204: the Byzantine Background to the Fourth Crusade", *Journal of Medieval History*, XXV/3, 1999, s. 257-278.
- 4 Haçlılar şehir düşmeden hemen önce, 1204 Mart ayında, kendi aralarında düzenlemiş oldukları bir sözleşmeyle kentten ele geçirilmesi durumunda toplanan tüm ganimetin paylaşımını, imparator seçiminin koşullarını, Bizans topraklarının taksimatını ve diğer hususları maddeler hâlinde hükme bağladılar. Buna göre imparator seçilecek kişi imparatorluğun dörtte birine sâhip olurken, geriye kalan dörtte üçlük kısım Venedikliler ile Haçlılar arasında ikiye bölünecektir. Ancak toprakların geleceğiyle alâkalı yalnızca genel koşulları içeren bu sözleşmede kişi ya da taraflara verilecek bölgeler henüz tespit edilmemiştir. Bu husus söz konusu sözleşmedeki ilgili maddeye binâen, daha sonra Venedikliler ve Fransızlar arasından seçilecek toplamda 24 kişilik özel bir heyetin çalışmasına bırakılmıştır. Sözleşmenin Tafel ve Thomas tarafından yapılan neşriden de anlaşılacağı üzere (*Urkunden zur älteren Handels- und Staatgeschichte der Republik Venedig mit besonderen Beziehungen auf Byzanz und die Levante*, I, Wien 1856, 444-452) masanın bir tarafında Venedik adına Doj Enrico Dandolo bulunurken diğer tarafta Boniface de Montferrat, Baudouin de Flandre et Hainaut ve Louis de Blois ile Hugues de Saint-Pol bulunmaktadır. Bu sebeple metnin iki ayrı kopyası çıkartılmıştır. İlki "Nos quidem Henricus Dandulus, dei gracia Venecie, Dalmacie atque Chroacie Dux, pro parte nostra uobiscum, illustrissimi et preclari principes..." [Biz ki bize vekâleten Tanrı'nın inâyetiyle Venedik, Dalmaçya ve Hırvatistan Dükü Enrico Dandolo, sizlerle, en soylu ve seçkin prinkepsler...] ibaresiyle başlayan Venedikliler için hazırlanmış CXIX numaralı nüsha; diğeri "Nos quidem Bonifacius Montisferrati marchio, et Balduinus Flandriae et Aynoniae, Ludovicus Blesensis et Clarimontis..." [Biz ki Montferrat Markisi Boniface, Flandre ve Hainaut (kontu) Baudouin, Blois ve Clermont (kontu) Louis...] şeklinde başlayan Haçlılar adına yazılmış CXX numaralı nüshadır. Geoffroi de Villehardouin de (*La Conquête de Constantinople*, modern Fransızca trc. Natalis de Wailly, *La Conquête de Constantinople par Geoffroi de Ville-Hardouin avec la continuation de Henri de Valenciennes*, Paris 1872, 234-235, s. 137; eserin Türkçe trc. Ali Berktaş, *IV. Haçlı Seferi Kronikleri*, İstanbul 2008, 234-235, s. 68-69) sözleşmenin maddelerine kısaca değinmektedir. Bu konuda geniş bilgi ve bibliyografya için bkz.: John Knight Fotheringham, *Marco Sanudo, Conqueror of the Archipelago*, Oxford 1915, s. 21-22; Longnon, *a. g. e.*, s. 44; Freddy Thiriet, *La Roumanie Vénétienne au Moyen Age, Le développement et l'exploitation du domaine colonial vénétien (XIIe-XVe siècles)*, Paris 1959, s. 73; Queller-Madden, *a. g. e.*, s. 175-176; Wilhelm Heyd, *Yakın-Doğu Ticaret Tarihi*, Türkçe trc. Enver Ziya Karal, Ankara 2000², s. 294; Donald M. Nicol, *Bizans ve Venedik, Diplomatik ve Kültürel İlişkiler Üzerine*, Türkçe trc. Gül Çağalı Güven, İstanbul 2000, s. 134-135; Runciman, *a. g. e.*, III, 107-108; Filip Van Tricht, *The Latin Renovatio of Byzantium, The Empire of Constantinople (1204-1228)*, Leiden-Boston 2011, s. 41-46; İsmail Koçuk, *İznik Bizans Devleti Tarihi Kuruluş Devri (1204-1214)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2017, s. 56-57; Çalışır, *a. g. e.*, s. 139-143; McNeal-Wolff, *a. g. m.*, *A History of the Crusades*, II, 182-184.
- 5 Villehardouin, *a. g. e.*, Fransızca trc. 258-259, s. 153; Türkçe trc. 258-259, s. 76-77.

Hiç şüphesiz imparatorluk makamı için ordudaki en muktedir aday IV. Haçlı Seferi'nin komutanı Montferrat Markisi Boniface idi. Bununla birlikte marki her ne kadar ordunun başında bulunsa da seferin gidişatı ve bu süreçte alınan kararlarda ciddî bir ağırlığının bulunmadığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla Boniface'ın fiilî bir liderliğinden söz etmek pek mümkün görünmemektedir. Diğer taraftan kendisinin ordudaki konumundan ayrı olarak mensup bulunduğu Montferrat âilesi, Avrupa ve Kudüs Krallığı'nda hatırı sayılır bir şöhrete sahipti.⁶ Diğer âile üyelerinden bazılarının Bizans sarayıyla evlilik yoluyla bağ kurması Konstantinopolis'te de tanınmalarını sağlamıştı.⁷ Öyle ki bazı kaynaklar başkentteki Bizanslıların şehrin düştüğü sabah, yani 13 Nisan'da, Boniface'ı yeni hükümdar olarak selamladıklarını kaydederler.⁸ Hakikaten, kurulacak yeni devletin tahtına çıkma noktasında Boniface büyük bir beklenti içeri-

- 6 Montferrat âilesi Fransa'daki Capétiens hânedanı ve Almanya'daki Hohenstaufen hânedanıyla akrabalık bağlarına sâhipti. Haçlı Seferleri'ne de iştirak eden Boniface'ın âilesi Latin Doğu'da tanınmaktaydı. İkinci Haçlı Seferi'ne katılan Boniface'ın babası Guillaume de Montferrat (ö. 1191) Hittîn Savaşı'nda (1187) esir düşmüştü. Boniface'ın en büyük ağabeyi Uzunklıç Guillaume 1176'da Kudüs Kralı cüzzamlı Baudouin'den sonra krallık tahtının devamının sağlanması için davet edildiği Kudüs'e gelerek Baudouin'in kız kardeşi Sibyll ile evlendi ve bu sayede Askan ile Yafa kendisine verildi. Ancak Guillaume kısa bir süre sonra öldü. Doğumunu göremediği oğlu (V.) Baudouin ise Kudüs Krallığı'nın vârisi olarak ileride tahta çıktı. Bkz.: Willermus Tyrensis, *Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum*, İngilizce trc. E. A. Babcock, *A History of Deeds Done Beyond the Sea. By William Archbishop of Tyre*, II, New York 1943, 415-416; Fotheringham, *a. g. e.*, s. 28-29; Queller-Madden, *a. g. e.*, s. 26-27; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, Türkçe trc. Fikret İşıltan, II, Ankara 2008², 344, 372, 385.
- 7 Boniface'ın en küçük kardeşi Renier (Ranieri/Reiner/Rainier), Bizans İmparatoru I. Manuel Komnenos'un (1143-1180) kızı *Porphyrogenneta* Maria ile evlendi. Renier daha sonra eşi Maria'yla birlikte kayınpederi Manuel'in ölümünün ardından taht mücadelesine dâhil oldu. Bkz.: Niketas, *Historia*, 1118-1180 yılları arası kısmî Türkçe trc. Fikret İşıltan, *Historia: Ioannes ve Manuel Komnenos Devirleri*, Ankara 1995, s. 140; eserin 1180-1195 yılları arası kısmî Türkçe trc. Işın Demirkent, *Niketas Khoniates'in Historia'sı (1180-1195)*, İstanbul 2006, s. 11-22. Krş.: Queller-Madden, *a. g. e.*, s. 28-29. Aynı şekilde Boniface'ın diğer bir kardeşi Konrad da Bizans sarayından bir hanım ile evlenmişti. 1187 yılında İmparator II. Isaakios Angelos'un kız kardeşi Theodora'yla evlenen Konrad, askerî becerilerini kısa süre içerisinde göstererek imparator nazarında saygınlığını artırdı. Ancak kendisinin şöhreti bir süre sonra saray çevresini rahatsız etmeye başladı. Karıştığı bir olay ise Konrad'ı Filistin'e gitmek zorunda bıraktı (Temmuz 1187). Bkz.: Niketas, *Niketas Khoniates'in Historia'sı (1180-1195)*, s. 180-198. Krş.: Queller-Madden, *a. g. e.*, s. 29-30; McNeal-Wolff, *a. g. m.*, *A History of the Crusades*, II, s. 164-165.
- 8 13 Nisan 1204 sabahı Konstantinopolis'te Haçlıların karşısında mukavemet gösterecek kimse kalmayınca, şehirde kalan Bizanslılar hayatlarını kurtarabilmek ve dolayısıyla aman dilemek için Haçlıların karşısına çıktılar. Haçlıların Konstantinopolis'i ele geçirdikleri sırada şehirde ağırlıklı olarak kadın, çocuk ve yaşlıların bulunduğunu belirten Guntherus Parisiensis (*Hystoria Constantinopolitana*, İngilizce trc. Alfred J. Andrea, *The Capture of Constantinople*, Philadelphia 1997, s. 107-108) Haçlılarla karşılaşan Bizanslıların bir parmağını değerinin üzerine getirmek suretiyle Haç işareti yapıp Latince "sanctus rex marchio" [aziz kral marki] anlamına gelen "Aaios phasileos marchio" sözlerini söyleyerek tezahüratta bulduklarını ve Boniface'ı iyi tanıdıkları için onun hükümdar olarak seçileceğine inandıklarını zikrederken; benzer bilgileri ihtivâ eden Devastatio Constantinopolitana'da (İngilizce trc. Alfred J. Andrea, *Contemporary Sources for the Fourth Crusade*, Leiden-Boston 2008², s. 221) Bizanslıların, Boniface'ın ayaklarına kapanarak itaat arz ettikleri ve tüm servetlerini kendisine verdikleri kayıtlıdır. Clari (*a. g. e.*, İngilizce trc. s. 100; Türkçe trc. LXXX, s. 39) İngiliz, Dan ve diğer milletlere mensup din adamlarının aman dilemek için Haçlıların yanına gittiğinin bilgisini vermektedir. Niketas Khoniates ise (*Historia*, 1195-1206 yılları arası kısmî Türkçe trc. Işın Demirkent, *Niketas Khoniates'in Historia'sı (1195-1206)*, İstanbul 2004, s. 147) Haçlıları yatıştırmak isteyen Bizanslıların Haç ve İsa tasvirleriyle onları karşıladığını belirtir. Krş.: Longnon, *a. g. e.*, s. 47; Queller-Madden, *a. g. e.*, s. 191; Robert Lee Wolff, "The Latin Empire of Constantinople", *A History of Crusades*, ed. Kenneth M. Setton, II, Madison-Wisconsin 1969², 189.

sindeydi. Kendisi bu sebeple şehir zapt edilince derhâl Büyük Saray'ı (Boukoleon Sarayı)⁹ ele geçirdi.¹⁰ Marki ayrıca bir müddet sonra gerçekleştirilecek imparator seçimine kadar durumunu daha güçlü bir hâle getirmek amacıyla sâbık İmparator II. Isaakios Angelos'un (1185-1195, 1203-1204) 1204 yılında ölümü üzerine onun dul kalan eşi, Macar asıllı İmparatoriçe Margaret (Maria)¹¹ ile evlendi.¹²

Lâkin Boniface'ın imparator olarak seçilmesi pek kolay değildi. Zîra imparatorluk tahtı için başka bir aday daha öne çıkmış; Flandre ve Hainaut Kontu Baudouin, Boniface'ın karşısına rakip olarak dikilmişti. Nitekim Kont Baudouin de imparator olma ümidiyle, daha şehrin düştüğü sabah kardeş Henri vasıtasıyla Blakhernai Sarayı'na el koymuştu.¹³

Boniface'ın kazanma ihtimâlini azaltan sebepler, aynı şekilde onun güçlü bir aday olarak ortaya atılmasında etkili olan şöreti ve ilişki ağlarıyla oldukça bağlantılıdır. Gerçekten imparatorluk seçiminde kilit rolü bulunan Venedikliler, Marki Boniface'ı, Venedik'in rakibi olan bir

- 9 Marki Boniface, Boukeleon'a geldiğinde Bizans sarayındaki soylu kadınların bazıları da buradaydı. Onlar kendilerini korumak için sarayda saklanmışlardı ki daha sonra Boniface'ın hanımı olacak Margaret'ten başka aralarında Fransa Kralı'nın kız kardeşi gibi Avrupa'nın önemli hânedanlarına mensup kadınlar da vardı. Bkz.: Villehardouin, *a. g. e.*, Fransızca trc. 249, s. 147; Türkçe trc. 249, s. 73.
- 10 Şehir düştüğü zaman ev ve binaların çoğu mevkilerine göre Haçlılar tarafından geçirildi. Ordudaki kont ve baronlar pek tabii olarak daha büyük yerlere el koydular. Villehardouin'e göre (*a. g. e.*, Fransızca trc. 249, s. 147; Türkçe trc. 249, s. 73) Boniface, sahil şeridi boyunca (yani sırasıyla bugünkü Haliç-Sirkeci-Sarayburnu-Çatladıkapı güzergâhı) ilerleyerek (Çatladıkapı'da bulunan) Büyük Saray'a geldi ve içeridekilerin, hayatlarının bağışlanması şartını kabul ettikten sonra sarayı teslim aldı. Krş.: Queller-Madden, *a. g. e.*, s. 193-194.
- 11 Macar Kralı III. Béla'nın (ö. 1196) kızı olan Margaret'in İmparator II. Isaakios Angelos'la evliliği 1185 yılında gerçekleşti. Evlendikten sonra vaftiz adı olarak Maria'yı aldı ve Bizanslılar tarafından bu isimle anıldı. IV. Aleksios Angelos, II. Isaakios Angelos'un bir önceki eşinden dünyaya gelmişti. Margaret'in II. Isaakios'la evliliğinden biri kız diğeri erkek olmak üzere iki çocuğu oldu. Kızın adı bilinmemekle birlikte erkek çocuğun adı Manuel'dir. Bkz.: Niketas, *Niketas Khoniates'in Historia'sı (1180-1195)*, s. 167, n. 335. Margaret'in Boniface ile evliliğinden ise Demetrius adında bir oğlu dünyaya geldi. Bkz.: Henri de Valenciennes, *Histoire de l'empereur Henri de Constantinople*, modern Fransızca trc. Natalis de Wailly, *La Conquête de Constantinople par Geoffroi de Villehardouin avec la continuation de Henri de Valenciennes*, Paris 1872, 560, 605, s. 341, 369; eserin Türkçe trc. Ali Berktaş, *IV. Haçlı Seferi Kronikleri*, İstanbul 2008, 560, 605, s. 170, 185. Salimbene de Adam (*Cronica*, ed. Giuseppe Scalia, I, Bari 1966², 36-37) 1207'de ölen Boniface'ın Montferrat ve Selânik'te bıraktığı iki oğlu hakkında şunları aktarmaktadır: “Anno Domini XCCVII... Eodem anno marchio Bonifacius Montis Ferrati in prelio icciditur, filios derelinquens Guilielmum in Ytalia et Demetrium apud Thessalonicam successores.” [1207 senesinde... Aynı yıl Montferrat Markisi Boniface savaşta öldü, Guillaume'u İtalya'da, Demetrius'u Selânik'te halef bıraktı] Krş.: Kenneth M. Setton, *The Papacy and the Levant (1204-1571)*, I, Philadelphia 1976, 27.
- 12 Villehardouin, *a. g. e.*, Fransızca trc. 262, s. 155; Türkçe trc. 262, s. 78; Niketas, *Niketas Khoniates'in Historia'sı (1195-1206)*, s. 179; Georgios Akropolites, *Historia*, İngilizce trc. Ruth Macrides, *The History*, Oxford 2007, s. 123; Salimbene, *a. g. e.*, I, 35. Krş.: Longnon, *a. g. e.*, s. 49; Charles M. Brand, *Byzantium Confronts the West 1180-1204*, Cambridge-Massachusetts 1968, s. 259; Queller-Madden, *a. g. e.*, s. 200; Nicol, *Bizans ve Venedik*, s. 137; Runciman, *a. g. e.*, III, 110; Wolff, *a. g. m.*, *A History of Crusades*, II, 188-189.
- 13 Villehardouin'e göre (*a. g. e.*, Fransızca trc. 249, s. 147; Türkçe trc. 249, s. 73) Blakhernai Sarayı'nda bulunanlar da hayatlarının bağışlanması koşuluyla sarayı Henri'ye teslim ettiler. Boniface'ın Büyük Saray'ı, Baudouin'in ise Blakhernai Sarayı'nı ele geçirmesi boş yere değildir. Zîra Mart 1204 sözleşmesindeki (Tafel-Thomas, *a. g. e.*, I, 447, 450) ilgili maddede geçen şu ifadelerde bu sarayların imparator seçilecek kişiye verileceği kayıtlıdır: “Debet vero Imperator iste habere universam quartam partem acquisiti Imperii et palacium Blacherne et Buccam leonis.” [İmparator, ele geçirilen hükümlüğün dördte biri ile Blakhernai ve Boukoleon saraylarını almalıdır.] Bu sebeple her iki aday da seçimden önce ordudaki genel kanaati kendi lehine yaklaştırmak için böyle bir adım atmıştır. Krş.: Queller-Madden, *a. g. e.*, s. 194.

diğer İtalyan şehir devletinin, yani Cenova'nın taraftarı olarak görmekteydiler.¹⁴ Cenova ya da Pisa ile sıkı bir münasebeti bulunan bir adayın Latin İmparatorluğu'nun tahtına çıkması Venedik'in çıkarları için oldukça ters ve kabul edilemez bir durumdu.¹⁵ Bunun yanında kardeşlerinin yaptıkları evlilikler aracılığıyla Boniface'ın, Komnenos ve Angelos hânedanlarıyla bir şekilde akrabalık bağı bulunmaktaydı. Bu hakikat Boniface'ın rakipleri ve Venedik Doju Enrico Dandolo tarafından büyük ihtimâlle onun ileride hem Venedik hem de Latin İmparatorluğu için tehdit oluşturabilecek bir hak iddiasında bulunabileceği şeklinde de algılanmıştır.¹⁶

Yukarıda zikredilen sebeplerden de anlaşılacağı üzere Dandolo'nun imparator seçiminde takip ettiği siyasetin başlıca unsuru, Venediklilerin elde ettiği imtiyazlı konumun istikrarlı bir şekilde devam etmesi ve bunu riske atacacak her türlü engelin ortadan kaldırılması olmuştur. Dolayısıyla Baudouin'in seçilmesinin onların menfaati açısından daha uygun olduğu âşikârdır. Zîra onun Boniface gibi güçlü bağlarının bulunmaması sebebiyle Venedik için daha az tehlikeli bir aday olduğu da düşünülmektedir.¹⁷ Baudouin'in ayrıca Dandolo'ya karşı oldukça hürmetkâr olduğu kaynaklarda zikredilen hususlardan biridir.¹⁸ Netice itibarıyla geleceği plânlayarak ve düşünerek hareket eden tarafların bu tavırları Boniface'ın imparator olma şansına son vermiştir.

-
- 14 Boniface'ın Cenova'yla olan münasebeti hakkında genel bir değerlendirme için bkz.: Fotheringham, *a. g. e.*, s. 24; Longnon, *a. g. e.*, s. 50.
- 15 Bizans'a ait kıyı şehirlerinin ticaret ağından büyük kârlar elde eden Venedikliler, buna karşın XIII. yüzyılın ikinci yarısında özellikle başta Konstantinopolis olmak üzere Bizans topraklarında bazı vahim hâdiseleri tecrübe etmiş; sahip oldukları imtiyazların çeşitli zamanlarda bizzat imparator tarafından ilga edilerek Pisa ve Cenova'ya verildiğine şahit olmuşlardır. Ancak IV. Haçlı Seferi başarıya ulaşmış ve Bizans İmparatorluğu artık parçalanmıştı. Bu durum, Venedik için artık imparatorların keyfiyetine bağlı olmadan Bizans topraklarında serbestçe ticaret yapabileceği anlamına gelmekteydi ki Dandolo, Venedik'in 1204'ten önce Bizans İmparatorlarından aldıkları ticarî imtiyazları Fransız Haçlılarla yapmış olduğu antlaşmalara dâhil ederek kendi insanlarının Latin İmparatorluğu'ndaki konumunu garanti altına almış oldu. Dolayısıyla Dandolo ve Venedikliler, kendilerine rakip İtalyan şehir devletlerinden hiçbirinin bu kârlı ticarete dâhil olmasını istememekteydi. Nitekim, ilerleyen sayfalarda bahsedileceği üzere (bkz.: 45 numaralı dipnot) Boniface'ın, Girit Adası'nı satmak için Cenovalılara görüştüğünü öğrenen Dandolo derhâl harekete geçerek aday Cenovalılardan önce satın almıştır. Boniface'ın Girit için önceliği Cenova'ya vermesi onun Cenovalılarla olan sıkı münasebetine delil olarak gösterilmektedir. Aynı şekilde bu hâdise, rakiplerini kendi hâkimiyet sahasına yaklaştırmak istemeyen Dandolo'nun kararlılığını gösteren önemli bir örnektir. Öte yandan Dandolo'nun, Cenova'yla olan sıkı ilişkileri sebebiyle Boniface'ı tercih etmediğine dâir görüşü basit bulan Serban Marin ("Venetian 'Empire' in the East. The Imperial Elections in Constantinople on 1204 in the Venetian Chronicles' Representation", *Annuario*, 2003, s. 201-202) bunun aksine Venediklilerin, Boniface'ın doğudaki işlerle meşgul olmasını sağlayarak markinin dikkatini İtalya'daki meselelerden uzak tutmayla daha çok ilgilendiklerini öne sürmektedir.
- 16 Niketas'a göre (*Niketas Khoniates'in Historia'sı (1195-1206)*, s. 177) Dandolo, imparator seçilecek kişinin Venedik'in sınırlarına uzak bir yerden olmasını istiyordu. Çünkü Dandolo, imparator ile Venedikliler arasında herhangi bir çatışma çıkarsa imparatorun Venedik'e kolayca yaklaşmaması gerektiğini düşünmekteydi. Niketas devamında Boniface'ın memleketi Lombardia'nın, Baudouin'in memleketine göre Venedik'e daha yakın olduğunu belirtmekte ve markinin devlet işlerinde Baudouin'e göre çok daha tecrübeli olması sebebiyle de Dandolo'nun tedirgin olduğunu zikretmektedir. Krş.: Fotheringham, *a. g. e.*, s. 23-24; Queller-Madden, *a. g. e.*, s. 202, n. 80.
- 17 Longnon, *a. g. e.*, s. 50; Thiriet, *a. g. e.*, s. 75; Runciman, *a. g. e.*, III, 110; Marin, *a. g. m.*, s. 197-204. Fotheringham (*a. g. e.*, s. 22-23) Dandolo'nun, Latin İmparatorluğu'nun tahtındaki kişiyi daha kolay yönetebilmek için zayıf bir imparator görmek istediğini ve bu sebeple Boniface yerine Baudouin'i tercih ettiğine dâir görüşü reddetmektedir.
- 18 Baudouin hakkında övgüyle bahseden Niketas (*Niketas Khoniates'in Historia'sı (1195-1206)*, s. 177) onun Dandolo'ya bir baba gibi saygı duyduğunu zikreder.

IV. Haçlı Seferi'ne iştirak eden Champagne Mareşali Geoffroi de Villehardouin, hem bahsi geçen sefer hem de Latin İmparatorluğu'nun ilk yılları hakkında oldukça kıymetli bilgiler içeren kroniğinin bu seçimle alâkalı bahsinde, Konstantinopolis İmparatorluğu tahtı gibi oldukça yüksek bir pâyeye için birden fazla aday çıkmasının gayet tabîi olduğunu ifade etmekle beraber bu durumun meydana getirdiği rekabetin de orduda gerginliğe sebep olduğunu kaydetmektedir. Gerçekten her iki gruba mensup taraftar arasında kıyasıya bir çekişme baş göstermiştir.¹⁹ Bu durumun endişe verici bir hâlde gelmeye başlaması ve ordudaki askerlerin imparatorun bir an önce seçilmesi yönünde baskı kurması üzerine bir meclis kuruldu ve nasıl bir yol izleneceği hususunda birkaç gün boyunca toplantılar gerçekleştirildi.²⁰ Adaylar arasındaki bu rekabet, Venedik Doğu ile Fransız ordusundaki kontlarını ordunun dağılmasını önlemek amacıyla yeni bir karar almaya sevk etti. Her iki adayın da kabul ettiği bu yeni şarta göre seçimi kazanan imparator olan kişi, kaybeden kişiye boğazın karşı yakasında, Türklerin hâkimiyeti altında bulunan bölgelere kadar ki toprakların tamamını²¹ ve Peloponnesos Adası'nı²² bırakacaktı.

Nihâyetinde 9 Mayıs 1204 tarihinde seçim gerçekleşti ve Baudouin oy çokluğuyla kazandı. Bunu taç giyme töreni izledi. 16 Mayıs'ta Ayasofya Kilisesi'nde icra edilen görkemli bir merasimle taç giyen Baudouin, bu suretle Latin İmparatorluğu'nun ilk imparatoru oldu.²³

Kazanılan zaferin mağrurluğu ve elde edilen ganimetin bolluğu Bizans'ın temelleri üzerinde yeni bir devlet kuran Haçlılara büyük bir keyif getirmişti. Ancak bu hava kısa bir süre sonra dağıldı. Zîra bu esnada cereyan eden bazı hâdiseler Latin İmparatorluğu'nda kısa

-
- 19 Her iki adayın da orduda bir hayli taraftara sahip olduğu kaynakların verdiği bilgilerden anlaşılmaktadır. Bkz.: Villehardouin, *a. g. e.*, Fransızca trc. 265, 279, 298, s. 157, 165, 167, 177; Türkçe trc. 265, 279, 298, s. 78, 79, 83, 89; Guntherus, *a. g. e.*, İngilizce trc. s. 114.
- 20 Villehardouin (*a. g. e.*, Fransızca trc. 257, s. 151-153; Türkçe trc. 257, s. 76) taraflar arasındaki rekabetin olumsuz sonuçlarından endişelenen ordudaki liderlerin, içinde bulunulan durumu, Kudüs'ün 15 Temmuz 1099 tarihinde Haçlılar tarafından zaptını takiben şehrin kime verileceği noktasında Godefroi de Bouillon ile Raymon de Saint-Gilles arasında meydana gelen anlaşmazlıkla karşılaştırdıklarını ve aynı hataya düşülmemesi yönünde birbirlerine uyarılarda bulduklarını zikretmektedir.
- 21 Bu bilgi, Villehardouin'in (*a. g. e.*, Fransızca trc. 258, s. 152, 153) eserinin orijinal dili olan eski Fransızcada "... *tote la terre d'autre part del Braz devers la Turquie...*" şeklinde geçerken günümüz Fransızca çevirisinde "... *toute la terre de l'autre côté du Bras vers la Turquie...*" olarak verilmiştir.
- 22 Villehardouin'in (*a. g. e.*, Fransızca trc. 258, s. 153; Türkçe trc. 258, s. 76) "*l'isle de Grèce*" şeklinde kaydettiği bu ada araştırmacıların ekseriyeti tarafından Peloponnesos (Mora) Adası'na atfedilmektedir. Bununla beraber bazı eski araştırmacıların burayı Girit Adası olarak kabul ettikleri zikredilmektedir. Ancak Marki Boniface'in Girit Adası'nı Venedik'e satmasından anlaşılacağı üzere Villehardouin'in bahsettiği bu adanın Girit olması ihtimâl dâhilinde değildir. Bkz.: Benjamin Hendrickx, "The Main Problems of the History of the Latin Empire", *Revue belge de philologie et d'histoire*, LII/4, 1974, s. 795-797.
- 23 Villehardouin, *a. g. e.*, Fransızca trc. 259, s. 153; Türkçe trc. 259, s. 77; Robert de Clari, *La Conquête de Constantinople*, İngilizce trc. Edgar Holmes McNeal, *The Conquest of Constantinople*, Toronto 1996, s. 113-117; eserin Türkçe trc. Beynun Akyavaş, *İstanbul'un Zaptı (1204)*, Ankara 2000², XCIII-XCVII, s. 46-48; Guntherus, *a. g. e.*, İngilizce trc. s. 114; *Devastatio Constantinopolitana*, İngilizce trc. s. 221; Albericus Trium Fontium, *Chronica*, İngilizce trc. Alfred J. Andrea, *Contemporary Sources for the Fourth Crusade*, Leiden-Boston 2008², s. 305-306; Niketas, *Niketas Khoniates'in Historia'sı (1195-1206)*, s. 176-177. Seçimin neticesini daha seferin başından itibaren Doğu Dandolo'nun emri altında nizâmî bir şekilde hareket eden Venedikliler belirtti. Krş.: Longnon, *a. g. e.*, s. 50; Thiriet, *a. g. e.*, s. 75; Setton, *a. g. e.*, I, 13; Queller-Madden, *a. g. e.*, s. 201-202; Runciman, *a. g. e.*, III, 110; Marin, *a. g. m.*, s. 211-214.

sürelî bir iç savaşın yaşanmasına sebep oldu. İmparatorluk seçiminde başarısız olmasına rağmen Boniface de Montferrat, önceden mutabık olduğu üzere, boğazın Anadolu tarafındaki toprakları ve Peloponnesos Adası'nı elde etti. Bununla birlikte markinin bu toprakların tasarrufuna dâir fikri değişmişti. Ayasofya Kilisesi'ndeki törenden sonra İmparator Baudouin'le görüşen Boniface, kendisine vaat edilen topraklara karşılık olarak Selânik topraklarının verilmesi talebinde bulundu.

Boniface'ın sonradan karar değiştirerek Selânik'i istemesinin arka plânına bakılacak olursa Villehardouin'e²⁴ göre; Boniface, Selânik ve çevresini, bu bölgenin henüz evlendiği eşi Margaret'in erkek kardeşi, yani kayınbiraderi Macar Kralı Emerik'in (1196-1204) topraklarına yakın olması sebebiyle istemekteydi. Ancak Villehardouin'de geçen bu bilgi şartları önceden belirlenip taraflarca kabul edilmiş bir karara yönelik böyle önemli bir değişikliği yeterince açıklamamaktadır. Öte yandan markinin Selânik topraklarını talep etmesinde bir başka sebep daha öne çıkmış olmalıdır. Buna göre; İmparator I. Manuel Komnenos'un (1143-1180) kızı Maria ile evlenen Boniface'ın kardeşi Renier'e *fief* olarak Selânik'i vermişti. Selânik'in Renier'e verilmesi hakkında Robertus de Torigneo şunları nakletmektedir: "*Manuel, imperator Constantinopolitanus, dedit Rainerio, filio Willermi principis Montis Ferrati, filiam suam, natam ex priore uxore sua... Similiter fecit coronari Rainerium, filium marchisi Montis Ferrati, cum filia sua, quam ei dederat; et dedit ei honorem Thesolonicensium, qui est maxima potestas regni sui post civitatem Constantinopolitanam.*"²⁵ Torigneo'nun yanı sıra Sicardus Cremonensis, *Chronica* adlı eserinde şu bilgiyi vermektedir: "*Ad hec Emanuel imperator Constantinopolitanus maiori Wilielmo, scilicet marchioni, mandavit, un unum de filiis suis Constantinopolim destinaret filiam suam et regnum Salonich accepturum. Quia ergo Chonradus et Bonifacius uxores habebant... Rainerium adolescentem decorum aspectu Constantinopolim misit; qui promissam imperialem filiam pariter cum Salonichensi corona suscepit.*"²⁶ Bu bilgilerden hareketle, seçimi kaybetmesine rağmen atik bir siyasî hamlede bulunan Boniface'ın, kardeşi Renier'in Selânik üzerindeki haklarından kaynaklanan verâseti de öne sürerek talebini kuv-

24 a. g. e., Fransızca trc. 264, s. 157; Türkçe trc. 264, s. 78.

25 *Cronica*, ed. Léopold Delisle, *Chronique de Robert de Torigni*, II, Rouen 1878, 87.: "*Konstantinopolis İmparatoru Manuel, ilk hanımından doğan kızını, Montferrat Prinkepsi Guillaume'un oğlu Renier'e verdi... Aynı şekilde Renier'e, onunla evlenen kızıyla birlikte taç giydirdi; ve ona, Konstantinopolis'ten sonra krallığının en büyük idâresi olan Selânik'i tevdi etti.*"

26 *Chronica*, ed. O. Holder-Egger, *Monumenta Germaniae Historica, Series Scriptorum*, XXXI, Hannover 1903, 173.: "*Konstantinopolis İmparatoru Manuel bu sebeple büyük Guillaume'a, yani markiye, oğullarından birini, kızını ve Selânik'i kabul etmesi için Konstantinopolis'e göndermesini teklif etti. Konrad ve Boniface'ın eşleri vardı... Yakışıklı bir görünüşe sâhip genç Renier'i Konstantinopolis'e gönderdi ki, o Selânik tacyla birlikte söz verildiği üzere imparatorun kızını aldı.*"

vetlendirmeye çalıştığını düşünmek mümkündür.²⁷ Diğer bir deyişle âilevî bir miras hakkının veyahut yeni evliliğin getirdiği bir durumun bu karar değişikliğine etkisi olasıdır. Bununla birlikte Anadolu'daki topraklarda istikbal görmemesi Marki Boniface'ın Selânik'i istemesindeki en önemli sâik olarak durmaktadır. Zîra Latin İmparatorluğu ile Türkiye Selçukluları arasında kalan bölgede bir nevi tampon vazifesi gören bir hâkimiyet tesis etmenin Konstantinopolis'ten sonra Bizans İmparatorluğu'ndaki ikinci en önemli ve en büyük şehir konumunda bulunan Selânik'e sâhip olmaktan daha az kârlı olduğu aşikârdır. Nitekim Boniface gibi geniş ilişki ağlarına sahip bir idârecinin Bizans İmparatorluğu'nun Anadolu'daki topraklarının durumu hakkında bilgi sâhibi olmaması pek ihtimâl dâhilinde görünmemektedir. Dolayısıyla Villehardouin tarafından zikredilen sebebin ya da kardeşi Renier'den gelen miras durumunun Boniface'ın Selânik talebinde başlıca etken olmadığı açıktır.

Boniface'ın, İmparator Baudouin'den Selânik'i istemesi hakkında bilgi veren Villehardouin, teklif üzerine uzun görüşmelerin yapıldığını ve nihâyetinde Baudouin'in bu talebi onayladığını kaydederken, Boniface'ın da imparatora tâbi olduğu için ona karşı yükümlülüklerini kabul ettiğini eklemektedir.²⁸ Diğer taraftan Villehardouin'in gerçeği tam olarak yansıtmadığını öne süren Thomas F. Madden'e göre; toprakların taksim edilmesi henüz gerçekleşmediği için İmparator Baudouin, Selânik'i Boniface'e vermeyi mümkün görmemiş ve bu paylaşımın gerçekleşmesini beklemiştir.²⁹

Bu arada taç töreninden kısa bir süre sonra V. Aleksios Doukas Mourtzouphlos'un³⁰ (1204) Çorlu'yu (Tzouroulos/Tzurulon) yağmaladığı haberi gelince İmparator Baudouin onu yakalamak için hızlı bir şekilde sefer hazırlıklarına başladı. Latin İmparatoru bunun üzerine, muhtemelen Mourtzouphlos'un herhangi bir teşebbüsünden endişelenerek, emrine 200 şövalye verdiği kardeşi Henri'yi Edirne'ye (Adrianopolis) gönderdi, o da imparator adına burayı

27 Longnon, *a. g. e.*, s. 58; Setton, *a. g. e.*, I, 16; Nicol, *Bizans ve Venedik*, s. 137-138; Runciman, *a. g. e.*, III, 110; Tricht, *a. g. e.*, s. 48. Ancak, Boniface'ın Girit Adası'nı Venediklilere satışını gösteren belgede (Tafel-Thomas, *a. g. e.*, I, 513) geçen "...et toto feudo, quod et Manuel quondam defunctus Imperator dedit patri meo..." [... ve sâbık imparator Manuel'in babama verdiği tüm fief de...] ibaresinde kardeşi değil babası şeklinde yazılmıştır. Krş.: Fotheringham, *a. g. e.*, s. 26; Brand, *a. g. e.*, s. 19, n. 12; Mark C. Bartusis, *Land and Privilege in Byzantium, The Institution of Pronoia*, Cambridge 2012, s. 102.

28 Villehardouin, *a. g. e.*, Fransızca trc. 265, s. 157; Türkçe trc. 265, s. 78-79.

29 Baudouin'in bu şekilde verdiği cevap Clari'nin eserinde (*a. g. e.*, İngilizce trc. s. 118) kayıtlıdır. [Not: Robert de Clari'nin Beynün Akyavaş tarafından gerçekleştirilen Türkçe tercümesinde, Albert Pauphilet'nin eserindeki bazı kısımları çıkartmak suretiyle yayımladığı neşrin esas alınması sebebiyle, eserdeki bazı kısımlar mevcut değildir. Nitekim Boniface ile İmparator Baudouin arasındaki ihtilâf bahsi Türkçe tercümede bulunmamaktadır. Bu sebeple ilgili kısımdaki bazı yerlerde Clari'nin yalnızca İngilizce tercümesine atıf yapılmıştır.] Krş.: Thomas F. Madden, "The Latin Empire of Constantinople's Fractured Foundation: The Rift between Boniface of Montferrat and Baldwin of Flanders", *The Fourth Crusade: Event, Aftermath, and Perceptions, Papers from the Sixth Conference of the Society for the Study of the Crusades and the Latin East, Istanbul, Turkey, 25-29 August 2004*, ed. Thomas F. Madden, Aldershot-Hampshire 2008, s. 45-47.

30 II. Isaakios Angelos ile oğlu IV. Aleksios Angelos'u bertaraf ederek Şubat 1204'te imparator olan Mourtzouphlos, Konstantinopolis'in Haçlıların saldırılarına karşı dayanamayacağını anlayınca 12-13 Nisan 1204 gecesi eski İmparator III. Aleksios Angelos'un eşi Euphrosyne ve kızlarını da yanına alarak kaçmıştı. Bkz.: Villehardouin, *a. g. e.*, Fransızca trc. 246, s. 145; Türkçe trc. 246, s. 73; Niketas, *Niketas Khoniates'in Historia'sı (1195-1206)*, s. 144-145; Akropolites, *a. g. e.*, İngilizce trc. s. 114.

ele geçirdi. Böylece başkentte bir miktar asker bırakarak kendisine katılanlarla birlikte Trakya istikametine doğru yola çıkan İmparator Baudouin, Mourtzouphlos'un üzerine yürümeden önce Edirne'ye geldi ve şehrin idaresini, kendisine bir miktar takviye kuvvet bıraktığı Eustache de Saubruic'ye verdi.³¹ Edirne'den henüz ayrılmadan önce III. Aleksios Angelos'un (1195-1203) Mosynopolis'te³² olduğuna ve Mourtzouphlos'un, III. Aleksios'un yanına gittiğine³³ dâir bilgi gelince İmparator Baudouin bu defa ikisini birlikte yakalamak amacıyla Mosynopolis'e doğru ilerledi. Ancak onun gelişini öğrenen III. Aleksios'un burayı terk etmesi üzerine Latin İmparatoru, Mosynopolis'i teslim alarak burada karargâh kurdu.³⁴

Marki Boniface, yanında hanımı ve maiyeti olduğu için yavaş hareket etmekte ve İmparator Baudouin'e bu seferinde doğrudan eşlik etmemekteydi.³⁵ Öte yandan Boniface, Selânik hususundaki talebini yinelemek için İmparator Baudouin'e elçilerini gönderdi. Bu elçiler Latin İmparatoru henüz Mosynopolis'te iken ya da Selânik'e doğru tekrar yola çıktıktan sonra kendisine ulaşmıştı.³⁶ Marki Boniface gönderdiği haberciler vasıtasıyla, Selânik'ten, ahâlisinin kendisini lider olarak kabul edeceğini bildiren haberler aldığını ve oraya hâkim olabilmek için yeteri kadar askere sahip olduğunu imparatora ilettiler. Haberciler ayrıca Boniface'ın, İmparator Baudouin'den Selânik topraklarına girmemesini rica ettiğini; imparatorun bunun aksini yapması hâlinde Boniface'ın imparatorun dostluğundan ayrılacağını ve ona karşı elinden gelen her şeyi yapacağını belirterek bir anlamda imparatora gözdağı vermişlerdir. Lâkin Boniface'ın gönderdiği mesaj hiçbir işe yaramadı. Zîra İmparator Baudouin de Selânik'e gitmekten hiçbir şekilde vazgeçmeyeceğini bildirdi.³⁷

31 Villehardouin, *a. g. e.*, Fransızca trc. 266-269, s. 157, 159; Türkçe trc. 266-269, s. 79-80.

32 Via Egetia üzerinde bulunan Mosynopolis, bugün Batı Trakya'daki Gümülcine şehrinin altı veya yedi kilometre batısında yer alan ve günümüze harabeleri kalmış bir yerleşim yeridir. Bkz.: Timothy E. Gregory, "Mosynopolis", *The Oxford Dictionary of Byzantium*, II, New York-Oxford 1991, 1418-1419.

33 Mosynopolis'te bulunan III. Aleksios Angelos'un yanına giden Mourtzouphlos, başlangıçta kendisinden iyi muamele görse de sonradan III. Aleksios'un adamları tarafından yakalanarak gözleri oyuldu. III. Aleksios daha sonra İmparator Baudouin'in üzerlerine geldiğini haber alıp Mosynopolis'ten ayrılmaya Mourtzouphlos da muhtemelen yanında kalan az sayıdaki maiyetiyle birlikte oradan kaçarak birkaç ay Trakya bölgesinde saklandı. Mourtzouphlos bunun akabinde Kasım 1204'te Marmara Denizi üzerinden Anadolu'ya kaçmak üzereyken ya da kaçtıktan sonra İmparator Baudouin'in adamlarından Thierry de Loos tarafından yakalanarak Konstantinopolis'e gönderildi. Latinlerin eline düşen Mourtzouphlos, IV. Aleksios Angelos'u öldürdüğü gerekçesiyle burada çıkarıldığı mahkemeye suçlu bulunarak ölüme mahkum edildi. Bunun üzerine *Forum Tauri*'deki (Taurus Meydanı) Theodosius (Taurus) Sütünü'na çıkarılarak buradan aşağı atıldı ve böylece hayatı son buldu (Kasım 1204). Bkz.: Villehardouin, *a. g. e.*, Fransızca trc. 306-308, s. 181, 182; Türkçe trc. 306-308, s. 91-92; Clari, *a. g. e.* İngilizce trc. s. 123-124; Türkçe trc. CVIII-CVIX, s. 51; Guntherus, *a. g. e.*, İngilizce trc. s. 114-116; Niketas, *Niketas Khoniates'in Historia'sı (1195-1206)*, s. 189-190. Akropolites'e göre (*a. g. e.*, İngilizce trc. s. 115) Mourtzouphlos Mosynopolis'te iken Latinler tarafından yakalanmıştır.

34 Villehardouin, *a. g. e.*, Fransızca trc. 266-274, s. 157, 159, 161, 163; Türkçe trc. 266-274, s. 79-82; Longnon, *a. g. e.*, s. 58.

35 Madden (*a. g. m.*, s. 47) Boniface'ın bilerek İmparator Baudouin'in arkasından geldiğini öne sürmektedir.

36 Villehardouin'in eserindeki (*a. g. e.*, Fransızca trc. 275, s. 163; Türkçe trc. 275, s. 82) olay akışına göre İmparator Baudouin Mosynopolis'te Boniface'ın gelmesini beklemiş, burada ikisi arasında bir görüşme gerçekleşmiştir.

37 Villehardouin, *a. g. e.*, Fransızca trc. 275-278, s. 163, 165; Türkçe trc. 275-278, s. 82-83; Clari, *a. g. e.*, İngilizce trc. s. 119; Niketas, *Niketas Khoniates'in Historia'sı (1195-1206)*, s. 179; Longnon, *a. g. e.*, s. 59; Madden, *a. g. m.*, s. 48.

Böylece geri dönen haberciler, Latin İmparatoru'nun Selânik konusundaki cevabını söyleyince Boniface oldukça hiddetlendi.³⁸ Marki, imparatorun bu kararına bir cevap olarak istikametini değiştirip Dimetoka (Didymoteikhon) önlerine geldi ve kenti ele geçirdi. Villehardouin, ordudaki asilzâdelerden bazılarının ve özellikle Alman İmparatorluğu'ndan gelenlerin önemli bir kısmının Boniface'le birlikte geri döndüğünü zikretmektedir.³⁹ Dimetoka'ya yerleşen Boniface öncelikle istihkâmların güçlendirilmesini sağlayarak şehri olası bir kuşatmaya hazır hâle getirdi. Kenti güç kullanmadan teslim alan marki, aynı şekilde kendisine isim ve hâkimiyet alâmetleri vereceğini öne sürerek üvey oğlu Manuel'i Bizans İmparatoru ilân etti. Bu haberin yayılması üzerine Angelos hânedanının, tabîi olarak dağılan devletin (Bizans) yeniden toparlanabileceği ümidine kapılan çevredeki Bizanslıların dikkatleri Manuel'e, yani Boniface'a dönmeye başlamıştı. Boniface böylece, eski imparatoriçe Margaret'in kocası ve Bizans tahtının vârisi konumunda bulunan üvey oğlu Manuel'in babası sıfatıyla, Manuel'in üzerindeki vesâyet gücünü kullanarak Dimetoka'nın civar bölgelerinde yaşayan Bizanslıların bir kısmını da kendi tarafına çekmeyi başarmış; İmparator Baudouin'e karşı mücadele başlattığını açık bir şekilde ilân etmişti. Bununla birlikte, Boniface burada durmayarak emri altındaki birlik ve kendisine katılan Bizanslılarla birlikte Edirne üzerine yürüyüp ağır kuşatma aletleriyle burayı muhasaraya başladı.⁴⁰

Yukarıda da bahsi geçtiği üzere İmparator Baudouin, Edirne'nin idaresini Eustache de Saubruic'ye vermişti. Eustache, Boniface'ın şehri kuşatması üzerine derhâl istihkâmları sağlamlaştırmaya başladı. Ayrıca durumu başkente ivedi bir şekilde bildirmesi için iki haberci gönderdi. Diğer taraftan Boniface, Edirne'yi muhasara altına almasına rağmen herhangi bir ilerleme kaydedememiş; Latinlerden ayrıldığını duyurarak Manuel'i imparator ilân etmesi de şehir halkına pek tesir etmemiştir. Nitekim Clari'nin eserinde geçen bilgiye göre; şehrin surlarına yaklaşan Boniface, surların üzerindeki ahâliyi ikna etmek için hemen yanında bulunan eşi Margaret ve üvey oğlu Manuel'i göstererek onları hükümdarları olarak tanımalarını istemiş; ancak onlar, Manuel'in Konstantinopolis'te taç giymesi hâlinde kendisine biât edeceklerini belirterek Boniface'a destek vermemişlerdir.⁴¹ Öte yandan Edirne'den gelen endişe verici haberlerin başkente ulaşması üzerine Doj Enrico Dandolo, Blois Kontu Louis ve diğer baronlar, patlak veren bu iç çatışmaya çözüm aramak için Blakhernai Sarayı'nda acilen bir toplantı gerçekleştirdiler. Yapılan bu görüşmede Selânik meselesinin Boniface ve Baudouin'i dışarıda tutmak suretiyle hâledilmesi yönünde bir karar alındı. Diğer bir ifadeyle Selânik'in Boniface'a verilip verilmeyeceği ileride kurulacak bir meclis tarafından tayin edilecekti. Bunun üzerine Boniface'ı hem Edirne kuşatmasını kaldırmaya hem de Selânik hakkındaki kesin

38 Niketas'a göre (*Niketas Khoniates'in Historia'sı (1195-1206)*, s. 179) imparatorun gelen bu mesaj üzerine büyük bir öfkeye kapılan Boniface, imparatorun bir Grek'ten daha yalancı ve güvenilir olmadığını ifade etmiştir.

39 Villehardouin, *a. g. e.*, Fransızca trc. 279, s. 165-167; Türkçe trc. 279, s. 83.

40 Villehardouin, *a. g. e.*, Fransızca trc. 279, 281, s. 165-167; Türkçe trc. 279, 281, s. 83-84; Clari, *a. g. e.*, İngilizce trc. s. 119; Niketas, *Niketas Khoniates'in Historia'sı (1195-1206)*, s. 179-180; Longnon, *a. g. e.*, s. 59; Setton, *a. g. e.*, I, 16; Madden, *a. g. m.*, s. 48.

41 Clari, *a. g. e.*, İngilizce trc. s. 119.

kararı başkentte kurulacak meclise bırakmaya ikna etmek için Mareşal Geoffroi de Villehardouin'in de iştirak ettiği bir elçilik heyeti derhâl Edirne'ye gönderildi. Villehardouin, Boniface ile arası iyi olduğu için bu heyete dâhil edilmişti. Neticede elçilerle Ağustos 1204 tarihinde yaptığı görüşmede tavsiye edilen bu kararı kabul eden Boniface, Edirne kuşatmasını kaldırarak Dimetoka'ya geri döndü.⁴²

IV. Haçlı Seferi ordusunun üst kademelerinde yer alan ve hem sefer esnasında hem de Latin İmparatorluğu'nun kuruluş aşamasında gerçekleşen toplantıların neredeyse tamamına katılan Mareşal Geoffroi de Villehardouin, büyük ihtimalle bilinçli olarak, yaşanan bazı noktaları karanlıkta bırakmıştır. Mareşal aynı şekilde başkentteki bu toplantının içeriğinden de bahsetmemiş; dolayısıyla Venedik Doğu Enrico Dandolo, kont ve baronların görüşleri böylece meçhul kalmıştır. Bununla birlikte müellifin eserindeki konuyla alâkalı kısımda geçen ifadelerden, bahsi geçen görüşmede Selânik'in Boniface'a bırakılıp bırakılmayacağı yönünde nihâi kararın verilmediği sonucu çıkmaktadır. Hiç şüphesiz, bu toplantıdaki kont ve baronlar arasında Selânik'in Boniface'a verilmemesini savunanlar mevcut idi. Zîra imparator seçiminde Baudouin'i destekleyen kesimin de azımsanmayacak derecede olması bu değerlendirmeyi mümkün kılmaktadır. Dandolo açısından bakılacak olursa, kendisine bu sıralarda gelen yeni bir haber onun bu konudaki düşüncesini belirlemiş oldu. Buna göre; Marki Boniface, o sıralarda Girit Adası'nı satmak için Cenovalı yetkililerle görüşmekteydi.⁴³ Bu bilgiyi bir şekilde öğrenmesi üzerine Venedik'in menfaati gereği Girit Adası'nı satın almayı uygun bulan Dandolo, Boniface ile görüşmesi için adamlarını⁴⁴ Villehardouin'in de bulunduğu elçilik heyetiyle beraber markiye göndermişti.⁴⁵ Yapılan toplantıda Boniface, Girit Adası'nı Dandolo'ya satmayı kabul etti ve 12 Ağustos 1204 tarihinde Boniface ile Dandolo'nun adamları arasında satış akdi gerçek-

42 Villehardouin, a. g. e., Fransızca trc. 281-287, s. 167, 169, 171; Türkçe trc. 281-287, s. 84-86. Krş.: Setton, a. g. e., I, 16; Madden, a. g. m., s. 49.

43 Girit Adası, Boniface'in iddiasına göre İmparator IV. Aleksios Angelos tarafından kendisine verilmiştir. Bu husus, markinin Girit Adası üzerindeki haklarını, muayyen bir meblağ karşılığında Venedik'e sattığını belgeleyen sözleşmede (Tafel-Thomas, a. g. e., I, 513) şu şekilde geçmektedir: "...insula Crete, que michi data uel promissa siue consessa fuit per Alexium Imperatorem, filium Ysachij quondam defuncti Imperatoris..." [...sâbık İmparator Isaakios'un (II) oğlu İmparator Aleksios (IV) tarafından bana verilen ya da söz verilen veyahut tevdi edilen Girit Adası...]. 1343-1354 yılları arasında Venedik Doğu olarak görev yapan Andrea Dandolo'nun eserinde de (*Chronica per extensum descripta*, ed. Ester Pastello, *Rerum Italicarum Scriptores*, XII, parte 1, Bologna 1938, 280) bunu tekrarlayan bir kayıt mevcuttur. Krş.: Fotheringham, a. g. e., s. 31-32; Setton, a. g. e., I, 16.

44 Sözleşme metninde Dandolo'nun iki adamının isimleri geçmektedir: Ravano de Carceribus ile Marco Sanuto. Bkz.: Tafel-Thomas, a. g. e., I, 513.

45 Girit Adası'nın satışıyla alâkalı tamamen sessiz kalan Villehardouin, Edirne'ye gönderilen Dandolo'nun adamlarından bahsetmemektedir. Bununla birlikte aynı müellif Edirne kuşatmasını kaldırdıktan sonra Dimetoka'ya geri çekilen Boniface'ı başkente çağırarak için gönderilen ikinci bir elçilik heyetinde Dandolo'nun iki adamının bulunduğuunu zikretmektedir. Bkz.: a. g. e., Fransızca trc. 283, 296, s. 169, 177; Türkçe trc. 283, 296, s. 84-85, 88.

leşti.⁴⁶ Tam da bu noktada akıllara Boniface'ın Selânik için Venedik Doju'ndan bir teminat alıp almadığı sorusu gelmektedir. Ancak bunu cevaplayan herhangi bir bilgiye rastlamak mümkün olmamıştır ve diplomasi teâmüllerinden hareketle Boniface'ın, bu hususta destek talep etmiş olabileceğini varsayan yorumdan öteye gidilememektedir. Netice itibarıyla, Boniface Girit Adası'nı satmak için ilk olarak kendisiyle çok yakın münasebetleri bulunan Cenovalılarla masaya otursa da Selânik'te hâkimiyet kurma ve bu konuda Dandolo'nun desteğini kazanma düşüncesi daha ağır basmıştı. Dandolo ise bu antlaşma sayesinde güçlü rakibi Cenova'yı oyun dışı bırakmıştır.⁴⁷

Boniface'ın, Selânik meselesinde meclisin kararına uyacağını bildirmesiyle Villehardouin ve elçilik heyetindeki diğer kişiler başkente geri döndüler. Dandolo, Kont Louis ve diğer önde gelen Haçlı liderleri, Marki Boniface'ın bu konuda müspet yaklaşması üzerine aynı şekilde Baudouin'e de haberciler göndererek Boniface ile arasındaki konunun çözümünü kendilerine bırakmasını istediler.⁴⁸

Bu arada Boniface ile Mosynopolis'te yaptığı görüşmeden sonra Selânik'e doğru ilerlemeye devam eden İmparator Baudouin, bu güzergâh üzerinde ve çevresinde bulunan bazı önemli noktaları da peyderpey ele geçirerek sonunda Selânik'e varmıştı. Kenti çok zorlanmadan ve askerî müdahalede bulunmadan sahip oldu. Nitekim Selânik ahâlisi eski imtiyaz ve alışkanlıklarının onaylanması karşılığında şehri teslim etmeye rıza göstermiş; Baudouin de onların bu talebini, kendilerine verdiği kırmızı mürekkeple yazılmış bir mektupta onaylayarak şehirde hâkimiyet kurmuştur.⁴⁹

Marki Boniface'ın Dimetoka'yı ele geçirdikten sonra Edirne'yi de kuşattığı haberi, Selânik surlarının dışında kurduğu ordugâhta birkaç gündür beklemekte olan Latin İmparatoru'na da ulaşmış ve bu durum kendisini oldukça hiddetlendirmişti. İmparator bunun üzerine Selânik'te

46 Marki Boniface bu sözleşmeyle, başta Girit Adası üzerindeki hakları olmak üzere, IV. Aleksios Angelos tarafından kendisine söz verilen 100.000 *hyperpyron*dan, babası Guillaume de Montferrat'ya Bizans İmparatoru I. Manuel Komnenos (1143-1180) tarafından verilen *fiecten*, yani civarındaki bağlı yerleriyle birlikte Selânik şehriden ve Bizans İmparatorluğu'nun doğu veya batısında sahip olduğu ya da sahip olacağı tüm topraklar üzerindeki haklarından ferâgat ederek Venedik'e satmıştır. Bunun karşılığında, sözleşme metninde "...*vos ad presens michi dare debetis mille marchas argenti et...*" [...şu anda bana 1.000 gümüş mark vermelisiniz ve...] şeklinde geçtiği üzere satışın gerçekleştiği esnada Boniface'a 1.000 gümüş mark verilecek ve buna ek olarak yeri tam olarak belirtilmemekle beraber imparatorluğun batı bölgelerinde, yıllık getirisi 10.000 altın *hyperpyron* olan bir toprak sağlanacaktır. Yine sözleşmeye göre, Boniface ve Venedikliler, Latin İmparatorluğu'ndaki topraklarını karşılıklı olarak korumayı kabul etmekteydiler ve Boniface'ın antlaşmayı fesh etmesi hâlinde aldığı 1.000 gümüş markı iade edecektir. Sözleşme metni için bkz.: Tafel-Thomas, *a. g. e.*, I, 512-515. Krş.: Fotheringham, *a. g. e.*, s. 33; Thiriet, *a. g. e.*, s. 76; Madden, *a. g. m.*, s. 49-50.

47 Boniface ile Dandolo arasında imzalanan bu antlaşma hakkında yapılan değerlendirmeler için bkz.: Fotheringham, *a. g. e.*, s. 34-35; Thiriet, *a. g. e.*, s. 75; Longnon, *a. g. e.*, s. 60; Setton, *a. g. e.*, I, 17; Heyd, *a. g. e.*, s. 295; Nicol, *a. g. e.*, s. 141; Runciman, *a. g. e.*, III, 110; Madden, *a. g. m.*, s. 50-52.

48 Villehardouin, *a. g. e.*, Fransızca trc. 288, s. 171; Türkçe trc. 288, s. 86. Clari'ye göre (*a. g. e.*, İngilizce trc. s. 120-121) Boniface, yaptıklarından dolayı pişmanlık duymuş ve İmparator Baudouin'den korktuğu için Konstantinopolis'e haber göndererek Dandolo, Blois Kontu Louis ve diğer kontlardan aracı olmalarını istemiştir.

49 Villehardouin, *a. g. e.*, Fransızca trc. 280, s. 167; Türkçe trc. 280, s. 83-84; Niketas, *Niketas Khoniates'in Historia'sı (1195-1206)*, s. 180; Longnon, *a. g. e.*, s. 60.

Renier de Mons idaresinde bir garnizon bırakarak bir an evvel Konstantinopolis'e ulaşmak için yola çıktı ve yol üzerinde başkentten gönderilen elçilere rastladı. İmparatoru görünce Konstantinopolis'ten gönderildiklerini belirterek kendilerini tanıtan elçiler, Selânik konusunda kararın Venedik Doju ve diğer kontlara bırakılması yönündeki tavsiye mesajını imparatora iletiler. Meseleyi adamlarıyla görüşen imparator, içlerinden bazılarının muhalefet etmesine rağmen bu hususta görüşmeyi kabul etti. Baudouin daha sonra tekrar yola koyularak Konstantinopolis'e ulaştı. Burada Dandolo ve Kont Louis ile görüşen Latin İmparatoru, başlangıçta pek gönüllü olmasa da sonradan onların kararına uyacağını bildirdi. Bunun üzerine aralarında Villehardouin'in de bulunduğu beş kişilik bir heyet hazırlandı ve Boniface'ı çağırarak için Dimetoka'ya gönderildi.⁵⁰

Edirne kuşatmasını kaldırarak hanımının da beklediği Dimetoka'ya geri dönen Marki Boniface, başkentten gelecek haberleri beklemekteydi. Dimetoka'ya varan elçiler Boniface'a, başkente davet edildiğini iletiler. Elçiler bunun yanında hem kendisinin hem de beraberinde Konstantinopolis'e gelecek kişilerin başına hiçbir kötülük gelmeyeceğine ve hayatlarının güvence altında olacağına dâir Boniface'a teminat verdiler. Gelen bu haber üzerine adamlarıyla istişare eden Boniface, neticede başkente gitmeye karar verdiğini elçilere bildirdi. Daha sonra eşi Margaret ve maiyetine aldığı 100 şövalyeyle birlikte yola çıkarak Konstantinopolis'e geldi ve burada başta Dandolo olmak üzere birçok önde gelen kişi tarafından çok iyi karşılandı. Boniface'ın da gelmesiyle Selânik toprakları için toplantı yapılmasına karar verildi ve bu amaçla bir meclis kuruldu. Bu konu hakkında bilgi veren Villehardouin'e göre; toplantıda öncelikle İmparator Baudouin ile Marki Boniface arasında taahhüt edilen sözler hatırlatılarak Selânik topraklarının Boniface'a verilmesine, Boniface'ın da ele geçirdiği Dimetoka ve civarındaki yerleri boşaltmasına karar verildi. Bu konudaki anlaşmazlık böylece meclisin aldığı kararlarla çözüme kavuşmuş oldu. Diğer taraftan bu mübadelenin sağlıklı bir şekilde gerçekleşmesi için Dimetoka şehri Geoffroi de Villehardouin'e tevdi edildi. Diğer bir ifadeyle; Villehardouin bu geçiş evresi için bir nevi garantör olarak tayin olunmuştu. Bu anlamda Villehardouin, Selânik'in Boniface'a verildiği bilgisi resmî bir belgeyle kendisine ulaşana kadar Dimetoka'yı elinde tutacak, ancak bundan sonra kenti Latin İmparatoru'na ya da imparatorun belirlediği bir temsilciye teslim edecekti.⁵¹

Boniface, İmparator Baudouin ile yaşadığı ihtilâfın lehine sonuçlanması üzerine Selânik şehrini bir an evvel teslim almak için izin isteyerek Konstantinopolis'ten ayrıldı. Markiye, Latin İmparatoru'nun elçileri de eşlik etmekteydi. Bu elçiler yol üzerinde, Selânik topraklarının sınırları dâhilinde olan veya Boniface'a verilen arazinin içerisinde yer alan şehirlere uğradıkça söz konusu şehrin ahâlisine ya da orayı idare eden kişilere kentin artık Boniface'a ait olduğunu ve

50 Villehardouin, *a. g. e.*, Fransızca trc. 289-296, s. 171, 173, 175, 177; Türkçe trc. 289-296, s. 86-88. Villehardouin'in, Boniface'ı çağırarak için gönderilenler arasında olduğunu Niketas da (*Niketas Khoniates'in Historia'sı (1195-1206)*, s. 180) kaydetmektedir. Krş.: Setton, *a. g. e.*, I, 17; Madden, *a. g. m.*, s. 51.

51 Villehardouin, *a. g. e.*, Fransızca trc. 296-299, s. 177, 179; Türkçe trc. 296-299, s. 88-89; Niketas, *Niketas Khoniates'in Historia'sı (1195-1206)*, s. 181; Longnon, *a. g. e.*, s. 61; Setton, *a. g. e.*, I, 18.

imparator tarafından kendisine verildiğini bildirmektedirler.⁵² Boniface, maiyeti ve beraberinde gelen elçiler nihayetinde Selânik'e vardılar. İmparator Baudouin, Selânik'ten ayrılmadan önce Renier de Mons'un emrinde olan bir garnizon askeri buraya yerleştirmişti. Ancak Boniface ve beraberindekiler Selânik'e geldiğinde Renier ölmüştü. Böylece şehir Boniface'a teslim edildi.⁵³ Niketas, Selânik'e yaklaşan Boniface'ın ahâli tarafından sevgi gösterileri ve mutlulukla karşılandığını zikrederken herhangi bir mukavemet olmadan şehre girdiğini de belirtmektedir. Boniface Selânik'te ikamet etmeye başladıktan bir müddet sonra güneye doğru bir hareket başlattı ve kısa bir süre içerisinde Teselya, Hellas ve Euböia'yı da hâkimiyeti altına aldı.⁵⁴

Sonuç itibarıyla, Konstantinopolis'in 1204'te zaptı esnasında ve hemen sonrasındaki süreçte yaşanan hâdiseler açıkça göstermiştir ki Marki Boniface, Bizans İmparatorluğu'nun enkazı üstünde kurulan yeni Latin devletinin imparatoru olarak seçilmeyi tasarlamış; lâkin bu uğurda eski imparatoriçe Margaret ile gerçekleştirdiği evlilik gibi mevkiini kuvvetlendirmek amacıyla attığı bazı adımlara rağmen bu plân başarıya ulaşmamıştır. Bunda en büyük etken Enrico Dandolo, dolayısıyla Venediklilerdir. Nitekim adayı hususunda markiden çekinen ve Konstantinopolis'in zaptıyla birlikte elde ettikleri imtiyazların devamlılığını muhafaza etmek isteyen Venediklilerin bilinçli olarak kendisini desteklemedikleri kaynakların verdiği bilgiler ışığında anlaşılmaktadır. Ne var ki Boniface'ın âkıbeti Selânik topraklarında vücut buldu. Zîra marki, seçimi kaybeden aday olarak kendisine vaadedilen bir teselli mükâfatı niteliğindeki toprağı istemeyerek, ailevî sebeplerden kaynaklanan bir mirası ya da henüz gerçekleştirdiği evliliğinden doğan bir durumu öne sürmek suretiyle üzerinde hak iddiasında bulunduğu Selânik'i talep etmiş ve bu sebeple İmparator Baudouin ile arasında ihtilâf doğmuştur. Bu durum ise Latin İmparatorluğu'nu, daha kuruluş aşamasında tehlikeli bir iç savaşın eşğine getirmiştir. Bu anlaşmazlık ancak Venedik Doğu Dandolo ve diğer kontların müdahalesiyle hâllolmuş, neticede Boniface Selânik'e hâkim olmuştur.⁵⁵

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

52 Benjamin Hendrickx ("Le problème des frontières du royaume latin des Montferrat à Thessalonique: réalité et légalité", *Byzantinos Domos*, XVII/XVIII, 2009/2010, s. 58-61.) Boniface'a tevdi edilen Selânik Krallığı'nın sınırlarının doğuda Meriç Nehri, batıda ise Vardar Nehri'ne kadar uzandığını belirtir.

53 Villehardouin, a. g. e., Fransızca trc. 299-300, s. 177, 179; Türkçe trc. 299-300, s. 89.

54 Niketas, *Niketas Khoniates'in Historia'sı (1195-1206)*, s. 181.

55 Bu makalenin, hâlihazırda tarafımdan yürütülen ve Selânik Haçlı Krallığı'nın (1204-1224) tesisinden inkırazına kadarki sürecini siyasî, ekonomik ve ticarî yönleriyle ele alan uzun vâdeli bir proje kapsamında yayımlandığını belirtmek yerinde olacaktır.

Bibliyografya

- Albericus Trium Fontium, *Chronica*, İngilizce trc. Alfred J. Andrea, *Contemporary Sources for the Fourth Crusade*, Leiden-Boston 2008², s. 291-309.
- Altan, Ebru, "Dördüncü Haçlı Seferi'nden Sonra Anadolu/Anatolia after the Fourth Crusade", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi, Prof. Dr. Işın Demirkent Hatıra Sayısı*, XLII (2007), s. 65-74, 75-84.
- Andrea Dandolo, *Chronica per extensum descripta*, ed. Ester Pastello, *Rerum Italicarum Scriptores*, XII, parte 1, Bologna 1938.
- Angold, M., *The Fourth Crusade, Events and Context*, Abingdon 2014.
- Angold, M., "The Road to 1204: the Byzantine Background to the Fourth Crusade", *Journal of Medieval History*, XXV/3, 1999, s. 257-278.
- Bartusis, M. C., *Land and Privilege in Byzantium, The Institution of Pronoia*, Cambridge 2012.
- Brand, C. M., *Byzantium Confronts the West 1180-1204*, Cambridge-Massachusetts 1968.
- Çalışır, Abdurrahman Onur, *Latin Kaynaklarına Göre Dördüncü Haçlı Seferi*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2020.
- Devastatio Constantinopolitana*, İngilizce trc. Alfred J. Andrea, *Contemporary Sources for the Fourth Crusade*, Leiden-Boston 2008², s. 205-221.
- Fotheringham, J. K., *Marco Sanudo, Conqueror of the Archipelago*, Oxford 1915.
- Geoffroi de Villehardouin, *La Conquête de Constantinople*, modern Fransızca trc. Natalis de Wailly, *La Conquête de Constantinople par Geoffroi de Ville-Hardouin avec la contunation de Henri de Valenciennes*, Paris 1872, s. 1-301; Türkçe trc. Ali Berktaş, *IV. Haçlı Seferi Kronikleri*, İstanbul 2008, s. 1-150.
- Georgios Akropolites, *Historia*, İngilizce trc. Ruth Macrides, *The History*, Oxford 2007.
- Geyik, Süleyman Onur, *İstanbul Lâtin İmparatorluğu Tarihi Kuruluş Devri (1204-1216)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2021.
- Gregory, T. E., "Mosynopolis", *The Oxford Dictionary of Byzantium*, II, New York-Oxford 1991, 1418-1419.
- Guntherus Parisiensis, *Hystoria Constantinopolitana*, İngilizce trc. Alfred J. Andrea, *The Capture of Constantinople*, Philadelphia 1997.
- Hendrickx, B., "The Main Problems of the History of the Latin Empire", *Revue belge de philologie et d'histoire*, LII/4, 1974, s. 787-799.
- Hendrickx, B., "Le problème des frontières du royaume latin des Montferrat à Thessalonique: réalité et légalité", *Byzantinos Domos*, XVII/XVIII, 2009/2010, s. 57-68.
- Henri de Valenciennes, *Histoire de l'empereur Henri de Constantinople*, modern Fransızca trc. Natalis de Wailly, *La Conquête de Constantinople par Geoffroi de Ville-Hardouin avec la contunation de Henri de Valenciennes*, Paris 1872, s. 303-421; Türkçe trc. Ali Berktaş, *IV. Haçlı Seferi Kronikleri*, İstanbul, 2008, s. 151-211.
- Heyd, W., *Yakın-Doğu Ticaret Tarihi*, Türkçe trc. Enver Ziya Karal, Ankara 2000².
- Keçiş, Murat, "Latin İşgali Sonrasında Balkanlar'da Bizans", *Balkanlar El Kitabı*, ed. Osman Karatay, Bilgehan A. Gökdağ, I, Çorum-Ankara 2006, s. 269-283.
- Koçuk, İsmail, *İznik Bizans Devleti Tarihi Kuruluş Devri (1204-1214)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2017.
- Longnon, J., *L'empire latin de Constantinople et la Principauté de Morée*, Paris 1949.

- Madden, T. F., "The Latin Empire of Constantinople's Fractured Foundation: The Rift between Boniface of Montferrat and Baldwin of Flanders", *The Fourth Crusade: Event, Aftermath, and Perceptions, Papers from the Sixth Conference of the Society for the Study of the Crusades and the Latin East, Istanbul, Turkey, 25-29 August 2004*, ed. Thomas F. Madden, Aldershot-Hampshire 2008, s. 45-52.
- Marin, S., "Venetian 'Empire' in the East. The Imperial Elections in Constantinople on 1204 in the Venetian Chronicles' Representation", *Annuario*, 2003, s. 185-245.
- McNeal, E. H., Robert Lee Wolff, "The Fourth Crusade", *A History of the Crusades*, ed. Kenneth M. Setton, II, Madison-Wisconsin 1969², 153-186.
- Nicol, D. M., *Bizans ve Venedik, Diplomatik ve Kültürel İlişkiler Üzerine*, Türkçe trc. Gül Çağalı Güven, İstanbul 2000.
- Nicol, D. M., "The Fourth Crusade and the Greek and Latin Empires", *The Cambridge Medieval History*, ed. J. M. Hussey, IV, part I, Cambridge 1966², 275-330.
- Niketas Khoniates, *Historia*, 1118-1180 yılları arası kısmî Türkçe trc. Fikret Işıltan, *Historia: Ioannes ve Manuel Komnenos Devirleri*, Ankara 1995.
- Niketas Khoniates, *Historia*, 1195-1206 yılları arası kısmî Türkçe trc. Işın Demirkent, *Niketas Khoniates'in Historia'sı (1195-1206)*, İstanbul 2004.
- Niketas Khoniates, *Historia*, 1180-1195 yılları arası kısmî Türkçe trc. Işın Demirkent, *Niketas Khoniates'in Historia'sı (1180-1195)*, İstanbul 2006.
- Pears, E., *The Fall of Constantinople; Being the Story of the Fourth Crusade*, New York 1886.
- Queller, D. E., Thomas F. Madden, *The Fourth Crusade, the Conquest of Constantinople*, Philadelphia 1997².
- Robert de Clari, *La Conquête de Constantinople*, İngilizce trc. Edgar Holmes McNeal, *The Conquest of Constantinople*, Toronto 1996; Türkçe trc. Beynun Akyavaş, *İstanbul'un Zaptı (1204)*, Ankara 2000².
- Robertus de Torigneio, *Chronica*, ed. Léopold Delisle, *Chronique de Robert de Torigni*, II, Rouen 1878.
- Runciman, S., *Haçlı Seferleri Tarihi*, Türkçe trc. Fikret Işıltan, II-III, Ankara 2008³.
- Salimbene de Adam, *Cronica*, ed. Giuseppe Scalia, I, Bari 1966².
- Setton, K. M., *The Papacy and the Levant (1204-1571)*, I, Philadelphia 1976.
- Sicardus Cremonensis, *Chronica*, ed. O. Holder-Egger, *Monumenta Germaniae Historica, Series Scriptorum*, XXXI, Hannover 1903, 22-181.
- Tafel, Gottlieb L. F., George M. Thomas, *Urkunden zur älteren Handels- und Staatgeschichte der Republik Venedig mit besonderen Beziehungen auf Byzanz und die Levante*, I, Wien, 1856.
- Thiriet, F., *La Romanie Vénétienne au Moyen Age, Le développement et l'exploitation du domaine colonial vénétien (XIIe-XVe siècles)*, Paris 1959.
- Van Tricht, F., *The Latin Renovatio of Byzantium, The Empire of Constantinople (1204-1228)*, Leiden-Boston 2011.
- Willermus Tyrensis, *Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum*, İngilizce trc. E. A. Babcock, *A History of Deeds Done Beyond the Sea. By William Archbishop of Tyre*, II, New York 1943.
- Wolff, R. L., "The Latin Empire of Constantinople", *A History of Crusades*, ed. Kenneth M. Setton, II, Madison-Wisconsin 1969², 187-234.

Sultan II. İzzeddin Keykâvus Döneminde Sarı Saltuk'un Balkanlara Geçişine Dâir Mütâlaalar

The Examinations on Passage of Sari Saltuk to Balkans During the Reign of Sulţan 'Izz Al-Dîn Kaykâvus II

Pınar Kaya Tan¹

Sorumlu yazar/Corresponding author:
Pınar Kaya Tan (Dr. Öğr. Üyesi),
Kırklareli Üniversitesi Fen-Edebiyat
Fakültesi, Tarih Bölümü, Kırklareli, Türkiye.
E-Posta: pinarkaya@klu.edu.tr
ORCID: 0000-0002-7025-399X

Başvuru/Submitted: 03.01.2021

Revizyon Talebi/Revision Requested:
23.03.2021

Son Revizyon/Last Revision Received:
13.11.2021

Kabul/Accepted: 15.11.2021

Atıf/Citation: Kaya Tan, Pınar, "Sultan
II. İzzeddin Keykâvus Döneminde
Sarı Saltuk'un Balkanlara Geçişine
Dâir Mütâlaalar", *Güneydoğu Avrupa
Araştırmaları Dergisi*, 37 (2021), s. 99-123
<https://doi.org/10.26650/gaad.094237>

öz

Sultan II. Gıyâseddin Keyhüsrev'in büyük oğlu olan II. İzzeddin Keykâvus dönemi (1256-1249 müstakil, 1249-1262 müşterek saltanat) Türkiye Selçuklu Devleti tarihi açısından son derece kritik hâdiselerin yaşandığı bir devir olmuştur. II. Gıyâseddin Keyhüsrev döneminde yapılan Köse Dağ Savaşı (641/1243) ile Anadolu'da başlayan Moğolların tahakkümü giderek artmış ve II. İzzeddin Keykâvus döneminde bu baskılar ağır bir şekilde hissedilir olmuştur. Ayrıca siyasî, sosyal, idarî dengelerin ve devlet yönetiminde etkili olan şahsiyetlerin suhuletle değişebildiği de görülmüştür. Moğolları Anadolu'dan çıkarmak için askerî ve diplomatik mücadelelerde bulunmuşsa da muktadir bir idâre sergileyemeyen Sultan II. İzzeddin Keykâvus nihayetinde tahtını terk etmek ve Bizans İmparatoru VIII. Mihail Palaiologos'a (1261-1282) sığınmak zorunda kalmıştır. Bu dönemde sultana bağlılık arz eden yakın adamları ve emîrleri ile liderlerinin Sarı Saltuk (ö. 697/1297-1298) olduğu düşünülen çok sayıda Türkmen'in, günümüzde Bulgaristan ve Romanya sınırları içinde yer alan Dobruca bölgesine yerleştirdikleri çeşitli kaynaklarda zikredilmektedir. Bu çalışmada özellikle Sarı Saltuk ve Selçuklu Sultanı II. İzzeddin Keykâvus arasındaki münâsebeter ve Türkmenlerin göç hâdisesi üzerine önce tarihî kaynaklar ardından da ikincil literatürde yer alan mâlûmat bir araya getirilmiş ve bu husustaki mevcut görüşler irdelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: II. İzzeddin Keykâvus, Sarı Saltuk, Türkmenler, Dobruca, VIII. Mihail Palaiologos

ABSTRACT

The reign of 'Izz al-Dîn Kaykâvus II (1246-1249 detached, 1249-1262 joint reign) elder son of Sulţan Ghiyâth al-Dîn Kaykhusraw II, is a period of highly critical developments with respect to the history of Turkey Saldjuk State. With the Köse Dagh Battle (641/1243) that took place during the reign of Ghiyâth al-Dîn Kaykhusraw II, Mongol dominance starting in Anatolia has increased and were heavily felt during the reign of 'Izz al-Dîn Kaykâvus II. Furthermore, it is seen that political, social and administrative balance as well as persons

with influence in the government could easily change. Despite engaging in military and diplomatic manoeuvres to expelling Mongols from Anatolia, Sulţan 'Izz al-Dîn Kaykâvus II failed to exhibit competent management and eventually had to abandon the throne and sought refuge under Byzantine Emperor Mikhail VIII Palaiologos (1261-1282). Various sources mention that people and âmîrs loyal to the sulţan and numerous Turkmen who are thought to be led by Sari Saltuk (d. 697/1297-1298) have been settled in Dobrudja region, which is in the borders of modern Bulgaria and Romania. This study assembles information initially in historic resources and secondary literature on the relations of Sari Saltuk and Saldjûk Sulţan 'Izz al-Dîn Kaykâvus II and the migration of Turkmen and analyses the present views on this subject.

Keywords: 'Izz al-Dîn Kaykâvus II, Sari Saltuk, Turkmen, Dobrudja, Mikhail VIII Palaiologos

EXTENDED ABSTRACT

The reign of Turkey Saldjûk State Sulţan 'Izz al-Dîn Kaykâvus II (1246-1249 detached, 1249-1262 joint reign) has been a period of important events for Turkish history and the history of the Turkey Saldjûk State. During that difficult period, the invasion of Mongols had increased in Anatolia, three Saldjûk rulers for the first time in Turkey's history ascended the throne at the same time and even the country was divided into two by the Mongols. The Sulţan 'Izz al-Dîn sent a message from Antalya to the Mamlûk Sulţan Baibars (1260-1277) when he heard that the Mongol commanders came to Aksaray with a crowded soldiers and Rukn al-Dîn Kilicarlan IV and his vizier Parwâna Mu'in al-Dîn were with them, asking Baibars for help. Yet, when he heard that was not possible, 'Izz al-Dîn Kaykâvus II decided to take refuge in Byzantium. The Sulţan boarded a ship with his family, mother, uncles, some amîrs and close statesmen and went to Istanbul (1262). Emperor Mikhail VIII Palaiologos welcomed Kaykâvus friendly. Before long, at the request of the Sulţan 'Izz al-Dîn Kaykâvus II with the permission of the Emperor Mikhail Palaiologos under the spiritual leadership of Sari Saltuk, thousands of Turkmen groups were placed in Rûmeli in Dobrudja. The warriors of those nomadic groups participated in some victorious wars on the side of the emperor, in particular, one may think, during the re-conquest of Dobrudja on behalf of Mikhail Palaiologos VIII. On the other hand, Sulţan 'Izz al-Dîn was imprisoned due to a conspiracy against the Byzantine emperor. Before long the Khan of the Golden Horde State and the Sulţan of the Mamluks rescued him and Sulţan 'Izz al-Dîn Kaykâvus II immigrated to Crimea.

On the other hand, Sari Saltuk, a historical person, played an important role in Turkification and Islamization of a wide geography in the 13th century. We have limited information about Sari Saltuk's historical life as his life is mixed with legends because very few sources refer to the historical Sari Saltuk. In addition, various research about Sari Saltuk's life and activities have been presented in primary and secondary sources, and at national and international symposiums. In this work, especially the relations between Sari Saltuk and Saldjûk Sulţan 'Izz al-Dîn Kaykâvus II as well as the migration of Turkmens in Dobrudja first historical sources and then secondary literature were brought together, and current opinions on this issue were examined. The narrations of primary sources, Ottoman historians, orientalist,

Romanian, Bulgarian and Turk historians were given in the chronological order. In contrast with the scarcity of historical sources and reliable data concerning Sari Saltuğ, there is a vast body of oral and written narratives on his spiritual life, his endless wars, his fantastic adventures and miracles. Saldjũkĩd sources in Persian do not even mention that a group of Turkmen together with Sulđan 'Izz al-Dĩn Kaykãwus II who had taken refuge with the Byzantines in 1262 migrated to the Dobrudja, and certainly not that migration was headed by a person known as Sari Saltuğ. However, contemporary Byzantine sources confirm the migration of Turkmen. Kamãl al-Dĩn Muğammad al-Sarrãj, Ibn Battũta, Evliya Chelebi also give information about the presence of Sari Saltuğ and accompanying Turkmen in Rũmeli and Dobrudja. Orientalists such as J. von Hammer, J. Deny, P. Wittek and A. Decei about the Turkmen settlement in Dobrudja, mostly benefited Ottoman historians like Yazicioghlu's and Loqmãn's account. From the important and comprehensive of these sources, *Salđuknãme* is a large compilation that is the epic romance on the Islamic conquests of Sari Saltuğ. Abu al-Khair Rũmĩ travelled around Anatolia and Balkans for many years compiling the legends of Sari Saltuğ and creating the *Salđuknãme*. In this work, the information in these sources has been tried to be compared with historical facts. The archaeological findings, tombs, old settlements and especially the legends and oral histories that have been studied in today's research show how the Turkmen led by Sari Saltuğ left permanent marks in the Balkans.

Giriş

Sarı Saltuk, XIII. yüzyılda Türk kültürünün ve Türk tarihinin en önde gelen efsanevî şahsiyetlerinden ve Anadolu ve Balkanların Müslümanlaşmasında derin etkiler bırakan alperenlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak Sarı Saltuk'un gerçek hayatı ile adıyla özdeşleşen menkıbeleri iç içe geçmiş; bu durum da onun biyografisini ortaya koymamızı, tarihî kişiliği hakkında bilgi sahibi olmamızı sınırlandırmıştır. Sarı Saltuk'un berâberindeki Türkmenler ile birlikte Konstantinopolis'e¹ (İstanbul) Bizans İmparatoru'na sığınmış olan Türkiye Selçuklu Sultanı II. İzzeddin Keykâvus'un gayretleri neticesinde Rumeli'ye geçtiği hususunda kaynaklarda, araştırma eserlerde ve seyahatnâmelerde mâlûmat bulunmaktadır. Bununla berâber kaynaklarda daha ziyade Sarı Saltuk'un İslâmiyeti yayma hususundaki teşebbüsleri, dinî liderliği üzerinde durulduğu için onun ve berâberindeki Türkmenlerin Rumeli coğrafyasında yer alan Dobruca ve kuzeyindeki bölgelere geçişleri hakkındaki bilgiler son derece kısıtlıdır. Bu çalışma ise kalabalık kabilelerin II. İzzeddin Keykâvus ve maiyetindekilerin çabaları neticesinde Bizans topraklarına gelişi hakkında gerek tarihî kaynaklarda gerekse Türk ve Batılı araştırmacıların eserlerinde verilen bilgilerin mukayese edilmesine ve bir araya getirilmesine katkı sağlamak amacıyla hazırlanmıştır. Sarı Saltuk ve berâberindeki Türkmenlerin Dobruca'ya geçtikten sonraki durumları, ardından yine Sultan II. İzzeddin Keykâvus'u takip ederek Deşt-i Kıpçak'a gidişleri, sultanın vefatının akabinde büyük kısmının Dobruca'ya geri dönmeleri ve burada sürdürmüş oldukları irşad faâliyetleri ise araştırmanın kapsamı dışındadır. Literatürde bu yer değiştirme hâdisesi ile ilgili olarak rastlamış olduğumuz mâlûmatı zikretmeden önce devrin siyasî tarihi, olayları ve sosyal yapısı hakkında bilgi vermek faydalı olacaktır.

Bizans İmparatorluğu'nun mukavemetinin kırılmasıyla birlikte Türkler Anadolu'da fethettikleri bölgelerde kalıcı bir şekilde yerleşmeye başlamışlardı. Bilhassa tarım ve hayvancılığa son derece elverişli olan topraklara yüzyıllar boyu sürecek olan Türkmen göçleri ve Türkiye Selçuklu Devleti'nin (467-708/1075-1308) de kurulmasıyla berâber, Anadolu'nun fethi ve Türkleşmesi süreci hız kazanmıştı. Türkiye Selçuklu sultanları daha kuruluş yıllarından itibaren Bizans İmparatorluğu'na ve akabinde Haçlılara karşı yerleşmiş oldukları toprakları muhâfazaya çalışmışlar; devletin kurucusu Anadolu fâtihi Süleyman Şah'ın (467-479/1075-1086) sağlamaya çalıştığı siyasî birliği devam ettirmeye büyük özen göstermişlerdir. Ancak Moğollar karşısında kaybedilen Köseadağ Savaşı (Muharrem 641/Temmuz 1243) neticesinde Anadolu, doğudan gelen düşmanın tahakkümüne girmiş ve giderek ağırlaşan şartların da etkisiyle devlet bir türlü kendini toparlayamaz olmuştu.²

Bu sıkıntılı devirde Sultan II. Gıyâseddin Keyhüsrev'in vefatının ardından geride kalan üç oğlundan annesi Konyalı bir Hristiyanın kızı Berdûliye Hatun olan II. İzzeddin Keykâvus, devlet adamlarının da yardımlarıyla tahta çıkartılmıştır. Bu esnâda Moğol tahtına Güyük Hân'ın

1 Makalede Bizans İmparatorluğu'nun başkenti İstanbul olarak zikredilecektir.

2 Mehmet Şeker, "Anadolu'nun Türk Vatanı Haline Gelmesi", *Türkler*, Ankara 2002, C. VI, 269-282; Faruk Sümer, "Selçuklular III. Anadolu Selçukluları (1075-1038)", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XXXVI, 380-384.

(644-645/1246-1248) çıkması sebebiyle Sultan II. İzzeddin Keykâvus, Moğolistan'a dâvet edildi, fakat Konya'yı terk etmek istemeyen sultanın yerine kardeşi IV. Kılıç Arslan'ın Güyük Hân'ın cülûs merasimine gitmesi kararlaştırıldı. IV. Rükneddin Kılıç Arslan'ın Hân'dan yarlık alarak geri dönmesi ve sultanlığın kendisine âit olduğunu ileri sürmesi üzerine, ülke içinde bir siyasî krizin yaşanmasını engellemek isteyen saltanat nâibi Celâleddin Karatay (ö. 652/1254) II. İzzeddin Keykâvus ve diğer iki kardeşinin aynı anda tahta oturmasını, hutbe ve sikkelerde doğum sırasına göre isimlerinin kullanılmasını teklif etti. Böylelikle emîrlerin ortak kararı ile Türkiye Selçuklu Devleti tarihinde ilk defa üç hükümdar aynı zamanda tahta çıkmış oldu (Rebûlevvel 647/Haziran-Temmuz 1249).³

Ancak ülkedeki iç sükûnet bir türlü sağlanamıyordu. Celâleddin Karatay'ın ve çok geçmeden de tahta çıkartılan kardeşlerden II. Alâeddin Keykubad'ın (ö. 652/1254) vefatlarının ardından huzursuzluklar giderek artmaya başladı. II. İzzeddin Keykâvus içkiye ve eğlenceye fazlaca düşkün olduğundan devlet ileri gelenleri IV. Kılıç Arslan'ı desteklemeye başladılar. Hatta onu Kayseri'de tahta çıkardılar. İki kardeş arasında savaş kaçınılmaz hâle gelince mücâdeleden galibiyetle çıkan taraf II. İzzeddin Keykâvus oldu. IV. Rükneddin Kılıç Arslan vuku bulan gelişmelerin ardından önce Amasya'ya sonrasında da Borgulu (Uluborlu) Kalesi'ne gönderilerek hapsedildi.⁴

II. İzzeddin Keykâvus'ın müstakil olarak saltanatta olduğu dönemde ise Moğol büyük hânı Mengü 649-657/1251-1259) İran ve Batı ülkelerinin idâresini kardeşi Hülâgû'ya (654-663/1256-1265) bıraktı. İlhanlı Devleti'nin de kurucusu olan Hülâgû, Azerbaycan'da bulunan Mugan'ı kışlak olarak kullanmaya karar verdi. Kente evvelce yerleşmiş olan Moğol ordusu kumandanı Baycu Noyan ise bir Moğol şehzadesinin isteğine karşı koyacak gücü kendinde bulamayarak oradan ayrılmak zorunda kaldı. Otağını toplayarak Anadolu'ya doğru hareket etti. Baycu Noyan, II. İzzeddin Keykâvus'a bir elçi göndererek Anadolu'da kendisine yaylak ve kışlak talep ettiyse de emîrlerini dinlemeyen ve ordusuna güvenen sultan, savaşmayı tercih edip nihâyetinde ağır bir yenilgiye uğradı (654/1256).⁵ II. İzzeddin Keykâvus muhârebenin ertesi günü de Antalya'ya firar etti. Moğollara vermek üzere para ve altın toplayan Konya halkı, bir yandan II. İzzeddin Keykâvus ve askerlerinin şehri terk etmiş olmalarından dolayı paniğe

3 İbn Bîbî, *el-Evâmîrül-'Alâ'iyye fî'l-umûri'l-'Alâ'iyye*, Türkçe trc. Mürsel Öztürk, Ankara 1996, II, 121-122; İbnü'l-İbrî, *Abû'l-Farac Tarihi*, Türkçe trc. Ömer Rıza Doğrul, Ankara 1950, II, 545-549; a. mlf., *Târîhu muhtasari'd-düvel*, Beyrut 1308/1890, s. 449-451; Kerîmüddin Mahmûd Aksarâyî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, Türkçe trc. Mürsel Öztürk, Ankara 2000, s. 27-28; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul 1971, s. 465-469; Claude Cahen, *La Turquie pré-ottomane*, Türkçe trc. Erol Üyepazarıcı, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, İstanbul 2000, s. 243; Abdülkerim Özyayın, "Anadolu Selçukluları", *Siyasî-Dinî-Kültürel-Sosyal İslâm Tarihi*, İstanbul 1994, VIII, 175-177; Mehmet Suat Bal, "Türkiye Selçuklu Devleti Tarihinde Bir Dönüm Noktası; II. İzzeddin Keykavus Dönemi", *Tarih Araştırmaları Dergisi (TAD)*, C. XXIV, Sayı: 38, (2005), s. 241; Faruk Sümer, "Keykâvus II", *DİA*, XXV, 355.

4 Aksarâyî, *a. g. e.*, s. 30; *Târih-i Âl-i Selçuk (Anonim Selçuknâme)*, Türkçe trc. Halil İbrahim Gök-Fahrettin Coşguner, Ankara 2014, s. 45; Turan, *a. g. e.*, s. 472-475; Kansu Ekici, *Anadolu Selçuklu Devletinde Üç Kardeş Devri (1246-1266)*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta 2005, s. 30-34.

5 Turan, *a. g. e.*, s. 479-480; Ekici, *a. g. e.*, s. 37.

kapılarak kent in kapılarını Moğollara kapatmışlar, diğer yandan ise canlarını kurtarmak umu-duyla aralarında topladıkları para ve emtiayı Baycu Noyan'a göndermişlerdi. Böylelikle şehir yıkımdan; Konya halkı da büyük bir katliamdan kurtulmuş oldu.⁶

II. İzzeddin Keykâvus bir süre Antalya'da kaldıktan sonra buradan İznik İmparatoru II. Laskaris'in (1254-1258) yanına geçti. Öte taraftan Selçuklu tahtına ise Baycu Noyan'ın da desteğiyle yeniden IV. Kılıç Arslan çıktı (16 Safer 655/5 Mart 1257). Ancak İznik İmparatoru'na sığınmak zorunda kalan II. İzzeddin Keykâvus, meydana gelen hâdiseleri Hülâgû Han'a şikâ-yet mahiyetinde bildirdi. Baycu Noyan'ın ve kardeşinin birlikte hareket ederek kendisini sal-tanatından ve atalarının mirasından mahrum etmeye gayret sarf ettiklerini ilettiler. Gelişmeleri öğrenen Hülâgû Han, müdâhalede bulunmayı tercih ederek memleketin iki kardeş arasında taksim edileceğini bildirdi.⁷ Gerçekten de çok geçmeden İlhanlı hükümdarı Hülâgû'nun Bağdat üzerine yürüyeceği sefere destek vermesi için Baycu'yu çağırmasını fırsat bilen II. İzzeddin Keykâvus, başkent Konya'ya gelerek yeniden tahta oturdu. Öte taraftan IV. Rükneddin Kılıç Arslan Kayseri taraflarına doğru çekilse de mücâdeleyi bırakma niyetinde değildi. Nihâyet II. İzzeddin Keykâvus ve IV. Rükneddin Kılıç Arslan birlikte Hülâgû Han'ın yanına gittiler. İlk önce huzura II. İzzeddin Keykâvus çıkmış ve kendisine büyük teveccüh gösterilmiştir.⁸ Hülâgû Han aynı şekilde IV. Kılıç Arslan'a da oldukça iyi davranmış ve Anadolu'yu iki kardeş arasın-da paylaşmıştır. Buna göre II. İzzeddin Keykâvus, başkenti Konya olacak şekilde Kayseri hududundan Antalya sahillerine kadar uzanan topraklara hükmedecekti. IV. Rükneddin Kılıç Arslan ise Sivas'tan Sinop ve Samsun sahillerine kadar Dânişmendli vilâyeti civarındaki topraklarda merkezi Tokat olmak üzere hükmedecekti.⁹

Sultan II. İzzeddin Keykâvus'un İstanbul'a Geçışı ve Burada Yürütmüş Olduğu Faâliyetleri

Selçuklu ülkesinin II. İzzeddin Keykâvus ve IV. Kılıç Arslan arasında ikiye bölünmesinin ardından, II. İzzeddin Keykâvus, dayılarıyla birlikte Antalya'ya geçerek eğlenceye dalmış, devlet işlerini yine boşlamıştı.¹⁰ Ancak yaşanan gelişmelere rağmen yeni dostluklar edinmek üzere temaslarda bulunmayı da ihmâl etmiyordu. Memlük Sultanı Baybars'la (658-676/1260-1277) ve onun müttefiki olan Altın Orda adlı Moğol-Türk Hakanlığıyla iyi ilişkiler kurarak müttefik ol-maya çalışıyordu. Geçmiş yıllardan beri dostâne münâsebetler sürdürdüğü Bizans İmparatoru VIII. Mihail Palaiologos'la (1259-1282) da diplomatik temaslarda kuruyordu. Çok geçmeden bu ittifakların Moğollar tarafından açığa çıkması üzerine kendisini güç bir durum içerisinde

6 İbn Bîbî, *a. g. e.*, II, 13; İbnü'l-İbrî, *Abû'l-Farac Tarihi*, II, 562; Turan, *a. g. e.*, s. 481-482; Mehmet Suat Bal, *II. İzzeddin Keykâvus Dönemi (1246-1262)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2004, s. 100-102; Ekici, *a. g. e.*, s. 39-40.

7 İbnü'l-İbrî, *Abû'l-Farac Tarihi*, II, 563; Bal, *a. g. m.*, *TAD*, C. XXIV, Sayı: 38, s. 245;

8 İbn Bîbî, *a. g. e.*, II, 155-156; Aksarâyî, *a. g. e.*, s. 45.

9 Aksarâyî, *a. g. e.*, s. 46; İbnü'l-İbrî, *Târîhu muhtasari'd-düvel*, s. 539; Turan, *a. g. e.*, 491; Ekici, *a. g. e.*, s. 48-49; Bal, *a. g. m.*, *TAD*, C. XXIV, Sayı: 38, s. 245.

10 Turan, *a. g. e.*, s. 493; Sümer, "Keykâvus II", *DİA*, XXV, s. 355.

bulan Keykâvus, IV. Rükneddin Kılıç Arslan ve onun destekçisi Moğollar tarafından sıkıştırılıp güç duruma düşünce de gemi yoluyla Antalya'dan İstanbul'a Bizans İmparatorluğu'na kaçmak zorunda kaldı (660/1262).¹¹

Sultanın maiyetiyle birlikte yanına gitmiş olduğu VIII. Mikhail Palaiologos, evvelce Lâtinlerin baskısı altında bulunduğu sırada II. İzzeddin Keykâvus'a sığınmış ve Selçuklu sultanı tarafından kendisine büyük hürmet gösterilmişti. Ülkesine geri döndükten sonra ise İznik'i ve İstanbul tahtını elde etmekte muvaffak olmuştu.¹²

II. İzzeddin Keykâvus İstanbul'a sığınırken hanımlarını, çocuklarını, dinî vecibelerine son derece bağlı olan Hıristiyan annesini, kız kardeşini de berâberinde götürmüştü.¹³ Ayrıca Hıristiyan dayıları Kir Hâye ve Kir Kedîd, bazı emîrleri ve maiyeti de yanında bulunuyordu.¹⁴ Sultana "uygun zaman geldiğinde geri dönüp halkı üzerindeki hâkimiyetini yeniden tesis edebileceğinin güvencesi" verildi. Netice olarak sultan, imparatorun yanında hüsn-ü kabul gördü, emrine onu koruması için birlik verildi. Hatta II. İzzeddin Keykâvus hâkimiyet alâmetlerinden sayılan kırmızı çizmeler giyiyor ve istediği gibi yaşamasına müsbade ediliyordu. II. İzzeddin Keykâvus kendisine verilen bu imkânlardan en iyi şekilde kazanç sağlamaya çalışıyordu. Ayrıca VIII. Mikhail Palaiologos II. İzzeddin Keykâvus'a tahtını yeniden elde etmesi için askerî destekte bulunacağına dâir vaatlerde de bulunuyordu.¹⁵

Çok geçmeden Bizans İmparatoru, II. İzzeddin'in maiyetindekileri, özellikle kadınları ve çocukları, muhâfaza edilmeleri için İznik'e yolladı. VIII. Mikhail Palaiologos, sultanı da kendisiyle berâber Balkanlara sefere götürdü. Ayrıca II. İzzeddin Keykâvus'a himâyesinde bulunanları güvenlikleri için İznik'e gönderdiğini söyledi. İmparator, II. İzzeddin Keykâvus'u kontrolü altında tutabilmeye çalışıyordu.¹⁶

Ardından II. İzzeddin Keykâvus, Bizans İmparatoru'nun himâyesi altında günlerini geçirmeye devam etti. Bu esnada Doğu'da Altın Orda Hakanlığı'nın hükümdarlığına geçen Berke Han'ın (654-665/1256-1266) İslâmîyeti kabulü ve Memlük Sultanı Baybars'ın söz konusu ittifakı sayesinde Altın Orda ve İlhanlı devletlerinin birbirleriyle rekabeti giderek artıyordu. II. İzzeddin Keykâvus daha İstanbul'a gitmeden önce temaslar kurduğu bu cephenin bir mensubu olarak siyasî gelişmelerden istifâde etmeye çalışıyordu.¹⁷ Bizans İmparatoru ise Hülâgû

11 İbn Bîbî, *a. g. e.*, II, 159-160; Turan, *a. g. e.*, s. 496-497; Sümer, "Keykâvus II", *DİA*, XXV, 356.

12 Georgios Pachymeres, *Georges Pachymérés Relations Historiques*, ed. Albert Failler, Paris 1984-1999, I, 148-149; a. mlf., *Bizanslı Gözüyle Türkler*, Türkçe trc. İlcan Bihter Barlas, İstanbul 2009, s. 31-32; Tamara Talbot Rice, *The Seljuks in Asia Minor*, London 1961, s. 76; Georg Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, Türkçe trc. Fikret İşıltan, Ankara 2011, s. 411-412.

13 İbn Bîbî, *a. g. e.*, II, 159-160; Pachymeres, *a. g. e.*, I, 182-185; Türkçe trc. İlcan Bihter Barlas, s. 35.

14 Turan, *a. g. e.*, s. 497. Sultan II. İzzeddin Keykâvus'un bu süreçte yanında bulunan hânedan üyeleri hakkında bkz. Rustam Shukurov, *The Byzantine Turks 1204-1461*, Leiden 2016, s. 105-131.

15 İbn Bîbî, *a. g. e.*, II, 160-161; Pachymeres, *a. g. e.*, I, 184-185; Türkçe trc. İlcan Bihter Barlas, s. 36; Turan, *a. g. e.*, s. 497; Erdoğan Merçil, "Bizans'ta Selçuklu Hanedan Mensupları", *XI. Türk Tarih Kongresi (5-9 Eylül 1990, Ankara) Bildiriler*, Ankara 1994, II, s. 718.

16 Pachymeres, *a. g. e.*, I, 184-185; Türkçe trc. İlcan Bihter Barlas, s. 36; Shukurov, *The Byzantine Turks*, s. 105.

17 Turan, *a. g. e.*, s. 498; Dimitri Korobeinikov, *Byzantium and The Turks in the Thirteenth Century*, Oxford 2014, s. 205.

Han'ın baskılarını hissediyor, hatta ondan korktuğu için kızı ile Hülâgû Han arasında evlilik bağı tesis ederek endişelerini azaltma yoluna gidiyordu. Kızını zengin hediyeler ile Hülâgû Han'ın yanına göndermişse de alay yolda iken Hülâgû'nun vefat haberi geldi ve İmparatorun kızı bu durumda Hülâgû Han'ın oğlu Abaka Han (1265-1282) ile evlendirildi.¹⁸ Ayrıca Moğollarla olan işbirliğinin de etkisiyle Bizans İmparatoru'nun II. İzzeddin Keykâvus'a karşı olan tutumu değişmeye başladı ve çok geçmeden de II. İzzeddin Keykâvus ile ailesi isyan teşebbüsü şüphesiyle hapsedildi.¹⁹

Bununla beraber II. İzzeddin Keykâvus'un Anadolu'da bıraktığı maiyetinden birçok kimse İstanbul'a gelerek onun hizmetine girmiş destekçileri çoğalmıştı.²⁰ Bu münâsebetle Sultan II. İzzeddin Keykâvus'un Konya'dan ayrılışı ve İstanbul'da yaşadığı hâdiselerin akabinde Sarı Saltuk'un (ö. 697/1297-1298) müritleri ve Türkmenler (rivâyete göre 12.000 kişi) ile birlikte Dobruca ve kuzeyindeki Babadağı civarına gittikleri ve bu bölgeye de "*Baba Saltuk beldesi*" adı verildiği; Sarı Saltuk'un Balkanlar'da İslâmiyeti yaydığı cihatlar yaptığına dâir rivâyetler ve menkıbeler kaynaklara intikal etmiştir.²¹

Sarı Saltuk ve Berâberindeki Türkmenlerin Balkanlara Geçişleri Hususunda Kaynak ve Araştırmalarda Yer Alan Görüşler Üzerine

Her ne kadar özellikle Sarı Saltuk hakkında mâlûmat veren eserler çalışmanın konusunu oluştursa da dönemin birinci elden kaynağı olması ve yaşanan siyâsî gelişmelerin daha iyi anlaşılabilmesi açısından öncelikle Selçuklu devri kaynaklarından İbn Bîbî'ye (ö. 684/1285'ten sonra) başvurulmuştur. Sarı Saltuk bahsinin yer olmadığı İbn Bîbî'de İstanbul'a gittikten sonra yanına gelen destekçileri sayesinde maiyeti giderek güçlenen II. İzzeddin Keykâvus'un hapsedilmesiyle ilgili olarak şu bilgiler yer alır: "*O sırada fesat beyinleri rahat durmayan bir grup, bir akşam sultan, Ali Bahadır ve sultanın şarâbsâlârı Hıristiyan Kir Kedîd (sultanın dayısı) ile birlikte şarap içtikleri sırada aralarında 'Atalarının ülkesinden uzaklaşıp onların tahtından mahrum kalmasına rağmen Allah'ın destek ve yardımıyla sultanın saltanatına bağlı olan taraftarlarının sayısı büyük bir çoğalma gösterdi. Eğer bir fırsatı bulunur, Palaiologos gezinti (seyran) yerinde ortadan kaldırılırsa, bu ülkenin padişahlığı sultana geçer ve burası onun eski ülkesine katılır' dediler. Bu sözleri hilekâr ve iki yüzlü bir tabiata sâhip olan Kir Kedîd, ertesini gün imparatora duyurdu. Palaiologos bu gammadlığı dikkate alarak fırsat kollamaya başladı. Bir gün bir bahaneyle Emîr-i Âhur Uğurlu ile Ali Bahadır'ı yanına çağırarak onları tutukladı. Sultanın kapısına gardiyanlar gönderdi. Birkaç gün sonra onu, annesinin, Gıyâseddin Mesud ve Rükneddin Geyûmers adlı iki oğluyla birlikte bir kaleye hapsedti. Emîr-i Âhur'un gözlerine mil çektirip, Ali Bahadır'ı öldürttü.*"²²

18 Pachymeres, *a. g. e.*, I, 234-235; Türkçe trc. İlcan Bihter Barlas, s. 39-40.

19 İbn Bîbî, *a. g. e.*, II, 161; Yusuf Ayönü, *Selçuklular ve Bizans*, Ankara 2014, s. 257-269.

20 Pachymeres, *a. g. e.*, I, 234-235; Türkçe trc. İlcan Bihter Barlas, s. 39-40; Ekici, *a. g. e.*, s. 57-58.

21 Turan, *a. g. e.*, s. 580-581.

22 İbn Bîbî, *a. g. e.*, II, 161.

Dönemin Bizans kaynaklarından Pachymeres'de (ö. [1310?]) uzun süre kaldığı İstanbul'da Sultan II. İzzeddin Keykâvus'un her geçen gün hatırı sayılır bir kuvvet temin ederek geri döneceğine dâir umutlarının tükendiğinden bahsedilmektedir. Çünkü imparatorun kızını evlendirerek ittifak kurmak gibi başka amaçları bulunmaktadır ve Abaka Han ile tesis edilecek evlilik bağı gerçekleşirse sultanın bir daha ülkesine geri dönemeyeceği aşikâr olacaktır. Yaşanan gelişmeler şu ifâdelerle zikredilmiştir: *"İmparatoru ortadan kaldırmak üzere harekete geçen sultan, Karadeniz'in kuzeyinde bulunan akrabalarından birinden kendisini bu çaresiz durumundan kurtarması için yardım istedi. Bu adam eğer İzzeddin'e yardım etmeyi kabul ederse, İstanbul'a gelecek ve imparatora saldırmasında ona destek olacaktı ki, İzzeddin ile ortak olmayı kabul etti. Eğer imparator ele geçirilirse saldırganlar sultanın huzuruna büyük bir ganimete sâhip olarak döneceklerdi. Sultan eski ününü ve dostlarını geri istiyordu. Dönüşte bu büyük kazanımlara sâhip olma umuduyla yola çıkacaktı. Düşüncelerini gizlice akrabasına anlatıp mektupla ondan teminatlar aldıktan sonra imparatoru görmek istemiş, imparatora mektup yazarak onun yanına gitme isteğini bildirmişti. Çünkü uzun zamandır ondan uzakta bulunmaktaydı. Bu istek onu sürekli güdülediğinden gelmesi için emir verilmesi bile yine de gidecekti. Bu talebi öğrenen ve bir şeyler döndüğünden şüphelenen imparator, sultanın yanına gelmesi için mektupla izin yolladı. Bu doğuda yaşayan İzzeddin için batıyı görme fırsatıydı. Bu izinden aldığı güçle paraları, eşlerini, çocukları, kardeşini ve annesini bırakıp, engelleri kaldırmak için gerekli olan şüpheleri dağıtarak, yola çıkmaya karar vermiş, yandaşlarıyla şehri terk ederek imparatora gitmek için acele etmişti."*²³ Hâdiselerin devamında da Pachymeres, imparatorun suikast plânlarını öğrendiği sultan ve adamlarını hapsedtiklerini ifâde etmiştir. Bu noktada dikkat çeken bir husus ise Pachymeres'in eseri üzerine araştırmalar yapan ve orijinal metinleri ile Fransızca tercümesini notlarıyla birlikte yayımlayan Albert Failler'in Sarı Saltuk'u Sultan II. İzzeddin'in amcası olarak tavsif etmesidir.²⁴

Bir diğer Bizans kaynağı Gregoras'da da (ö. 1360) yine doğrudan Sarı Saltuk'un ismi zikredilmemişse de kardeşiyle yaşanan mücâdeleler üzerine ülkesinden ayrılmak zorunda olan Sultan II. İzzeddin'in mülteci olarak Bizans İmparatoru Palaiologos'a sığındığı ve aralarındaki eski münâsebetlerden dolayı imparatorun misafirperverliğiyle karşılaştığı²⁵ ayrıca II. İzzeddin Keykâvus'u takip eden ve Hristiyanlığa geçmiş Türkopolilerin Bizans bayrakları altında düşmanlara karşı mücâdele ettikleri yer almaktadır.²⁶ Eserde Bizans İmparatorluğu'na askerî yardımlarda bulunmuş olan Türklerin coğrafi olarak hangi bölgelerde Bizans İmparatorluğu'nun düşmanlarıyla mücâdele ettiklerine dâir herhangi bir ayrıntı verilmemiştir.

Sarı Saltuk ile mektuplaştıklarını ifâde ederek onu bizzat tanıdığını belirten İbnü's-Serrâc (ö. 747/1346), Sarı Saltuk ve Sultan II. İzzeddin Keykâvus arasındaki münâsebetlerden bah-

23 Pachymeres, *a. g. e.*, I, 300-303; Türkçe trc. İlcan Bihter Barlas, s. 44.

24 *a. g. e.*, I, 301 n:6; Türkçe trc. İlcan Bihter Barlas, s. 44 n: 42.

25 Nikephoros Gregoras, *Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae*, ed. L. Schpon, Bonnae 1829, I, 82.

26 *a. g. e.*, I, 101.

setmemiş olmamakla berâber evliyâların büyüklerinden olan şeyhin vefatına kadar yaşadığı Balkanların kuzeydeki yerleşim yerleri ile ilgili olarak çeşitli bilgiler vermektedir. Kayda göre; Sarı Saltuk, Sakçı²⁷ denilen ve Akçakerman'ın batısında²⁸ bulunan küçük bir şehirde yaşamış, Şeyhin türbesi de Sakçı'ya yaklaşık üç saat mesâfede bulunmaktaydı.²⁹ İbnü's-Serrâc ayrıca Sarı Saltuk'u evliyânın büyüklerinden, her zaman geçerli güzel menkibeleri olan tarikat önderlerinden ve seçkin şahsiyetlerinden olduğunu zikretmiştir.³⁰ İbnü's-Serrâc, Sarı Saltuk'un ismini zikrederek o ve berâberindeki Türkmenlerin Dobruca civarına göç ettiklerinden bahseden en eski müelliftir.

İbn Battûta (ö. 770/1368-1369) *Seyahatnâmesi*'nde geçen "*Nihâyet Baba Saltuk adıyla bilinen ve Türklerin yaşadıkları toprakların sonu olan kasabaya geldik... Onların inançlarına göre Baba Saltuk olağanüstü güçlere sâhip, kerametli biriymiş. Lâkin hakkında söylenenler dinin temel prensipleriyle bağdaşmamaktadır. Baba Saltuk'la Bizans'ın ilk vilayeti arasında, normal yürüyüşle 18 gün tutan bomboş bir bozkır var. Buranın sekiz günlük kısmı sudan yoksundur; hiçbir yerde şöyle dikili bir ağaç dahi göze çarpmamaktadır... Önümüzdeki bozkırı göze alarak Baba Saltuk Kasabası'nda tüm hazırlıklarımızı yaptık*"³¹ ifâdeleriyle Balkanlar'daki Türk varlığından bahsetmekle berâber Sarı Saltuk'un bölgeye nasıl geldiği ve Selçuklu Sultanı ile münâsebetleri hakkında herhangi bir mâlûmat vermemektedir. Bununla berâber İbn Battûtâ'nın, İbnü's-Serrâc'ın kayıtlarında da geçen bölgelere artık Sarı Saltuk'un nâmı sayesinde "Baba Saltuk" adının verildiğini vurgulaması Sarı Saltuk'un kısa zamanda ne kadar önemli faâliyetlerde bulunduğunu da göstermektedir.

Sarı Saltuk hakkında bilgi veren XV. yüzyıl müverrihlerinden Yazımcızâde'de geçen bilgilere göre: "*Bir gün Sultan İzzeddin Keykâvus ve Emîr Ali Bahadır, imparatora giderek; 'Biz Türk taifesiyiz, şehirde duramayız, dışarıda ise bize yer ve yurt olsa Anadolu'dan bize taalluk Türk obalarını getirip onla yaylar ve kışlarız' dediler. İmparator Mikhail Palaiologos Dobruca ilini onlara yer ve yurt olarak verdi. Bunun üzerine Türk obalarına el altından haber ettiler, İznik ve Üsküdar üzerinden az müddetle çok Türk evi göçtü. Sarı Saltuk onlarla geldi. Dobruca ilinde iki üç pare Müslüman şehri 30-40 bölük Türk obaları vardı.*"³² Yazımcızâde bu bilgilere ilâveten gelen kafilenin imparatorun düşmanlarına cevap vererek onları kahrettiklerini de belirtmiş-

27 Sakçı'nın Dobruca'nın kuzeyinde bulunan İsakça Kasabası olduğu düşünülmektedir. Bkz. Ebül-Fidâ, (*Takvîmü'l-Büldân*, Türkçe trc. Ramazan Şeşen, *Ebü'l-Fidâ Coğrafyası*, İstanbul 2017, s. 189-190) enlem ve boylamına göre konumunu verdiği Sakçı'nın Tuna Nehri'nin Karadeniz'e döküldüğü yerin yanındaki düz arazide, Kaşka dağı eteğinde olduğunu kaydeder; Bogdan Murgescu, "İsakça", *DİA*, XXII, 489-490; M. Kiel'de ("Sarı Saltuk", *DİA*, XXXVI, 148) İbnü's-Serrâc'ın verdiği bilgilere göre Sarı Saltuk'un eski adı İsakça olan Dobruca'da yaşadığını ve vefat ettiğinde inzivaya çekildiği dağın yakınlarında gömüldüğünü belirtmektedir.

28 Ebül-Fidâ, (*a. g. e.*, s. 189) Akçakerman'a beş günlük mesâfede olduğunu zikreder.

29 İbnü's-Serrâc, *Tuffâhu'l-Ervâh ve Miiftâhu'l-İrbâh, Ruhların Meyvesi ve Kazancın Anahtarı*, Türkçe trc. Nejdet Gürkan-Mehmet Necmettin Bardakçı-Mehmet Saffet Sarıkaya, İstanbul 2015, s. 325-326.

30 *a. g. e.*, s. 324-325.

31 İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, Türkçe trc. A. Sait Aykut, İstanbul 2004, I, 498.

32 Yazımcızâde Ali, *Tevârîh-i Âl-i Selçuk, (Selçuklu Tarihi)*, nşr. Abdullah Bakır, İstanbul 2009, s. 772.

tir.³³ Mezkûr kaynakta II. İzzeddin Keykâvus ve taraftarlarının çoğalması ile bazı söylentilerin ortaya çıktığı da rivâyet edilmiştir. Şöyle ki: “Sultan İzzeddin ile emîrlerinden Ali Bahadır iş-retle meşgul oldukları sırada Sultan İzzeddin’in taraftarlarından bazıları ‘12.000 er varız, eğer fırsat gözleyip Palaiologos’u seyrana götürürseniz bu memleketin padişahlığı külliye sultanın olur. Ondan sonra Anadolu’ya dahi fırsat bulunur’ diyerek isyan çıkaracaklarının işaretlerini vermiştir. Olayları işiten şarab-dâr, Rûm olması hasebiyle ertesi gün imparator Palaiologos’un katına çıkarak durumu anlatmıştır. Akıllı bir imparator olan Palaiologos birkaç gün fırsat gözledi. Bir gün bir bahaneyle Emîr-i Âhur Uğurlu Beyi ve Ali Bahadır’ı yakalayıp hapsedti. Sultanın İstanbul’daki evine görevliler gönderdi. Birkaç gün sonra sultanı iki oğluyla bir karanlık kaleye hapsedti. Sultanın annesi iki küçük oğluyla İstanbul’da kendi evinde kaldı. Sultan iki oğlu Gıyâseddin Mesud ve Rükneddin Geyûmers ile o kalede mahpus kaldı. Birkaç gün sonra Emîr-i Âhur’un gözlerine mil çekildi. Ali Bahadır öldürüldü. İslâm’a devam edenler zindanda kaldı.”³⁴ Yazıcızâde rivâyetini bu noktada bırakarak diğer hâdiselere geçer; ancak ilerleyen bölümlerde II. İzzeddin Keykâvus’un oğlu Gıyâseddin Mesud’un hükümdarlığı (1282-1296, 1302-1308) döneminde İstanbul’da kalan sultanın kardeşinin birkaç Türk ile kaçmaya azmettiğini de zikreder. Buna göre; imparator İstanbul’da kalan Selçuklu Meliki’ni tutup hapsedmiş çok geçmeden de melik, patrik tarafından hapisten kurtarılarak vaftiz edilmiş ve keşiş suretiyle Hıristiyanlığa hizmet etmeye başlamıştı. Sarı Saltuk onu patrikten istemiş talebi kabul edilince de sultanın kardeşi Sarı Saltuk katına gönderilerek yeniden Müslüman olmuştu. Sarı Saltuk şehzâdeye Barak³⁵ nâmıyla hitap ederek onu Sultâniye taraflarına göndermişti.³⁶

33 a. g. e., s. 773.

34 a. g. e., s. 773.

35 Barak Baba olarak nâm salan bütün Anadolu’yu gezen, İlhanlılar tarafından hüsn-ü kabul gören Türkmen babasının Selçuklu şehzadesi olduğuna dâir mâlûmat hakkında ayrıca bkz. Münecimbaşı Ahmed b. Lütfullah, *Câmiu’-d-Düvel*, yay. ve Türkçe trc. Ali Öngül, *Câmiu’-d-Düvel Selçuklular Tarihi II, Anadolu Selçukluları ve Beylikleri*, İstanbul 2017, II, 97; krş. Ahmet Yaşar Ocak, *Sarı Saltık Popüler İslâm’ın Balkanlar’daki Destanî Öncüsü (XIII. Yüzyıl)*, Ankara 2011, s. 70-74; a. mlf., “Barak Baba”, *DİA*, V, 61-62.

36 a. g. e., s. 853, 855. Sultâniye, Kazvin ile Tebriz arasında yer almaktadır ve Olcaytu Han (1304-1316) döneminde İlhanlıların devlet merkezi buraya nakledilmiştir. Bkz. Abdülkadir Yuvalı, “İlhanlılar”, *DİA*, XXII, 103.

Sarı Saltuk'un menkıbelerinin toplandığı *Saltuknâme*'nin³⁷ müellifi Ebü'l-Hayr-ı Rûmî³⁸ (ö. IX. / XV. yüzyıl), Cem Sultan'ın (ö. 900/1495) Edirne'de bulunduğu sırada Sarı Saltuk'un müritlerinden menkıbeleri dinlediğini ve onları çok beğenmesi üzerine bizzat Cem Sultan tarafından sözlü rivâyetleri derleyip bir kitap haline getirmekle vazifelendirildiğini *Saltuknâme*'de belirtmiştir. Ebü'l-Hayr-ı Rûmî belde belde dolaşarak Sarı Saltuk'un menâkıbını tespit etmiştir. Nitekim *Saltuknâme*'nin daha ilk sayfalarından itibaren Sarı Saltuk'un Rumeli'deki gazâları, faâliyetleri, savaşları anlatılmakta; Rumeli hakkındaki bilgiler, tarihî gerçekler ve efsane ile karışık bir şekilde yer almaktadır.³⁹

Osmanlı Şeyhülislâmı ve tarihçisi olan Kemalpaşazâde (ö. 940/1534) de eserinde Sarı Saltuk'u zikrederek "*Sinop Samsun gibi şehirlerden Rumeli'ye Dobruca'ya doğru halkın yöneldiği ve seçkin erdemleri, faziletleri olan Sarı Saltuk'un etrafında parlak savaşçılarla birlikte toplandıklarını*" belirtmiştir.⁴⁰ Pachymeres'de Sultan II. İzzeddin Keykâvus'un Karadeniz'in kuzeyindeki akrabalarından yardım istediği zikredilirken Osmanlı dönemi kaynağında ise daha geniş bir şekilde hangi şehirlerden Dobruca'ya doğru Türkmenlerin göç ettiği belirtilmiştir.

Lokmân b. Hüseyin'in (ö. 1010/1601'den sonra) *Oğuznâmesi*'nde Sarı Saltuk'un bazı Türk obaları ile Rum iline geçip Dobruca bölgesinin sakini olduğu bilgisi verilmiş, ardından da "*Sarı Saltuk ubûri Rum iline, 662 idi hemân*"⁴¹ dizeleriyle Sarı Saltuk'un bölgeye geldiği yıl 662 (4 Kasım 1263-23 Ekim 1264) olarak gösterilmiştir. Bu hususta kıymetli araştırmalar yapmış Shukurov'a göre; diğer tarihî kaynaklar incelendiğinde Lokmân b. Hüseyin'in gösterdiği mezkûr tarih elde edilen bilgilerle uyuşmaktadır.⁴² Nitekim eser doğrudan tarih bilgisi vermesi açısından ayrı bir öneme sâhiptir. Eserde zikredilen diğer bilgiler ise Yazıcızâde'nin kayıtları ile benzerlik göstermektedir.

37 Ebü'l-Hayr-ı Rûmî, *Şaltuk-Nâme: The Legend of Sarı Şaltuk Collected from oral tradition by Ebü'l-Hayr Rûmî*, nşr. Fahri İz-Şinasi Tekin, Gönül A. Tekin, Cambridge, Mass 1974-1984; a. mlf., *Saltuknâme*, nşr. Şükrü Halûk Akalın, Ankara 1987-189, I-III; a. mlf., *Saltuknâme (Saltuk Gazi Destanı)*, nşr. Necati Demir-M. Dursun Erdem, İstanbul 2013, I-III. *Saltuknâme* hakkında ayrıca bkz. Kemal Yüce, *Saltuk-nâme'de Tarihî, Dinî ve Efsanevî Unsurlar*, Ankara 1987; M. Fuad Köprülü, "Anadolu Selçukluları Tarihi'nin Yerli Kaynakları I", *Belleten*, C. VII, Sayı: 27, Ankara, 1943, s. 430-441; Şükrü H. Akalın, "Ebü'l-Hayr-ı Rûmî'nin Saltuk-Nâme'si", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, C. XL, (Ankara 1992), s. 37-59; I. Mélikoff, "Qui était Sarı Saltuk? Quelques Remarques sur les Manuscrits du Saltukname", *Studies in Ottoman History in Honour of Prof. V. L. Méléage*, ed. C. Heywood-C. Imber, İstanbul 1994, s. 231-238; Şükrü H. Akalın, "Saltukname'ye Göre Sarı Saltuk", *Balkanlara Gidişinin 750. Yılında Uluslararası Sarı Saltuk Gazi Sempozyumu (06-10 Kasım 2013, Köstence-Romanya) Bildiriler*, Edirne 2014, s. 351-363; Ahmet T. Karamustafa, "Islamisation through the Lens of the Saltuk-name", *Islam and Christianity in Medieval Anatolia*, ed. A. C. S. Peacock, Bruno de Nicola, Sara Nur Yıldız, Farnham 2015, s. 349-364; Aybeniz Rahimova, "Oğuzların Dini Kahramanlık Destanı Saltukname", *Türk Dünyası Araştırmaları (TDA)*, C. 123, Sayı: 243, (Kasım-Aralık 2019), s. 249-25.

38 Müellif hakkında bkz. Necmettin Turinay, "Saltukname'nin Meçhul Yazıcısı: Ebulhayr-ı Rumi", *2. Uluslararası Sarı Saltuk Gazi Sempozyumu (06-09 Mayıs 2015, Saraybosna-Bosna Hersek) Bildiriler*, Edirne 2015, s. 201-220; Şükrü H. Akalın, "Ebulhayr Rûmî", *DİA*, X, 360-362.

39 Şükrü H. Akalın, "Balkanlarda İslâm'ın ve Türklüğün Yayılmasında Bir Öncü: Sarı Saltuk", ed. M. Savaş Kafkasyalı, *Balkanlarda İslâm Miadi Dolmayan Umut*, Ankara 2016, II, 61-62.

40 Kemalpaşazâde, *Histoire de Campagne de Mohacz*, nşr. Pavet de Courteille, Paris 1859, s. 77.

41 Lokmân b Hüseyin, *Seid Locmani ex Libro Turcico qui Oghuznâme inscribitur excerpta*, nşr. J. J. Wilhelm Lagus, Helsingforsiae 1854, s. 3.

42 Shukurov, *The Byzantine Türks*, s. 124.

Lokmân b. Hüseyin'e göre; Sultan II. İzzeddin Keykâvus, Antalya'dan berâberinde yakınları ve vâlidisiyle Palaiologos katına İstanbul'a gitmiş, imparator onu izzet ve ikramla ağırlamış, sultan ve diğer misafirlerine nimetler döküp bahşişler vermiştir. Ancak onlar rahata düşerek vatanlarını unutmuşlar, günlerini işretle geçirir olmuşlardı. Emîr-i Âhur Uğurlu ile Ali Bahadır sultanın yanına geldiklerinde ise Bizans İmparatoru Rumeli'deki düşmanlarıyla cenk için Ali Bahadır'ı göndermişti. Ali Bahadır elde ettiği başarılarla imparatorun gözünde yükselmışti. Nihâyetinde bir gün "Sultan İzzeddin ve Ali Bahadır, Palaiologos'un huzuruna çıkararak: 'Biz Türk taifesiyiz, daima şehirde duramayız, bize bir yer yurt tayin olsa Anadolu'dan bize taalluk eden Türk evlerini getirip onda yaylar ve kışlarız' dediler. İmparator da Dobruca yöresini onlara yer yurt olarak verdi. Anadolu'dan kendilerine katılacak Türk obalarına el altından haber ettiler. Kışlak bahanesiyle Sarı Saltuk ile İznik'e geçip oradan İzmit'e ardından da Üsküdar üzerinden Dobruca'ya geldiler. Dobruca ilinde iki üç pare Müslüman şehri 30-40 bölük Türk obaları vardır. Palaiologos'un düşmanlarına cevap verip kahrederlerdi".⁴³ Hâdiselerin devamında da bir gece Sultan İzzeddin ile Ali Bahadır'ın işretle meşgul oldukları sırada meclistekilerinden bazıları sayıları 12.000'e ulaşan kuvvetleriyle imparatorun İstanbul'da olmadığı bir sırada sultanın İstanbul'un hükümrânlığını hatta Anadolu saltanatını da elde edebileceğini dile getirdiler. Bizans İmparatoru bu durumu işitince sabırla bekleyip uygun fırsatı kollamış, fırsatını bulunca da II. İzzeddin Keykâvus ve adamlarını hapsedmişti. Sultan hapisten kurtarılıp Berke Han'ın hizmetine girdikten sonra da Sarı Saltuk ile Dobruca Türklerinin Deşt-i Kıpçak'a ilerlediği zikredilmiştir.⁴⁴

Evliya Çelebi'nin (ö. 1095/1684[?]) *Seyahatnâmesi*'nde de her ne kadar Balkanlara geçiş süreci hakkında mâlûmat bulunmasa da eserde Muhammed Buharî olarak geçen Sarı Saltuk'un Balkanlar'da İslâmîyeti yaymak üzere yürüttüğü faaliyetler ve Sarı Saltuk'a atfedilen türbelerden bahsedilmektedir.⁴⁵

Çok sayıda araştırmada yer bulan II. İzzeddin Keykâvus'un İstanbul'a geçişinin akabinde yaşanan göçlerle ilgili olarak J. Von Hammer, Sarı Saltuk Dede idâresindeki Türk kuvvetlerinin, İzzeddin Keykâvus'un Kırım'a götürüldüğü dönemde Karadeniz'in Batı kıyısında yer alan Dobruca Tataristanı denilen yörelere 662 (1263) yılında yaklaşık 12.000 Türkmenin yerleşmiş olduklarını belirtir. İstanbul'da mülteci konumunda olan II. İzzeddin bu yeni takviye güçlere itimat ederek müsteşarı Ali Bahadır ile birlikte Bizans İmparatoru'na bir komplo kurma girişimine karışmış ve sultan kendi hizmetkârları tarafından ihanete uğramıştır. Yaşanan gelişmelerin akabinde II. İzzeddin Keykâvus'un hapse atılmasından sonra ise Dobruca'daki kuvvetlerin bir kısmı Hıristiyanlaştırılmıştır.⁴⁶

43 Lokmân b Hüseyin, *a. g. e.*, s. 9-10.

44 Lokmân b Hüseyin, *a. g. e.*, s. 10-11.

45 Evliya Çelebi, *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: Akkirman-Belgrad-Gelibolu-Manastr-Özü-Saraybosna-Slovenya-Tokat-Üsküp*, haz. Seyit Ali Kahraman, 5. Cilt 1. Kısım, İstanbul 2010, 308. Ayrıca bkz. Helga Anetshofer, "Legends of Sarı Saltık in the Siyasetnâme and the Bektashi Oral Tradition", *Evliyâ Çelebi Studies and Essays Commemorating the the 400th Anniversary of his Birth*, ed. Nuran Tezcan vd., İstanbul 2012, s. 296-304.

46 J. Von Hammer, *Histoire de L'Empire Ottoman: Depuis Son Origine Jusqu'à nos Jours*, Paris 1840, I- 20; IV 57-58.

Ahmed Tevhid, Sultan II. İzzeddin Keykâvus ile Sarı Saltuk arasındaki münâsebetlerine değinmemiş olsa da Lokmân b. Hüseyin ve Yazıcızâde'yi kaynak göstererek Dobruca'da Sarı Saltuk'un ve berâberindeki Türklerin 662 (1263-1264) senesinde geldiklerine değinmiştir.⁴⁷

J. Deny'e göre Sarı Saltuk, XIII. yüzyılda Selçuklu Türklerinin göçüne yol açan gizemli bir şahsiyettir. XIII. yüzyılda kardeşi tarafından ülkesinden çıkarılan II. İzzeddin Keykâvus yanındaki sadık kişilerle Bizans İmparatoru'na sığınır. Yeni gelenlerin imparatora verdiği hizmetler imparatorun onların Dobruca'ya koloni getirmelerine ve yerleşmelerine izin vermesini sağlamıştır. Bu izinle birlikte İznik ve İzmit üzerinden Selçuklu Türkleri başlarında kutsal bir şahsiyet olan (evliyâ) Sarı Saltuk'la birlikte Dobruca'ya ulaşmışlardır.⁴⁸

Bilhassa Yazıcızâde'de geçen mâlûmatı derinlemesine inceleyen ve değerlendiren Paul Wittek, öncelikle Yazıcızâde'nin verdiği bilgileri ortaya koymuştur. Ardından da çeşitli tespit ve değerlendirmelerde bulunmuştur. Wittek'in incelemiş olduğu Yazıcızâde nüshalarına göre: *"Bir gün sultanın maiyetindeki komutanlardan biri, İmparator Palailogos'a, Türklerin şehir hayatına sonsuza kadar dayanamayacakları yönünde şikâyet ediyordu. Eğer imparator yerleşmeleri için mesken verirse göçebe ailelerini Anadolu'dan çağırabilirlerdi. Palailogos onların Dobruca'ya yerleşmelerine olanak sağlar. Bunun üzerine kalabalık kabileler dağlardan İznik'e inip, Üsküdar'dan karşıya geçerler. Kutsanmış (aziz) olarak kabul edilen Sarı Saltuk da onlarla birlikte dir. Dobruca'da iki veya üç Müslüman kasaba ahalisi ve Türk göçebelerinden 30-40 obadan müteşekkil Türkler, imparatorun düşmanlarını uzaklaştırıyor ve yok ediyordu. Ancak bir ziyafet sırasında (İstanbul') sultan, maiyetindekiler tarafından kendisini destekleyenlerin gücüyle kâr etmeye ve Palailogos'u devirmeye teşvik edilir. Bu durumun neticesinde Bizans İmparatoru Türk kuvvetlerinin iki komutanından birinin öldürülmesini, diğerinin de kör ettirilmesini emreder bununla berâber yalnızca vaftiz olmayı kabul eden Türk askerlerinin imtiyazını verir. Sultan ve iki oğlu, Mesud ile Geyûmers, bir kalede hapsedilir. Dobruca'daki Türkler orada Sarı Saltuk ile kalırlar"*⁴⁹ ifâdeleriyle Sarı Saltuk'un sultanın hapsedildiği dönemdeki varlığından bilgiler aktarmaktadır. Yazıcızâde'deki bilgilerin devamında da yer alan II. İzzeddin Keykâvus'un ölümünden sonraki gelişmeler anlatılırken Gıyâseddin Mesud'un Anadolu'ya geçmek için izin isteğinin kabul edilmesiyle Sarı Saltuk'un Berke Han'ın emriyle göçebe halkını berâberindeki hayvanlarıyla meskenleri olan Dobruca'ya götürdüğü yer alır.⁵⁰ Ayrıca Dobruca ve çevresine Türkmenlerin yerleşmesi ile ilgili olarak şu tespitlerde de bulunur: *Göçebeler, Bizans-Selçuklu sınırını geçtikleri için Bulgarlar da Dobruca'ya doğru hareket etmişler ve açıkça göçmenler yeni evlerinde imparatorun düşmanlarıyla savaşmak zorunda kalarak sıkıntıya düşmüşlerdir. Dobruca, İstanbul'a uzak mesâfesi ve Balkanlar'daki diğer düşmanlarıyla mücâdeleleri için*

47 Ahmed Tevhid, "Rum Selçukî Devleti'nin İnkırâziyla Teşekkül Eden Tavâif-i Mülûk'den Karahisar-ı Sâhib'de Sâhibataoğulları", *Târîh-i Osmânî Encümeni Mecmuası (TOEM)*, C. II, Sayı: 9, İstanbul 1329, s. 565.

48 J. Deny, "Sarı Saltık et le nom de la ville de Babadaghi", *Mélanges Offerts a M. Émile Picot*, Paris 1913, II, 1-2.

49 Paul Wittek, "Yazıcıoğlu 'Alî on the Christian Turks of the Dobruja", *Bulletin of the School of Oriental and African Studies (BSOAS)*, XIV/3, (1952), s. 648.

50 Wittek, a. g. m., *BSOAS*, XIV/3, s. 648.

*Bizans açısından avantajlı bir konumdaydı. Tatar saldırılarına karşı da engel oluşturabilecek pozisyonu Bizans'ın Türk kabilelerini bu bölgeye yerleştirmesinde son derece elverişli olmuştur.*⁵¹ Nitekim bahsettiğimiz kaynaklardan Gregoras'ta da herhangi bir tarih vermeden Türkmenlerin Bizans'ın düşmanları ile mücadele ettiği bilgisi yer almaktadır.

M. Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, eserinde bilhassa Evliyâ Çelebi'ye dayanarak Sarı Saltuk menkıbesine yer vermiştir. “*Evliyâ Çelebi'nin tespit ettiği şekle göre, Ahmed Yesevî, Hacı Bektaş'tan sonra “Sarı Saltık” lakâbı ile tanınan Muhammed Buhârî'yi Horasan erenlerinden 700 kişi ile ona imdâda gönderiyor ve meşhur tahta kılıcını Sarı Saltık'ın beline kuşatarak şu nasihati veriyor: “Saltık Muhammed'im! Bektaş'im seni Rum'a göndersin. Leh diyârında dalâlet-âyîn olan Sarı Saltık sûretine girip, ol melûnu bir tahta kılıçla katleyle! Makedonya, Dobruca'da, yedi-krallık yerde nam ve şan sâhibi ol!” Sarı Saltık, Rûm diyârına gelince, Hacı Bektaş Velî, şeyhinin emrini yerine getirerek, onu Dobruca'ya gönderiyor; o da oralara giderek birçok kerametler gösteriyor, birçok yerleri zapt ve ahâlisini İslâm eyliyor.*”⁵²

Osman Turan, II. İzzeddin Keykâvus'un Konya'dan ayrılışı ve gurbet hayatında yaşadıkları ile bağlantılı olarak “*meşhur Türkmen babası Sarı Saltuk'un bir kısım müridleri ve Türkmenleri (rivâyete göre 12.000 kişi) ile birlikte Dobruca'ya gittikleri ve bu bölgeye de ‘Baba Saltuk beldesi’ adı verildiğini, onun Balkanlar'da İslâmiyeti yaydığını*” ifâde etmiştir.⁵³

Tayyip Okıç, “*Sarı Saltuk'un bazı Türk aşiretleriyle birlikte 662 (1263) yılında Avrupa'ya geçtiği tarihen sabittir. O kendisinden çok daha evvel buralarda bulunan ve zamanında sönmeye mahkûm bir duruma girmiş olan bazı İslâm kolonilerini tekrar kurmak ve canlandırmak, hatta bununla da iktifa etmeyerek, kuzeyden güneye kadar her tarafta İslâm'ı yeniden yaymak hususunda faaliyet geçiren kahraman ve büyük bir İslâm misyoneridir*”⁵⁴ ifâdeleriyle Sarı Saltuk'u tavsif etmiştir. “*Bazı Türk aşiretlerinin Bizans hizmetine girerek Balkanlar'ın muhtelif mıntıkalarına iskân edilmelerinin örneklerine tekrar tekrar rastlandığını; 662 (1263) senesinde Sarı Saltuk ile birlikte bazı Türklerin bu şekilde Balkanlar'a geçerek orada yerleşmiş oldukları hakkında Bizans ve İslâm kaynaklarında tarihî kayıtların mevcut olduğunu*” vurgulamıştır. Bu açıklamaların ardından daha ziyade Sarı Saltuk'un Balkanlar'da ve diğer Avrupa mıntıkalarındaki dinî misyonuna değinilmiştir.⁵⁵

Romen tarihçi Aurel Decei de araştırmasında Osmanlı Devleti'nin bölgeyi fethine kadar İzzeddin Keykâvus'un Türklerinin Dobruca'da İslâmiyeti devam ettirdiğini ifâde etmiş, karşı-

51 Wittek, a. g. m., *BSOAS*, XIV/3, s. 654-655.

52 M. Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Ankara 1976, s. 54-55. Köprülü, (a. g. e., s. 55 n. 62) “*Hakikaten bu menkıbenin tarihî bir esası bulunmaktadır*” diyerek devamında şöyle ifâde etmiştir: “*Hicrî 662 (M. 1263-1264) tarihinde birtakım Türkler Sarı Saltık'un maiyetinde Dobruca'ya geçmişler ve sonra Balıkesir'deki Karesioğullarından İsmâ Bey zamanında tekrar Karesi mülküne hicret etmişlerdir.*”

53 a. g. e., s. 581.

54 Tayyip Okıç, “Sarı Saltuk'a Ait Bir Fetva”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (AÜİFD)*, C. I, Sayı: 1, (1952), s. 48-49.

55 Okıç, a. g. m., *AÜİFD*, C. I, Sayı: 1, s. 51-52.

laştırmalı örnekler sunmuştur. Diğer araştırmacılar gibi Lokmân b. Hüseyin'den ve Osmanlı kaynaklarından verdiği mâlûmatla Sarı Saltuk'un II. İzzeddin Keykâvus'un çağrısıyla berâberindekilerle birlikte Dobruca'ya geldiğini göstermiştir. Ayrıca Osmanlı tarihlerine göre Sarı Saltuk da dâhil olmak üzere Dobruca'daki bazı Müslümanların Kırım'a gittiğinde de sultanı takip ettiklerini zikretmiştir.⁵⁶

Sarı Saltuk'la birlikte Dobruca ve civarına göç eden Türklerle ilgili olarak yapılan araştırmaların bir kısmı Gagauzların etnolojisine dâir olmuş, hâdiseler Gagauzlar açısından da incelenmiştir. Gagauzların Dobruca'ya Sarı Saltuk tarafından getirilen Selçukluların bâkiyeleri olduğu kanısı hakkında Batılı tarihçilerden F. Braun, Georgi Balashev, İ. K. Dimitrov gibi araştırmacılar tarafından çeşitli çalışmalar yapılmış; ancak bu eserlerde de genellikle Lokmân b. Hüseyin ve Yazıcızâde gibi benzer çalışmalar üzerine yoğunlaşmıştır. P. Mutafchiev, H. W. Duda gibi araştırmacılar ise bilhassa Osmanlı dönemi tarihçilerinin görüşlerini kabul etmeyip bunların müelliflerin eklemeleri ya da hayal ürünü olduklarını savunarak eserlerinde tartışmışlardır.⁵⁷

Michael Kiel, Paul Wittek'in zikrettiklerini kendi yaptığı arkeolojik araştırmalar neticesinde elde ettiği mâlûmat ile doğrulamış ve Dobruca yöresindeki Türklerden kalan eserler ve yerleşimler hakkında çalışmalarında kıymetli bilgiler vermiştir. Sarı Saltuk'un Dobruca'ya gelişi üzerine Paul Wittek tarafından da doğrulanmış olan Yazıcızâde'ye dayanarak kaleme aldığı tespitlere göre; II. İzzeddin Keykâvus'un büyük bir toplulukla birlikte Bizans'a sığınmasının ardından Bizans İmparatoru VIII. Mihail Palaiologos'un Türkleri, Bizans İmparatorluğu ile putperest Altın Ordu Tatarlarının ülkesi arasındaki, bugünkü Bulgaristan'ı oluşturan boş, sâhipsiz alana yerleştirdiğini ve Sarı Saltuk'un da onların arasında bulunduğunu zikretmiştir. XIII. yüzyılın ortalarında II. İzzeddin, Bizans İmparatoru tarafından hapsedilmiş fakat Nogay'ın Tatar ordusu, onu yeniden özgürlüğüne kavuşturmuştur. Sarı Saltuk'un önderliğindeki Müslümanlar da Dobruca'da yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Sultan II. İzzeddin'in Kırım'a göçünün ardından ise Sarı Saltuk'un aracılığı ile henüz İslâm dinini kabul etmemiş olan Kıpçak Türklerinin güçlü başkanı Nogay'ın himâyesi altına girmişlerdir.⁵⁸

Zerrin Günal Öden, bilhassa kardeşi Kılıç Arslan ile yaşanan mücâdeleler neticesinde ülkeyi terk etmek zorunda kalan zorunda kalan II. İzzeddin Keykâvus'un imparator tarafından itibarlı bir misafir olarak görüldüğünü; hatta bir süre sonra taşrada ikamet etmek isteyen

56 Aurel Decei, "Le problème de la Colonisation des Turcs Seldjoudides dans la Dobrogea au XIII siècle", *TAD*, Sayı: 10, (1968), s. 85-111.

57 Bu yazarların hâdiselere bakışı hakkında bkz. M. N. Gubglo, "Gagauzların Etnik Aidiyeti", *Türkçe trc. Bülent Hünerli, TÜRK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, 2018, Yıl: 6, Sayı: 12, s. 67-78; Vlodzimej Zayonçkovskiy, "Gagauzların Etnogenezine Dair", *TÜRK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, 2018, Yıl: 6, Sayı: 14, s. 247-253. Gagauzların tarihleri hakkında ayrıca bkz. Harun Güngör-Mustafa Argunşah, *Gagauz Türkleri, Tarih-Dil-Folklor ve Halk Edebiyatı*, Ankara 1991; Bülent Hünerli, *Mihail Çakir'in Gagauzca (Türkçe)-Rumence Sözlüğü (İnceleme-Metin)*, Çanakkale 2019, s. 2-10; a. mlf., "Gagauzlar ve Lozan Mübadelesinin Pek Bilinmeyen Bir Yönü: Yunanistan Gagauzları", *Mübadil Kentler: Türkçe Konuşan Rum Ortodokslar*, ed. Yonca Cingöz, İstanbul 2019, s. 88-89; Kemal Karpat, "Gagauzlar", *DİA*, XIII, 288-291.

58 Michael Kiel, "Sarı Saltuk ve Erken Bektaşılık Üzerine Notlar", *Türkçe trc. Fikret Elpe, Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, C. II, Sayı: 9, 1980, s. 26-27; a.mlf. "Sarı Saltuk", *DİA*, XXXVI, 147-150.

Türlere malikâne olarak Dobruca'nın verildiğini ve II. İzzeddin'e Selçuklu tahtını ele geçirmesi için de yardım vaat edildiğini belirtmiştir. Ayrıca "*plânlarını gerçekleştirmek için Sarı Saltuk Türkmenleri ve kendi hassa askerlerinin kumandanı Ali Bahadır'a güvenen İzzeddin'in Selçuklu tahtını ele geçirme ümidinin kuvvetlendiğini*" de vurgulamıştır.⁵⁹

István Vásáry, II. İzzeddin Keykâvus hakkında anlatılan rivâyetlere göre XII. yüzyılda Dobruca'da Selçuklu yerleşimi olasılığının mümkün olduğundan bahsederek Lokmân b. Hüseyin ve ardından da Yazıcızâde de geçen nakillere yer vermiştir. Buna göre; İmparator VIII. Mikhail Palailogos, II. İzzeddin Keykâvus adına istekte bulunan Ali Bahadır'ı huzuruna kabul etmiş ve Selçukluların dileklerini yerine getirerek göçebe Türkmenlerin Aziz Sarı Saltuk'la birlikte Dobruca'ya yerleşmesine izin vermiştir. İki üç Müslüman kasabası 30-40 bölük Türk obasına yurt olmuştur. Sarı Saltuk da Balkanlar'da popüler bir karakter olarak İslâmiyet'in yayılmasında rol oynamıştır. Müslüman yerleşkelerinde ve türbelerinde onun ve müritlerinin izleri bulunmaktadır.⁶⁰

Ahmet Yaşar Ocak, Sarı Saltuk hakkındaki kıymetli araştırmasında öncelikle tarihî süreç içerisinde II. İzzeddin Keykâvus'un İstanbul'a geçişini anlatmıştır. Buna göre; imparator bu asil misafirine ve ailesine büyük bir yakınlık göstererek onların diledikleri gibi yaşamalarını sağlamış ve bu esnada sultanın çok güvendiği iki yakın adamı, Emîr-i Âhur Uğurlu ve Ali Bahadır da sultanın yanına gelmişlerdi. İmparator emîrlere de teveccüh göstermiş buna mukabil onlar da imparatorun hasımlarına karşı savaşmışlardı. Ancak çok geçmeden bu monoton ve rahat hayatın oradan oraya muhârebe peşinde koşuşturan, başkalarını yönetmeye alışmış bu insanları sıkılaşmaya başladığını tarihî kaynaklar ışığında belirtilmiştir. Sultan II. İzzeddin, Ali Bahadır ve Emîr-i Âhur Uğurlu ile Palailogos'un huzuruna çıkıp sürekli bir şehir hayatından ziyade "*Türk taifesi*" olarak yaylak ve kışlak hayatına alışık olduklarından, kendilerine kışın kışlayacak, yazın da yaylayacak bir arazi tahsis edilmesini ve Anadolu'dan kendilerine tâbi olan Türkmenleri getirterek buraya birlikte yerleşmek istediklerini bildirmişlerdi.⁶¹ "*VIII. Mikhail, bu istekleri kabul ederek onlara Bizans'la Deşt-i Kıpçak arasında (bugün bir kısmı Bulgaristan'da, bir kısmı da Romanya sınırları içinde ve Karadeniz'e kıyısı olan) o vakitler gayri meskûn haldeki Dobruca arazisini tahsis etmiştir. Bunun üzerine söz konusu Türkmenler, Anadolu'dan getirilip İzzeddin'in başkanlığında Dobruca'ya yerleştirilmişlerdir.*" Sarı Saltuk'un tarihî rolünün de tam bu olayla başlayacağını ifâde eden Ocak, kaynaklarda geçen II. İzzeddin Keykâvus ve berâberindekilerin Bizans İmparatoru'nu devirme girişimine teşebbüs ettiklerini ve bu komplonun açığa çıkması ile "*hain konukların*" cezalandırıldığını zikrederek, bu hâdiselerin Dobruca'ya iskândan sonra vuku bulmuş olabileceğine şu ifâdelerle dikkat çeker: "*Zira imparatorun kendisini devirmeye çalışan İzzeddin'e dostluk göstererek onlara yer yurt vermesi söz konusu olamazdı. Kaynakların zikrettiği komplo olayı var ise İzzeddin'in Anadolu'dan getirteceği aşireti yerleştirmek için*

59 "Türkiye Selçuklu Sultanı II. Gıyaseddin Mesud Hakkında Bazı Görüşler", *Bellekten*, C. LXI, Sayı: 231'den ayrılmış, Ankara 1997, s. 287-288.

60 István Vásáry, *Cumans and Tatars Oriental Military in the Pre-Ottoman Balkans*, 1185-1365, Cambridge 2005, s. 78.

61 Ocak, *a. g. e.*, s. 23-24.

imparatorun toprak istemesinin altında hakikatte, kışlak ve yaylak hayatına duyduğu özlem-den çok tasarladığı komplo için gerekli kuvveti temin etme ihtiyacı yatıyor demektir."⁶² Yine aynı eserde, Dobruca'ya yerleşimlerle ilgili olarak buradaki eski Türk nüfusunun üstüne bu defa Anadolu kökenli yeni bir katmanın eklendiği üçüncü katmanın ise XV. yüzyıldan itibaren Osmanlı fetihleriyle ilâve edileceği ayrıca Bizans İmparatoru'nun belki biraz bu sebeple, fakat daha ziyade, Deşt-i Kıpçak'taki Tatarların saldırılarından sınırlarını korumak ve onlarla kendi arasında bir savunma bölgesi yaratmak amacıyla Dobruca'yı, İzzeddin ve Türkmenlerinin yerleşmesine tahsis etmiş olabileceği de ifâde edilmiştir.⁶³

Mehmet Suat Bal, *"II. İzzeddin Keykâvus, Türkiye'ye geri dönüp yeniden hükümdar olabilmek için Türkmenlerin desteğini almayı plânladığını ve II. İzzeddin Keykâvus'un çağrısı üzerine Anadolu'dan kalkıp, Sarı Saltuk önderliğinde Balkanlar'a göç eden ve Dobruca'ya yerleştirilen bu Türkmenlerin sultanlarına son derece sâdık olduklarını"* ifâde etmiştir. Ayrıca *"Dobruca'ya göç eden bu cesur savaşçılar, Balkanlar'da Türk İslâm kültürünün ilk temsilcileri olmuşlar, II. İzzeddin Keykâvus ile Dobruca'ya göç eden Türkler o bölgeye daha önce gelmiş olan Türklerle birleşerek önderleri "Keykâvus'un" isminden dolayı Gagauz olarak adlandırılmışlardır. Gagauzlar sonradan Hıristiyanlaşsa da II. İzzeddin Keykâvus'un ardından Sarı Saltuk ile göç edenlerin bir kısmı inançlarını korumuşlar ve Balkanlar'da yaymışlardır"* diye ekleyerek Dobruca'ya göç eden Türkmenlerin Gagauzların atası olduğu hususundaki görüşlerini bildirmiştir.⁶⁴

Rustam Shukurov öncelikle Albert Failler'in Sarı Saltuk'un sultanın amcası olduğuna dâir kanaatinin dayanaksız ve hatalı olduğuna dikkat çekerek Pachymeres'in kesinlikle aklında başka bir amca (dayı), (Kir Hâye ya da Kir Kedîd) olduğunu belirtmiştir. Ayrıca hâdiseler yaşanırken Kir Kedîd'in sultanla birlikte olduğunu zikreden İbn Bîbî'ye güvenmemek için hiçbir sebep olmadığını da vurgulamıştır.⁶⁵ *"Özellikle sonraki yüzyıllarda Osmanlı geleneğinde Sultan II. İzzeddin Keykâvus'u gölgede bırakacak şekilde efsanevî bir kimliğe dönüşecek Sarı Saltuk'un büyük ihtimâlle sultanı sürgünü sırasında takip eden Türk göçebe topluluklarıyla ilişkili olduğunu"* da zikretmiştir.⁶⁶ Göçebe Türklerin Bizans topraklarına göçüne dâir en ayrıntılı bilgilerin yine Yazıcızâde tarafından verilmiş olduğuna dikkat çekerek; *"Sarı Saltuk'un manevî liderliğindeki bu göçebe grupların savaşçıların imparatorun yanında, özellikle VIII. Mikhail Palaiologos adına Dobruca'nın fethedilmesi sırasında muzaffer savaflara katılmış olduklarını"* vurgulamıştır.⁶⁷ Nitekim tarihî kaynaklarda da Türkmenlerin Bizans adına Rumeli'de Bizans'ın düşmanlarıyla mücâdelelerde yer aldığı mâlûmatı yer almaktadır.

62 Ocak, a. g. e., s. 25.

63 Ocak, a. g. e., s. 28-29.

64 Bal, a. g. m., TAD, C. XXIV, Sayı: 38, s. 250; a. mlf., "Türkiye Selçukluları, Mısır Memlûkleri ve Altın Orda Devleti'nin İlhanlılara Karşı Kurduğu İttifak", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı:17, (2005), s. 304-305.

65 Rustam Shukurov, s. 112; a. mlf., "The Oriental Margins of the Byzantine World: A Prosopographical Perspective", *Identities and Allegiances in the Eastern Mediterranean after 1204*, ed. Judith Herrin-Guillaume Saint-Guillain, Aldershot 2011, s. 188.

66 Shukurov, *The Byzantine Turks*, s. 122.

67 Shukurov, *The Byzantine Turks*, s. 124.

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Bulgar bilim adamı Georgi Balashev'in yer değiştiren Türk gruplarının Gagauzların ataları oldukları tezinin tamamen savunulamaz olduğunu belirten Hristi Matanov, Osmanlı, İran ve Arap kaynaklarıyla çalışmanın zorlukları olduğunu ayrıca Bizans kaynaklarında da göç hakkında yeterince bilgi bulunmadığından bahsetmiştir. Buna göre; “Devrin çağdaş kaynaklarında bu göçler detaylı olarak yer almamakta; Bizans kaynaklarında ise Sultan II. İzzeddin Keykâvus’un hayatı son derece ayrıntılı anlatılmasına rağmen Sarı Saltuk ve berâberinde gelenlerden bahsedilmemektedir. Hâdiselerden geniş şekilde bahseden Lokmân’ın Oğuznâmesi ise çok daha sonraki dönemde yazılmış durumdaydı. Aynı şekilde İbn Bîbî de Dobruca’ya göç hakkında bilgi vermemekte; Yazıcızâde’deki aktarımlar ise İbn Bîbî’nin vermiş olduğu bilgilere müellifin yaptığı eklemelerdi” şeklinde belirttiği görüşleriyle Matanov böylesine geniş çaplı bir yer değiştirme hâdisesi için güvenilir verilerin yeterince mevcut olmadığını vurgulamıştır.⁶⁸

Bir diğer araştırmada ise II. İzzeddin Keykâvus’un Enez Kalesi zindanından kaçırılıp Kırım’a götürülmesinin ardından Sarı Saltuk’la berâber Dobruca’ya gelen Anadolu Türklerine ve İstanbul’da kalan sultan tebaasına baskı ve işkencelerin uygulanmış olma ihtimâinden bahsedilmektedir. Ayrıca özellikle Sarı Saltuk’un ölümünden sonra da Hıristiyanlaştırma baskılarına maruz kalan Türkmenlerin kimisi Karesi Beyliği’ne (Biga ve Balıkesir yöresi) sığınıp kurtulmuşsa da çoğunluğu canlarını kurtarmak için din değiştirmek zorunda kalmış, bir kısmı da Deliorman’ın ormanlık sahasındaki Müslüman Peçenek köyleri civarını mesken edinenek Müslüman olarak kalmışlardır.⁶⁹ Bu Türkmenlerin Dobruca ve civarında yaşadığı köyler hakkında bilgiler de çalışmada bulunmaktadır. Sarı Saltuk’un önderlik ettiği topluluğun savaşmaksızın barışçıl bir yolla ilk defa Balkanlara yerleşen Müslüman topluluğu olduğu da bir başka araştırmada vurgulanmıştır.⁷⁰ Necati Demir ve Necmettin Turinay’ın da Sarı Saltuk ve müritlerinin Bosna Hersek civarında izlerini süren eserlerinin⁷¹ yanı sıra VII. (XIII.) yüzyılda Balkanlara geçmiş Sarı Saltuk’un tarihî kişiliğinin, mezar ve makamlarının tanıtıldığı, *Saltuknâme*’nin incelendiği kıymetli araştırmaları bulunmaktadır.⁷² Turinay, Sarı Saltuk’un Dobruca, Kırım, Bosna Hersek, Kosova, Arnavutluk, Makedonya, Bulgaristan hatta Lehistan gibi bölgelere gitmeyip Anadolu’da kalmış olsaydı emsalleri diğer derişlerin arasında yeterince tanınmayıp, iç ihtilâflar yüzünden de sıkıntılara düşebileceğini

68 Hristo Matanov, “Селджукски турци в Добруджа през XIII век?”, *Списание Път*, Sayı: 13, (2010), s. 14-21.

69 Ahmet Cebeci, *XVI. Yüzyıl Osmanlı Tahrir Defterlerine Göre Gagauzlar*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2008, s. 161-162.

70 H. Musa Taşdelen, *Bulgaristan, Romanya ve Kırım Müslüman Topluluklarında Sarı Saltuk Algısı “Referans Kişilik Olarak Bir Kolonizatör Türk Dervîşi”*, İstanbul 2015, s. 10.

71 Necati Demir-Necmettin Turinay, *Sarı Saltuk Bosna Hercegovina*, Ankara 2017.

72 Bkz. Necati Demir, *Sarı Saltuk Gazi*, İstanbul 2015; a. mlf. “Saltuk-Nâme’nin Yeni Bulunan Altıncı Nüshası Üzerine”, *Bilge*, Sayı: 15, (Ankara 1998), s. 58-61; “Tarihi, Kültürel ve Destani Bir Kaynak Olarak Saltukname”, *Balkanlara Göçünün 750. Yılında Uluslararası Sarı Saltuk Gazi Sempozyumu (6-10 Kasım 2013, Köstence-Romanya) Bildiriler*, Edirne 2014, s. 155-175; “Saltuk Gazi, Boşnaklar ve Bosna Hersek”, *2. Uluslararası Sarı Saltuk Gazi Sempozyumu (06-09 Mayıs 2015, Saraybosna-Bosna Hersek) Bildiriler*, Edirne 2015, s. 177-200.

dikkat çeken tespitlerde bulunmuştur.⁷³ Nitekim bahsi geçen tüm ülkelerde Sarı Saltuk'un izleri görülmektedir.

Haşim Şahin, Balkanlar'ın İslâmlaşması konusunda adından en fazla söz edilebilecek şahsiyetlerden birisi olan Sarı Saltuk'un hayatına dâir verilen bilgilerin menkıbe olmaktan öteye gidemediğini ve biyografisinden bahseden kaynakların birkaç yüzyıl sonra yazılmış olmalarının, şeyhin kimliği ve etkileri konusunda somut görüşler ileri sürülmesini zorlaştırdığını vurgulamış;⁷⁴ Y. Averianov, Sarı Saltuk'un Türkmen gruplarla birlikte Balkanlara doğru ilerleyişi hususunda özellikle Yazıcızâde'de geçen kronolojik ve ayrıntılı bilgilerin müellif tarafından nasıl ve nereden elde edildiğini saptamanın mümkün olmayışına dikkat çekmiştir.⁷⁵ F. Temizyürek de imparatorun yakınlık gören II. Keykâvus'un kendilerine arazi tahsis edilmesi ve Anadolu'dan kendisine tâbi Türkmenleri getirtip bu arazide yaşamak istemesi üzerine imparatorun bu talepleri kabul ederek göç edenlerin Bulgaristan ve Romanya sınırları içerisinde kalan ve o dönemde iskâna açılmamış olan Dobruca'da yaşamasına müsâade ettiğini diğer araştırmalarla benzer şekilde belirtmiştir.⁷⁶

Sarı Saltuk ve berâberinde Dobruca'ya göç edenlerin Oğuzların Çepni⁷⁷ boyundan oldukları görüşü de hâkimdir.⁷⁸ Babaîler isyanında etkin bir rol oynayan bu boy isyanının bastırılması ve Selçuklu kuvvetlerinin takibatı sebebiyle doğal olarak merkezden uzak mıntıklara çekilmiştir. Nitekim Çepnilerin bir kısmının Sinop taraflarına yerleştiği bilinmektedir. *Saltuknâme*'nin pek çok yerinde Sarı Saltuk'un Sinop üzerinden Dobruca'ya gittiği hatta Sinop'tan Kırım'a Kırım'dan Sinop'a geçtiği vurgulanmakta bu durum Sinop'un Selçuklu hâkimiyetindeki liman kenti olmasının yanı sıra kentteki Çepni yerleşimiyle bağlantılı olabileceği de düşünülmektedir.⁷⁹

Dobruca bölgesinin Karadeniz'in kuzeyinden gelerek Balkanlara inme emelinde olan devletlerin sâhip olmak istedikleri bir alan olduğu için tarihi seyri içinde pek çok kavim ve devlet tarafından kontrol altına alınmaya çalışıldığı da yapılan araştırmalarda vurgulanmıştır. Şöyle ki XII. ve XIII. yüzyıllarda bu bölgenin en önemli güçleri Bizans İmparatorluğu'nun yanı sıra Altın Orda ve Bulgar Devleti idi. Bu devletlerle ilişkileri bağlamında Peçenek ve Kuman gibi Türk devletleri de bölgenin kadim unsurlarıydılar. Bizans imparatoru bu sorunlu bölgeye yani

73 Necmettin Turinay, "Balkanlarda Türk Tarihi Açısından Özgün Bir Deneme: Sarı Saltuk, Bogomiller ve Bogomilizm", *Balkanlara Gidişinin 750. Yılında Uluslararası Sarı Saltuk Gazi Sempozyumu (6-10 Kasım 2013, Köstence-Romanya) Bildiriler*, s. 214-215.

74 Haşim Şahin, "Arnavutluk Bektaşiliğinde Sarı Saltık Kültürü, I. Uluslararası Hacı Bektaş Veli Sempozyumu (07-09 Mayıs 2010, Çorum) Bildiriler, Ankara 2011, I, s. 129-153;

75 Y. Averianov, "Личность Героя Сары Салтука И Суфийский Эпос", *ИРАН-НАЖ*, Sayı: 2, (2012), s. 42.

76 Fahri Temizyürek, "Anadolu'dan Balkanlara Sarı Saltuk'un İzleri", *Balkanlara Gidişinin 750. Yılında Uluslararası Sarı Saltuk Gazi Sempozyumu (6-10 Kasım 2013, Köstence-Romanya) Bildiriler*, Edirne 2014, s. 133.

77 Çepniler hakkında bkz. Faruk Sümer, *Çepniler*, İstanbul 1992; a. mlf., "Çepni", *DİA*, VIII, 269-270.

78 A. Zeki Velidi Togan, *Umumî Türk Tarihi'ne Giriş*, C. I, İstanbul 1981, 268.

79 Ocak, a. g. e., s. 59; Kenan Ziya Taş, "Yeni Belgeler Işığında Sarı Saltuk'un Anadolu-Balkan Güzergâhında Kuzey-Batı Anadolu'daki İzleri (16. Yüzyıl Arşiv Kayıtlarına Göre)", *2. Uluslararası Sarı Saltuk Gazi Sempozyumu (06-09 Mayıs 2015, Saraybosna-Bosna Hersek) Bildiriler*, Edirne 2015, s. 122-123; S. Burhanettin Kapusuzoğlu-Mevlüt Çam, *Balkanlar'da İlk Müslüman Türk İskânının Öncüsü Sarı Saltık'ın Makamları*, İstanbul 2018.

Dobruca ve çevresine Türkmenleri yerleştirerek kuvvetle muhtemel kuzeyden gelebilecek saldırılara karşı tampon bölge oluşturmak istemiştir. Dobruca bölgesinin fizikî koşulları ve iklimi de konar göçer Türkmenlerin yaşaması ve hayvancılık yapabilmeleri için elverişli olmuştur.⁸⁰

Sonuç

Bu çalışmada kaynaklarda II. İzzeddin Keykâvus ve Sarı Saltuk arasındaki münâsebetlerle ilgili verilen mâlûmat ortaya konulmuş ve bilhassa yakın dönem müelliflerinin görüşlerine de yer verilerek Sultan II. İzzeddin Keykâvus'un gayretleriyle Dobruca yöresine gerçekleşen göçler hakkındaki görüşler ele alınmıştır. Devrin Bizans kaynaklarında bu yer değişimleri zikredilirken Sarı Saltuk'un rolü hakkında yeterince mâlûmatın bulunmadığı görülmüştür. Aynı durum doğrudan Selçuklu tarihin anlatan kaynaklarında da mevcuttur. En yakın tarihli kaynak olan İbnü's-Serrâc'ın vefatı 747 (1346) yılı civarındadır ve Osmanlı Devleti döneminde yazılmış kaynaklarda söz konusu hâdiselerin 622 (1263-1264) yılında gerçekleştiği zikredildiği için bu kaynağın da Sultan II. İzzeddin Keykâvus döneminde Dobruca'ya yaşanan göçlere doğrudan şâhit olması düşük bir ihtimâl görünmektedir. Her ne kadar *Selçuknâmeler*de yer verilmemiş olsa da Osmanlı tarih yazımında Sarı Saltuk ve berâberindeki Türkmenlerin göçleri, yerleşimleri ve gazâ faaliyetleri önemli bir yer teşkil etmektedir. Ancak burada da göze çarpan ufak tefek değişim ya da ilâvelerle Yazıcızâde'de geçen mâlûmata diğer eserlerde de yer verilmiş olması ve benzer bilgilerin bulunmasıdır. Bugüne kadar hakkında bu kadar çok araştırma yapılmış bir konuda yeni bir kaynağa tesadüf edilinceye kadar farklı şeyler söylemek pek de mümkün görünmemektedir.

Her ne kadar bu dönemde Türkmenlerin Dobruca'daki faaliyetleri hakkında yeterince bilgi mevcut olmasa bile Sarı Saltuk ve müritlerinin büyük kısmının II. İzzeddin Keykâvus'u Kırım'da da takip ettikleri ancak sultanın vefatından sonra yeniden Dobruca'ya döndükleri rivâyeti çalışmada başvurulan eserlerin çoğunda yer almaktadır. Bununla birlikte günümüzde yapılan araştırmalarda incelenen arkeolojik buluntular, türbeler, eski yerleşim merkezleri ve özellikle Sarı Saltuk hakkında dilden dile aktarılan menkıbeler, sözlü tarihler Sarı Saltuk liderliğindeki Türkmenlerin Balkanlarda nasıl kalıcı izler bıraktığını da göstermektedir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

80 Hacer Ateş, "Selçuklu'dan Osmanlı'ya İktidar Mücadelelerinde Sarı Saltuk Coğrafyası", 2. *Uluslararası Sarı Saltuk Gazi Sempozyumu (06-09 Mayıs 2015, Saraybosna-Bosna Hersek) Bildiriler*, Edirne 2015, s. 96, 101.

Bibliyografya

- Akalın, Şükrü Halûk, "Ebü'l-Hayr-ı Rûmî'nin Saltuk-Nâme'si", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, C. XL, (Ankara 1992), s. 37-59.
- Akalın, Şükrü Halûk, "Saltukname'ye Göre Sarı Saltuk", *Balkanlara Gidişinin 750. Yılında Uluslararası Sarı Saltuk Gazi Sempozyumu (06-10 Kasım 2013, Köstence-Romanya) Bildiriler*, Edirne 2014, s. 351-363.
- Akalın, Şükrü Halûk, "Balkanlarda İslâm'ın ve Türklüğün Yayılmasında Bir Öncü: Sarı Saltuk", ed. M. Savaş Kafkasyalı, *Balkanlarda İslâm Miadı Dolmayan Umut*, Ankara 2016, II, 51-71.
- Akalın, Şükrü Halûk, "Ebülhayr Rûmî", *DİA*, X, 360-362.
- Aksarâyî, Kerîmüddin Mahmûd, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, Türkçe trc. Mürsel Öztürk, Ankara 2000.
- Anetshofer, Helga, "Legends of Sarı Saltık in the Siyasetnâme and the Bektashi Oral Tradition", *Evlîyâ Çelebi Studies and Essays Commemorating the 400th Anniversary of his Birth*, ed. Nuran Tezcan vd., İstanbul 2012, s. 296-304.
- Ateş, Hacer, "Selçuklu'dan Osmanlı'ya İktidar Mücadelelerinde Sarı Saltuk Coğrafyası", *2. Uluslararası Sarı Saltuk Gazi Sempozyumu (06-09 Mayıs 2015, Saraybosna-Bosna Hersek) Bildiriler*, Edirne 2015, s. 95-108.
- Averianov, Y., "Личность Героя Сары Салтука И Суфийский Эпос", *ИРАН-НАЖ*, Sayı: 2, (2012), s. 38-62.
- Ayönü, Yusuf, *Selçuklular ve Bizans*, Ankara 2014.
- Bal, Mehmet Suat, *II. İzzeddin Keykâvus Dönemi (1246-1262)*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2004.
- Bal, Mehmet Suat, "Türkiye Selçuklu Devleti Tarihinde Bir Dönüm Noktası; II. İzzeddin Keykavus Dönemi", *Tarih Araştırmaları Dergisi (TAD)*, C. XXIV, Sayı: 38, (2005), s. 239-258.
- Bal, Mehmet Suat, "Türkiye Selçukluları, Mısır Memlûkleri ve Altın Orda Devleti'nin İlhanlılara Karşı Kurduğu İttifak", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 17, (2005), s. 295-310.
- Cahen, Claude, *La Turquie pré-ottomane*, Türkçe trc. Erol Üyepazarcı, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, İstanbul 2000.
- Decei, Aurel, "Le problème de la Colonisation des Turcs Seldjucides dans la Dobroggea au XIII siècle", *TAD*, Sayı: 10, (1968), s. 85-111.
- Demir, Necati, *Sarı Saltık Gazi*, İstanbul 2015.
- Demir, Necati, "Saltuk-Nâme'nin Yeni Bulunan Altıncı Nüshası Üzerine", *Bilge*, Sayı: 15, (Ankara 1998), s. 58-61.
- Demir, Necati, "Tarihi, Kültürel ve Destani Bir Kaynak Olarak Saltıkname", *Balkanlara Gidişinin 750. Yılında Uluslararası Sarı Saltuk Gazi Sempozyumu (6-10 Kasım 2013, Köstence-Romanya) Bildiriler*, Edirne 2014, s. 155-175.
- Demir, Necati, "Saltık Gazi, Boşnaklar ve Bosna Hersek", *2. Uluslararası Sarı Saltuk Gazi Sempozyumu (06-09 Mayıs 2015, Saraybosna-Bosna Hersek) Bildiriler*, Edirne 2015, s. 177-200.
- Demir, Necati-Turinay, Necmettin, *Sarı Saltuk Bosna Hercegovina*, Ankara 2017.
- Deny, J., "Sarı Saltık et le nom de la ville de Babadaghi", *Mélanges Offererts a M. Émile Picot*, Paris 1913, II, s. 1-15.
- Ebül-Fidâ, *Takvîmü'l-Büldân*, Türkçe trc. Ramazan Şeşen, *Ebü'l-Fidâ Coğrafyası*, İstanbul 2017.
- Ebü'l-Hayr-ı Rûmî, *Şaltuk-Nâme: The Legend of Şarı Şaltuk Collected from oral tradition by Ebü'l-Hayr Rûmî*, nşr. Fahri İz-Şinasi Tekin, Gönül A. Tekin, Cambridge, Mass 1974-1984.
- Ebü'l-Hayr-ı Rûmî, *Saltuknâme*, nşr. Şükrü Halûk Akalın, Ankara 1987-189, I-III.

- Ebü'l-Hayr-ı Rûmî, *Saltıkname (Saltık Gazi Destanı)*, nşr. Necati Demir-M. Dursun Erdem, İstanbul 2013, I-III.
- Ekici, Kansu, *Anadolu Selçuklu Devletinde Üç Kardeş Devri (1246-1266)*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta 2005.
- Evliya Çelebi, *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: Akkirman-Belgrad-Gelibolu-Manastır-Özü-Saraybosna-Slovenya-Tokat-Üsküp*, haz. Seyit Ali Kahraman, 5. Cilt 1. Kısım, İstanbul 2010.
- Gregoras, Nikephoros, *Corpus Scriporum Historiae Byzantinae*, ed. L. Schpon, Bonnae 1829.
- Guboglo, M. N., "Gagauzların Etnik Aidiyeti", Türkçe trc. Bülent Hünerli, *TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, 2018, Yıl: 6, Sayı: 12, s. 67-78.
- Güngör, H.-Argunşah, M., *Gagauz Türkleri, Tarih-Dil-Folklor ve Halk Edebiyatı*, Ankara 1991.
- Hammer, J. Von, *Histoire de L'Empire Ottoman: Depuis Son Origine Jusqu'à nos Jours*, Paris 1840, I, IV.
- Hünerli, Bülent, *Mihail Çakır'ın Gagauzca (Türkçe)-Rumence Sözlüğü (İnceleme-Metin)*, Çanakkale 2019.
- Hünerli, Bülent, "Gagauzlar ve Lozan Mübadelesinin Pek Bilinmeyen Bir Yönü: Yunanistan Gagauzları", *Mübadil Kentler: Türkçe Konuşan Rum Ortodokslar*, ed. Yonca Cingöz, İstanbul 2019, s. 87-100.
- İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, Türkçe trc. A. Sait Aykut, İstanbul 2004, I.
- İbn Bîbî, *el-Evâmîrü'l- 'Alâ'iyye fi'l-umûri'l- 'Alâ'iyye*, Türkçe trc. Mürsel Öztürk, Ankara 1996, II.
- İbnü'l-İbrî, *Abû'l-Farac Tarihi*, Türkçe trc. Ömer Rıza Doğrul, Ankara 1950, II.
- İbnü'l-İbrî, *Târîhu muhtasari'd-düvel*, Beyrut 1308/1890.
- İbnü's-Serrâc, *Tuffâhu'l-Ervâh ve Miftâhu'l-İrbâh, Ruhların Meyvesi ve Kazancın Anahtarı*, Türkçe trc. Nejdet Gürkan-Mehmet Necmettin Bardakçı-Mehmet Saffet Sarıkaya, İstanbul 2015.
- Kapusuzoğlu, S. Burhanettin-Çam, Mevlüt, *Balkanlar'da İlk Müslüman Türk İskânının Öncüsü Sarı Saltık'ın Makamları*, İstanbul 2018.
- Karamustafa, Ahmet, T., "Islamisation through the Lens of the Saltuk-name", *Islam and Christianity in Medieval Anatolia*, ed. A. C. S. Peacock, Bruno de Nicola, Sara Nur Yıldız, Farnham 2015, s. 349-364.
- Karpat, Kemal, "Gagauzlar", *DİA*, XIII, 288-291.
- Kemalpaşazâde, *Histoire de Campagne de Mohacz*, nşr. Pavet de Courteille, Paris 1859.
- Kiel, Michael, "Sarı Saltık ve Erken Bektaşilik Üzerine Notlar", Türkçe trc. Fikret Elpe, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, C. II, Sayı: 9, 1980, s. 25-36.
- Kiel, Michael, "Sarı Saltuk", *DİA*, XXXVI, 147-150.
- Korobeinikov, Dimitri, *Byzantium and The Turks in the Thirteenth Century*, Oxford 2014.
- Köprülü, M. Fuad, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Ankara 1976.
- Köprülü, M. Fuad, "Anadolu Selçukluların Tarihi'nin Yerli Kaynakları I", *Belleten*, C. VII, Sayı: 27, Ankara, 1943, s. 379-525.
- Lokmân b. Hüseyin, *Seid Locmani ex Libro Turcico qui Oghuznâme inscribitur excerpta*, nşr. J. J. Wilhelm Lagus, Helsinki 1854.
- Matanov, Hristo, "Селджукски турци в Добруджа през XIII век?", *Списание Път*, Sayı: 13, (2010), s. 14-21.
- Mélékoff, I., "Qui était Sarı Saltuk? Quelques Remarques sur les Manuscrits du Saltukname", *Studies in Ottoman History in Honour of Prof. V. L. Mélanges*, ed. C. Heywood-C. Imber, İstanbul 1994, s. 231-238.
- Merçil, Erdoğan, "Bizans'ta Selçuklu Hanedan Mensupları", *XI. Türk Tarih Kongresi (5-9 Eylül 1990, Ankara) Bildiriler*, Ankara 1994, II, s. 709-721.
- Murgescu, Bogdan, "İsakça", *DİA*, XXII, 489-490.

- Müneccimbaşı Ahmed b. Lütfullah, *Câmiu'd-Düvel*, yay. ve Türkçe trc. Ali Öngül, *Câmiu'd-Düvel Selçuklular Tarihi II, Anadolu Selçukluları ve Beylikleri*, İstanbul 2017.
- Ocak, Ahmet Yaşar, *Sarı Saltık Popüler İslâm'ın Balkanlar'daki Destanî Öncüsü (XIII. Yüzyıl)*, Ankara 2011.
- Ocak, Ahmet Yaşar, "Barak Baba", *DİA*, V, 61-62.
- Okiç, Tayyib, "Sarı Saltuk'a Ait Bir Fetva", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (AÜİFD)*, C. I, Sayı: 1, (1952), s. 48-58.
- Ostrogorsky, Georg, *Bizans Devleti Tarihi*, Türkçe trc. Fikret Işıltan, Ankara 2011.
- Öden, Zerrin Günel, "Türkiye Selçuklu Sultanı II. Gıyaseddin Mesud Hakkında Bazı Görüşler", *Belleten*, C. LXI, Sayı: 231'den ayırbasım, Ankara 1997, s. 287-300.
- Özaydın, Abdülkerim, "Anadolu Selçukluları", *Siyasî-Dinî-Kültürel-Sosyal İslâm Tarihi*, İstanbul 1994, VIII, 86-241.
- Pachymeres, Georgios, *Georges Pachymérés Relations Historiques*, ed. Albert Failler, Paris 1984-1999, I-III.
- Pachymeres, Georgios, *Bizanslı Gözüyle Türkler*, Türkçe trc. İlcan Bihter Barlas, İstanbul 2009.
- Rahimova, Aybeniz, "Oğuzların Dini Kahramanlık Destanı Saltukname", *Türk Dünyası Araştırmaları (TDA)*, C. 123, Sayı: 243, (Kasım-Aralık 2019), s. 249-25.
- Rice, Tamara Talbot, *The Seljuks in Asia Minor*, London 1961.
- Shukurov, Rustam, *The Byzantine Turks 1204-1461*, Leiden 2016.
- Shukurov, Rustam, "The Oriental Margins of the Byzantine World: A Prosopographical Perspective", *Identities and Allegiances in the Eastern Mediterranean after 1204*, ed. Judith Herrin-Guillaume Saint-Guillain, Aldershot 2011, s. 167-196.
- Sümer, Faruk, *Çepniler*, İstanbul 1992.
- Sümer, Faruk, "Çepni", *DİA*, VIII, 269-270.
- Sümer, Faruk, "Keykâvus II", *DİA*, XXV, 355-357.
- Sümer, Faruk, "Selçuklular III. Anadolu Selçukluları (1075-1038)", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XXXVI, 380-384.
- Şahin, Haşim, "Arnavutluk Bektaşiliğinde Sarı Saltık Kültürü, *I. Uluslararası Hacı Bektaş Veli Sempozyumu (07-09 Mayıs 2010, Çorum) Bildiriler*, Ankara 2011, I, s. 129-153.
- Şeker, Mehmet, "Anadolu'nun Türk Vatanı Haline Gelmesi", *Türkler*, Ankara 2002, C. VI, 269-282.
- Tarih-i Âl-i Selçuk (Anonim Selçuknâme)*, Türkçe trc. Halil İbrahim Gök-Fahrettin Coşguner, Ankara 2014.
- Taş, Kenan Ziya, "Yeni Belgeler Işığında Sarı Saltuk'un Anadolu-Balkan Güzergâhında Kuzey-Batı Anadolu'daki İzleri (16. Yüzyıl Arşiv Kayıtlarına Göre)", *2. Uluslararası Sarı Saltuk Gazi Sempozyumu (06-09 Mayıs 2015, Saraybosna-Bosna Hersek) Bildiriler*, Edirne 2015, s. 109-124.
- Taşdelen, H. Musa, *Bulgaristan, Romanya ve Kırım Müslüman Topluluklarında Sarı Saltık Algısı "Referans Kişilik Olarak Bir Kolonizatör Türk Dervishi"*, İstanbul 2015.
- Temizyürek, Fahri, "Anadolu'dan Balkanlara Sarı Saltuk'un İzleri", *Balkanlara Gidişinin 750. Yılında Uluslararası Sarı Saltuk Gazi Sempozyumu (6-10 Kasım 2013, Köstence-Romanya) Bildiriler*, Edirne 2014, s. 131-138.
- Tevhid, Ahmed, "Rum Selçukî Devleti'nin İnkırâziyla Teşekkül Eden Tavâif-i Mülûk'den Karahisar-ı Sâhib'de Sâhibataoğulları", *Târîh-i Osmânî Encümeni Mecmuası (TOEM)*, II, Sayı: 9, İstanbul 1329, s. 563-568.
- Togan, A. Zeki Velidi, *Umumî Türk Tarihi'ne Giriş*, C. I, İstanbul 1981.
- Turan, Osman, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul 1971.

- Turinay, Necmettin, "Balkanlarda Türk Tarihi Açısından Özgün Bir Deneme: Sarı Saltuk, Bogomiller ve Bogomilizm", *Balkanlara Gidişinin 750. Yılında Uluslararası Sarı Saltuk Gazi Sempozyumu (6-10 Kasım 2013, Köstence-Romanya) Bildiriler*, Edirne 2014, s. 177-216.
- Turinay, Necmettin, "Saltıkname'nin Meçhul Yazıcısı: Ebulhayr-ı Rumî", 2. *Uluslararası Sarı Saltuk Gazi Sempozyumu (06-09 Mayıs 2015, Saraybosna-Bosna Hersek) Bildiriler*, Edirne 2015, s. 201-220.
- Vásáry, István, *Cumans and Tatars Oriental Military in the Pre-Ottoman Balkans, 1185-1365*, Cambridge 2005.
- Witteck, Paul, "Yazijioghlu 'Alī on the Christian Turks of the Dobruja", *Bulletin of the School of Oriental and African Studies (BSOAS)*, XIV/3, (1952), 639-668.
- Yazıcızâde Ali, *Tevârîh-i Âl-i Selçuk*, (*Selçuklu Tarihi*), nşr. Abdullah Bakır, İstanbul 2009.
- Yuvalı, Abdülkadir, "İlhanlılar", *DİA*, XXII, 102-105.
- Yüce, Kemal, *Saltuk-nâme'de Tarihî, Dinî ve Efsanevî Unsurlar*, Ankara 1987.
- Zayonçkovskiy, Vlodzimej, "Gagauzların Etnogenezine Dair", Türkçe trc. Bülent Hünerli, *TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, 2018, Yıl: 6, Sayı: 14, s. 247-253.

Osmanlı İlerleyişi Esnasında Trakya Şehirlerinin Durumu Hakkında Bir Değerlendirme

An Evaluation of the State of Thracian Cities During the Ottoman Conquest

Hacer Ateş¹

öz

Osmanlı Beyliği'nin teşekkülünün ilk yıllarında Bizans'ın *Bithynia* bölgesi beyliğin kuruluş coğrafyasını oluştururken, *Trakhia* bölgesi ise Balkanların fethini hazırlayan ana yerleşim sahasını teşkil etmiştir. Trakya bölgesi, imparatorluğun başkenti Konstantinopolis'e batıdan gelebilecek muhtemel saldırıların bertaraf edildiği savunma hattını oluşturmaktadır. Gelibolu, Dimetoka ve Edirne gibi şehirler bu hattın en önemli noktalarını teşkil etmektedir. XIV. yüzyılda Trakya'da cereyan eden hadiseler mezkûr kentlerin güçlerini kaybetmesine sebep olurken, bölgede Bizans hâkimiyetini de zayıflatmıştır. Yaşanan bu gelişmeler Osmanlıların Trakya'ya geçmesine vesile olmuştur. Orhan Bey zamanında VI. İoannes Kantakuzenos'la kurulan ittifak neticesinde Trakya'ya ayak basan Osmanlı kuvvetleri çok geçmeden burada kalıcı olmayı başarmışlardır. Bu çalışmada Trakya'da yaşanan hadiselerin bölge şehirleri üzerindeki etkileri ve bu sürecin Osmanlıların ilerleyişine katkısı ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bizans, Trakya, Rumeli, Osmanlı, Dimetoka, Edirne

ABSTRACT

The Byzantine province of *Bithynia* served as the core area for the newly emerging Ottoman Principality in Asia Minor, whereas the *Trakhia* served as the main settlement zone in the Balkans. The latter also became the main defensive line to protect Constantinopolis - the capital of the Empire - from any external threats from the west. The cities of Gelibolu (Gallipoli), Dimetoka (Demotica) and Edirne (Adrianople) were the most important urban centers located in this Balkan frontier zone. While the developments of the 14th century weakened the Byzantine power and caused an urban decline, it contributed to the Ottoman penetration into the region. The Ottoman forces first crossed into Thrace following Orhan Bey's alliance with İoannes Kantakuzenos VI, which turned into a permanent settlement zone within a short period of time. The present paper deals with the impacts of the

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Hacer Ateş (Dr. Öğr. Üyesi), Trakya Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Edirne, Türkiye.
E-posta: hacerrates@trakya.edu.tr
ORCID: 0000-0002-0708-0213

Başvuru/Submitted: 01.02.2021

Revizyon Talebi/Revision Requested: 10.02.2021

Son Revizyon/Last Revision Received: 27.03.2021

Kabul/Accepted: 27.03.2021

Atıf/Citation: Ateş, Hacer, "Osmanlı İlerleyişi Esnasında Trakya Şehirlerinin Durumu Hakkında Bir Değerlendirme", *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 37 (2021), s. 125-156
<https://doi.org/10.26650/gaad.8720368>

historical events in Thrace on the history of the afore-mentioned urban centers as well as on the process of Ottoman penetration into the region.

Keywords: Byzantine, Thrace, Rumelia, Ottoman, Demotica, Adrianople

EXTENDED ABSTRACT

Ottoman Turks named Thrace as Rumelia. This name was also used in the Balkans. Thrace region was the intersection of the roads connecting Asia, Europe and Anatolia. It is a very strategic region for this. For this reason, it was frequently invaded by those who wanted to take it over. XIII. At the beginning of the century, the crusaders invaded the region and captured Constantinople, the capital of the Byzantine Empire. The emperor, who was expelled from the capital, re-established a state in Nikaia. However, years later, he saved Konstantinopolis and settled in the capital again. Byzantine Empire IV. It lost its former power after the crusade. XIV. Since the beginning of the century, it has been attacked from all sides. Turks captured in Anatolia. Serbs and Bulgarians continued to threaten the Byzantines on European soil. Emerging as a small state in the territory of Byzantium, the Ottomans captured the Bithynia region in a short time. After that, they wanted to cross to the European side and capture other Byzantine lands. The bad conditions of the Byzantine Empire made it easier for the Ottomans. XIV. The isyna and civil wars that started towards the second half of the century put the country even more difficult. Thrace region was affected the most in this process. The safety of Konstantinopolis was endangered. The search for allies in the struggle between the rival powers against each other has led to events that will cause Thrace to be lost. Ottomans with Thrace XIV. met in the middle of the century. The Thrace region is very important for the security of Constantinople, the capital of the empire. There were cities with strong walls such as Gallipoli, Dimetoka and Edirne. Most of the Byzantine cities were characteristic Medieval cities that stood out with their military features, known as the castrum surrounded by walls. They had strong ramparts protecting these cities. For this reason, it was difficult to get them. The Ottomans applied the classical policy of siege to get them. They began to suppress the mighty walls. The Ottomans passed to Thrace for the first time as an ally of the joint Emperor Kontakouzenous. Relations started during the time of Ottoman Sultan Orhan. Ottoman soldiers went to Thrace shortly after. This situation gave them the opportunity to get to know the region. Later they started to act independently. The weak Byzantine administration was not in a position to resist this. The situation of the Byzantine people worsened day by day. The people of the cities could not get out of the castles out of fear. The farms of the peasants were plundered. Farmland was damaged in wars. The Beret Thracian lands are now barren like a desert. The peasants left their places. they settled in safer cities. Farms thus remained empty. Sending wheat to Constantinople ended. Food prices increased in the capital. Byzantine administration tried to overcome this crisis with foodstuffs brought by Genoese sailors. However, this was a very

expensive solution. Byzantium could not cope with these difficulties very much. The people in Thrace waiting for help from the emperor were disappointed. These bad conditions they had created an opportunity for the Ottomans. This situation enabled them to progress in a short time. Ottoman conquests accelerated. Thracian cities surrendered to the Ottomans one by one. In a period of ten years, the Thracian lands were now under the control of the Ottomans. This situation caused a crisis in the Byzantine rule. The co-emperor abdicated. Constantinople was threatened enough. This place became the new target of the Ottomans. The Ottomans settled the Turks they brought from Anatolia to the Thrace region they conquered. Thus, new Turkish villages, cities and neighborhoods were established. They created new residential areas. Most of the Byzantine farmers had abandoned their lands. Turks started farming in places left empty of them. When Thrace came under Ottoman rule, the chaos in the region ended. Wars ended, the region became safe. This atmosphere of trust has relaxed the public and their fears have ended. Some of the farmers who left their places returned to their villages and started farming. With the new farms established by the Turks, agricultural lands became fertile again. The Ottomans made arrangements not only in villages but also in cities. In some cities, they repaired the destroyed castle walls. They built new ports. Cities that were destroyed during the Byzantine period were revived. Cities have started to get crowded now that they are safe. Many immigrants continued to come from Anatolia. Thracian cities have become safe, rich and crowded cities. It moved from its Ottoman capital Bursa to Edirne. Edirne also became a military base. The Ottomans, who settled in Tarkya, started to organize their expeditions first to the Balkans and then to the interior of Europe.

Giriş

Batılı seyyahlar, XIII. yüzyılda Türklerin idâresindeki Anadolu'yu *Turquemenie* (Turquie) ve Bizans İmparatorluğu'na tâbi yerleri *Romanie* (Romania) ismiyle zikretmekteydiler. Nihayet bu tâbir, daha ziyade Ortodoks Yunan mezhebinin hâkim bulunduğu Balkan Yarımadası'nı ifade etmeye başladı. Osmanlı Türkleri, Balkanlar için Rum-ili adını *Romania*'dan aldılar ve Anadolu'ya karşı denizin ötesinde Bizanslılardan fethettikleri bölgeler için kullandılar.¹ Modern kaynaklarda, Trakya bölgesinin Rumeli olarak adlandırılması ise bazı yazarlar tarafından eleştirilmiştir. Türklerin Rumeli ismini, imparatorluğun Avrupa yakasında bulunan bütün topraklarına verdikleri veya çok özel olarak da Arnavutluk ve Makedonya'nın bir parçasını içine alan idârî kesimlerden birine bu adı verdiklerinden bahsedilmektedir.² Ancak bu toprakların bazı Bizans kroniklerinde Trakya olarak zikredildiği, hatta yer yer Makedonya olarak adlandırıldığı dikkat çekmektedir. Kronik yazarları Trakya ve Makedonya coğrafi sınırları mefhumunu farklı ifade ettiklerinden bilhassa Trakya'nın Makedonya olarak kaydedildiği daha sık görülmektedir.³ İmparator I. Justinianos (527-565) zamanında Trakya bölgesinin biraz daha geniş bir alanı târif etmek için kullanılması yanında Trakya, Mora ve Gelibolu (Kheronesos) Yarımadası'nı da içine alarak İyonya Körfezi boyunca Bizans'ın sahillerini kapsadığı görülmektedir.⁴ Fakat Bizans idârî teşkilât şeması incelendiğinde Trakya ve Makedonya bölgelerinin ayrı ayrı coğrafyalar olduğu görülecektir.⁵

Bölgenin coğrafi sınırları dönemlere göre değişiklik arz etse de Asya ile Avrupa'nın kesişerek boğazlar vasıtasıyla Anadolu'ya uzandığı bir güzergâh üzerinde yer alması burayı bir çekim alanı hâline getirmiştir. Bu sebeple stratejik önemi hâiz bölge sık sık farklı milletlerin istilâsına mâruz kalmıştır. Bahsedeceğimiz dönemle bağlantılı olarak ele alacak olursak mezkûr coğrafya bilhassa XIII. yüzyılın başında Lâtin istilâsıyla birlikte neredeyse Bizans İmparatorluğu'nun sonunu getirecek olaylara sahne olmuştur. 1204 yılındaki IV. Haçlı Seferi neticesinde Avrupa'daki topraklarının büyük bir kısmını Lâtinlere bırakmak zorunda kalan Bizans idâresi, başkent Konstantinopolis'i dahi kaybederek Anadolu'daki mevcut topraklarında yeniden hayat bulmaya çalışmıştır.⁶ Konstantinopolis'in elden çıkması Bizans idâresinde

1 Halil İnalçık, "Rumeli", *DİA*, C. XXXV, İstanbul 2008, s. 232.

2 Tuncer Baykara, Türkiye üzerine çalışan bazı araştırmacıların yer isimlerini hatalı kullandıklarından bahsederek Rumeli isminin de yanlış bir kullanıma mâruz kaldığına değinmiştir. "...Türkiye'nin Avrupa'da bulunan kısmını dört yönetim bölgesine ayırmadan edemez ve bu arada Trakya bölgesine Rumeli adını verir; halbuki Türkler Rumeli diye, imparatorluğun Avrupa yakasında bulunan bütün topraklarına derler veya çok özel olarak da Arnavutluk ve Makedonya'nın bir parçasını içine alan idârî kesimlerden birine bu adı verirler...", Tuncer Baykara, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasına Giriş I-Anadolu'nun İdari Taksimatı*, Ankara 1988, s. 154.

3 Şahin Kılıç, *Bizans Kısa Kronikleri*, İstanbul 2013, s. 74.

4 Procopius, *Bizans'ın Gizli Tarihi*, çev. Orhan Duru, İstanbul 2001, s. 115.

5 Tuncer Baykara, *a.g.e.*, s. 15-17.

6 1204 Nisan'ında Lâtinler tarafından zapt edilen Konstantinopolis'ten ayrılmak zorunda kalan Theodoros Laskaris 1208'de Nikaia'da (İznik) tacını giyerek imparatorluğunu ilân etti. Bizans kilisesi ve devleti İznik'te yeniden doğdu. Bkz. Georg Ostrogosky, *Bizans Devleti Tarihi*, çev. Fikret İşıltan, Ankara 2011, s. 388; Donald M. Nicol, *Bizans'ın Son Yüzyılları 1261-145*, çev. Bilge Umar, İstanbul 2016, s. 14; İsmail Koçuk, *İznik Bizans Devleti Tarihi Kuruluş Devri (1204-1214)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2017.

büyük bir travmaya sebebiyet vermiştir. Zîra yüzyılın ikinci yarısında başkent geri alınsa bile bundan sonra batıdan gelebilecek her türlü tehdit başkentin elden çıkma korkusuyla birleşmiştir. Bu nedenle ülkenin genel güvenlik politikasının âdeti Konstantinopolis'in korunması esasına bağlı olarak geliştiği ve alınan tüm tedbirlerin bu yönde olduğu anlaşılmaktadır. Doğu tarafında başkentin güvenliğini Sakarya savunma hattı boyunca sıralanmış bölgenin önemli kale-şehirleri sağlamaktaydı. Güneyde ise Hellespont (Çanakkale) Boğazı'nın Anadolu'dan gelebilecek saldırılara karşı doğal bir savunma hattı oluşturacağı düşünülmekteydi. En çok endişe duyulan ve en büyük tehlikenin gelebileceği yer olarak tasavvur edilen batı yönünde ise Meriç Nehri boyunca bir hat oluşturulup Konstantinopolis'in güvenliğinin sağlanabilmesi tasarlanmaktaydı. Ancak yaşanan gelişmeler karşısında Bizans'ın savunma projeleri bu beklentileri karşılamak şöyle dursun alınan tedbirler, başkentin korunmasını sağlayamadığı gibi XIV. yüzyılın sonlarında büyük toprak kayıpları ile neticelenmiştir.

Bizans idârecileri XIV. yüzyılın başlarından itibaren imparatorluğun doğu sınırındaki Türkmen akınlarının kendileri için pek yakında büyük bir tehlike olabileceğini düşünmüyorlardı.⁷ Ancak Selçuklu-Bizans sınırında uzun yıllardır etkin bir görevi üstlenen müstahkem sınır şehirleri şiddetini daha da arttıran bu akınlar karşısında birer birer Türklere teslim oluyorlardı. Bizans İmparatorluğu bu bölgede Bursa, İznik, İzmit gibi önemli kentlerini çok geçmeden yanı başında gündün güne güçlenen Osmanlılara bırakmak zorunda kalmıştı.⁸ Nihayetinde Osmanlılar boğazın Anadolu yakasına kadar ilerlemişler ve artık Bizans'ın başkenti Konstantinopolis'i doğudan tehdit eder hâle gelmişlerdi.

Büyük endişe yaratan bu hareketlilik Marmara'nın güney-batı sahillerinde de belirmeye başlamıştı. Başkentin savunmasında diğer doğal bir koruma hattı olan Çanakkale Boğazı da tehlike altında idi.⁹ Nitekim gerek askerî gerekse iktisâdî noktadan ehemmiyeti sebebiyle Şark İmparatorluğu'nun müdâfaası hususunda Çanakkale Boğazı'ndan daha mühim bir nokta bulunmamaktaydı.¹⁰ Ancak Çanakkale bölgesi Türkmen Beyliklerinin tehdidi altında idi. Osmanlıların Bitinya taraflarında ilerlediği sıralarda Batı Anadolu'da kurulan beylikler de arazilerini Bizans aleyhine genişleterek üzerlerine sevk edilen Bizans ordularını yenmekteydiler. XIV. yüzyılın başında Anadolu'daki Türk beylikleri Bizans'ın sahil kentleri Manisa, Alaşehir, Sard gibi hâlâ

7 Batı'ya ve içte yaşanan meselelere odaklanan Bizans idârecileri ilk başlarda Türkmenlerin, bulunduğu bölge ile yetinebileceklerini düşünmekteydiler. Bkz. Ali Sevim-Yaşar Yücel, *Türkiye Tarihi - Fetih, Selçuklu ve Beylikler Dönemi*, Ankara 1989, s. 238.

8 Yaklaşık 10 yıldan fazla bir süre herhangi bir yardım alamayan Bursa halkını perişanlığa ve açlığa mahkûm eden abluka yüzünden şehir Osmanlılara teslim edilmiştir, Halil İnalçık, "Bursa", *DİA*, C. VI, İstanbul 1998, s. 446-449. Bursa'nın fethi hususunda ayrıca bkz. Âşıkpaşazâde, *Tevârih-i Âl-i Osman*, haz. N. Atsız, *Osmanlı Tarihleri-I*, İstanbul 1949, s. 110-111. Daha önce ablukaya alınmış olan İznik ise 1331'de Orhan Bey zamanında ele geçirilmiştir (h. 731), bkz. *Âşıkpaşazâde*, s. 118-119. Ayrıca bkz. Mehmed Neşri, *Kitâb-ı Cihan-Nümâ (Neşri Tarihi)*, yay. haz. Faik Reşit Unat-Dr. Mehmed A. Köymen, I. Cilt, Ankara 1949, s. 157-159. İzmit ise 1333 yılında kuşatma altına alınmış, 1337'de Osmanlılara teslim olmuştur. Halil İnalçık, "Osmanlı Sultanı Orhan (1324-1362) Avrupa'da Yerleşme", *Belleten*, LXXIII, sayı: 266, s. 81. Bu hususta ayrıca bkz. *Âşıkpaşazâde*, s. 116-117.

9 Nicol, *a.g.e.*, s. 270.

10 Fevzi Kurtoğlu, *Gelibolu ve Yöresi Tarihi*, İstanbul 1938, s. 27.

Bizans nüfuzu altında bulunan yerleri şiddetle muhasara ediyorlardı. Türk korsanlar da Marmara Denizi'ne girmiş ve başkentin önündeki adaları ele geçirmişlerdi.¹¹ Bizans yönetimi bu durumun üstesinden gelebilmek için Alanlar ve Katalanlarla ittifak kurma yoluna gitmişti.¹² Katalan lideri Roger de Flor'un gönderdiği elçilerle görüşmeler devam ederken bir yandan da Alanlar Batı Anadolu'ya geçirilmişti.¹³ Katalan birlikleri Batı Anadolu'da Türkler tarafından kuşatılan bazı şehirleri kurtarmayı başardılarsa da kontrolden çıkarak kentleri yağma ve tahribe başlayınca Bizans idâresi gelişmeleri kontrol edebilmek üzere bahsi geçen birlikleri Trakya'ya geçirmek gibi bir çözüme başvurmuştur. Nitekim bu süreç Katalanlar tarafından Trakya'nın yağmalanması ile neticelenecektir. Katalanların Batı Anadolu'da beklentileri karşılayamaması neticesinde Bizans idâresinin en çok güvendiği ikinci savunma hattı da çatırdamaya başlamıştır.

XIII. yüzyılın sonlarından itibaren Avrupa topraklarındaki durum ise Anadolu'dan farksız değildir. Sırp Krallığı, Stefan Milutin devrinden itibaren Makedonya toprakları için imparatorluğun batı sınırlarını sürekli baskı altında tutmakta ve 1282'den itibaren Üsküp'ü ele geçirdikten sonra Kuzey Makedonya'ya sızmaya devam etmekteydiler.¹⁴ Kuzey sınırını ise Bulgar Krallığı tehdit etmekteydi ve hududu geçip Hadrianopolis (Edirne) kentine saldırmışlardı.¹⁵ Kuzey yönünde Bulgarların saldırıları, batıdan Sırp'ların istilâları, Arnavutluk bölgesinde ise devam eden isyanlar, iktidar mücadeleleri ve iç savaşlar imparatorluğa oldukça güç kaybettirmişti. II. Andronikos (1282-1328) ve halefleri devrinde ülkede iç karışıklıklar ve isyanlar âdeta birbirini kovalamıştır. Venedik ve Cenevizliler ise Ege adalarından birçoğunun denetimini ele geçirmişlerdir.¹⁶ Nikeforos Gregoras, XIV. yüzyılda genel durumu değerlendirirken "*Lâtinler ve Frenkler Bizans'ın bütün gelirlerine el koydular, limanlarında vergileri topladılar ve aynı zamanda hazineyi talan ettiler!*"¹⁷ sözleriyle Bizans'ın iktisâdî vaziyetinin ne derece kötü durumda olduğunu ifade etmektedir.

11 Şerif Baştav, *Bizans İmparatorluğu Tarihi Son Devir (1261-1461) Osmanlı Türk-Bizans Münasebetleri*, Ankara 1989, s. 21.

12 Bizans'ın bu doğrultuda politikaları için bkz. Zerrin Günal Öden, "Bizans İmparatorluğu'nun Türkler'e Karşı Alan ve Katalanlar ile İttifakı", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, S. 35, İstanbul 1994, s. 125-129.

13 II. Andronikos'un girişimleri sonucu imparatorluğun Batı Anadolu'daki topraklarını Türklerle karşı korumak üzere Bizans hizmetine giren Alanlar daha ilk çatışmada Türkler karşısında hezimete uğrayınca bölgeden ayrılmak zorunda kalmışlardır. Bunun üzerine imparatorluk için diğer bir alternatif olan Katalanlarla ittifak zorunlu hâle gelmiştir. Katalanlarla uzlaşma yolları aranırken nihayet Katalanların yüksek ücretle Bizans'ın hizmetine girmesi teklifi kabul edildi. Katalanların yardım karşılığında talep ettikleri ücretler her ne kadar Bizans'ın bütçesini zorlasa da imparatorluğun kabul etmekten başka çaresi kalmamıştır. Roger de Flor'un emrindeki soylular ve pek çok şövalyenin de aralarında bulunduğu 1.500 süvari, 4.000 hafif silâhli piyade (Almugaver) ve ayrıca 1.000 piyade ile birlikte aileleri de Bizans'ın hizmetine girmişlerdir. Bkz. Yusuf Ayönü, *Katalanların Anadolu ve Trakya'daki Faaliyetleri (1302-1311)*, Ege Üniversitesi Yayınları No:158, İzmir 2009, s. 29-32.

14 Nicol, *a.g.e.*, s. 150. 1282'den sonra Üsküp devletin merkezi olmuştur. Böylece Üsküp'te 110 yıl devam edecek Sırp hâkimiyeti başlamıştır. Sırp Çarı Stefan Duşan 16 Nisan 1346'da imparator unvanını alarak Üsküp'te taç giydiği bilinmektedir. Bkz. Mehmet İnbaşı, "Üsküp", *DİA*, C. XLII, İstanbul 2012, s. 377.

15 Nicol, *a.g.e.*, s.164.

16 Nicol, *a.g.e.*, s. 229.

17 Yannis Kordatos, *Bizans'ın Son Günleri*, çev. Muzaffer Baca, İstanbul 2006, s. 15.

İktisâdî, askerî ve siyasî anlamda büyük bir girdabın içinde olan Bizans İmparatorluğu genel olarak bakıldığında XIV. yüzyılın ortalarında Anadolu'da topraklarını Türklere terk etmiş, Tesalya ile Epeiros'u Sırp lar işgal etmiş, günd en güne küçülen ülkenin çekirdek bölgesini ise Konstantinopolis ile Trakya teşkil eder hâle gelmiştir. İşte bu bölgede ise hayatî öneme sahip Dimetoka (Didymoteikhon) ile Edirne kentleri bulunmaktadır.¹⁸ Bizans idâresi bundan sonra daralmış sınırlarını ve Avrupa'daki topraklarını muhafaza etmek için tüm dikkatini Trakya bölgesine vermiştir. Bu çalışmada Trakya bölgesinde ehemmiyet kesbeden şehirlerin nitelikleri, askerî ve siyasî misyonları ele alınarak XIV. yüzyılda yaşanan hadiselerin kentler üzerinde yarattığı etkiler ve bu gelişmelerin Osmanlıların bölgede ilerleyişine katkıları ele alınacaktır. Osmanlıların Trakya bölgesine geçişleri birçok çalışmada ele alınmakla birlikte ekseriyetle Gelibolu'dan geçiş ve akabinde devam eden hadiselere yer verilmiştir. Ancak bölgenin genel vaziyetine, Osmanlı fütühatını kolaylaştıran ve süreci hızlandıran olayların alt yapısına çok fazla değinilmemiştir. Çalışmanın bu hususta katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

1.1. XIV. Yüzyılın İlk Yarısında Trakya Şehirleri

Bizans şehirlerinin geneli; etrafı surlarla çevrili, kale-şehir (*castrum/ordugâh*) olarak bilinen, daha çok askerî nitelikleriyle ön plâna çıkmış karakteristik Ortaçağ şehirleriydi. Güçlü surlarla çevrili olan bu şehirler olası bir saldırı anında halkın toplanacağı, kendilerini güvende hissedebilecekleri yerlerdi. Ortaçağ'da kale duvarlarıyla tahkim edilmemiş kent âdeta yok gibiydi.¹⁹ Bizans coğrafyasında XIII. yüzyıla ulaşan çoğu manastır, saray, köprü, su kemeri, hamam gibi mezkûr kaleler de İmparator I. Iustinianos zamanından kalmıştı.²⁰ Trakya kentleri tıpkı Anadolu'daki benzerleri gibi güçlü surlarla çevrilmişti. Edirne, Roma *castrumu* iken bu kalenin içinde gelişmiş bir Bizans şehrine dönüşmüştü.²¹ Dimetoka şehri yine I. Iustinianos zamanında yıkılan surların yeniden inşasıyla ihyâ edilmiş bir şehirdi. Keza güneydeki Gelibolu Kalesi de İmparator I. Iustinianos tarafından tamir ettirilmiş olup kale zamanla önemli bir liman ve ticaret merkezi hâline gelmişti.²²

XIII. yüzyılın sonlarına doğru Batıdan gelen tehlikelerin önlenmesi ve Konstantinopolis'in savunmasının artırılması için bu bölgedeki kentlere daha çok ihtimam gösterilmişti.²³ Konstantinopolis'e batı cihetinden gelebilecek saldırılar karşısında yukarıda da zikredildiği üzere özellikle Meriç Nehri hattı doğal bir sınır olarak görüldüğünden bu hat boyunca belli şehirler tahkim edilmişti. Güçlü surlara sahip olan bu kentler Bizans'ın sınır boylarındaki askerî üs vazifesini görmekteydiler. XIII. yüzyılın sonlarından itibaren olmak üzere yaşanan gelişmeler

18 Nicol, *a.g.e.*, s. 270.

19 Henry Pirenne, *Ortaçağ Avrupası'nın Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, çev. Uygur Kocabaşoğlu, İstanbul 2009, s. 66.

20 I. Iustinianos zamanında imparatorluğun en uzak köşelerinde dahi kaleler ve kiliselerin yanı sıra pek çok manastır, saray, köprü, sarnıç, su kemeri gibi yapılar inşa edilmiştir. Bkz. Alexander A. Vasiliev, *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, çev. Tevabil Alkaç, İstanbul 2016, s. 228.

21 Semavi Eyice, "Kale", *DİA*, C. XXIV, İstanbul 2001, s. 234.

22 Feridun M. Emecen, "Gelibolu", *DİA*, C. XIV, İstanbul 1996, s. 1.

23 Nicol, *a.g.e.*, s. 104.

dikkate alındığında özellikle XIV. yüzyılın başlarında ülkenin *batı* sınırlarının korunmasında Dimetoka, *kuzey* sınırlarının denetim altına alınmasında ise Edirne'nin âdetâ Bizans'ın savunma üssü olduğu açıkça görülmektedir.

Bu şehirlerin askerî üs ya da güçlü surlara sahip olmasının yanında Bizans'ın siyasî hayatında da ayrıca önem taşıdıkları dikkat çekmektedir. Özellikle XIII. yüzyılın sonlarından itibaren mezkûr kentler müstakil idâre oluşturmak isteyen müşterek imparator adaylarının âdetâ propanganda merkezi hâline gelmişlerdir. Dede-torun Andronikos'lar arasındaki mücadele esnasında varılan anlaşmaya göre II. Andronikos Palaiologos (1282-1328) Konstantinopolis'te, III. Andronikos Palaiologos (1328-1341) ise Hadrianopolis'te ikame etmeyi kararlaştırmışlardı (6 Haziran 1321). Daha sonra ise III. Andronikos, Dimetoka'da kalmayı tercih etti.²⁴ Yine ikinci iç savaş döneminde Bizans başkomutanı ve imparator nâibi olan Ioannes Kantakuzenos 26 Ekim 1341'de Dimetoka'da Trakya soylularının desteğiyle imparatorluğunu ilân etmiştir.²⁵ Ancak burada bir taç giyme töreni gerçekleşmemiştir. Bizans geleneğinde bir kişinin resmî olarak imparator ilân edilebilmesi için taç giyme töreninin kilisede patrik tarafından gerçekleştirilmesi gerekiyordu. Kudüs Patriği'nin bir süre önce Konstantinopolis'ten kaçıp I. Ioannes Kantakuzenos'a sığınması kendisine bir patrik elinden taç giyme fırsatını vermiş ve nihayetinde 1346 yılında Kudüs Patriği'nin elinden Edirne'de törenle tacını giyip resmen imparator olmuştu (1346-1354).²⁶ Böylece artık Edirne, müşterek imparatorluk makamı olarak Konstantinopolis'in de rakibi hâline gelmiştir. Gerek Dimetoka gerekse Edirne şehirleri başkentle olan ilişkileri bağlamında yönetim organizasyonu içerisine dâhil olup bir şekilde kendilerine yer bulmuşlardır. Hem başkentle sıkı ilişkiler içinde olmaları hem de savunma hatında yüklenikleri misyonalar sebebiyle çatışmaların ya da saldırıların etkilerini de oldukça derinden hissetmişlerdir. Trakya'nın iç kısmında bulunan Edirne ve Dimetoka kentlerinin yanı sıra bölgenin güneyinde, Çanakkale yönünden İstanbul'u hedef alan tehlikelerin önleneceği yer olarak düşünülen Gelibolu şehri de ayrıca dikkat çekmekteydi.²⁷ Burası hem Ege hem Çanakkale hem de Marmara Denizi'nin kontrol altında tutulmasında oldukça stratejik bir yer olup imparatorluk için hayatî önem taşıyan Avrupa topraklarının savunulmasında Trakya'nın kilidi olarak görülmekteydi.

İmparatorluk için önemli görevler üstlenen Trakya şehirleri XIV. yüzyılın başlarından itibaren arda arda gelen felaketler zinciriyle karşı karşıya kalmışlardır. Bulgar Krallığı'nın kuzeyden Edirne sınırlarını zorlamaya başladığı sıralarda²⁸ güney yönünde de ayrı bir tehlike baş göstermiştir. Bizans idâresinin Batı Anadolu'daki Türkmen ilerleyişini durdurmak için Anadolu'ya sevk ettikleri Katalan birliklerinin kontrolden çıkması sebebiyle bu birlikler 1304

24 Nicol, *a.g.e.*, s. 194-195.

25 Nicol, *a.g.e.*, s. 194-235.

26 Tacını beş patrikten birinin elinden giymiş olması onun gerçek imparator olup olmaması tartışmasını da nihayete erdirmiştir. Bu hususta bkz. Nicol, *a.g.e.*, s. 234-254.

27 Nicol, *a.g.e.*, s. 299.

28 Nicol, *a.g.e.*, s. 164.

kışında Magnesia (Manisa) üzerinden Çanak kale Boğazı kıyısındaki Lampsakos (Lapseki)'a burdan da Gelibolu'ya ulaşmışlardır.²⁹ Gelibolu'da konuşlanan Katalan birlikleri Anadolu'daki hizmetlerine karşılık ayarı düşük para aldıklarını bahane ederek Gelibolu ve çevresini yağmalamaya başladılar. Bizans idâresi Katalanları durdurmak için doğrudan liderleriyle görüşme yoluna gitmiştir.³⁰ Trakya'daki eylemlerini durdurmak ve Anadolu'da imparatorluk için yaptıkları vazife karşılığında yüklü ücretler talep eden Katalan lideri Roger de Flor, II. Andronikos'un en büyük oğlu ve ortak imparator olan IX. Mikhael'in girişimiyle ikametgâhi olan Edirne'ye davet edilerek burada kurulan bir tertiple etkisiz hâle getirilmiştir.³¹ Ancak bu plân işe yaramanın aksine Trakya'da daha büyük meselelerin başlangıcını teşkil etmiştir. Nitekim Gelibolu'da konuşlanmış Katalan birlikleri liderlerinin öcünü almak üzere Trakya'yı yağmalamaya başlamışlardır. Gelibolu ve çevresini İspanyol toprağı olarak ilân ettikten sonra halkının büyük kısmını öldürüp geri kalanı ise köle olarak ele geçiren Katalanlar, Gelibolu'yu iki buçuk yıl boyunca devletlerinin başkenti yapmışlardır.³²

Bundan sonra Trakya şehirleri tümünden Katalanların tehdidi altına girmiş ve onları Trakya'da durdurmak görevi ise IX. Mikhael'e verilmiştir. Alanlarla birlikte Türk yardımcı kuvvetlerinden oluşan Bizans ordusu 1305 yılı Haziran'ında Rhaidestos (Tekirdağ) yakınındaki Apros (İnecik)'ta Katalanlara karşı ard arda giriştiği iki çatışmada da hezimete uğramıştır. Hemen hemen bütün ordusunu yitiren ve canını kurtarmayı dahi güçlükle başaran IX. Mikhael, Dimetoka'ya sığınmıştır.³³ Bizans ordusunun dağılmasının ardından ordu içindeki Türk gruplar (Türkopololler) ise Katalanların safına geçmişlerdir.³⁴ Diğer yandan Apros'tan ayrılan Katalanlar sahile inerek Trakya'yı gözetlemek üzere üs olarak kullanmayı plânladıkları Tekirdağ'ı kuşatmışlardır.

Tekirdağ Kuzey Marmara sahil yayında Gelibolu-İstanbul arasında küçük bir liman kenti olup buna karşın oldukça fonksiyonel bir kenttir. Edirne ile İstanbul'a eşit mesafede olup her iki şehirle irtibatı üst seviyededir. Ayrıca burası başkent İstanbul'un gıda temininde önemli bir transfer merkezi olup Trakya topraklarından hasıl olan hububat ve diğer besin maddelerinin başkent İstanbul'a sevkinde öneme sahiptir.³⁵ Bu sebeple XI. yüzyıldan itibaren Bizans idâre-

29 Nicol, *a.g.e.*, s.163. Batı Anadolu'daki Katalan tahribatını önlemek ve ayrıca Bulgar Kralı'nın İstanbul'a olası saldırılarını durdurmak üzere imparator II. Andronikos, Katalan lideri Roger de Flor'a Gelibolu'ya geçmesi, oradan tüm kuvvetleriyle İstanbul'a gelmesi hususunda tâlimât göndermiştir. Bkz. Yusuf Ayönü, *a.g.e.*, s. 50-52. Bu suretle Katalan birlikleri Gelibolu'ya gelip yerleşmişlerdir.

30 Yusuf Ayönü, *a.g.e.*, s. 54-57.

31 Alexander A. Vasiliev, *a.g.e.*, s. 678.

32 Şerif Baştav, "Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu Esnasında Bizans ve Avrupa", *Belleten*, LXVIII, S. 251, s. 19. Ayrıca bkz. Nicol, *a.g.e.*, s. 165.

33 Nicol, *a.g.e.*, s.166.

34 Yusuf Ayönü, "Osmanlılardan Önce Rumeli'de Türkler (1305-1313)", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Cilt/XXI, S. 2, İzmir, Aralık 2006, s. 21.

35 Bizans döneminde Rhaidestos/Rodosçuk İskelesi'nin bölgedeki fonksiyonu ve İstanbul'a ürün sevkiyatı hususunda bkz. Hacer Ateş, "Kuzey Marmara'da Bir Liman Kentinde Ticaret: XVI. Yüzyılda Tekirdağ-Rodosçuk Limanı", *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 3, sayı: 6, Temmuz-2013, s. 21-22, 27.

cileri tarafından sıkı şekilde denetim altında tutulmaktaydı.³⁶ Şehrin bir besin deposu olması ise Katalanlar için avantajlı bir durum yaratmıştır. Zîra Katalanların 1308'de Trakya'yı terk ederek Rodoplara çekilmesindeki etkenlerin başlıcası Trakya topraklarında artık tüketecekleri kaynakların yetersiz kalması idi.³⁷ Şehir bu bakımdan beklentilerini yüksek oranda karşılayabilirdi. Ayrıca burası hem İstanbul hem de Gelibolu'ya eşit mesafedeydi. Tüm bu özelliklere sahip Rhaidestos'un Katalanlar için Gelibolu'ya alternatif bir üs olarak düşünüldüğü açıktır.

Rhaidestos Kalesi'nin kuşatıldığını öğrenen imparator buradaki halkı kurtarmak üzere İstanbul'dan iki *triere* (*trirem*/üç sıra kürekli gemi) yollamıştır.³⁸ Böylece halk kentten uzaklaştırılarak sadece savunma yapabileceklerin kalması plânlanmıştır. Ancak bu girişimin neticesiz kalması üzerine halkın çoğu teslim olurken kaleden kendi çabalarıyla uzaklaşmayı başaranlar hayatta kalabilmiştir. Katalanlar geri kalan Rhaidestos'un tüm halkını erkek, kadın ve çocuklar ayırt etmeksizin kılıçtan geçirmişlerdir. Halk yok edilip kent boşalınca yeni ordugâhları başta olmak üzere buraya taşınmışlardır.³⁹ Bu süreçte Gelibolu ise Trakya'yı yağmaladıkları esnada ele geçirdikleri esirleri satmak üzere köle pazarı hâline getirilmiştir.⁴⁰ 1304-1307 yılları arasında Gelibolu'yu merkez üs edinip tüm Trakya'yı özellikle Kuzey Marmara kıyılarını İstanbul kapılarına kadar talan eden Katalanlar, Gelibolu'daki birliğin kumandanı Ramon Muntaner önderliğinde bölgeden ayrılırken başta Gelibolu ve Madytos (Maydos/Eceabat) olmak üzere hâkim oldukları tüm kaleleri yakıp tahrip ettiler.⁴¹ Trakya'yı tamamıyla yağmaladıktan sonra 1307 sonbaharında Rodoplara çekilerek akınlarını orada devam ettirmişlerdir.⁴²

Katalanların çekilmesiyle Trakya halkının üstündeki baskı biraz hafiflemiş fakat bu esnada şehirlerin çoğu tahrip olurken tarım arazileri de yakılıp yağmalanmıştı. Hatta Katalanların ilerleyişi önlenemez bir hâl alınca İmparator II. Andronikos başkente yürüme ihtimâllerini göz önünde bulundurarak yol üzerinde îâşe temin etmelerini önlemek amacıyla olsa gerek Selymbria (Silivri) ile Konstantinopolis arasındaki bütün arazinin boşaltılmasını ve ürünlerin yakılmasını emretmişti.⁴³ Bu yerlerde meskûn olan halk ise yaşanabilecekler karşısında canlarını kurtarmak için çözümlü güçlü surlarla çevrili Konstantinopolis'e sığınmakta bulmuşlardı. Trakya'nın çoğu yerinde benzer durumların yaşanmasıyla başkentten gıda ihtiyacını temin etti-

36 İmparatorluğun îâşe politikasındaki değişiklikten sonra VII. yüzyıldan itibaren Konstantinopolis'e buğday Bitinya, Trakya ve Bulgaristan topraklarından gelmekteydi. Bu süreçte büyük sevkیاتların yapıldığı Rhaidestos devlet denetiminin üst düzeyde olduğu bir liman kenti hâline gelmiştir. Bkz. Michael Kaplan, "İmparatorluğun Midesi", *Konstantinopolis 1054-1261*, ed. Alain Ducellier-Michel Balard, çev. Can Belge, İstanbul 2002, s. 90.

37 Nicol, *a.g.e.*, s. 167

38 Georges Pachymeres, *Bizanslı Gözüyle Türkler*, çev. İlcan Bihter Barlas, İstanbul 2009, s. 107.

39 Gelibolu'da Muntaner idâresinde küçük bir birlik olan Katalanlar Gelibolu'daki kadın ve çocuklarını da yanlarına alarak İstanbul'a daha yakın ve Trakya içlerine düzenleyecekleri akınlar için daha elverişli konuma sahip olan Rhaidestos ve Panion (bugünkü Tekirdağ-Barbaros) şehirlerine yerleştiler. Bkz. Yusuf Ayönü, *Katalanların Anadolu*, s. 66.

40 Nicol, *a.g.e.*, s.166.

41 Yusuf Ayönü, *Katalanların Anadolu*, s. 87.

42 Ostrogorsky, *a.g.e.*, s. 456.

43 Nicol, *a.g.e.*, s. 167.

ği yanı başındaki tarım arazileri kullanılmaz hâle gelirken arazilerdeki köylüler ve çiftçiler de yerlerinden olmuşlardır. Bu durum kırsal alanda nüfus azalmasını da beraberinde getirmiştir.

Katalan saldırılarıyla büyük tahribata uğrayan Trakya şehirlerinde sükûketin sağlanmasına fırsat kalmadan yeni bir tehlike belirmiştir. Bölge bu kez de Batı Anadolu beyliklerinin hedefi hâline gelmiştir. Bu sırada özellikle Gelibolu'nun hemen karşı sahilindeki Karesi Beyliği ciddi bir tehdit unsurudur. Yahşi Bey'in 1341'de Gelibolu seferi büyük telâşa sebep olduysa da, I. Ioannes Kantakuzenos'un girişimleri bu atağı akamete uğratmıştır.⁴⁴ Batı Anadolu'nun en önemli beyliklerinden olan Aydınoğulları ise Bizans taht mücadelelerinin ikinci evresinde Kantakuzenos'un müttefiki olarak Trakya topraklarına geçmişlerdir.⁴⁵ Umur Bey'in denetimindeki müttefik kuvvetler bu esnada sadece Trakya'nın kırsal alanında değil Selânik sahillerinden başlayarak Gelibolu-Silivri arasındaki Trakya sahillerini de talan etmişlerdir. Bu durum Trakya hakkında büyük öfke ve tepkilere yol açmıştır.⁴⁶ 1352 yılında diğer bir müttefik saldırısına bu defa Edirne mâruz kalmıştır. İmparator V. Ioannes Palaiologos (1341-1391) karşısında Kantakuzenos'un oğlu Mattheos'un hâkimiyetini güçlendirmek üzere müttefiki olan Orhan Bey, oğlu Süleyman Paşa idâresindeki Osmanlı kuvvetlerini Trakya'ya göndermiştir. Edirne'de halk Kantakuzenos Ailesi'nin yönetimine tepki olarak şehrin kapılarını V. Ioannes Palaiologos'a açmıştır. Süleyman Paşa ile bir araya gelen Kantakuzenos ise V. Ioannes Palaiologos'u destekleyen Edirne halkını cezalandırmak üzere Edirne ve yakınındaki yerleri yağmalamaları için Osmanlı kuvvetlerine izin vermiştir.⁴⁷ Osmanlı birliklerinin sayısının yaklaşık 10.000-12.000 kişi olduğu düşünüldüğünde Edirne ve çevresinde meydana gelen tahribatın ne derece büyük olduğu tahmin edilebilir.

Trakya'da saldırıların ve iç savaşların eşlik ettiği yıkımların âdeta sonu gelmemektedir. 1344 yılında Trakya kıyıları ile iç kesimlerinde hissedilen şiddetli deprem can kaybıyla birlikte oldukça ciddi hasarlara da yol açmıştır. Bizans kaynakları bu hususta önemli kayıplar olduğu hakkında bilgi vermektedirler. Özellikle Kuzey-Batı Marmara sahil yayında Gelibolu yakınlarında Ganos (Gaziköy) ve Hora (Hoşköy) bölgesinde bulunan surlar ile evlerin büyük kısmı yerle bir olurken 300'den fazla kişinin bu yıkıntıların altında kaldığı zikredilmektedir.⁴⁸ Ancak 1354 yılındaki Gelibolu depreminin yarattığı etkiler bir öncekinden daha yıkıcı olmuştur. Büyük can kayıplarının yaşandığı depremde Gelibolu savunma sisteminin temeli olan surlar da yerle bir

44 Zerrin Günel Öden, *Karası Beyliği*, TTK Yayınları, Ankara 1999, s. 43-44. Karesi ümerâsının daha önce Katalanlarla birlikte Trakya bölgesine geçtiği bilinmektedir. Katalanlarla birlikte Trakya'daki faaliyetleri için bkz. Yusuf Ayönü, "Osmanlılardan Önce", s. 20-23.

45 Umur Bey'in daha 1330'lardan itibaren gerek Ege Denizi'nde adalar üzerine gerekse Bizans'ın Avrupa topraklarına yönelik fetih hazırlıklarında olduğu konusunda bilgiler mevcuttur. Umur Bey 1331'de Gelibolu üzerine bir sefere çıkmıştır. Yine 1332 yılında Türklerin Negrepont (Eğriboz) üzerine akınlarından da bahsedilmektedir. Bkz. Himmet Akın, *Aydinoğulları Tarihi Hakkında Bir Araştırma*, Ankara Üniversitesi Yayınları, No. 60, Ankara 1968, s. 35.

46 Bizans kaynaklarında saldırı, yağma ve talan vesilesiyle tahrip olmuş bölgeler "*İskit Çölü*" olarak tanımlanıyordu. Bu tâbir Katalan ve Türk saldırılarına mâruz kalan tüm topraklar için kullanılmıştır. Bkz. Nicol, *a.g.e.*, s. 170.

47 Ostrogorsky, *a.g.e.*, s. 186-187.

48 Esin Ozansoy, "Bizans Kaynaklarına göre 1200-1453 Depremleri", *Tarih Boyunca Anadolu'da Doğal Âfetler ve Deprem Semineri*, 22-23 Mayıs 2000, İstanbul 2001, s. 15.

olmuştur. Daha sonraki gelişmeler ise Gelibolu'nun Bizans'ın elinden çıkmasıyla neticelenecektir. Bölgede meydana gelen muharebeler, çatışmalar ve doğal afetler sonucunda Trakya şehirlerinin büyük ölçüde nüfus kaybına uğradığı anlaşılmaktadır. Bununla birlikte geri kalan nüfusun yaklaşık beşte biri de 1348'de Asya'da başlayıp Karadeniz üzerinden Avrupa topraklarına yayılan veba salgını yüzünden hayatını kaybetmiştir.⁴⁹ XIV. yüzyılın başlarında Katalan meselesiyle başlayan felâketler zinciri yüzyılın ikinci yarısına kadar devam etmiş, Trakya kentleri ve halkı bu zorlu süreçte oldukça yıpranmıştır.

2. 1. Osmanlıların Trakya Tarafına Geçişi

Osmanlıların Trakya şehirleri ile tanışmaları yukarıda da ele alındığı üzere Bizans'ın ikinci iç savaş yılları olarak bilinen VI. Kantakuzenos ile V. Ioannes Palaiologos arasındaki iktidar mücadeleleri esnasında başlamıştır. Ancak Osmanlılardan daha önce Batı Anadolu'daki Türk Beyliklerinin Trakya taraflarında boy gösterdiği gerek yağma gerekse bölgeyi tanımak adına sık sık akınlar yaptığı bilinmektedir. 1300'lü yıllarda Osman Bey'in Bitinya taraflarında ilerlediği esnada Batı Anadolu'da diğer Türkmen Beylikleri de Bizans aleyhine sınırlarını genişletmekte idiler. Karesi, Saruhan, Aydın, Menteşe beylikleri bölgede oldukça etkindiler ve Ege ile Trakya topraklarına devamlı surette akınlar düzenlemekteydiler.⁵⁰ Bitinya bölgesini kısa zaman içinde idâresine alan Osmanlılar ise pek çok kıyı kenti ve kasabasını ele geçirip Marmara sahillerine ulaşmışlar, Üsküdar'a kadar olan Bizans topraklarını ele geçirerek Bosporus (İstanbul Boğazı)'na varmışlardı. Orhan Bey'in bundan sonraki plânı ise Çanakkale Boğazı'nı da ele geçirerek Bizans'ın Anadolu ile olan iribatını tamamen ortadan kaldırmak yönünde olacaktır.

Osmanlıların hedef bölgesi olan Çanakkale Boğazı'ndaki Karesi Türkmenleri Asya kıyısını denetim altında tutarak Trakya'ya akınlar düzenlemekteydiler.⁵¹ Osmanlı Beyliği ilk adımda Marmara sahillerine ve Ege'ye açılan bir beylik olan Karesioğulları ile dikkat çekici bir rekabet ve siyasetin içine girmiş ise de onların denizcilik tecrübelerinden yararlanmaları oldukça yerinde bir karar olmuştur.⁵² Karesi Beyleri arasındaki anlaşmazlıklar Orhan Bey'i hedeflerine ulaştırmıştır. Nitekim Demirhan ve Dursun Bey arasındaki iktidar mücadelelerinde Hacı İlbey ve Karesi ümerâsi Dursun Bey'i destekleyerek bu hususta Orhan Bey'den yardım istemiş, buna karşılık beyliğin bazı stratejik bölgelerini de ona vermeyi teklif etmişlerdi.⁵³ Yaşanan gelişmeler neticesinde 1345 yılında yaklaşık 40.000 atlı askeri ve deniz gücü ile birlikte Karesio-

49 Şerif Baştav, "Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu", s. 51.

50 1320'lerde Batı Anadolu'da güçlü bir bey hâline Saruhan Bey özellikle denizlerde zaman zaman komşuları olan Aydın ve Menteşe beyleriyle ortak hareketler düzenlemişlerdir. 1331 yılında ise Aydınoğlu Umur Bey ve Saruhanlı birlikleri Gelibolu üzerine sefere çıkmışlardır. Bkz. Feridun M. Emecen, "Saruhan Oğulları Beyliği", *Anadolu Beylikleri El Kitabı*, ed. Haşim Şahin, Ankara 2016, s. 144-145.

51 Elizabeth A. Zachariadou, "Karesi ve Osmanlı Beylikleri: İki Rakip Devlet", *Osmanlı Beyliği (1300-1389)*, ed. Elizabeth A. Zachariadou, çev. Gül Çağlı Güven vd., İstanbul 1997, s. 243.

52 Osmanlı-Karesi rekabeti hususunda bkz. Feridun M. Emecen, *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası*, İstanbul 2010, s. 50-51.

53 Karesi topraklarındaki iktidar mücadelelerinde oldukça önemli rol oynayan vezîr Hacı İlbey'in Orhan Bey ile iletişime geçerek beyliğin Osmanlı nüfuzuna geçmesinde büyük etkisi olduğu görülmektedir. Bkz. Zerrin Günal Öden, *a.g.e.*, s. 50-52.

ğulları artık Osmanlılara bağlanmışlardı.⁵⁴ Karesi topraklarının Osmanlılara ilhakı Trakya'ya giden yolu açmakla birlikte akabinde cereyân eden olaylar da Trakya'nın fethini hazırlamıştır. Karesi Beyliği'nin ilhakı neticesinde Osmanlılar Bizans ile bu kez Çanakale'de karşı karşıya gelmişler ve böylece Osmanlı Beyliği ile Bizans İmparatorluğu arasındaki sınırların uzunluğu da neredeyse iki misline çıkmıştır. Hâl böyle iken Saruhan, Aydın, Menteşe gibi beyliklerin imparatorlukla herhangi bir sınır teması kalmamıştır.⁵⁵

XIV. yüzyılın ortalarına doğru Bizans'ın içinde bulunduğu siyasî şartlar Osmanlıların karşı yakaya geçişi hususunda âdeta fırsat yaratmıştır. Nitekim 1341 yılında İmparator III. Andronikos'un ölümü birlikte Bizans taht kavgalarında ikinci bir dönem başlamıştır.⁵⁶ III. Andronikos'un ölümünden sonra henüz dokuz yaşındaki oğlu V. İoannes Palaiologos (1341-1391) imparator olmuş ve daha III. Andronikos hayatta iken devleti fiilen idâre eden Megas Domestikos (*Ordular Komutanı*) İoannes Kantakuzenos ölen imparatorun en yakın dostu sıfatıyla niyâbet üzerinde hak iddia etmiştir.⁵⁷ Ancak İmparatoriçe Anna ve başkent ileri gelenleri Kantakuzenos'un nâibliğini kabul etmemişlerdir. Bu taht krizi esnasında Stefan Duşan Makedonya'yı kuşatmış, Bulgarlar ise kuzeyden sınırları tehdit etmeye başlamıştır. Kantakuzenos, ordu komutanı sıfatıyla asayişî sağlamak ve sınırları muhafaza etmek üzere imparatorluk ordusuyla birlikte Trakya'ya geçmiş ardından Trakya soylularının desteğiyle 26 Ekim 1341 tarihinde Didymoteikhon'da imparator ilân edilmiştir.⁵⁸ Bundan sonra yaşananlar Kantakuzenos ve Palaiologos aileleri arasında bir iç savaşa dönüştürmüş, her iki grup iktidarı tek başına ele alabilmek adına çeşitli ittifaklar içine girmişlerdir.

Kantakuzenos ilk önceleri III. Andronikos zamanındaki tanışıklığa binaen Sırp Kralı Stefan Duşan'dan yardım talep etmiş ancak Duşan'ın taraf değiştirmesiyle Türkler onun beklentilerine cevap vermişlerdir. Kantakuzenos Selânik'te patlak veren Zealotlar Ayaklanması üzerine Dimetoka'dan ayrılmış, geri döndüğünde ise kentten imparator V. İoannes Palaiologos'un İstanbul'dan gönderdiği kuvvetlerce kuşatıldığını görünce şehre giremeden geri dönmek zorunda kalmıştır. İşte bu sıralarda Aydınolu Umur Bey ile geçilen irtibat neticesinde Umur Bey 1342 kışında donanmasıyla Meriç Vadisi boyunca ilerleyip Didymoteikhon'u (Dimetoka) kurtarmaya gelmiştir.⁵⁹ 1342-1345 yılları arasında Umur Bey'in müttefiki Kantakuzenos'a yardım amacıyla

54 İlhak tarihi konusunda muhtelif görüşler bulunmakla birlikte 1345-1346 yılları üzerinde ittifak edilmektedir. bkz. Zerrin Günal Öden, *a.g.e.*, s. 56-60. Osmanlı kuvvetlerinin Süleyman Paşa komutasında Trakya'ya ilk geçişlerinden önce ilhakın gerçekleşmiş olması gereklidir. Zîra Osmanlıların Trakya'ya ilk geçişleri 1348'de vuku bulmuştur.

55 Hüseyin Dağtekin, "Türkleri Boğazlar Bölgesi'ne Çeken Gerçek Sebepler", *AÜDTCF Dergisi*, XIX/3-4, Ankara 1962, s. 177.

56 Nicol, *a.g.e.*, s. 229-234.

57 İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. I, Ankara 1988, s. 155; Ostrogorsky, *a.g.e.*, s. 470.

58 Ostrogorsky, *a.g.e.*, s. 470-471; Nicol, *a.g.e.*, s. 235-243.

59 Nicol, *a.g.e.*, s. 239-243. Umur Bey Dimetoka'da bulunduğu esnada buradan hareketle Christoupolis ve Ferecik taraflarına akınlar düzenlemiş ve 1343 yılında hava koşullarının elverişsizliği sebebiyle tekrar İzmir'e geri dönmek zorunda kalmıştır. Bkz. Feridun M. Emecen, "Aydınolu Umur Bey: Kısa Bir Biyografi Denemesi", *Uluslararası Batı Anadolu Beylikleri Tarih, Kültür ve Medeniyet Sempozyumu -I- Aydınoluğulları Tarihi (Bildiriler)*, TTK Yayınları, S. 4, Ankara 2013, s. 53-54.

beş kez Trakya bölgesine geçtiği bilinmektedir.⁶⁰ Tahmin edileceği üzere Dimetoka tarafları bu süreçte Umur Bey ve adamlarının uğrak yeri hâline gelmiştir. Umur Bey'in İzmir bölgesindeki Lâtinlerle mücadeleye yoğunlaşması ise Kantakuzenos'u yeni müttefikler aramaya sevk etmiştir.⁶¹ Kantakuzenos, Orhan Bey'le irtibata geçip Osmanlı askerî gücünden istifade etmek istemiş ve bu teklif Osmanlıların tıpkı Aydınoğulları gibi ilk kez müttefik sıfatıyla Trakya coğrafyasına geçmesine vesile olmuştur.⁶² Nitekim Karesi topraklarının ilhakından sonra Osmanlı politikalarının temelini buradan hareketle Trakya'ya geçmek fikri oluşturmaktadır.

Orhan Bey'in ordusu asker sayısı bakımından oldukça kalabalık ve yetenekli muhariplerden oluşmaktaydı. Kantakuzenos ise onları Pelekanon Savaşı'nda yakından tanıma fırsatı bulmuştu. Kantakuzenos-Osmanlı ittifakı 1346'da Kantakuzenos'un kızı Theodora ile Orhan Bey'in evliliği neticesinde daha da pekişmiştir.⁶³ Orhan Bey'le ittifaktan bir yıl sonra Kantakuzenos, maiyetindeki 1.000 kişilik kuvvetle İstanbul'a girip sarayı kuşatmış ve genç imparatorun ortağı olarak tahta oturmuştur (8 Şubat 1347).⁶⁴ 1342'de başlayan Zealotların isyanı ile karışıklığın hüküm sürdüğü Selânik'in 1347'de Stefan Duşan tarafından kuşatılmasıyla Kantakuzenos damadı ve müttefiki olan Orhan Bey'den yardım istemiştir. Orhan Bey, oğlu Süleyman'ın idâresindeki 10.000 kişilik bir orduyu yardıma göndermiştir. Süleyman Paşa karşı yakaya geçmiş ancak Christoupolis (Kavala)'ten öteye gidememiştir. Bununla birlikte Osmanlı kuvvetleri Teselya bölgesini yağmalayarak geri dönmüştür.⁶⁵ Böylece Süleyman Paşa Trakya harekâtının ilk adımını atmıştır.

Osmanlı kuvvetlerinin Trakya'ya ikinci geçişi yine Selânik meselesi sebebiyle olmuştur. Zealotlar, Konstantinopolis'ten gelecek hiç bir emre uymayacaklarını ve hatta şehri Sırlara teslim edeceklerini duyurduğunda bunu fırsat bilen Sırp Kralı Stefan Duşan Selânik'e bir ordu göndermiştir. Bu durum Zealotlarla Selânik halkının arasının açılmasına sebep olmuştur. Şehirdeki karışıklıktan istifade ederek Selânik'i tekrar başkent idâresine bağlamak isteyen Kantakuzenos yine Orhan Bey'den yardım istemiştir. Süleyman Paşa bu kez 20.000 askerle Trakya'ya geçmiştir.⁶⁶ Bundan iki yıl sonra Süleyman Paşa üçüncü kez Trakya'ya geçmiş ve bu harekât önce Gelibolu'ya akabinde tüm Trakya'ya hâkim olmalarına imkân sağlamıştır. Üçüncü geçiş müşterek İmparator V. Ioannes Palaiologos'un, Kantakuzenos'un oğlu tarafından idâre edilen Edirne'yi kuşatması üzerine gerçekleşmiştir. V. Ioannes, Bulgar Kralı Alexander ve Sırp

60 *Düsturnamei Enverî Medhal*, s. 62.

61 İzmir'i savunmak üzere 1345'ten itibaren Lâtinlerle başlayan mücadeleler ve gelişmeler için bkz. Feridun M. Emecen, *a.g.e.*, s. 242-243. Keza mezkûr dönem hakkında en önemli kaynaklardan biri olan *Düsturnâme* süreci hakkında detaylı bilgiler içermektedir. Bkz. *Düsturnâmei Enverî Medhal*, s. 51-59.

62 *Düsturnâme*'de 1330'lu yıllardan itibaren diğer denizci beylikler gibi Orhan Bey'in de hemen hemen her yıl Trakya'ya akınlar yaptığı bilgisi yer almaktadır, bkz. *Düsturnamei Enverî Medhal*, s. 33. Ancak bunun Trakya'nın Marmara sahilleri ile sınırlı olduğunu söylemek gerekir. Zîra o yıllarda Osmanlıların coğrafî açıdan Marmara Denizi'nin dışındaki denizlerle irtibatı bulunmamaktadır.

63 Bu izdivacın detayları hususunda bkz. Yahya Başkan, "Orhan Bey'in Bizans İmparatoru Kantakouzenos'un Kızı Theodora ile Evliliği", *Tarih Dergisi*, sayı: 66 (2017/2), İstanbul 2017, s. 47-61.

64 Halil İnalçık, "Osmanlı Sultanı Orhan", s. 81.

65 Feridun M. Emecen, *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası*, s. 67.

66 Nicol, *a.g.e.*, s. 282.

Kralı Stefan Duşan'dan yardım talep ederken, Kantakuzenos da Orhan Bey'den yardım olarak oğlu Matteos'un imdadına yetişmiştir. Orhan Bey'in, oğlu Süleyman Paşa komutasında gönderdiği 10.000-12.000 kişilik birlik sayesinde ilk önce Bulgarlar yenilmişler, kısa süre sonra da Sırp lar bozguna uğratılmışlardır. Palaiologos ve Kantakuzenos aileleri arasındaki bu iç savaşın aslında Trakya'nın kapılarını Osmanlılara açtığı görülmektedir.⁶⁷

Osmanlılar yavaş yavaş Trakya topraklarında kendi memleketleri gibi hareket etmeye başlamışlardır.⁶⁸ İoannes Kantakuzenos kendisine sağlanan yardım konusunda daha fazla kolaylık ve sürat elde edilebilmesi amacıyla, 1352 yılında Gelibolu yakınındaki Çimpe Kale'sini Süleyman Paşa'ya geçici bir üs olarak vermiştir.⁶⁹ Süleyman Paşa, Biga'ya sancak merkezine dönerken Gelibolu kuzeyinde küçük Tzympe (Çimpe /Cimbi) Kalesi'nde bir Osmanlı kuvveti bırakmıştır. Gregoras'ın verdiği ayrıntılara göre "Türkler orada aileleriyle gelip yerleşmiş olup bir kadı ve bir camileri vardı. İmparator'dan ücret alan bir askerî koloni gibi idiler."⁷⁰ Süleyman Paşa bundan sonra Gelibolu Yarımadası'nda kalıcı olmak için harekete geçecektir. Bu aşamada Gelibolu'yu abluka altına almak üzere özellikle kuzey yönündeki kale ve yerleşimlerin ele geçirilmesi gerekli idi. Bu hususta fethedilen diğer bölgelerde olduğu gibi plânlı ve sistemli bir şekilde hareket edildiği anlaşılmaktadır.

Dönem hakkında bilgi veren Osmanlı kronikleri incelendiğinde Gelibolu'nun hangi noktadan sıkıştırılabileceği, her iki yakada karşılıklı iletişimin hangi bölgelerden ve hangi vasıtalarla sağlanabileceği hususunda Ece Bey, Gazi Fazıl ve Süleyman Paşa'nın uzun süre istişâre ettikleri anlaşılmaktadır. Ece Bey ve Gazi Fazıl'ın öncülüğünde keşif amaçlı Kemer Limanı'ndan hareketle Cimbi taraflarına geçildikten sonra uygun koşullar sağlandığında Cimbi Hisarı ele geçirilmiştir.⁷¹ Buranın kadın erkek tüm halkına iyi muâmele edildiği, onlara istimâlet verildiği ve hoşgörülle davranıldığı anlaşılmaktadır.⁷² Bundan sonra ise yarımada'nın kuzeyine doğru hareket sahâsi genişletilmiştir. Bu doğrultuda Süleyman Paşa ve kuvvetleri Aya-Şiline'yi (Aya-Şilonya), Od-Köklek (Balabancık) ve Eksamiye (bugün Eksamil)⁷³ ile Akça-Burgos'u fethetmişlerdir.⁷⁴

67 Ostrogorsky, *a.g.e.*, s. 487-488.

68 Nicol, *a.g.e.*, s. 298-299.

69 Çimpe Kalesi'nin yeri ve kalenin muhtelif isimleri hususunda bkz. Münir Aktepe, "Osmanlıların Rumeli'de İlk Fethettikleri Çimbi Kal'ası", *Tarih Dergisi*, C. I, S. 2, İstanbul 1950, s. 285-293.

70 Kantakuzenos, Süleyman'ın bu kaleyi 1351-1352'de Osmanlılarla savaş sürerken zorla ele geçirdiği ve imparatorun ısrarına rağmen terk etmediğini belirtmektedir. Halil İnalçık, "Batı Anadolu'da Yükselen Denizci Gâzi Beylikleri, Bizans ve Haçlılar", *Türk Denizcilik Tarihi*, I, ed. İdris Bostan-Salih Özbaran, İstanbul 2009, s. 42.

71 Neşri, s. 173-178; *Âşıkpaşazâde*, s. 123-124.

72 İstimâletin sözlük anlamı, "meylettirme, cezbetme, gönül alma" olup, Osmanlı kroniklerinde "halkı ve özellikle gayrimüslim tebaayı gözetme, onlara karşı hoşgörülü davranma, raiyyetperverlik" mânâsında kullanılmıştır. Fethedilen yerlerin halkına iyi davranma, onları himâye etme, dış düşmanlara karşı can ve mal güvenliğini sağlama, dinî konularda serbestiyet verme, vergi hususunda kolaylık gösterme Osmanlı istimâletinin başlıca unsurlarıdır. Mücteba İlgürel, "İstimâlet", *DİA*, C. XXIII, İstanbul 2001, s. 362.

73 Neşri, s. 177.

74 Güvenilir çağdaş bir kaynağa dayandığı bugün kesin olarak meydana çıkan Enverî'nin Düstûrnâme'sine göre Osmanlıları Rumeli'ye geçip yerleşmeye teşvik eden Gelibolu Tekfuru Asen'in oğludur. Bu zat Müslümanlığı kabul etti ve Melik adını aldı. Onun teşvikiyle Lapseki'de bir gemi yapıldı ve asker sevk edilerek karşı sahilde önce baskınla Akça-Burgos zapt edildi, ardından Kozludere'ye 3.000 asker geçip Bolayır'ı aldı. Bkz. Halil İnalçık, "Osmanlı Sultanı Orhan", s. 85-86.

Fethin akabinde bölgenin ve kalelerin güvenliğini sağlamak amacıyla demografik bir değişikliğe ihtiyaç duyulduğu anlaşılmaktadır. Ele geçirilen hisarların sakinlerinden özellikle askerler aileleri ile birlikte Gelibolu'nun hemen karşı yakasındaki Karesi Sancağı'na geçirilip yerleştirilmiştir. Buna karşılık Karesi bölgesindeki savaşçı Türkmenler fethedilen yerlere nakledilerek iskân edilmiştir. Bundan sonra yapılacak harekâtlar ise Trakya'nın kilidi sayılan Gelibolu'yu ele geçirmek üzerine plânlanmıştır.

2. 2 Osmanlı Fethi Esnasında Trakya Şehirleri

Süleyman Paşa'nın Çimpe'ye yerleşmesi ve çıkmak istememesi üzerine Kantakuzenos, Çimpe'nin teslim edilmesi için Süleyman Paşa'ya 10.000 *hyperpyra* tazminat vererek hisarın iadesi talebinde bulunmuştu.⁷⁵ Ancak bu sırada Süleyman Paşa bir taraftan Trakya içlerine, diğer taraftan da Gelibolu yönünde akınlarda bulunuyorken aynı zamanda Gelibolu'yu da abluka altına alınmıştı⁷⁶. Trakya'nın kilidi sayılan ve böylesi güçlü surlara sahip olan şehrin Osmanlılara kolay kolay teslim olmayacağı açıktır. Osmanlı fetih yöntemlerinden olan abluka altına alma taktiğinin burada da uygulandığı görülmektedir.⁷⁷ Bitinya bölgesindeki kaleler uzun süren ablukalar neticesinde ele geçirilmişlerdi. Örneğin Bursa yaklaşık 10 yıl Osmanlı ablukasına direnmiş fakat sonunda teslim olmak zorunda kalmıştı. Kezâ, İznik şehri de uzun yıllar Osmanlı ablukasında kaldıktan sonra teslim olmaktan başka çare bulamamıştı. Bu minvalde Çimpe Kalesi ve ardından ele geçirilen Bolayır'ın Gelibolu şehrini kontrol ve baskı altında tutmak amacıyla kullanıldığı anlaşılmaktadır. Nitekim Gelibolu'nun fethi bahsinde Osmanlı kronikleri şehrin muhasara altına alındığını belirtmektedirler.⁷⁸

Bolayır'da yerleşmiş olan Osmanlı kuvvetleri kuzey yönünde Gelibolu'nun Trakya'nın iç kesimleriyle olan irtibatını kontrol altına almıştır. Ayrıca Süleyman Paşa, Gelibolu Yarımadası'nın bu en dar berzahında İstanbul ve Trakya'dan gelebilecek Bizans kuvvetlerine karşı bir ucda gazilerin başına Ece Bey ve Gazi Fazıl, öbür ucda Evrenuz (Evrenos) olmak üzere iki serhad oluşturmuştu.⁷⁹ Gelibolu güneyden yani karşı yakadan Karesi Sancağı tarafından kontrol edilmekteydi. Karesi Beyliği'nin 1345'te Osmanlı'ya bağlanmasıyla birlikte bölge Osmanlı idâresine katılmış ve artık bir Osmanlı sancağı olarak idârî teşkilât içinde yerini almıştı. Karesi gazilerinin daha Osmanlı idâresine geçmeden önce Trakya'ya yaptıkları akınlardan neticesinde coğrafyayı çok iyi tanıyor olmaları Osmanlılar için oldukça avantaj sağlamıştır. Böylece kuzey ve güney yönünde her iki taraftan sıkıştırılan Gelibolu'nun başkent Konstantinopolis ile bağlantısı da kesilmiştir.

75 Nicol, *a.g.e.*, s. 299.

76 Feridun M. Emecen, "Gelibolu", s. 1.

77 Eski Türk devletlerinde de tercih edilen bu kuşatma taktiği Osman Bey ve ondan sonra gelenler tarafından da kullanılmıştır. Müstahkem kalelerin kolayca düşmesini sağlamak amacıyla, önce kalenin bağlı olduğu bölge fethedilmek suretiyle dışarı ile her türlü ilişkisi kesilerek kolayca alınabilmesi hedeflenmiştir. Bkz. Sevim- Yücel, *a.g.e.*, s. 241.

78 *Âşıkpaşazâde*, s. 124; *Neşri*, s. 177.

79 Halil İnalçık, Rûhi Tarihi'nden naklen dönem hakkında önemli bilgiler vermektedir. Bkz. Halil İnalçık, "Batı Anadolu'da Yükselen", s. 44.

Osmanlılar Gelibolu'yu yaklaşık iki yıla yakın abluka altında tutmuşlardır. 1354 depremi olmasa idi kent ne kadar abluka altında kalır ya da şehir halkı bu durumdan nasıl etkilenirdi tahmin etmek güçtür. Zîra uzun yıllar Osmanlı muhasarası altında kalan güçlü surlara sahip korunaklı Bitinya kentleri açlığın ve susuzluğun baş göstermesi neticesinde teslim olmaksızın başka çare bulamamışlardı. Hatta Orhan Bey uzun yıllar kuşatma altında bulunan İznik'e girdiğinde şehir halkının bir kısmının açlıktan hayatını kaybettiğini öğrenmekle birlikte kaleyi teslim almak için içeri girdiğinde vaziyeti bizzat görmüştür.⁸⁰

Gelibolu muhasarasının sürdüğü yıllarda bölgede yaşanan gelişmelerin Osmanlıların lehine olduğunu söylemek gerekir. Bizans'ın destekçisi olan Venediklilerin o yıllarda en büyük rakipleri Cenevizlilerle savaş hâlinde olmaları Osmanlılara Gelibolu harekâtları esnasında zaman kazandırmıştır.⁸¹ Ayrıca İstanbul'un içinde bulunduğu genel durum deniz yolu ile herhangi bir yardımı da imkânsız kılmaktaydı. Her yönden iyice sıkışan şehrin kaderinin belirlenmesinde ise Mart 1354'de meydana gelen deprem önemli bir rol oynayacaktır. Osmanlı ve Bizans kaynakları meydana gelen deprem ve zelzelenin kentte meydana getirdiği tahribat hakkında önemli bilgiler vermektedirler. Deprem Trakya sahillerinde birçok şehir ve kaleyle birlikte Gelibolu ve etrafındaki kaleleri de yerle bir etmiştir. Merkez üssünün Gelibolu olduğu anlaşılan deprem 1-2 Mart 1354 tarihinde gece saatlerinde meydana gelmiştir.⁸²

Deprem Marmara Denizi kıyıları boyunca Tekirdağ'dan başlayarak Eceabat'a kadar Gelibolu ve Trakya'nın diğer kısımlarında çok kuvvetli bir şekilde hissedilmiş ve buralarda büyük yıkımlara sebep olmuştur.⁸³ Depremin hissedildiği coğrafyaya bakıldığında çok geniş bir alanı etkilediği anlaşılmaktadır. Bu şiddetli deprem İstanbul'da da etkili olmuş, kentin surları pek çok noktadan yıkılmış ve evlerin çoğu yerle bir olmuştur.⁸⁴ Oldukça sağlam ve güvenli görülen Gelibolu surları bu şiddetli depremde ayakta kalmayı başaramamıştır. Nitekim Gelibolu iç kale, surlar ve hemen aşağısında bir limandan⁸⁵ müteşekkil oldukça korunaklı bir şehir-

80 *Âşıkpaşazâde*, s. 119.

81 Halil İnalçık, "Osmanlı Sultanı Orhan", s. 88.

82 Bazı Bizans kaynaklarına göre deprem 1 Mart 1354 günü saat 19:30 sularında meydana gelmiştir, bkz. Esin Ozansoy, *a.g.m.*, s. 15-16. Ancak depremin 1 Mart gecesi 02:00 saatlerinde yani ertesi günün ilk saatlerinde olduğuna dâir bilgi de mevcuttur, bkz. Şahin Kılıç, *a.g.e.*, s. 262.

83 Esin Ozansoy, *a.g.m.*, s. 15-16.

84 Kantakuzenos genel olarak depremin Trakya'daki etkilerinden söz ederek bilhassa Gelibolu'ya odaklanmıştır. Bununla birlikte İstanbul'da nasıl hissedildiği ya da kente etkilerinden söz etmemektedir. Ancak Nikeforos Gregoras bizzat görgü tanığı olarak depremin İstanbul'daki boyutunu ve oluşturduğu zararları dile getirmektedir. Bu hususta bkz. Esin Ozansoy, *a.g.m.*, s. 15.

85 Osmanlı Devleti'nin ilk teşekküllü tersanesi 1390'da Yıldırım Bayezid tarafından Gelibolu'da Bizans'tan kalan tersanenin yerinde kurulmuştur. Bu dönemde burası liman diye geçmektedir. Bkz. İdris Bostan, "Tersane", *DİA*, C. XL, İstanbul 2011, s. 513.

di. Şehir en yüksek tepesinde iç kale bulunmaktaydı.⁸⁶ Boğazı kontrol eden noktada olması sebebiyle şehrin güvenliğini artırmak için etrafının ikinci bir surla çevrildiği anlaşılmaktadır. Ancak deprem esnasında bu surların çoğunun çökmesi yüzünden kent saldırıya açık hâle gelerek savunmasız kalmıştır.

Depremi gece meydana gelmesi ve hava koşullarının elverişsizliği yaşanabilecek kargaşanın şiddetini artırmış olmalıdır. Kantakuzenos, eserinde Gelibolu depremi ile ilgili verdiği bilgilerde hava durumundan da bahsetmektedir. Onun kaydına göre, deprem şiddetli tipi ve sağanak yağışlarının olduğu bir gecede meydana gelmiştir.⁸⁷ Bu kargaşada depremin ardından sağ kalan halkın şehri aceleyle terk ettiği ve taşınabilir mallarını yanlarına alanların depremden etkilenmemiş yerlere kaçmaya çalıştıkları anlaşılıyor. Şiddetli depremin yıkıcı etkisi daha ziyâde Kuzey-Batı Marmara sahil yayında hissedildiğinden kenti terk edenler sahilin kuzeyine doğru ilerleyerek daha iç kesimlerdeki depremden hasar görmeyen kalelere yönelmiş olmalıydılar. Ancak hava koşulları yüzünden pek çok kişinin, özellikle kadınlar ve çocukların dışarıda soğuktan hayatını kaybettikleri de anlaşılmaktadır. Sağ kalan halkın bir kısmı ise gemilerle oradan uzaklaşabilmiştir. Mora'ya gitmekte olan bir Bizans gemisinin kaptanı, felâketten sağ kurtulmayı başarıp o telâşla kendini denize atmış olan bazı kimseleri sudan çıkartarak Konstantinopolis'e götürmüştür. Depremi olduğu esnada Süleyman Paşa Pegai'de (Karabiga) bulunmaktadır.⁸⁸

Süleyman Paşa surların yıkılması neticesinde savunmasız kalan şehri bir an önce ele geçirmek için kuvvetleriyle birlikte karşı yakaya geçmiştir. Depremi yarattığı bu kaos ortamı ve kendilerine direnecek herhangi bir kuvvetin kalmaması Osmanlıların kısa sürede kente hâkim olmalarını sağlamıştır.⁸⁹ Süleyman Paşa gelişmelerin hemen ardından surları tamir ettirmiş ve Anadolu'dan getirttiği halkı bu bölgeye yerleştirmiştir. Depremi ardından savunmasız kalan şehirlerin çoğunu da kısa sürede ele geçirmiştir. Bundan sonra Süleyman Paşa, Trakya'da Bolayır-Gelibolu'dan hareketle sınırlarını Tekfurdağı ve Malkara yönünde genişletmiştir. O, Gelibolu'yu Rumeli bölgesinde merkez edinin akınlarından sonra buraya dönmektedir. Nitekim onun Rumeli'deki fetihleri Migalkara (Malkara), İpsala, Seyitkavağı, Bolayır ve Gelibolu'dur.⁹⁰

86 "Yıldırım Bayezid, Çanakkale Boğazı'nın korunması için Gelibolu merkez olmak üzere boğaz muhafızlığını kurmuş ve başına da Saruca Paşa'yı görevlendirmişti. Saruca Paşa'nın ilk iş olarak Gelibolu'nun bir tepe üstünde bulunan iç kalesini takviye ettirmiş, dış kaleyi yıktırılmış ve sunî limanı temizleterek liman ağzında iki kule inşa ettirmiştir. Bu liman gerektiğinde üç katlı bir zincirle kapatılabiliyordu." bu cümleden mütevellit Gelibolu şehrinin fizikî yapısı net bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Bkz. İdris Bostan, "Saruca Paşa", *DİA*, C.XXXVI, İstanbul 2009, s. 168.

87 Nicol, *a.g.e.*, s. 299.

88 Nicol, *a.g.e.*, s. 299.

89 Gelibolu'nun fethi hususunda Osmanlı kaynaklarında kronolojik sorunlar bulunduğu ve Gelibolu'nun fethi meselesinin Çimpe Kalesi'nin ele geçirilişi ile ardından yaşanan hususlarla karıştığı anlaşılmaktadır. Bu durum Prof. Dr. Halil İnalçık'ın yazdığı iki makalesinde ele alınmış ve dönemin diğer çağdaş kaynaklarıyla kroniklerde geçen hadiseler karşılaştırılarak bir kronoloji oluşturulmuştur. Bu hususta bkz. "Osmanlı Sultanı Orhan...", s. 85-87; Halil İnalçık, "Batı Anadolu'da Yükselen...", s. 41-43. Ayrıca bu mevzu Prof. Dr. Feridun M. Emecen tarafından da tetkik edilerek konu ile sıkıntılı kısımlar üzerinde durulmuştur. Bkz. Feridun M. Emecen, *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası*, s. 65-67.

90 Halil İnalçık, "Rumeli", s. 233.

1357'de Süleyman Paşa'nın bir kaza ya da suikastta hayatını kaybetmesi ve 1359'da Şehzâde Halil'in Foçalı korsanlar tarafından esir edilmesi Trakya fetihlerini akamete uğratmıştır.⁹¹ Şehzâde Halil'in kurtuluşundan sonra Şehzâde Murad Trakya'daki akınlara sistemli bir şekilde yeniden başlamıştır. Gelibolu'nun Osmanlıların eline geçmesi ise Konstantinopolis'te âdetâ şok etkisi yaratmıştır. Trakya'ya güneyden gelebilecek tehditlerin önlenilebileceği tek nokta olan Gelibolu'nun elden çıkmasının başkenti direkt hedef hâline getireceği korkusu üst safhaya ulaşmıştır. İfade etmek gerekmektedir ki, Gelibolu'nun Türkler tarafından alınmasının ardından Konstantinopolis'teki pek çok kişi Batı'ya gitmek için şehirden ayrılmıştır.⁹² Gelibolu'nun elden çıkması müşterek İmparator Kantakuzenos'un iktidarının sarsılmasına da yol açmıştır.⁹³

Osmanlıların Bizans'tan aldığı ilk Trakya şehri olan Gelibolu depreminin yarattığı fiziksel hasarlar sebebiyle ne yazık ki bir hayli harap şekilde ele geçirilmişti. Şehrin konumu ve fonksiyonu gereği imar ve iskân meselelerinin öncelikli konu olduğu anlaşılmaktadır. Süleyman Paşa gelişmelerin hemen ardından surları tamir ettirmiş ve kentin stratejik önemine binâen yıkılan surların bazı kısımları da yeniden inşâ ettirilip eski hâline getirilmiştir.⁹⁴ Genel olarak güvenlik sorununun yaşanmayacağı düşünülen yerlerde kale ve surlar kaderlerine terk edilirken özellikle sınır bölgelerindeki kaleler tamir ettirilerek fonksiyonel yapıları sürdürülmüştür. Gelibolu boğazın kontrol noktası olması sebebiyle kale ve surların mevcudiyetine büyük ehemmiyet verilmiştir. XV. yüzyılın ilk yarısında seyahati esnasında Gelibolu'dan geçen Pero Tefur notlarında Gelibolu'dan "...Bu (Gelibolu), Türklerin Yunanistan'a geçtikleri zaman işgal ettikleri ilk yerdî ve başka bir yerde yapmadıkları duvar ve kaleyi ayakta bıraktılar, böylece yenilgiye uğrarlarsa oradan yardım alabilirler." diye bahsederken kalenin ve surların güvenlik sebebiyle muhafaza altında olduğuna vurgu yapmıştır.⁹⁵

Süleyman Paşa'nın âni vefatı sebebiyle şehrin imar işlerinin yarım kaldığı anlaşılmaktadır. Ancak Süleyman Paşa'dan sonra da Gelibolu diğer Osmanlı Sultanları tarafından ihtimamla korunup geliştirilmiştir. Daha sonra fethin bayrağını devralan Şehzâde Murad döneminde bu faaliyetlerin hız kazandığı söylenebilir. Sultan Murad tahta geçmesinin akabinde başkenti önce Dimetoka ardından da Edirne'ye taşımış ancak Gelibolu sahilinde de bir saray yaptırarak boğazdaki gemi geçişlerini zaman zaman buradan bizzat takip etmiştir.⁹⁶

91 Süleyman Paşa'nın faaliyetleri ve vefatı hususunda ayrıntılı bilgi için bkz. Feridun M. Emecen, "Rumeli Fâtîhi Süleyman Paşa'ya Dair Bazı Meseleler ve Notlar", *Avrasya İncelemeleri Dergisi*, 2017; VI/1, s. 6-7.

92 Alexander A. Vasiliev, *a.g.e.*, s. 759.

93 Türkleri müttefik olarak çağırması ve sonucunda Gelibolu'nun Türklerin eline geçmesinden sorumlu tutulan Kantakuzenos, Konstantinopolis'te kendisine karşı oluşan muhalefet karşısında fazla dirâyet gösterememiş ve 10 Aralık 1354'te sarayda yapılan bir törenle, VI. İoannes Kantakuzenos üzerindeki imparatorlara özgü bütün simgeleri çıkarıp keşiş cübbesi giymiştir. Bundan sonra manastıra kapanan Kantakuzenos "*İmparator ve keşiş İoannes Kantakouzenos*" diye anılmaya başlamıştır. Eşi ve imparatoriçesi Eirene ise Eugenia adını alıp örtünerek manastır rahibesi olmuştur. Bkz. Nicol, *a.g.e.*, s. 304.

94 Nicol, *a.g.e.*, s. 299.

95 Pero Tafur, *Travels and Adventures 1435-1439*, London 1926, s. 114.

96 I. Murad'ın Gelibolu sahilinde bir saray yaptırdığı bilinmektedir, bkz. M. Tayyib Gökbilgin, *XV-XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livâsi (Vakıflar-Mülkler-Mukataalar)*, İstanbul 1952, s. 14.

Surların aşağısında doğu yönündeki liman ise ilâvelerle eskisinden çok daha fonksiyonel bir hâle getirilmiştir. Nitekim Yıldırım Bayezid harap hâle gelmiş olan surları yeniden inşa ettirmiştir. 1390 yılında tersane inşâatına başlanmış ve işlevini yitirmiş olan dış kale yıkılmıştır. Buna mukabil bir tepe üzerinde olup hem şehre hem de limana hâkim olan iç kale ise güvelik sebebiyle tamir edilmiş kısmen bazı yerleri yeniden yapılmıştır. Çektiri sınıfı gemileri hem fırtına hem de kuvvetli düşman donanmalarının hücumlarından korumak üzere iç içe iki büyük havuzdan müteşekkil liman temizlenmiş ve güvenliği temin etmek amacıyla her iki limanın girişine ikişer sağlam kule inşa edilmiştir. Limanı gerekli durumlarda kapatmak üzere ise üç katlı zincir yapılmıştır.⁹⁷

Çanakale Boğazı'nı kontrol etmesi sebebiyle Gelibolu her zaman önemini korumuştur. 1354 depreminde şehrin neredeyse yok olduğu düşünüldüğünde Osmanlı fethi sonrası şehrin yeniden hayat bulduğu söylenebilir. Zîra kaynakların çoğunda belirtildiği üzere kent özellikle Katalan saldırıları esnasında oldukça harap bir hâle gelmiştir. Dolayısıyla 1300'lerin başından itibaren zaman zaman mâruz kaldığı saldırılar ve yaşanan depremler sebebiyle nüfusu gittikçe azalan şehir Osmanlıların sistemli iskân politikasıyla demografik anlamda da hareketlenmiştir.⁹⁸

Süleyman Paşa'nın vefatının ardından fetih hareketleri Şehzâde Murad'ın önderliğinde devam etmiştir. O, Trakya'ya geçmek üzere kendi sancağı ve Karesi Sancağı'ndan müteşekkil olmak üzere çok sayıda askerle birlikte Lala Şahin'i de alarak Gelibolu'ya geçip oradan fetih hareketlerine devam etmiştir. Gelibolu'nun Osmanlıların eline geçmesiyle Bizans, Trakya savunma hattında en önemli üç şehirden ilkinin kaybetmişti. Başkent Konstantinopolis doğu ve güneyden Osmanlılar tarafından sıkıştırılmış, batı yönünde ise Trakya topraklarının en önemli iki kenti olan Dimetoka ve Edirne kalmıştır. Bu şehirlerin düşmesi ise başkentini Avrupa ile karadan olan bağlantısının kopması anlamına gelmekteydi. Şehzâde Murad'ın bundan sonraki politikasının bu kentleri ele geçirmek üzerine olduğu anlaşılmaktadır. Bu doğrultuda özellikle Trakya'nın merkezi kabul edilen Edirne üzerine odaklanılmıştır.⁹⁹ Edirne özellikle XIV. yüzyılın başından itibaren tüm Trakya şehirleri gibi pek çok istilâ ve saldırıya mâruz kalmış ancak

97 Fevzi Kurtoğlu, *a.g.e.*, s. 4. Dukas, Gelibolu'nun üç sıra kürekli kadirgaların barınabilmelerine müsait bir liman olduğundan, bunun müdâfaası için bir de muazzam kale inşa edildiğinden bahsetmektedir. Dukas, *Bizans Tarihi*, çev. VL. Mirmiroğlu, İstanbul 1956, s. 9.

98 Osmanlı kroniklerinde de belirtildiği üzere Gelibolu'nun fethinden sonra bölgeye Anadolu'dan yoğun bir nüfus akışı söz konusudur. XV. yüzyılın ikinci yarısında şehirde neredeyse sadece Müslümanlar bulunmaktadır. Gelibolu'ya ait mevcut en eski tarihli (h. 879/1475) tahrir defterine göre şehrin merkezinde 40 Müslüman mahallesi bulunmaktayken gayrimüslim mahallesine ise rastlanmamaktadır. bkz. İAK, MC. nr. O. 79, v.1a- 13a. Şehrin dışında olduğu tespit edilen gayrimüslim nüfus mezkûr defterde "*hâneha-yı haymana*" olarak kaydedilmiştir. Cemaat olarak kaydedilmiş olan bu grupların bir kısmı nefsi-i Gelibolu'da bir kısım da Kitre, Maydos ve Kozludere köylerinde yerleşmiştir. Gelibolu'ya tâbi olanların sayısının altı cemaât olduğu görülmektedir. Bkz. MC. nr. O.79, v. 45a-46a.

99 Edirne, Bizans'ın İstanbul ve Selânik'ten sonra en önemli şehri olarak nitelendirilmektedir, bkz. Halil İnalçık, "Edirne'nin Fethi", *Edirne'nin 600. Fethi Yıldönümü Armağan Kitabı*, Ankara, 1993, s. 137-159. Ayrıca bu hususta bkz. Halil İnalçık, "Sultan Orhan", s. 97.

güçlü surlara sahip olmasının avantajıyla yüzyıllardır ayakta da kalmayı başarabilmiştir. Öyle ki en son Katalanların Trakya içlerindeki hücumlarından Dimetoka ve Edirne yalnızca güçlü surları sayesinde kurtulmuşlardı.¹⁰⁰

Dikdörtgen biçiminde bir kale olan Edirne surları İmparator Hadrianus tarafından inşa edilmiş, I. Justinianos tarafından kuvvetlendirilmişti. Kalenin köşelerinde dört muazzam burç ve bu burçlar arasında dört köşeli 12'şer daha ufak kuleler ile dokuz kapısı bulunmaktaydı.¹⁰¹ Bu vasıflardaki bir şehri ele geçirmek ise anlaşılacağı üzere bir hayli zor olacaktır. Keza Dimetoka da çift kat surlarıyla meşhur bir kentti. Şehirlerin bu denli güçlü savunma sistemine sahip olmaları Osmanlıların fetih yönteminde de belirleyici rol oynamıştır. Bu doğrultuda Şehzâde Murad öncelikli olarak Edirne'nin etrafıyla irtibatını keserek şehri yalnızlaştırmak suretiyle direncinin kırılması yönünde bir politika izlemiştir.

Dönem hakkında bilgi veren kronikler incelendiğinde bu hedef doğrultusunda Osmanlı kuvvetlerinin iki koldan hareket ettiği anlaşılmaktadır. Şehzâde Murad ve Lala Şahin'in önderliğinde birinci grubun Gelibolu'dan başlamak üzere kuzey Marmara sahil yayını takip edilerek İstanbul yönüne ve yine hemen bu güzergâhın kuzeyini içine alacak şekilde harekete geçtiği görülmektedir. Hacı İlbey ve Gazi Evrenos'un önderliğindeki ikinci grubun ise Edirne'nin güneyini kontrol altına almak üzere Dimetoka tarafına gönderildiği anlaşılmaktadır.¹⁰² Fetih politikası doğrultusunda her iki cihette harekâtın eş zamanlı olarak başladığı ancak Dimetoka'nın Edirne'den daha önce ele geçirildiği anlaşılmaktadır.

Trakya savunma hattının önemli bir halkasını oluşturan Dimetoka'ya ilk akınların daha Süleyman Paşa zamanında yapıldığı görülmektedir. Dimetoka stratejik olarak Trakya'nın önemli kentlerinden biri olmasının yanı sıra yukarıda da değinildiği üzere Bizans iç savaşları döneminde müşterek imparatorlarının zaman zaman yönetim merkezi olması hasebiyle de siyasî bir önem taşımaktaydı. Burası önce niyâbet makamı ardından da müşterek imparatorun ikametgâhi olmuştur. Kantakuzenos, Trakya soylularının desteğini alarak burada kendini imparator ilân etmiştir.¹⁰³ Benzer bir şekilde, Edirne de ortak imparatorların yönetim merkezi olmuştur. Bu sebeple Dimetoka ve Edirne'nin vaktiyle İznik'in misyonuna benzer bir özelliğe sahip oldukları söylenebilir. İznik'in hem Türkiye Selçuklu Devleti'ne hem de Bizans'a başkentlik yapmış olması, Osmanlılar için Selçukluların Anadolu'daki vârisi misyonunu üstlenmelerini sağlamanın yanı sıra Bizans'ın tahtına ortak olunabileceği fikrini de beraberinde ge-

100 Nicol, *a.g.e.*, s. 167.

101 Semavi Eyice, "Bizans Devrinde Edirne ve Eserleri" *Edirne'nin 600. Fethi Yıldönümü Armağan Kitabı*, Ankara, 1993, s. 65.

102 *Âşıkpaşazâde*, s. 125-127.

103 Nicol, *a.g.e.*, s. 194- 235.

tirmiştir.¹⁰⁴ Dimetoka ve Edirne'nin I. Murad zamanında bir biri ardına Osmanlı'ya başkentlik yapmış olmaları bu fikri doğrular mâhiyettedir. Ayrıca bu düşüncenin fetih sürecinde mânevî bir motivasyon oluşturduğu da muhakkaktır. Dimetoka'nın fethi tüm bunların yanı sıra Edirne'nin fethini de kolaylaştıracaktır.

Edirne'yi güney yönde Meriç Vadisi üzerinden koruyan Dimetoka, uç beyleri tarafından baskı altında tutulmaya başlanmıştır. Ancak kentin oldukça güçlü bir savunma sistemine sahip oluşu başlı başına bir sorun teşkil etmektedir. Dimetoka ismi de bu özelliğine istinâden şehre verilmiştir. Ülkenin batı yönünde savunma hattının bir parçası olan kent, İmparator Trajanus (98-117) tarafından düzlük arazide kurulan Plotinopolis'in yerine inşa edilmişti. Barbar istilâları sırasında tahrip olunca İmparator I. Iustinianos tarafından Kızıl Deliçay Nehri'yle çevrili plato da tekrar kurulmuştur. Yeniden tesis edilirken şehir çift surla çevrildiği için buraya “*çift surlu*” anlamına gelen Grekçe *Didymóteichon* adı verilmiş ve bu isim Osmanlı döneminde Dimetoka şekli almıştır.¹⁰⁵ Tarihî süreç dikkate alındığında Dimetoka'nın neredeyse Bizans İmparatorluğu'nun kuruluşundan itibaren Trakya savunmasında önemli bir rol üstlendiği anlaşılmaktadır.

Kuruluş yeri amacına uygun olarak ovaya hâkim olan bir yüksek tepe üzerinde olup batı ile güney yönünde Kızıldeli Nehri ile çevrelenmiştir. Surların güvenliğini arttırmak amacıyla önünde bir hendeğe gerek duyulmaması, kuzey ile doğu yönünde uzanan surların sarp kayalıklardan geçmesi ve ayrıca batı ile güney yönünde yüksek debisiyle doğal bir hat oluşturan Kızıldeli Nehri'nin bulunuyor olması sebebiyledir. Ancak güvenliği üst seviyede tutmak için surların içinde Gelibolu'daki yapıya benzer şekilde bir iç kale bulunduğu görülmektedir.¹⁰⁶

Bu güçlü surlara sahip şehrin kısa sürede alınması imkân dâhilinde görünmüyordu. Osmanlı kaynaklarından edinilen bilgiler Dimetoka'nın Konurhisar'da bulunan Osmanlı kuvvetleri tarafından sürekli olarak tazyik edildiği yönündendir.¹⁰⁷ Konurhisar, zaptının ardından Osmanlı uç beylerinden Hacı İlbey'in yönetimine verilmiştir.¹⁰⁸ Dimetoka'nın fethi için görevlendirilen Hacı İlbeyi, buradan hareketle Evrenos Bey ve diğer gazilerle birlikte Dimetoka'yı kuşatma altına almak için yoğun çaba sarf etmiştir. Bu doğrultuda Dimetoka sistemli bir şekilde Osmanlı akınlarına mâruz kalmıştır. Ancak bu akınların Süleyman Paşa'nın vefatıyla birlikte Trakya fetihlerinin akamete uğradığı süreçte durmuş olduğu anlaşılmaktadır.

104 Kutalmışoğlu Süleyman Şah İznik ve civarını fethedip İznik başşehir olmak üzere Anadolu'nun ilk Türk devletini, Türkiye Selçuklularını kurmuştur (1078), bkz. Sevim-Yücel, *a.g.e.*, s. 100-103. Bizans kaynakları Süleyman Şah'ın 1078 yılında İznik'te oturduğunu doğrulamaktadır, bkz.: Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Anadolu Alp Arslan'dan Osman Gazi'ye (1071-1318)*, İstanbul 1971, s. 54. İznik'in Süleyman Şah tarafından ele geçirilerek merkez yapılması hususu daha sonra Bizans'ın eline geçen kentin Anadolu'daki Türkmenler tarafından yeniden fethinin kutsal bir misyon olarak kabul edilmesine yol açmıştır. İznik 19 Haziran 1097 tarihinde Bizans'a teslim olmuştur. Bkz. Sevim-Yücel, *a.g.e.*, s. 113.

105 Machiel Kiel, “Dimetoka”, *DIA*, C. IX, İstanbul 1994, s. 305.

106 Evliya Çelebi Dimetoka Kalesi'ni detaylı bir şekilde tasvir etmektedir. Bkz. Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, haz. Seyit Ali Kahraman, 8/2, İstanbul 2001, s. 69-70.

107 *Anonim Osmanlı Kroniği (1299-1512)*, haz. Necdet Öztürk, İstanbul 2000, s. 22; *Neşrî*, s. 195.

108 Abdülkadir Özcan, “Hacı İlbey”, *DIA*, C. XIV, İstanbul 1996, s. 482.

Şehzâde Murad'ın idâresinde yeniden fetih hareketlerinin başladığı dönemde Dimetoka tekrar muhasara edilmeye başlanmıştır. Osmanlı kuvvetleri bu kez şehre daha yakın bir bölgeyi üs edinince şehrin üzerindeki baskı da hissedilir derecede artmıştır. Osmanlı kaynakları Hacı İlbeyi'nin Meriç kenarında bir burgozu (*küçük hisar*) ele geçirdiği ve buradan Dimetoka'yı sıkı bir denetim altına aldığından bahsetmektedir.¹⁰⁹ Meriç Nehri üzerinde ileri bir noktada bulunan bu burgoz Pythion'dur (Burgos veya İlbey Burgosu).¹¹⁰ Burası Osmanlı idâresinde Kuleliburgos adını almış olup bugün Dimetoka'nın yaklaşık 16 kilometre kuzey doğusundaki Pythion Köyü'dür.¹¹¹ Hacı İlbey'in emrindeki kuvvetler Dimetoka'ya oldukça yakın bu hisarda gündüzleri dinlenip geceleri ise Dimetoka Kalesi'ne âni baskınlar yapmaktaydılar. Dimetoka tekfurunun Osmanlıların bu gece saldırılarına karşı hazır beklediği ve savunmada bulunduğu anlaşılmaktadır. Osmanlı kroniklerinde Dimetoka fethinin bahsi geçtiği kısımlarda yine bu gece saldırıları esnasında mezkûr tekfurun ele geçirilmesi neticesinde kalenin fethedildiği bildirilmektedir.¹¹² Bununla birlikte kaleyi Osmanlılara teslim etmesi şartıyla kendisinin ve ailesinin şehri terk etmesine müsâade edilmiştir. Bu suretle Dimetoka Kalesi Hacı İlbey tarafından fethedildiğinde halkın can ve mal güvenliğinin teminat altına alınmış olduğu görülmektedir.¹¹³

Şehir halkının Osmanlı idârecileri tarafından korunup kollanması onların yerlerinde kalmalarını sağlamış ve herhangi bir çatışma olmaksızın teslim olmaları kentte muhtemel can kayıplarının da önüne geçmiştir. XIV. yüzyıl Bizans Dimetokası'nın nüfusu hakkında herhangi bir kayıt olmamasına rağmen bazı çıkarımlara göre şehrin o zamanki nüfusunun 1.600-2.000 kişi civarında olduğu tahmin edilmektedir.¹¹⁴ Ancak Bizans'ın son zamanlarında yani Osmanlı fethi esnasında surların dışında da yerleşimin olduğu anlaşılmaktadır.¹¹⁵ Fakat Osmanlı baskınları sebebiyle burada yaşayanların kale içine ya da henüz Osmanlıların eline geçmemiş olan Edirne Kalesi'ne sığınmış olmaları da muhtemeldir. Osmanlıların bölgede ilerlediği esnada bazı kentlerin ahâlisi yerlerini terk ederek daha güvenli bir bölge olduğunu düşündükleri Edirne'ye kaçmışlardır.

Dimetoka Osmanlı idâresine geçtikten sonra öncelikli olarak I. Murad zamanında idârî ve fizikî bakımdan gelişme kaydetmiştir. Osmanlı fethi sonrasında şehrin savunmasını güçlendirmek adına sur içinde birbiriyle irtibatlı iki iç kalenin daha yapıldığı anlaşılmaktadır. Kalenin içindeki hünkâr sarayı bu zamanda yaptırılmış olmalıdır.¹¹⁶ Zîra Edirne başkent oluncaya kadar Sultan Murad burayı yönetim merkezi olarak kullanmıştır.

109 *Anonim Osmanlı Kroniği (1299-1512)*, s. 27; *Âşıkpaşazâde*, s. 122-127; *Neşrî*, s. 193-195.

110 Abdülkadir Özcan, *a.g.m.*, s. 482.

111 Bugün Dimetoka Belediyesine bağlı Evros kasabasının bir köyüdür.

112 *Âşıkpaşazâde*, s. 127; *Neşrî*, s. 195.

113 *Anonim Tevârîh-i Âl-i Osman*, (F. Geise neşri), haz. N. Azamat, İstanbul 992, s. 24.

114 Machiel Kiel, XIV. yüzyılda şehrin sur içinde kalan kısmının 20 hektar olduğu ve Bizans kentlerinde hektar başına genellikle 80-100 kişi düştüğü varsayımıyla yaklaşık nüfusu tahmin etmiştir. Bkz. "Dimetoka", s. 305.

115 Nicol, *a.g.e.*, s. 240; Machiel Kiel, *a.g.m.*, s. 305.

116 Evliya Çelebi Dimetoka Kalesi'ndeki iç kale kısmında bir bölme hisar yapıldığını, bunun padişah için ayrı bir bölme olduğunu söyleyerek Hünkâr Sarayı'nın bu bölmede olduğundan bahsetmektedir. Dimetoka Kalesi'nin özellikleri için bkz. Evliya Çelebi, *Seyhatnâme*, 8/2 s. 69-70.

Dimetoka'nın ele geçirilmesiyle Bizans'ın Trakya savunma hattında bir şehir daha Osmanlılara teslim olmuş, geriye bu hat üzerinde sadece Edirne kalmıştır. Edirne önceki kısımlarda da zikredildiği üzere tıpkı Dimetoka gibi siyasî ve stratejik özellikleri hâiz bir kentti. Dimetokanın hemen ardından Keşan Hisarı da Gazi Evrenos tarafından ele geçirilmiş ve bu defa da İpsala baskı altına alınmıştı.¹¹⁷ Böylece Gelibolu-Dimetoka arasındaki güzergâh kesintisiz bir şekilde Osmanlıların denetimine geçmiştir. Bu hadiseler gerçekleştiği esnada Şehzâde Murad da emrindeki diğer kuvvetlerle birlikte yukarıda birinci güzergâh olarak isimlendirilen, Gelibolu-İstanbul arasında bulunan ve olası Edirne kuşatması esnasında şehre gelebilecek yardımların önünü kesmek üzere bu kent ile başkent Konstantinopolis arasındaki işlek yol üzerindeki kaleleri ele geçirmekle meşguldü. Bununla birlikte Şehzâde Murad ilk olarak Gelibolu üzerinden hareketle kuzeydoğu yönünde ilerleyerek Marmara sahilindeki Bantoz (Banados) Hisarı'na yürüyüp burayı herhangi bir muharebe olmaksızın ele geçirdi. Bu sebepten kale halkına dokunulmadı. Oradan kuzey yönünde Çorlu taraflarına geçilerek hisar üzerine hareket edildi. Osmanlı kuvvetleri bu defa burada ciddi bir savunmayla karşılaştılar. Ancak Çorlu tekfuru kaleyi savunurken gözünden yaralanınca kalenin mukavemeti kırıldı ve müdâfaasız kalan kale Osmanlı gazilerince ele geçirilip yüklü miktarda ganimet elde edildi. Daha sonra burasının Osmanlılara karşı bir karargâh olma ihtimâline karşı kale yakılarak tahrip edildi.¹¹⁸

Çorlu'dan hareketle Misini'ye gelindi ki burda önce bir direnişle karşılaşılmasına rağmen kalenin sulh üzere teslim edildiği anlaşılmaktadır. Edirne'ye giden yol üstündeki yerler bir bir ele geçirilmekteydi. Misini'den hareket eden Osmanlı kuvvetleri Burgus'a (Lüleburgaz) geldiler fakat burada hisarı terk edilmiş bir şekilde buldular.¹¹⁹ Bu boş hisar da Osmanlı kuvvetlerince ateşe verilerek kullanılmaz hâle getirildi.¹²⁰ Buradaki kalelerde bulunan halkın Osmanlı saldırılarından kurtulmak ve canlarını kurtarmak için Trakya'da henüz Osmanlıların eline geçmemiş tek şehir olan Edirne'ye sığınmak üzere kalelerini terk ettikleri görülmektedir.¹²¹ Bu sebepten olsa gerek Osmanlı kuvvetleri Burgos (Lüleburgaz) Kalesi'nden sonra Eski'ye (Babaeski) geldiklerinde hisarı terk edilmiş hâlde bulmuşlardır.¹²² Osmanlı kroniklerden anlaşıldığına göre ahâlisiyle ele geçirilen kalelerdeki halkın can ve mallarına dokunulmamak üzere anlaşma yapılmış ve kaleler tahliye edilmek suretiyle teslim alınmışlardır.¹²³

117 *Âşıkpaşazâde*, s. 127.

118 *Âşıkpaşazâde*, s. 126. Broquiere İstanbul'dan Edirne'ye seyahati esnasında Çorlu'dan geçtiği sıradaki notlarında zengin otlakları olan geniş bir vadide kurulan şehrin Sultan I. Murad tarafından kuşatıldığını ve sonrasında savaşarak burayı aldığından bahsetmektedir. Muharebe esnasında Osmanlı kuvvetleri tarafından kenti koruyan vâlinin kafasının kesildiğini, askerlerinin katledildiğini ve kalenin yerle bir edildiğini de ifade etmektedir. *Bertrandon De la Broquierenin Denizaşırı Seyahati*, yay. haz. Ch. Schefer, çev. İlhan Arda, İstanbul 2000, s. 229.

119 Burası bugün Tekirdağ İli, Ergene İlçesi'ne bağlı Misinli Köyü olup kalenin bir burç ve duvar kalıntısını günümüze ulaştırmıştır.

120 *Âşıkpaşazâde*, s. 126.

121 *Neşri*, s. 195.

122 *Neşri*, s. 195-196.

123 *Âşıkpaşazâde*, s. 127.

Şehzâde Murad'ın Eski'yi bir karagâh olarak kullandığı anlaşılmaktadır. Kendisi burada kalmak üzere lalası Şahin'in yanına bir kısım kuvvetler vererek onu Edirne'ye göndermiştir. Bu arada Hacı İlbeyi ve Gazi Evrenos kendi kuvvetleriyle Dimetoka'da gelişmeleri yakından takip etmekte ve Edirne harekâtına çağırılma hususunda haber beklemekteydiler.¹²⁴ Osmanlı kuvvetleri Edirne'ye yaklaştıklarında Edirne Tekfuru onları çok sayıda askerle karşılamıştır. Edirne'nin stratejik öneme sahip olması sebebiyle askerinin burada fazlaca bulunması beklenmeyen bir durum değildi. Ancak Edirne'ye gelen güzergâh üzerinde özellikle Bergos ve Eski kalelerinin boş olması buradaki asker ve halkın Edirne'yi müdâfaa etmek üzere şehre geldikleri düşüncesini kuvvetlendirmektedir. Bu suretle Osmanlılara karşı kentin korunmasında takviye kuvvetlerin bulunması savunmayı güçlendirecektir. Ancak Edirne yakınlarında iki kuvvet arasında yaşanan şiddetli çarpışmanın neticesi Bizanslıların beklentisinden oldukça uzaktır. Sazlu-dere'de gerçekleşen muharebede Osmanlı kuvvetleri büyük bir başarı kazanmıştır.¹²⁵ Bunun üzerine Edirne'ye karşı son harekâtın yapılması için Şehzâde Murad'ın Dimetoka'da bekleyen kuvvetlere haber gönderdiği anlaşılmaktadır.¹²⁶ Onun kuvvetlerine Hacı İlbey ile Gazi Evrenos'un kuvvetleri katılarak Edirne önlerindeki Lala Şahin'in kuvvetleriyle birleşmişlerdir. Bundan sonra Osmanlı kuvvetleri Edirne'ye gelmiş fakat hiç bir mukavemetle karşılaşmamışlardır. Şehre geldikleri günün gecesinde Edirne Tekfuru, Meriç Nehri'nin yükselmesini fırsat bilip bir kayıkla Enez'e oradan da İstanbul'a kaçmıştır. Gece tekfurun kaçtığını öğrenen Edirne halkı ise herhangi bir mukavemet göstermeksizin şehrin kapısını Osmanlılara açmışlardır.¹²⁷

Bu teslim oluşun ardında Edirne-İstanbul bağlantısının tamamen kopmuş olması ve kente gelebilecek yardımların ortadan kalkmasının büyük etkisi olduğu söylenebilir. Yukarıda da değinildiği üzere savunması güçlü şehirleri ele geçirmenin en iyi yöntemi kentin diğer bölgelerle bağlantısını kesmekle mümkün olmuştur. Bu hususta geleneksel abluka altına alma yönteminin oldukça iyi neticeler verdiği anlaşılmaktadır. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki 1352 yılında Kantakuzenos'un oğlu Mattheos'a Süleyman Paşa denetiminde yardıma gelen Osmanlı kuvvetlerinin kentte yapmış olduğu tahribatlar, halkın hafızasında canlılığını korumuş olacak ki aynı neticeyle karşılaşmak istememeleri de teslim olmalarında etkili olmuş olabilir. Edirne Kalesi teslim olduğunda içindeki halk yerinde kalmış ancak surların dışında kalanlar ise kenti terk etmişlerdir. Şehrin teslimi esnasında ikame ettikleri kentten ayrılan kimi halk daha sonra yerlerine döndüklerinde evlerini ve dükkânlarını yerli yerinde bulmuşlardır.¹²⁸ Edirne'nin kendi rızasıyla teslim olması sebebiyle halkına hiç bir zarar verilmediği ve kentte barış ortamının hâkim olduğu söylenebilir.

124 Dimetoka daha Şehzâde Murad'ın Çorlu taraflarında olduğu sıralarda ele geçirilmiş, ardından İpsala ise baskı altına alınmıştı. *Âşıkpaşazâde*, s. 126-127.

125 Halil İnalçık, "Edirne'nin Fethi", s. 149.

126 *Âşıkpaşazâde*, s. 127; *Neşri*, s. 197.

127 Halil İnalçık, "Osmanlı Sultanı Orhan", s. 97. Ayrıca bu hususta bkz. Halil İnalçık, "Edirne'nin Fethi", s. 149; Keza bkz. *Âşıkpaşazâde*, s. 127.

128 Süheyl Ünver, "Edirne Medeniyetimiz ve Tezyini", *Edirne'nin 60. Fethi Yıldönümü Armağan Kitabı*, Ankara 1993, s. 236.

Edirne, Bizans idâresinde kale içinden müteşekkil küçük bir kentti.¹²⁹ Osmanlılar kenti fethettiklerinde ilk olarak kale içinde yerleşmişler ancak çok geçmeden surların dışında da yeni yerleşim alanları iskâna açılmıştır. Osmanlı idaresinin ilk yıllarından itibâren şehir Anadolu'dan yeni gelenlerle birlikte hem fiziksel hem de demografik olarak büyüme göstermiştir. Şehzâde Murad, Osmanlı tahtına geçtikten sonra batıya yapılacak seferlerin önemine binâen Bursa'daki sarayı buraya taşımıştır (1365).¹³⁰

2.3. Trakya Kırsal Alanında Yaşanan Gelişmeler

XIV. yüzyıl Trakya'sında kentlerin yanı sıra kırsal alan da büyük tahribata uğramıştır. Kırsal alanda yaşayanların güçlü surlar içinde hayatta kalmaya çalışan şehirlilerden çok daha zor zamanlar geçirdikleri muhakkaktır. Surların dışında kalanların hem can hem de mal güvenliği tehlike altında idi. Köylüler canlarını kurtarmak adına kimi zaman tarlalarını, bağlarını ve çiftliklerini terk edip en yakındaki kalelere sığınırken kimi zaman da ekili arazilerinin ya da bağlarının yakılmasına şahit olmaktaydılar. Her ne şekilde olduğu fark etmeksizin netice itibarıyla arazilerini kullanamaz durumda kalıyorlardı. Yüzyıllardır tarımsal zenginliği ile bilinen münbit Trakya toprakları XIV. yüzyılın özellikle ilk yarısında artık ekilemez hatta kimi zaman ekilse dahi mahsuller toplanamaz hâle gelmişti. Bu durum sadece mezkûr köylülerin değil aynı zamanda besin ihtiyacını bölgeden karşılayan başkent Konstantinopolis'i de yakından ilgilendirmekteydi. Zîra başkent Konstantinopolis'i besleyen en önemli tedarik coğrafyası Doğu'da Bitinya, Batı'da ise Trakya topraklarıydı.¹³¹ Ancak imparatorluk 1330'ların sonunda "*Konstantinopolis'in bahçesi*" olarak adlandırılan zengin Bitinya topraklarını Osmanlılara terk etmek zorunda kalmıştı.¹³² Geriye ellerinde sadece Trakya toprakları kalmıştı.

XIV. yüzyılın ilk yarısında Katalanlar ve hemen onun ardından denizci Türkmenler tarafından talan edilmiş olan Trakya arazileri kaynakların da sık sık zikrettiği üzere çöle dönmüştü. Yukarıda da değinildiği üzere Katalanların başkent Konstantinopolis'e gelme ihtimâli üzerine II. Andronikos yol üzerinde yiyecek tedariki yapabilecekleri her kaynağı ortadan kaldırmak amacıyla Selymbria (Silivri) ile Konstantinopolis arasındaki bütün arazilerin boşaltılması ve hatta ürünlerin yakılması için bizzat emir vermişti. Ardından gelen iç muharebelerin etkileri

129 Edirne'ye ait mevcut en eski tahrir defterine göre XVI. yüzyılın başlarında şehirde 19 zimmî (Hıristiyan) mahalle mevcuttur. Bkz. BOA, *Tt.d.*, nr.77, s. 42- 48; Bu sayı XVI. yüzyılın sonlarına doğru da aynı kalmıştır, bkz. Feridun M. Emecen, "Tarih Koridorlarına Bir Sınır Şehri: Edirne", *Edirne: Serhattaki Payitaht*, haz. E. Nedret İşli-M. Sabri Koz, İstanbul 1998, s. 62. Bu veriler doğrultusunda Osmanlı fethi esnasında Edirne Kaleiçi'nde kaç mahalle olduğu hakkında az da olsa bir fikir sahibi olmak mümkündür. Nitekim XVI. yüzyılda Edirne'den geçen Busbecq kentin eski surlarla çevrili bölümün pek büyük sayılmadığını, ancak surların dışında Türklerin ilâve ettiği binalarla büyük ve geniş bir kent hâline geldiğinden bahsetmektedir. Bkz. Ogier Ghislain De Busbecq, *Türk Mektupları*, çev. Derin Türkömer, İstanbul 2005, s. 26.

130 İ. Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 170.

131 Jacques Lefort, "13. Yüzyılda Bithynia", *Osmanlı Beyliği (1300-1389)*, ed. Elizabeth Zachariadou, Türkçe trc. Gül Çağalı Güven, vd., İstanbul 1997, s. 106-107.

132 1300'lerin başında Osman Bey ile başlayan fetih hareketleri neticesinde en son 1337'de İzmit'in ve hemen sonrasında da Üsküdar'a kadar ilerleyen Osmanlılar yaklaşık 35-40 yıl içinde tüm Bitinya bölgesinin fethi gerçekleşmiştir.

yine kentlerde olduğu kadar kırsal alan da şiddetli şekilde hissedilmiştir. Tarım arazileri kullanılmaz hâle gelirken buralarda yaşayan köylüler ve çiftçiler de yerlerinden olmuşlardı. İç savaşlar döneminde ise taraflar arasında yaşanan mücadeleler, çatışmalar yine köy ve kırsal alanda yaşayanların aleyhine bir durum oluşturmuştu.

Kantakuzenos'un müttefiki olarak Trakya'ya geçen Osmanlı kuvvetleri önce Gelibolu-Dimetoka ardından da Gelibolu-Edirne güzergâhında yaptıkları hareket esnasında önlerine gelen çiftlikleri yakıp yıkmıştı. Osmanlılar Dimetoka taraflarında iken Bizans idâresinden herhangi bir yardım gelmeyeceğini anlayan çiftçiler eşit olmayan koşullardaki mücadeleyi bırakıp en yakın kentlerin surları arkasına çekilmişlerdi.¹³³ Edirne'de ise surların dışındaki bağlar Kantakuzenos'u desteklemeyen Edirne halkını cezalandırmak amacıyla onun emriyle yakılıp talan edilmişti.¹³⁴

Savaşlar ve çatışmaların yarattığı kaos ortamı Trakya arazilerini tarım yapılamaz hâle getirmiş, kırsal alandaki halk daha güvenli yerlere gitmek üzere arazilerini ve çiftliklerini terk etmek zorunda kalmışlardı. Yerlerini terk eden köylülerin ya en yakın şehirdeki kaleye ya da daha çok iç kesimlerden kaçarak sahildeki köy ya da kasabalara geldikleri anlaşılmaktadır. Trakya bölgesi kırsal alanı incelendiğinde nüfusun eskiye oranla çok az olduğunu söylenebilir. Zîra Bizans kaynakları da nüfusun muharebeler, depremler ve salgın hastalıklar sebebiyle azalmış olduğuna vurgu yapmaktadır. Bu durum Osmanlı fethi sonrasında Trakya kırsalında neden yüzlerce Türkçe isim taşıyan köyün bulunduğu konusuna da açıklık getirmektedir. Kentler ve kırsal alanla ilgili tutulmuş Osmanlı kayıtlarında yüzlerce Türkçe adlı köy bulunmasına karşın, kadim köy ismine çok az rastlanması dikkat çekicidir. Grekçe (Rumca) köy isimlerinin sayısının çok az olması ya da bu dildeki adlara bazı yerlerde hiç rastlanmaması elbetteki buralarda Bizans köyleri olmadığı ve tarım yapılmadığı anlamını taşımamaktadır. Zîra başkent Konstantinopolis'in iâşesinin temini için organize edilmiş Trakya köylerinde tarım yapılmıyor olması akla yakın değildir. Ancak yukarıda bahsedildiği üzere yaşanan kaos ortamı köylerin boşalmasına ve nüfussuz kalmasına sebep olmuştur.

Osmanlı vesikalarında bu konuya ışık tutacak kayıtlar mevcuttur. Örneğin; Trakya'da ilk fethedilen bölge olan Gelibolu ve çevresiyle ilgili Gelibolu tahrir defterleri ilk yerleşimler hakkında ayrıntılı bilgi vermektedir. Gelibolu Sancağı'na bağlı Malkara Kazası'nda bulunan Hırala Köyü'ndeki Hıristiyan nüfus için "*kadîmî kullar*" ifadesi dikkat çekicidir. Ayrıca Kozludere'de ise bir vakıf kaydında "*kadîmde kâfiri kovan*" Hacı Hızır'ın vakfı bilgisi de önceden burada yerli halkın yaşadığı hakkında mâlûmat vermektedir.¹³⁵ Yine Tekirdağ ve Edirne kırsal alanında rastlanılan benzer ifadeler de buralarda eskiden yerleşim yerleri olduğunu göstermektedirler. "*Kadimden kâfir ekermiş*"¹³⁶ ya da artık mevcut olmamasına rağmen sadece belgelerde adı kalan "*kilise*

133 Nicol, *a.g.e.*, s. 325.

134 Nicol, *a.g.e.*, s. 298.

135 Halil İnalçık, "Sultan Orhan", s. 102.

136 BOA, *T.d.*, nr. nr. 50, s. 216.

deresi”,¹³⁷ “*kâfir yermiş*”,¹³⁸ “*kâfir pınarı*”¹³⁹ gibi tanımlayıcı ibârelerin yanı sıra Müslümanlar tarafından koyulmadığı açık olan “*domuz pınarı*”,¹⁴⁰ “*domuz viranı*”,¹⁴¹ “*donuzcu deresi*”¹⁴² gibi tâbirler de yine buralarda daha önceden gayrimüslim nüfusun yaşadığının göstergesidir.

Gelibolu-Tekirdağ-Malkara-Çorlu-Vize arasındaki kırsal alanlar incelendiğinde gayrimüslim köy sayısının yine çok az olduğu hatta bazı yerlerde hiç bulunmadığı dikkat çekmektedir. Örneğin Tekirdağ-Malkara-Çorlu arasında hatta Çorlu’nun büyük bir kısmı da dâhil olmak üzere gayrimüslim köy ismine rastlanmamaktadır.¹⁴³ Halbuki bu bölgeler Edirne-Gelibolu-İstanbul güzergâhında en işlek yollar üzerinde nüfusun yoğun olduğu verimli arazilerdi. Fakat öyle görünüyor ki bu bölgeler Osmanlı ilerleyişi esnasında terk edilmişlerdi.

Fetih bölümünde bahsedildiği üzere özellikle Edirne’nin fethi esnasında Şehzâde Murad öncelikli olarak Edirne-İstanbul bağlantısını kesmek üzere Banados-Çorlu-Burgos-Eski hatındaki kentleri ele geçirmişti. Bu esnada Banados halkının mukavemet göstermeden teslim olması üzerine halkına dokunulmadığı kayıtlıydı. Ancak Çorlu halkı Osmanlı kuvvetleri karşısında teslim olmayıp savaştıkları için muharebe sonrasında kale yağmalanmış ve kullanılmaz hâle getirilmişti. Yine Burgos ve Eski’ye varıldığında ahâlinin şehirleri terk ettiği görülmüştü. Fetih esnasında bölge halkının Osmanlı kuvvetlerine karşı tutumu halkın akıbetinde belirleyici rol oynamıştır sonucu çıkarılabilir. Dolayısıyla özellikle Edirne-İstanbul güzergâhındaki arazilerin boş ve Osmanlı iskânına açık olması burada Türk köylerinin sayısının fazla olmasında etkili olmuştur. Nitekim Banados kendiliğinden teslim olduğu için fetih sonrasında da yerli ahâli tarafından aynı bölgede meskûn olduğu görülmektedir.¹⁴⁴ Dolayısıyla dönemin kroniklerindeki bilgiler ile Osmanlı tahrir kayıtlarındaki bilgiler birbirini teyit eder niteliktedir. Netice itibarıyla Osmanlı arşiv vesikalarında rastlanılan geçmiş dönemlere atfedilen bilgiler, Osmanlı ilerleyişi esnasında Rum halkın köylerini terk etmeleri neticesinde arazilerin büyük kısmının boş olduğu ve Osmanlı fethini müteakip Anadolu’dan gelen Türkmenler tarafından buralarda iskân faaliyetlerinin yürütüldüğünü göstermektedir.

137 RŞS (=Rodoscuk Şeriyye Sicili), nr. 1518, 42a.

138 M. Münir Aktepe, “XIV. ve XV. Asırlarda Rumeli’nin Türkler Tarafından İskânına Dair”, *Türkiyat Mecmuası*, C. X, İstanbul 1953, s. 302.

139 M. Tayyib Gökbilgin, *a.g.e.*, s. 56.

140 RŞS, nr. 1583, 32a.

141 M. Tayyib Gökbilgin, *a.g.e.*, s. 56.

142 M. Tayyib Gökbilgin, *a.g.e.*, s. 216.

143 BOA, MAD, nr. 35, 39/b- 111/a.

144 Banados, XVI. yüzyılın başlarında altı Rum mahallesinden müteşekkil olup kasabada sayıları yaklaşık 1.550 kişiyi bulan Rum yaşamaktaydı. Bunun yanı sıra kasabadaki 14 Müslüman hâne ise muhtelif Rum mahallelerinde dağınık yaşamakta olup müstakil bir Müslüman mahallesi bulunmamaktaydı. Bkz. Hacer Ateş, *Kuzey Marmara Sahilleri ve Art Alanında Şehirleşmenin Tarihi Süreci: XVI-XVII. Yüzyıllarda Tekirdağ ve Yöresi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2009, s. 38-39. Keza yine bu hususta bkz. BA, TD, nr. 50, s. 237- 242.

Sonuç

XIV. yüzyılın ilk yarısında Anadolu'daki topraklarını Türklere terk etmek zorunda kalan Bizans idâresi, Avrupa'daki topraklarını korumakta da başarısız olmuştur. Yüzyılın ikinci yarısına doğru başlayan isyanlar ve iç savaşlar imparatorluğu idârî ve siyasî açıdan zora sokmuştur. Bu süreçte en çok Konstantinopolis'in güvenliğinin teminatı olarak görülen Trakya bölgesinin etkilendiği görülmektedir. Rakip güçlerin birbirlerine karşı verdiği mücadelelerde müttefik arayışları Trakya'nın elden çıkmasına sebep olacak gelişmeleri beraberinde getirmiştir. Müşterek İmparator VI. İoannes Kantakuzenos'un müttefiki sıfatıyla Trakya topraklarına geçen Osmanlı kuvvetleri bu vesileyle yeni bir coğrafi bölgeyi tanıma imkânı bulmuşlar ve nihayetinde de ittifaktan bağımsız hareket etmeye başlamışlardır.

Bizans idâresinin Osmanlı ilerleyişini önleyecek kudrette olamaması fetih hareketlerinin hız kazanmasını ve uygulanan fetih yöntemleri de Trakya'daki önemli şehirlerin Osmanlı hâkimiyetine geçmesini sağlamıştır. Ancak Osmanlı fethi öncesinde şehirlerin ve kırsal alanın mâruz kaldığı çeşitli istilâlar, doğal afetler ve salgın hastalıkların şehirlerin mukavetinin kırılmasında etkili olduğunu da belirtmek gerekir. Bu kaos ortamının kentlerin fizikî ve demografik yapısında derin izler bıraktığı anlaşılmaktadır. Bizans kaynakları bu süreçte Trakya şehirlerinde ve kırsal alanında ciddi nüfus azalması olduğunu doğrulamaktadır. Halkı dağılmış ve terk edilmiş olan arazilerin büyük kısmı iskâna açık hâle gelmiştir. Osmanlılar bölgeyi fethettikten sonra bu boş alanları şenlendirilmek için Anadolu'dan büyük Türkmen gruplarını Trakya taraflarına nakletmişler ve sistemli bir iskân politikasıyla yeni yerleşim alanları oluşturulmuştur. Netice itibarıyla kısmî duraklamalara rağmen Trakya'nın önemli kentleri yaklaşık 10 yıl içerisinde Osmanlılar tarafından fethedilmiştir. Osmanlıların Trakya'da yerleşmeleri bundan sonra Balkanlara yapılacak seferlerin de önünü açmıştır. Trakya'nın elden çıkması ile Bizans İmparatorluğu'nun Avrupa ile karadan teması kesilmiş ve her yönden çevrilmiş olan Konstantinopolis doğrudan hedef hâline gelmiştir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Bibliyografya

1-Arşiv Belgeleri

a- Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

TT.d. (Tapu Tahrir Defterleri), nr. 50; nr.77.

MAD. (Mâliyaden Müdevver Defterler), nr. 35.

b- Şeriyye Sicilleri

RŞS (Rodoscuk Şeriyye Sicili), nr.1518; nr.1583.

c- İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı

MC (Muallim Cevdet Yazmaları), nr. O. 79.

2- Kaynak Eserler

Anonim Osmanlı Kroniği (1299-1512), haz. Necdet Öztürk, İstanbul 2000.

Anonim Tevârih-i Âl-i Osman, (F. Geise neşri), haz. N. Azamat, İstanbul 992.

Âşıkpaşazâde, *Tevârih-i Âl-i Osman*, haz. N. Atsız, *Osmanlı Tarihleri-I*, İstanbul 1949.

Dukas, *Bizans Tarihi*, çev. VL. Mirmiroğlu, İstanbul 1956.

Neşrî, *Kitâb-ı Cihan-Nümâ (Neşrî Tarihi)*, yay. haz. Faik Reşit Unat- Dr. Mehmed A. Köymen, I. Cilt, Ankara 1949.

Enverî, *Düsturnâme-i Enverî (Medhal)*, haz. Mikrimin Halil, Türk Tarih Encümeni Külliyyatı S:15, İstanbul 1929.

Pachymeres, Georges, *Bizanslı Gözüyle Türkler*, çev. İlcan Bihter Barlas, İstanbul 2009.

Procopius, *Bizans'ın Gizli Tarihi*, çev. Orhan Duru, İstanbul 2001.

3- Seyahatnâmeler

Bertrandon *De la Broquierenin Denizaşırı Seyahati*, yay. haz. Ch. Schefer, çev. İlhan Arda, İstanbul 2000.

Busbecq, Ogier G. , *Türk Mektupları*, çev. Derin Türkömer, İstanbul 2005.

Evlîya Çelebi, *Seyahatnâme*, haz. Seyit Ali Kahraman, C.8/2, İstanbul 2001.

Tafur, Pero, *Travels and Adventures 1435-1439*, London 1926.

4- Kitap ve Makaleler

Akın, Himmet, *Aydinoğulları Tarihi Hakkında Bir Araştırma*, Ankara Üniversitesi Yayınları, No. 60, Ankara 1968.

Aktepe, M. Münir "XIV. ve XV. Asırlarda Rumeli'nin Türkler Tarafından İskânına Dair", *Türkiyat Mecmuası*, C. X, İstanbul 1953, s. 299-312.

Aktepe, M. Münir, Osmanlıların Rumeli'de İlk Feth Ettikleri Çimbi Kal'ası", *Tarih Dergisi*, C.I, S.2, İstanbul 1950, s. 283-308.

- Ateş, Hacer, *Kuzey Marmara Sahilleri ve Art Alanında Şehirleşmenin Tarihi Süreci: XVI-XVII. Yüzyıllarda Tekirdağ ve Yöresi*, İstanbul Ünivesitesi Sosyal Bilimler Ensitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2009.
- Ateş, Hacer, "Kuzey Marmara'da Bir Liman Kentinde Ticaret: XVI. Yüzyılda Tekirdağ-Rodoscuk Limanı", *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 3, sayı: 6, Temmuz-2013, s. 21-38.
- Ayönü, Yusuf, *Osmanlılardan Önce Rumeli'de Türkler (1305-1313)*, Tarih İncelemeleri Dergisi, Cilt/XXI, sayı: 2, Aralık 2006, s. 17-33.
- Ayönü, Yusuf, *Katalanların Anadolu ve Trakya'daki Faaliyetleri (1302-1311)*, Ege Üniversitesi Yayınları No:158, İzmir 2009.
- Başkan, Yahya "Orhan Bey'in Bizans İmparatoru Kantakuzeneos'un Kızı Theodora ile Evliliği", *Tarih Dergisi*, sayı: 66 (2017/2), İstanbul 2017, s. 47-61.
- Baştaş, Şerif , "Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu Esnasında Bizans ve Avrupa", *Belleten*, LXVIII, sayı: 251, s. 63-104.
- Baştaş, Şerif, *Bizans İmparatorluğu Tarihi Son Devir (1261-1461) Osmanlı Türk-Bizans Münasebetleri*, Ankara 1989.
- Baykara, Tuncer, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasına Giriş I - Anadolu'nun İdari Taksimatı*, Ankara 1988.
- Bostan, İdris, "SarucaPaşa", *DİA*, C. XXXVI, İstanbul 2009, s. 168-169.
- Bostan, İdris, "Tersane", *DİA*, C. XL, İstanbul 2011, s. 513-516.
- Dağtekin, Hüseyin, "Türkleri Boğazlar Bölgesi'ne Çeken Gerçek Sebepler", *AÜDTCF Dergisi*, XIX/3-4, Ankara1962, s. 177-187.
- Emecen, Feridun M., "Gelibolu", *DİA*, C. XIV, İstanbul 1996, s. 1-6.
- Emecen, Feridun M., "Tarih Koridorlarına Bir Sınır Şehri: Edirne", *Edirne: Serhattaki Payitaht*, haz. E. Nedret İşli- M. Sabri Koz, İstanbul 1998, s. 49-69.
- Emecen, Feridun M., *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası*, İstanbul 2010.
- Emecen, Feridun M., "Aydinoğlu Umur Bey: Kısa Bir Biyografi Denemesi", *Uluslararası Batı Anadolu Beylikleri Tarih, Kültür ve Medeniyet Sempozyumu-I- Aydınoğulları Tarihi (Bildiriler)*, TTK Yayınları, S. 4., Ankara 2013.
- Emecen, Feridun, "Saruhan Oğulları Beyliği", *Anadolu Beylikleri El Kitabı*, ed. Haşim Şahin, Ankara 2016, s.144-145.
- Emecen, Feridun M., "Rumeli Fâtih Süleyman Paşa'ya Dair Bazı Meseleler ve Notlar", *Avrasya İncelemeleri Dergisi*, 2017; VI/1, s. 1-8.
- Eyice, Semavi, "Kale", *DİA*, C. XXIV, İstanbul 2001, s. 234-242.
- Eyice, Semavi, "Bizans Devrinde Edirne ve Eserleri" *Edirne'nin 600. Fethi Yıldönümü Armağan Kitabı*, Ankara, 1993.
- Gökbilgin, M. Tayyib, *XV-XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livâsı (Vakıflar-Mülkler-Mukataalar)*, İstanbul 1952.
- İlgürel, Mücteba, "İstimâlet", *DİA*, C. XXIII, İstanbul 2001, s. 362-363.
- İnalçık, Halil, "Edirne'nin Fethi", *Edirne'nin 600. Fethi Yıldönümü Armağan Kitabı*, Ankara, 1993.
- İnalçık, Halil, "Batı Anadolu'da Yükselen Denizci Gâzi Beylikleri, Bizans ve Haçlılar", *Türk Denizcilik Tarihi*, C. I, ed. İdris Bostan-Salih Özbaran, İstanbul 2009, s. 31-48.
- İnalçık, Halil, "Osmanlı Sultanı Orhan (1324-1362) Avrupa'da Yerleşme", *Belleten*, LXXIII, S: 266, Ankara 2009, s. 77-107.
- İnalçık, Halil, "Rumeli", *DİA*, C.XXXV, İstanbul 2008, s. 232- 235.

- İnalçık, Halil, "Bursa", *DİA*, C.VI, İstanbul 1992, s. 445-449.
- İnbaşı, Mehmet, "Üsküp", *DİA*, C. XLII, İstanbul 2012, s. 377-381.
- Kaplan, Michael "İmparatorluğun Midesi", *Konstantinopolis 1054-1261*, ed. Alain Ducellier-Michel Balard, çev. Can Belge, (İletişim Yay). İstanbul 2002, s. 83-99.
- Kılıç, Şahin, *Bizans Kısa Kronikleri*, İstanbul 2013.
- Kiel, Machiel, "Dimetoka", *DİA*, C. IX, İstanbul 1994, s. 305-308.
- Koçuk, İsmail, *İznik Bizans Devleti Tarihi Kuruluş Devri (1204-1214)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2017.
- Kordatos, Yannis, *Bizans'ın Son Günleri*, çev. Muzaffer Baca, İstanbul 2006.
- Kurtoğlu, Fevzi, *Gelibolu ve Yöresi Tarihi*, İstanbul 1938.
- Lefort, Jacques, "13. Yüzyılda Bithynia", *Osmanlı Beyliği (1300-1389)*, ed. Elizabeth Zachariadou, Türkçe trc. Gül Çağalı Güven, vd., İstanbul 1997.
- Nicol, Donald M., *Bizans'ın Son Yüzyılları 1261-145*, çev. Bilge Umar, İstanbul 2016.
- Ostrogosky, Georg, *Bizans Devleti Tarihi*, çev. Fikret İşıltan, Ankara 2011.
- Ozansoy, Esin, "Bizans Kaynaklarına Göre 1200-1453 Depremleri", *Tarih Boyunca Anadolu'da Doğal Âfetler ve Deprem Semineri*, 22-23 Mayıs 2000, İstanbul 2001, s. 1-27.
- Öden, Zerrin Günal, "Bizans İmparatorluğu'nun Türkler'e Karşı Alan ve Katalanlar ile İttifakı", *İÜEF Tarih Dergisi*, S. 35, İstanbul 1994, s. 123-130.
- Öden, Zerrin Günal, *Karası Beyliği*, TTK Yayınları, S. 166, Ankara 1999.
- Özcan, Abdülkadir, "Hacı İlbey", *DİA*, C. XIV, İstanbul 1996, s. 482.
- Pirenne, Henri, *Ortaçağ Avrupasının Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, çev. Uygur Kocabaşoğlu, İstanbul 2009.
- Sevim, Ali-Yaşar Yücel, *Türkiye Tarihi- Fetih, Selçuklu ve Beylikler Dönemi*, Ankara 1989.
- Süheyl Ünver, "Edirne Medeniyetimiz ve Tezyini", *Edirne'nin 60. Fethi Yıldönümü Armağan Kitabı*, Ankara 1993.
- Turan, Osman, *Selçuklular Zamanında Anadolu Alp Arslan'dan Osman Gazi'ye (1071-1318)*, İstanbul 1971.
- Uzunçarşılı, İ. Hakkı *Osmanlı Tarihi*, C.I, Ankara 1988.
- Vasiliev, Alexander A., *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, çev. Tevabil Alkaç, İstanbul 2016.
- Zachariadou, Elizabeth A., "Karesi ve Osmanlı Beylikleri: İki Rakip Devlet", *Osmanlı Beyliği (1300-1389)*, ed. Zachariadou, Elizabeth A., çev. Gül Çağalı Güven vd..., İstanbul 1997, s. 243-255.

MS 6.-9. Yüzyıllarda Bizans ve Avarlar: Siyasi, Diplomatik ve Kültürel İlişkiler

Byzantium and The Avars 6th-9th Century AD: Political, Diplomatic and Cultural Relations

Georgios Kardaras, *Byzantium and The Avars 6th-9th Century AD: Political, Diplomatic and Cultural Relations*, Leiden-Boston: Brill 2018, 189 sayfa. ISBN: 978-90-04-38226-8

Aybüke Özcan¹

Anahtar Kelimeler: Avarlar, Bizans İmparatorluğu, Siyaset, Diplomasi, Kültür

Keywords: Avars, Byzantine Empire, Policy, Diplomacy, Culture

Sorumlu yazar/Corresponding author:
Aybüke Özcan (Yüksek Lisans Öğrencisi),
İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Tarih Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye.
E-posta: aybukeozcan96@gmail.com
ORCID: 0000-0002-7786-3205

Başvuru/Submitted: 22.01.2021
Kabul/Accepted: 27.03.2021

Atıf/Citation: Özcan, Aybüke, "MS 6.-9. Yüzyıllarda Bizans ve Avarlar: Siyasi, Diplomatik ve Kültürel İlişkiler." (Kitabiyat). Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi, 37 (2021), s. 157-163
<https://doi.org/10.26650/gaad.1866809>

Eser; önsöz (s. IX), şekil ve haritaların listesi (s. X), kısaltmalar (XI), harf çevirisi üzerine bir açıklama (s. XXIV), giriş (s. 1-19) ve buna ilaveten altı bölümden oluşmaktadır. Geniş bir bibliyografyadan istifadeyle kaleme alınmış çalışmada muhtelif Doğu ve Batı dillerindeki araştırmalardan da faydalanılmıştır. Eser ilk olarak Yunanca *To Vyzantio kai hoi Avaroi*, 6.-9. ai.: *politikes, diplomatikes kai politismikes scheseis* (To Βυζάντιο και οι Άβαροι (Στ'-Θ' αι.). Πολιτικές, διπλωματικές και πολιτισμικές σχέσεις) adıyla yayımlanmıştır. Değerlendirilmesi yapılan bu versiyonu ise daha sonra İngilizceye çevrilmiş ve çeşitli güncel bilgilerin eklendiği çalışmanın revize edilmiş hâlidir. Yazar bu durumu önsözde, iki basım tarihi arasında geçen yaklaşık 10 yıllık süreçte Orta Avrupa'daki meraklı araştırmacılar sayesinde Avarlar ile ilgili birçok yeni bilginin ortaya çıkması ve çıkmaya da devam etmesiyle izah etmektedir.

Müellif giriş kısmında (s. 1-19) Denis Sinor'un "*Avarlar tarihi henüz yazılmamıştır*" sözüne katıldığını belirtirken, Avarlar hakkındaki araştırmaların yetersiz kaldığını fakat son yıllarda yapılan birçok çalışmayla durumun değiştiğini ifade etmektedir. Bizans ve Avarlar arasındaki ilişkileri tafsilatlı bir biçimde sunmak amacıyla yazılan eserde; 558-626 yılları arasında incelenen çalışmaların aksine 626 yılından sonra kendileri hakkında yeterli yazılı kaynak bulunmayan Avarların özellikle bu yıldan itibaren yaşadığı gelişmeler arkeolojik bulguların ışığında ele alınmıştır. Müellif bilhassa hangi konuların üzerinde duracağını, Avarlar hakkında araştırma yapmak isteyenlerin ne tür hususlara dikkat etmesi gerektiğini ve bunların önemiyetini belirtmektedir. Üç başlığa ayrılan giriş bölümünün ikinci faslında ise Bizanslıların Avarlara olan bakış açısı; onların diğer göçebe topluluklar gibi "*barbar, açgözlü, güvenilmez, zalim*" gibi sözcüklerle tanımlamalara tabi tutulduklarını; kaynaklarda onlara yalnızca askerî ve siyasi bahislerde yer verildiğini, Bizans kaynaklarında Avarlara ekonomik olarak neredeyse hiç değinilmediğini ifade etmektedir. Üçüncü faslında, Avarların Orta Asya'da yayılma süreci yanında Avrupa'ya (Batı'ya) olan göç, istila hareketlerinin sebepleri ve aşamaları, diğer kabilelere olan etkileri ve menşeleri üzerine değerlendirmeler yapılmıştır. Aynı zamanda Avarların tarihsel sürece göre değişen ve gelişen hâkimiyet sahaları irdelenmiştir.

Çalışmanın 558'den 582'ye Bizans ve Avarlar isimli birinci bölümü (s. 20-42) dört alt başlıkta incelenmiş olup, Avarların askerî sahadaki faaliyetleri neticesinde Avar Kağanlığı'nın kuruluş sürecini, dönemin Bizans imparatorları ile olan bahsi geçen yıllardaki diplomatik ilişkilerini ve Bizans'ın kuzey sınırlarındaki politikasını içermektedir. Kitabın ana konusunu ihtiva eden Kafkas Dağlarında yaşayan Avarlar ile Bizans İmparatorluğu arasındaki ilişkilerin resmî bir hüviyet kazanması 558 yılına dayanmaktadır ve Avarların Kandikh isimindeki bir elçiyi Bizans İstanbul'una göndermeleriyle başlar. Bizans İmparatoru I. Justinianos (527-565) hükümdarlığı sırasında, imparatorluk topraklarını Bizans aleyhtarı olan ve imparatorluğun kuzey hududunda faaliyet gösteren göçebe kavimlerin saldırılarından korumak için Avarlardan istifade etmeye çalışmıştır. Müellifin zaman zaman vurgusunu yaptığı en önemli hususlardan birisi de Avarların bu hizmetlerine mukabil Bizans'tan yıllık vergi, muhtelif hediyeler ve kendilerine yerleşim yeri tahsis edilmesi talebidir. Eserde, İmparator I. Justinianos'ta olduğu gibi II. Justinos (565-578)

döneminde de gerçekleştirilen fakat neticesiz kalan müzakereler neden-sonuç bağlamında ayrıntılı olarak incelenmiştir. Öte yandan Bizanslıların Göktürk Kağanlığı ile olan münasebetlerine, İpek Yolu'nun birçok kent merkezine olan kültürel ve ekonomik tesiriyle Çin ipeğine erişimin artan önemine değinilmiştir. Bizans'tan vergi ödemeleri hususunda beklediği itibarı göremeyen Avarların Batı'ya tevcihi, 562 ve 566 yıllarında Franklarla yapmış oldukları savaşlar hakkında da bilgi verilmiştir. Bizans İmparatorluğu'nun kuzey sınırında birçok radikal değişikliklere sahne olan 566-568 yılı olayları arasında Gepidler ile Lombardlar (568-774) arasındaki mücadele de zikredilmektedir. Lombard Hükümdarı Alboin'in (568-572) Avar Hükümdarı Bayan Han'a (562-602) cazip bir ittifak teklifi sunması ve iki taraf arasında müttefiklik tesis edilmesiyle Gepidlerin egemenliğine son verilmiş; Lombardlar ise İtalya'ya gitmişlerdir. Pannonia bölgesini ele geçirmeyi başararak yerleşim imkânı yakalayan ve böylece diğer kavimlerden çok daha tehlikeli olduğu ortaya çıkan Avarlar, Orta Avrupa'da kağanlık kurarak Bizans'ın Tuna Nehri'nin kuzeyindeki tek komşuları hâline gelmişlerdir. Siyasî manada temel gayesi Bizans İmparatorluğu ile barışçıl ilişkiler yürütmek olan Avarlar diğer yandan düzenledikleri saldırılarla İstanbul'u yıllık vergiye bağlamayı hedeflemişlerdir. Yazar, eserin üçüncü alt başlığını teşkil eden olaylar arasında Balkanlar için jeopolitik ve jeostratejik yönden oldukça mühim olan Sirmium'un, İmparator II. Justinos ile Avarlar arasında yarattığı ihtilafa değinmiştir. Diğer taraftan 574 yılında İmparator Tiberius (574-582) ile Avarlar arasında imzalanan antlaşmayla Bizans'ın Avarlara sabit bir miktar para ödemeyi ilk kez kabul ettiği somut veriyi zikretmiştir. Nitekim bu anlaşma taraflar arasında takribi beş yıllık bir durgunluk evresini de beraberinde getirmiştir. Eserin ilk bölümünün son kısmında ise Doğu'da Perslerle olan muharebelerine ilaveten Slavların Balkan topraklarına saldırıları karşısında zor durumda kalan Bizans'ın Avarlar ile Slavlara karşı ittifakı ele alınmıştır. Bu safhanın daha önce de bahsedildiği üzere Sirmium üzerindeki hâkimiyet mücadelesi ile bozulduğu; Avarların bölgeyi ele geçirmesiyle sonuçlandığı bilgisi de ilmî verilerle kaydedilenler arasındadır.

Eserin 582'den 626'ya kadar Bizans ve Avarlar isimli ikinci bölümü (s. 43-87) yedi alt başlıkta incelenmiştir. İlk kısım, Sirmium'un kaybının ardından Balkan topraklarında savunma sistemi zayıflayan Bizans'ın 582 yılında tahta geçen imparatoru Maurikios (582-602) ile Avarlar arasındaki münasebetlerin 591 yılına kadarki durumunu ortaya koymaktadır. Bunu takip eden ve üç bölümde aktarılan kısımlar ise Bizans İmparatorluğu'nun 591 yılı sonbaharında noktaladığı Sâsânîlerle (226-651) olan muharebenin ardından Balkan coğrafyasında Avarlar ile Slavlara yönelik yürüttüğü mücadeleleri ihtiva etmektedir. Eser, taraflar arasında yaşanan çatışmalara ek olarak diplomatik temasların da sürdüğü bu dönemi, özellikle 570 yılı itibarıyla iktisadi problemler yaşayan ve ordusunu finanse etmekte yetersiz kalan dolayısıyla da halkın ve askerî birliklerinin hoşnutsuzluğuna sebep olan Bizans yönetiminin İmparator Maurikios hükümdarlığındaki politikasını, yaşadığı krizleri ayrıntılı bir şekilde aktarması açısından önemlidir. Maurikios'un tahttan indirilmesinin akabinde iktidara gelen Phocas'ın (602-610) hâkimiyet devrinde, Sâsânîlere karşı savaşların yeniden başlaması üzerine Avarların yıllık

vergisinde artışa gidilerek barış sağlamaya çalışıldıysa da Avar ve Slav saldırılarının önüne geçilememiştir. Phocas'ın zalim yönetiminin ardından halefi Herakleios (610-641) başa geçmiş ve yazar tarafından hem Doğu'da hem de Balkanlarda güçlü düşmanlarla baş etmek mecburiyetinde olan Bizans'ın kaotik bir ortama sürüklenişi ele alınmıştır. Tuna sınırındaki Bizans hâkimiyetinin kademeli olarak çöküşü ile Balkan illerinin düşüşünün konu edildiği eserin bu bölümünde dikkat çeken bir başka nokta da Avarların desteğini elde eden Slavların olumsuz neticelenen Selanik kuşatmasıdır (617/618). Yazar burada anlatılan hadiseleri, ana kaynak niteliğindeki *Aziz Demetrius'un Mucizeleri (Miracula Sancti Demetrii)* isimli eserde geçen kayıtlardan istifade ederek okuyucuya sunmuştur. Altıncı alt başlıkta ele alınan konuda ise Bizans kaynaklarında hakkında bilgi bulunmayan, Slavların Avarlara karşı gerçekleştirdikleri, Batılı kaynaklar tarafından 623/624 yılına tarihlendirilen Samo İsyanı'nın sebeplerine ve bu hadiseye dair çeşitli uzmanların görüşlerine yer verilmiştir. Bizans-Avar çekişmelerinin son basamağını oluşturan kısım (s. 82-87) İmparator Herakleios'a barış vaadiyle kurulan tuzak ve dönemin en önemli hadisesi olarak da addedebileceğimiz Avar-Sâsânî birliklerinin İstanbul kuşatmasıdır (626). Avarların Avrupa'da buldukları süre zarfındaki şüphesiz en önemli askerî girişimi olan bu kuşatma, Sâsânî İmparatorluğu ile müşterek gerçekleştirilmiştir. Zorlu rakipleri karşısında kanlı çarpışmalara maruz kalan ve müzakere yoluna başvuran Bizans'ın izlediği yol, hedefi imparatorluğun zenginliklerine ulaşmak olan Avarların askerî sahadaki stratejisi ve kuşatmanın akıbeti hakkında detaylı malumatlar verilmiştir.

Çalışmanın *626'dan sonra Bizans-Avar İlişkileri* başlıklı üçüncü bölümünde (s. 88-102) Avarlara, başarısız İstanbul kuşatmasının ardından 626 yılından itibaren tarihî kaynaklarda ne zaman ve hangi sebeplerle rastlandığı incelenmiştir. Bununla birlikte Orta Avrupa'dan Balkan topraklarına gelen Hırvatlar ile Sırların göç dalgası, yerleşim alanları ve etnik kökenlerine dair değerlendirmeler yapılmış; konuyla ilgili diğer uzmanların iddialarına da yer verilmiştir. Müellifin Bizans-Avar siyasi ilişkileri başlığı altında dikkate değer ifadelerinin bulunduğu bir başka mevzu ise Onogur Bulgarlarının lideri Kubrat'ın (632-638) isyanıdır. Eserde İmparator Herakleios ile Kubrat arasındaki diplomatik ilişkilerin yanı sıra rastlantı sonucu erişilen ve 635 yılında teşekkül eden Büyük Bulgar Devleti'nin kurucusu Kubrat'a ait olduğu düşünülen bir mezardaki bulguların yorumlaması yapılmıştır.

Müellif eserin *Bizans-Avar İlişkilerinde Arkeolojik Bulgular* adlı dördüncü bölümünde (s. 103-134) Avar tarihini erken, orta ve geç olmak üzere tasnif ederek incelemiştir. Bizans'ın Avarlar üzerindeki kültürel tesir ve karşılıklı etkileşimlerinin daha etraflı bir şekilde anlaşılmasına büyük ölçüde katkı sağlayan arkeolojik bulgulara yer verilmiştir. Avarların ölü gömme gelenekleri, sosyal statü göstergesi olan kemer tokaları ve bunların ham maddeleri, kadın mezarlarından elde edilen altın ve gümüş takılar, çanak-çömlek formlarının tasvirleri ayrıntılı olarak zikredilmiştir. Erken Avar döneminde, toplumsal tabakalaşmanın bir göstergesi olan zengin Avar mezarlarına geç dönemde rastlanmadığını belirten yazar, VIII. yüzyıl boyunca Orta Avrupa'daki en geniş sınırlarına ulaşan Avarların demografik yapısında ve iktisadi duru-

munda yaşanan değişiklikler hakkında fikirlerini yine arkeolojik bulgularla temellendirerek sunmaktadır. Bizans-Avar ilişkilerinde aydınlatıcı rol oynayan ve göz ardı edilemeyecek derecede mühim bir öge de paralara ait bulgulardır. Eserde, Avarların vergi yoluyla temin ettiği Bizans paralarının bölgelere ve imparatorların hâkimiyet dönemlerine göre dağılımından söz edilmektedir. Son olarak da Avar Kağanlığı'na ait kalıntılarda görülen Hristiyanlık sembolleri ile hayvan figürleri üzerinde durulmuştur. Nitekim Hristiyanlık sembolleriyle süslenmiş nesnelerin, yapılan ticari faaliyetler, verilen armağanlar ve düzenlenen saldırılar sonucu ele geçirilen ganimetler dolayısıyla Avar topraklarında bulunması, onların tarihleri boyunca bu dini kabul edip etmedikleri tartişmasını da beraberinde getirmiştir.

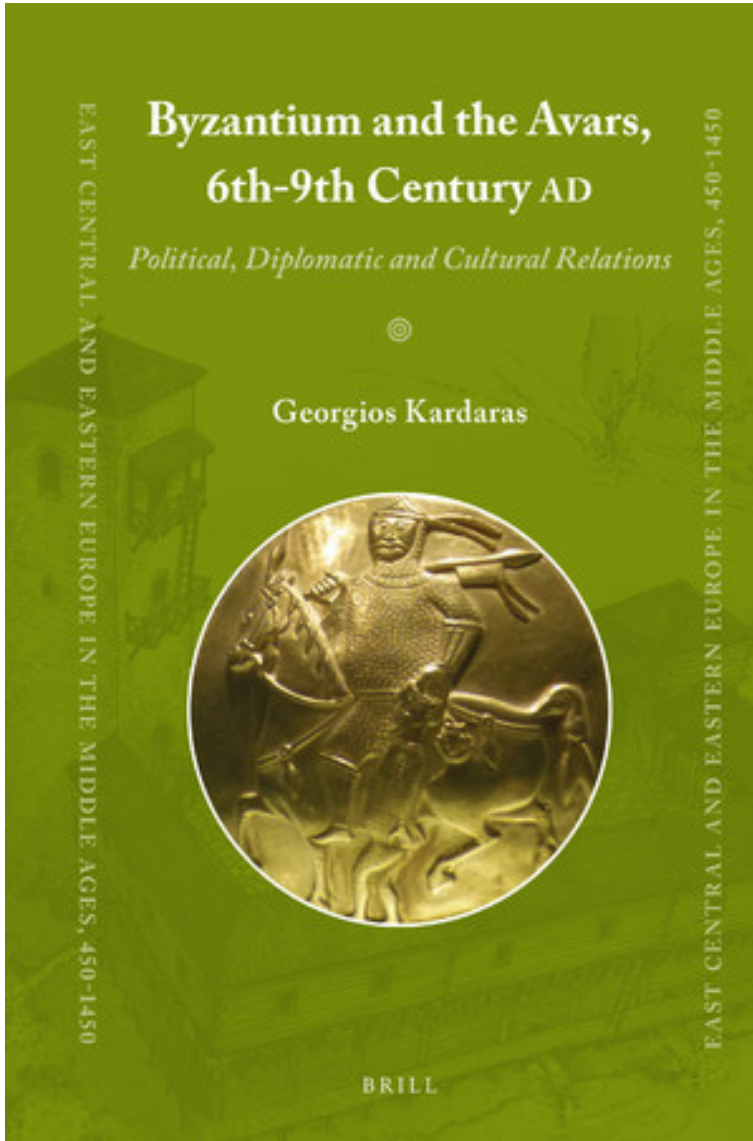
Araştırmanın *626 Sonrası Bizans Buluntuları ve Bizans ile Avarlar Arasında Olası İletişim Kanalları* isimli beşinci bölümünde (s. 135-155) Bizans ile Avarların 626-660 yılları arasındaki ilişkilerine dair tek kanıtın yalnızca 634/635'te gönderilen Bizans elçiliği olduğu belirtilmiştir. Bu sebeple,   döneme kategorize edilen çalışmada Bizans kültürünün Avar Kağanlığı  zerindeki etkisinin iki tarafın sürekli iletişimiyle bağdaştırılamayacağı, ilk ve orta Avar dönemlerine ilişkin bu durumun Avarların Bulgarlar ile olan askerî çatışmaları ve yaşanan Bulgar gücüyle ilgili olduğu aktarılmıştır. Geç Avar dönemi diye adlandırılan yıllarda ise Orta Avar döneminde olduğu gibi Bizans'ın Avarlarla sınırının ve VIII. yüzyılda yeniden yapılandırılan siyasi ilişkilerinin yazılı bir kanıtının bulunmadığı ifade edilmiştir. Bizans-Avar ilişkilerinde bu yıllardan itibaren potansiyel etkileşimin İstria bölgesinde gerekleşiş olabileceği üzerinde durulmuş ve bu bölge hakkında geniş bilgiler sunulmuştur. Öte yandan Bizans İmparatorluğu ve Lombard Krallığı ilişkileri bağlamında Bizans'ın Avarlarla muhtemel temasından söz edilmiştir. Orta Avar döneminde tekabül eden ve son Avar elçilik heyetinin 678'de Konstantinopolis'e gitmesinden üç yıl sonra kurulan Birinci (Asparuh) Bulgar Devleti'nin Bizans-Avar ilişkilerindeki etkisi üzerine değerlendirmeler de yapılmıştır. Burada VIII. yüzyıl Bizans-Avar ilişkilerinin incelenmesinde en mühim unsurlardan biri olan Bizans İmparatoru III. Theodosius (715-717) ile Bulgar Hükümdarı Kormesios (716/721-728) arasında imzalanan 716 yılındaki antlaşmanın önemi vurgulanmış ve bu antlaşmanın ekseriyetle ticari ve ekonomik yansımalarından söz edilmiştir. Anlatılanlara ek olarak, Bizans kültürel motiflerinin Avar Kağanlığı'na aktarılmasının bir diğer yolu olarak görülen, Karadeniz'in kuzeyinden Orta Avrupa'ya açılan ticaret ağı Kırım idi. Bizans'ın dünya ile ticareti ise Kırım'da kontrol sahibi olduğunu iddia eden ve Kuzey İpek Yolu'nun batısında konumlanan Hazarlarla ilişkisine bağlıydı. Hazar Kağanlığı VII. yüzyılın ortalarından başlayarak 300 yıl boyunca İpek Yolu arterlerinin kilit merkezlerini kontrol etti. Müellif bu bölümde ipeğin Bizans'ın kendisine ve kendisinden de diğer coğrafyalara taşınmasını güvence altına almak için Hazarlarla iyi ilişkiler kurduğunun şaşırtıcı olmadığını ifade ederken VII. ve VIII. yüzyıla tarihlenen in ve Soğd ipeklerine Kuzey Kafkasya'da kazılan definlerde rastlandığını ve bu durumun İpek Yolu'nun kaynaklarda belirtilmeyen öneminin açık bir göstergesi olduğunu belirtmiştir. Avar sanatında gözlemlenen Bizans eserleri veya motiflerinin yanı sıra madenî para bulguları ise Bizans ve Avarlar arasındaki temasların

iyi bir şekilde devam ettiğini göstermektedir. Arkeolojik kanıtlar/bulgular, kültürel ve ticari münasebetlerin büyük bir kısmını ispatlar niteliktedir.

Eserin *Bizans-Avar İlişkileri ve Harp* adını taşıyan altıncı bölümünde (s. 156-181) Bizans ve Avar ilişkilerinin en mühim yönlerinden birisi olan *silahlanma* mevzusu ele alınmıştır. Avar atlıları ile Bizans süvarilerinin giyim kuşamı ve savaş ekipmanları hakkında detaylı bilgiler sunulmuştur. Bu hususta müellifin eserini kaleme alırken sıkça faydalandığı *Strategikon* adlı eserin konunun araştırılmasındaki önemi belirtilmiştir. Bizans İmparatorluğu'nda Hunlar ve Bulgarlardan alınan paralı askerler ile temasın bir getirisi olan askerî teknolojideki gelişmeler Bizans ordusunun etkinliğini arttırdı; zaferlerine büyük katkılar sağladı. Yazar burada okçuluk kavramının Bizans içindeki önemini ise kaynaklar vasıtasıyla ele almıştır. Bunlara ilave olarak Sâsânîlerin askerî teçhizatları ve silahları hakkında bilgiler verilerek, bunların Bizans ordusundaki etkilerinden bahsedilmiştir. Müellifin değindiği diğer bir nokta ise Avrupa'ya Avarlar tarafından tanıtıldığına inanılan üzengidir. *Strategikon*'daki Avarların tarzlarına ilişkin bilgiler; ağır zırhlı süvarilerin giyimi, atların donanım malzemeleri, seferlerdeki çadırlar ve bunların Bizans ordusu üzerindeki etkileri ayrı bir başlıkta teferruatlı olarak incelenmiştir. Bizans ordusunun savaştaki dizilimi, düşman kuvvetlerinin niteliklerine göre belirlenen harp stratejileri, göçebe kavimlerden öğrendikleri savaş teknikleri genel olarak bu bölümün içeriğini oluşturmaktadır. Kuşatma zanaatı adı altında, kullanılan savaş aletlerinin özellikleri, Avarların müstahkem Bizans şehirlerini kuşatabilecek askerî teknolojiyi ne zaman ve ne şekilde edindiklerine dair hususlar kaynakların verdiği bilgiler ışığında irdelenmiş, araştırmacıların görüşleri ele alınmış ve bilgiler arkeolojik verilerle desteklenmiştir.

Sonuç bölümünde (s. 182-189) eserin hülasası niteliğinde bilgiler yer almaktadır. Akabinde ise şekiller (s. 191-195), haritalar (s. 196-200), yazarın faydalandığı zengin kaynak ve araştırma eserleri ihtiva eden bibliyografya (s. 201-237) ile okura kolaylık sağlayan isim ve yerlerin indeksi (s. 238-251) bulunmaktadır.

Müellif, şimdiki kadar siyasi, askerî ve diplomatik yönleriyle ele alınan Bizans-Avar ilişkilerinin göz ardı edilen kültürel boyutunu, yazılı ve görsel materyalleri ustalıkla kullanarak tafsilatlı bir çalışma ortaya koymuştur. Nitekim bu husus eseri önceki yayınlardan ayırt etmektedir. Yazar yalnızca bunlarla yetinmeyerek arkeolojik kazılar sonucu elde edilen bulguları, edebî eserleri, imal edilen gereçleri, dönemin tasvirlerini, savaş stratejilerini aktarırken akıcı bir üslup benimsemiş; çok yönlü bu kitabını araştırmacıların beğenisine sunmuştur. Kitabın te'lifi sırasında birinci elden kaynakları kullanan müellifin bu çalışması alanda araştırma yürütmek isteyenler için mihmandarlık yapabilecek nitelikte ve sağladığı güçlü bibliyografyayla da oldukça ehemmiyet kesbetmektedir.

TANIM

Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi , İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nin 1972'den beri yayımlanan hakemli, açık erişimli, bilimsel yayın organıdır. Araştırma ve derleme makalelerinin yanı sıra derginin yayın kapsamına uygun kitapların tanıtım ve değerlendirme yazıları yayımlar. Dergi yılda iki sayı olarak çıkar. Yayın dili Türkçe, İngilizce, Almanca, Fransızca ve yayın kurulunun belirlediği hallerde Güneydoğu Avrupa ülkelerinin yerel dilleridir.

AMAÇ VE KAPSAM

Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi, uluslararası yayın standartlarına uygun yüksek kalitede makaleler yayımlayarak bilimsel bilginin yayılmasına katkıda bulunmayı ve odaklandığı Güney-Doğu Avrupa tarihi ve araştırmaları alanında bilim camiasına katkı sunmayı amaçlamaktadır. Türkiye üniversite ve araştırma kurumlarında üretilen akademik bilgi ve bulguları, başta Güneydoğu Avrupa ülkeleri olmak üzere, uluslararası araştırmacıların çalışma sonuçlarıyla bir araya getirmek derginin önemli hedeflerinden biridir. Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi bir tarih ve arkeoloji dergisidir. Bununla birlikte Güneydoğu Avrupa tarihiyle ilgili olmak kaydıyla sanat tarihi, edebiyat, iktisat, ilahiyat ve dilbilim sahalarından yazılar kabul edilir. Dergi yayın kurulu, amaç ve kapsam bakımından Güneydoğu Avrupa eskiçağ tarihi ve arkeolojisi ve Osmanlı tarihine ilişkin makale ve kitabiyat yazılarını özellikle teşvik eder.

POLİTİKALAR

Yayın Politikası

Dergi yayın etiğinde en yüksek standartlara bağlıdır ve Committee on Publication Ethics (COPE), Directory of Open Access Journals (DOAJ), Open Access Scholarly Publishers Association (OASPA) ve World Association of Medical Editors (WAME) tarafından yayınlanan etik yayıncılık ilkelerini benimser; Principles of Transparency and Best Practice in Scholarly Publishing başlığı altında ifade edilen ilkeler için: <https://publicationethics.org/resources/guidelines-new/principles-transparency-and-best-practice-scholarly-publishing>

Gönderilen makaleler derginin amaç ve kapsamına uygun olmalıdır. Orijinal, yayımlanmamış ve başka bir dergide değerlendirme sürecinde olmayan, her bir yazar tarafından içeriği ve gönderimi onaylanmış yazılar değerlendirmeye kabul edilir.

Makale yayımlanmak üzere Dergiye gönderildikten sonra yazarlardan hiçbirinin ismi, tüm yazarların yazılı izni olmadan yazar listesinden silinemez ve yeni bir isim yazar olarak eklenemez ve yazar sırası değiştirilemez.

İntihal, duplikasyon, sahte yazarlık/inkar edilen yazarlık, araştırma/veri fabrikasyonu, makale dilimleme, dilimleyerek yayın, telif hakları ihlali ve çıkar çatışmasının gizlenmesi, etik dışı davranışlar olarak kabul edilir. Kabul edilen etik standartlara uygun olmayan tüm makaleler yayından çıkarılır. Buna yayından sonra tespit edilen olası kuraldışı, uygunsuzluklar içeren makaleler de dahildir.

İntihal

Ön kontrolden geçirilen makaleler, iThenticate yazılımı kullanılarak intihal için taranır. İntihal/kendi kendine intihal tespit edilirse yazarlar bilgilendirilir. Editörler, gerekli olması halinde makaleyi değerlendirme ya da üretim sürecinin çeşitli aşamalarında intihal kontrolüne tabi tutabilirler. Yüksek benzerlik oranları, bir makalenin kabul edilmeden önce ve hatta kabul edildikten sonra reddedilmesine neden olabilir. Makalenin türüne bağlı olarak, bunun oranını %15 veya %20'den az olması beklenir.

Çift Kör Hakemlik

İntihal kontrolünden sonra, uygun olan makaleler baş editör tarafından orijinallik, metodoloji, işlenen konunun önemi ve dergi kapsamı ile uyumluluğu açısından değerlendirilir. Editör, makalelerin adil bir şekilde çift taraflı kör hakemlikten geçmesini sağlar ve makale biçimsel esaslara uygun ise, gelen yazıyı yurtiçinden ve /veya yurtdışından en az iki hakemin değerlendirmesine sunar, hakemler gerek gördüğü takdirde yazıda istenen değişiklikler yazarlar tarafından yapıldıktan sonra yayınlanmasına onay verir.

Açık Erişim İlkesi

Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi'nin tüm içeriği okura ya da okurun dahil olduğu kuruma ücretsiz olarak sunulur. Okurlar, ticari amaç haricinde, yayıncı ya da yazardan izin almadan dergi makalelerinin tam metnini okuyabilir, indirebilir, kopyalayabilir, arayabilir ve link sağlayabilir. Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi'nin makaleleri açık erişimlidir ve Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası (CC BY-NC 4.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.tr>) olarak lisanslıdır.

İşleme Ücreti

Derginin tüm giderleri İstanbul Üniversitesi tarafından karşılanmaktadır. Dergide makale yayını ve makale süreçlerinin yürütülmesi ücrete tabi değildir. Dergiye gönderilen ya da yayın için kabul edilen makaleler için işleme ücreti ya da gönderim ücreti alınmaz.

Telif Hakkında

Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası (CC BY-NC 4.0) olarak lisanslıdır. CC BY-NC 4.0 lisansı, eserin ticari kullanım dışında her boyut ve formatta paylaşılmasına, kopyalanmasına, çoğaltılmasına ve orijinal esere uygun şekilde atıfta bulunmak kaydıyla yeniden düzenleme, dönüştürme ve eserin üzerine inşa etme dâhil adapte edilmesine izin verir.

ETİK

Yayın Etiği Beyanı

Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi, yayın etiğinde en yüksek standartlara bağlıdır ve Committee on Publication Ethics (COPE), Directory of Open Access Journals (DOAJ), Open Access Scholarly Publishers Association (OASPA) ve World Association of Medical Editors (WAME) tarafından yayınlanan etik yayıncılık ilkelerini benimser; Principles of Transparency and Best Practice in Scholarly Publishing başlığı altında ifade edilen ilkeler için: <https://publicationethics.org/resources/guidelines-new/principles-transparency-and-best-practice-scholarly-publishing>

Gönderilen tüm makaleler orijinal ve yayınlanmamış olmalı; başka bir dergide değerlendirme sürecinde olmamalıdır. Yazar makalenin orijinal olduğu, daha önce başka bir yerde yayınlanmadığı ve başka bir yerde, başka bir dilde yayınlanmak üzere değerlendirmede olmadığını beyan etmelidir. Uygulamadaki telif kanunları ve anlaşmalar gözetilmelidir. Telif bağlı materyaller (örneğin tablolar, şekiller veya büyük alıntılar) gerekli izin ve teşekkürle kullanılmalıdır. Başka yazarların, katkıda bulunanların çalışmaları ya da yararlanılan kaynaklar uygun biçimde kullanılmalı ve referanslarda belirtilmelidir. Her bir makale en az iki hakem tarafından çift kör değerlendirmeden geçirilir. İntihal, duplikasyon, sahte yazarlık/inkar edilen yazarlık, araştırma/veri fabrikasyonu, makale dilimleme, dilimleyerek yayın, telif hakları ihlali ve çıkar çatışmasının gizlenmesi, etik dışı davranışlar olarak kabul edilir. Kabul edilen etik standartlara uygun olmayan tüm makaleler yayından çıkarılır. Buna yayından sonra tespit edilen olası kuraldışı, uygunsuzluklar içeren makaleler de dahildir.

Araştırma Etiği

Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi araştırma etiğinde en yüksek standartları gözetir ve aşağıda tanımlanan uluslararası araştırma etiği ilkelerini benimser. Makalelerin etik kurallara uygunluğu yazarların sorumluluğundadır.

- Araştırmanın tasarlanması, tasarımın gözden geçirilmesi ve araştırmanın yürütülmesinde, bütünlük, kalite ve şeffaflık ilkeleri sağlanmalıdır.
- Araştırma ekibi ve katılımcılar, araştırmanın amacı, yöntemleri ve öngörülen olası kullanımları; araştırmaya katılımın gerektirdikleri ve varsa riskleri hakkında tam olarak bilgilendirilmelidir.
- Araştırma katılımcılarının sağladığı bilgilerin gizliliği ve yanıt verenlerin gizliliği sağlanmalıdır. Araştırma katılımcıların özerkliğini ve saygınlığını koruyacak şekilde tasarlanmalıdır.
- Araştırma katılımcıları gönüllü olarak araştırmada yer almalı, herhangi bir zorlama altında olmamalıdır.

- Katılımcıların zarar görmesinden kaçınılmalıdır. Araştırma, katılımcıları riske sokmayacak şekilde planlanmalıdır.
- Araştırma bağımsızlığıyla ilgili açık ve net olunmalı; çıkar çatışması varsa belirtilmelidir.
- Deneysel çalışmalarda, araştırmaya katılmaya karar veren katılımcıların yazılı bilgilendirilmiş onayı alınmalıdır. Çocukların ve vesayet altındakilerin veya tasdiklenmiş akıl hastalığı bulunanların yasal vasisinin onayı alınmalıdır.
- Çalışma herhangi bir kurum ya da kuruluşta gerçekleştirilecekse bu kurum ya da kuruluştan çalışma yapılacağına dair onay alınmalıdır.
- İnsan ögesi bulunan çalışmalarda, “yöntem” bölümünde katılımcılardan “bilgilendirilmiş onam” alındığının ve çalışmanın yapıldığı kurumdan etik kurul onayı alındığı belirtilmesi gerekir.

Yazarların Sorumluluğu

Makalelerin bilimsel ve etik kurallara uygunluğu yazarların sorumluluğundadır. Yazar makalenin orijinal olduğu, daha önce başka bir yerde yayınlanmadığı ve başka bir yerde, başka bir dilde yayınlanmak üzere değerlendirmede olmadığı konusunda teminat sağlamalıdır. Uygulamadaki telif kanunları ve anlaşmaları gözetilmelidir. Telifle bağlı materyaller (örneğin tablolar, şekiller veya büyük alıntılar) gerekli izin ve teşekkürle kullanılmalıdır. Başka yazarların, katkıda bulunanların çalışmaları ya da yararlanılan kaynaklar uygun biçimde kullanılmalı ve referanslarda belirtilmelidir. Gönderilen makalede tüm yazarların akademik ve bilimsel olarak doğrudan katkısı olmalıdır, bu bağlamda “yazar” yayınlanan bir araştırmanın kavramsallaştırılmasına ve dizaynına, verilerin elde edilmesine, analizine ya da yorumlanmasına belirgin katkı yapan, yazının yazılması ya da bunun içerik açısından eleştirel biçimde gözden geçirilmesinde görev yapan birisi olarak görülür. Yazar olabilmenin diğer koşulları ise, makaledeki çalışmayı planlamak veya icra etmek ve / veya revize etmektir. Fon sağlanması, veri toplanması ya da araştırma grubunun genel süpervizyonu tek başına yazarlık hakkı kazandırmaz. Yazar olarak gösterilen tüm bireyler sayılan tüm ölçütleri karşılamalıdır ve yukarıdaki ölçütleri karşılayan her birey yazar olarak gösterilebilir. Yazarların isim sıralaması ortak verilen bir karar olmalıdır. Tüm yazarlar yazar sıralamasını Telif Hakkı Anlaşması Formunda imzalı olarak belirtmek zorundadırlar. Yazarlık için yeterli ölçütleri karşılamayan ancak çalışmaya katkısı olan tüm bireyler “teşekkür/bilgiler” kısmında sıralanmalıdır. Bunlara örnek olarak ise sadece teknik destek sağlayan, yazıma yardımcı olan ya da sadece genel bir destek sağlayan, finansal ve materyal desteği sunan kişiler verilebilir. Bütün yazarlar, araştırmanın sonuçlarını ya da bilimsel değerlendirmeyi etkileyebilme potansiyeli olan finansal ilişkiler, çıkar çatışması ve çıkar rekabetini beyan etmelidirler. Bir yazar kendi yayınlanmış yazısında belirgin bir hata ya da yanlışlık tespit ederse, bu yanlışlıklara ilişkin düzeltme ya da geri çekme için editör ile hemen temasa geçme ve işbirliği yapma sorumluluğunu taşır.

Editör, Hakem Sorumlulukları ve Değerlendirme Süreci

Baş editör, makaleleri, yazarların etnik kökeninden, cinsiyetinden, uyuğundan, dini inancından ve siyasi felsefesinden bağımsız olarak değerlendirir. Yayına gönderilen makalelerin adil bir şekilde çift taraflı kör hakem değerlendirmesinden geçmelerini sağlar. Gönderilen makalelere ilişkin tüm bilginin, makale yayınlanana kadar gizli kalacağını garanti eder. Baş editör içerik ve yayının toplam kalitesinden sorumludur. Gereğinde hata sayfası yayınlamalı ya da düzeltme yapmalıdır. Baş editör; yazarlar, editörler ve hakemler arasında çıkar çatışmasına izin vermez. Hakem atama konusunda tam yetkiye sahiptir ve dergide yayınlanacak makalelerle ilgili nihai kararı vermekle yükümlüdür. Hakemlerin araştırmayla ilgili, yazarlarla ve/veya araştırmamanın finansal destekçileriyle çıkar çatışmaları olmamalıdır. Değerlendirmelerinin sonucunda tarafsız bir yargıya varmalıdırlar. Gönderilmiş yazılara ilişkin tüm bilginin gizli tutulmasını sağlamalı ve yazar tarafında herhangi bir telif hakkı ihlali ve intihal fark ederlerse editöre raporlamalıdırlar. Hakem, makale konusu hakkında kendini vasıflı hissetmiyor ya da zamanında geri dönüş sağlaması mümkün görünmüyorsa, editöre bu durumu bildirmeli ve hakem sürecine kendisini dahil etmemesini istemelidir. Değerlendirme sürecinde editör hakemlere gözden geçirme için gönderilen makalelerin, yazarların özel mülkü olduğunu ve bunun imtiyazlı bir iletişim olduğunu açıkça belirtir. Hakemler ve yayın kurulu üyeleri başka kişilerle makaleleri tartışamazlar. Hakemlerin kimliğinin gizli kalmasına özen gösterilmelidir. Bazı durumlarda editörün kararıyla, ilgili hakemlerin makaleye ait yorumları aynı makaleyi yorumlayan diğer hakemlere gönderilerek hakemlerin bu süreçte aydınlatılması sağlanabilir.

Hakem Süreci

Daha önce yayınlanmamış ya da yayınlanmak üzere başka bir dergide halen değerlendirmede olmayan ve her bir yazar tarafından onaylanan makaleler değerlendirilmek üzere kabul edilir. Gönderilen ve ön kontrolü geçen makaleler iThenticate yazılımı kullanılarak intihal için taranır. İntihal kontrolünden sonra, uygun olan makaleler baş editör tarafından orijinallik, metodoloji, işlenen konunun önemi ve dergi kapsamı ile uyumluluğu açısından değerlendirilir. Baş editör, makaleleri, yazarların etnik kökeninden, cinsiyetinden, uyuğundan, dini inancından ve siyasi felsefesinden bağımsız olarak değerlendirir. Yayına gönderilen makalelerin adil bir şekilde çift taraflı kör hakem değerlendirmesinden geçmelerini sağlar. Seçilen makaleler en az iki ulusal/uluslararası hakeme değerlendirmeye gönderilir; yayın kararı, hakemlerin talepleri doğrultusunda yazarların gerçekleştirdiği düzenlemelerin ve hakem sürecinin sonrasında baş editör tarafından verilir. Hakemlerin değerlendirmeleri objektif olmalıdır. Hakem süreci sırasında hakemlerin aşağıdaki hususları dikkate alarak değerlendirmelerini yapmaları beklenir.

- Makale yeni ve önemli bir bilgi içeriyor mu?
- Öz, makalenin içeriğini net ve düzgün bir şekilde tanımlıyor mu?
- Yöntem bütünlüklü ve anlaşılır şekilde tanımlanmış mı?
- Yapılan yorum ve varılan sonuçlar bulgularla kanıtlanıyor mu?
- Alandaki diğer çalışmalara yeterli referans verilmiş mi?
- Dil kalitesi yeterli mi?

Hakemler, gönderilen makalelere ilişkin tüm bilginin, makale yayınlanana kadar gizli kalmasını sağlamalı ve yazar tarafında herhangi bir telif hakkı ihlali ve intihal fark ederlerse editöre raporlamalıdır. Hakem, makale konusu hakkında kendini vasıflı hissetmiyor ya da zamanında geri dönüş sağlaması mümkün görünmüyorsa, editöre bu durumu bildirmeli ve hakem sürecine kendisini dahil etmemesini istemelidir. Değerlendirme sürecinde editör hakemlere gözden geçirme için gönderilen makalelerin, yazarların özel mülkü olduğunu ve bunun imtiyazlı bir iletişim olduğunu açıkça belirtir. Hakemler ve yayın kurulu üyeleri başka kişilerle makaleleri tartışamazlar. Hakemlerin kimliğinin gizli kalmasına özen gösterilmelidir.

YAZIM KURALLARI

Dil

Dergide Türkçe, İngilizce, Almanca, Fransızca ve yayın kurulunun belirlediği hallerde Güneydoğu Avrupa ülkelerinin yerel dillerinde makaleler yayınlanır. Gönderilen makalelerde makale dilinde öz, İngilizce öz ve İngilizce geniş özet olmalıdır. Ancak makale İngilizce ise, İngilizce geniş özet istenmez.

Yazıların Gönderimi

Aksi belirtilmedikçe gönderilen yazılarla ilgili tüm yazışmalar ilk yazarla yapılacaktır. Makale gönderimi online olarak <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iugaad> sayfasından erişilen <http://dergipark.gov.tr/login> üzerinden yapılmalıdır. Gönderilen yazılar, makale türünü belirten ve makaleyle ilgili detayları içeren (bkz: Son Kontrol Listesi) Kapak Sayfası; yazının elektronik formunu içeren Microsoft Word 2003 ve üzerindeki versiyonları ile yazılmış elektronik dosya ve tüm yazarların imzaladığı Telif Hakkı Anlaşması Formu eklenerek gönderilmelidir.

Yazıların Hazırlanması

Aksi belirtilmedikçe gönderilen yazılarla ilgili tüm yazışmalar ilk yazarla yapılacaktır. Makale gönderimi online olarak <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iugaad> üzerinden yapılmalıdır. Gönderilen

yazılar, yazının yayınlanmak üzere gönderildiğini ifade eden, makale türünü belirten ve makaleyle ilgili bilgileri içeren (bkz: Son Kontrol Listesi) bir mektup; yazının elektronik formunu içeren Microsoft Word 2003 ve üzerindeki versiyonları ile yazılmış elektronik dosya ve tüm yazarların imzaladığı Telif Hakkı anlaşması Formu eklenerek gönderilmelidir.

1. Çalışmalar, A4 boyutundaki kağıdın bir yüzüne, üst, alt, sağ ve sol taraftan 2,5 cm. boşluk bırakılarak, 12 punto Times New Roman harf karakterleriyle ve 1,5 satır aralık ölçüsü ile hazırlanmalıdır.
2. Çalışmalar 3500 – 10.000 sözcük arasında olmalı ve sayfa numaraları sayfanın altında ve ortada yer almalıdır.
3. Yazar/yazarların adları çalışmanın başlığının hemen altında sağa bitişik şekilde verilmelidir. Ayrıca yıldız dipnot şeklinde (*) yazarın unvanı, kurumu ve e-posta adresi sayfanın en altında dipnotta belirtilmelidir.
4. Giriş bölümünden önce 180-200 sözcük arasında çalışmanın kapsamını, amacını, ulaşılan sonuçları ve kullanılan yöntemi kaydeden Türkçe (ya da makalenin yazı dili) ve İngilizce öz ile 600-800 kelimelik İngilizce genişletilmiş özet yer almalıdır. Çalışmanın İngilizce başlığı İngilizce özün üzerinde yer almalıdır. İngilizce ve Türkçe (ya da makalenin yazı dili) özlerin altında çalışmanın içeriğini temsil eden 5 İngilizce, 5 Türkçe (ya da makalenin yazı dili) anahtar kelime yer almalıdır. İngilizce genişletilmiş özet Türkçe ve diğer dillerdeki makaleler için zorunludur.
5. Çalışmaların başlıca şu unsurları içermesi gerekmektedir: Başlık, Türkçe (ya da makalenin yazı dili) öz ve anahtar kelimeler; İngilizce başlık, İngilizce öz ve anahtar kelimeler; İngilizce genişletilmiş özet, ana metin bölümleri, son notlar ve kaynaklar.
6. Araştırma makalelerinde bölümler şu şekilde olmalıdır: "GİRİŞ", "AMAÇ VE YÖNTEM", "BULGULAR", "TARTIŞMA VE SONUÇ", "SON NOTLAR" "KAYNAKLAR" ve "TABLOLAR VE ŞEKİLLER". Derleme ve yorum yazıları için ise, çalışmanın öneminin belirtildiği, sorunsal ve amacın somutlaştırıldığı "GİRİŞ" bölümünün ardından diğer bölümler gelmeli ve çalışma "TARTIŞMA VE SONUÇ", "SON NOTLAR", "KAYNAKLAR" ve "TABLOLAR VE ŞEKİLLER" şeklinde bitirilmelidir.
7. Çalışmalarda tablo, grafik ve şekil gibi göstergeler ancak çalışmanın takip edilebilmesi açısından gereklilik arz ettiği durumlarda, numaralandırılarak, tanımlayıcı bir başlık ile birlikte metin içinde veya "KAYNAKLAR" bölümünden sonra verilmelidir. Demografik özellikler gibi metin içinde verilebilecek veriler, ayrıca tablolar ile ifade edilmemelidir.
8. Yayınlanmak üzere gönderilen makale ile birlikte yazar bilgilerini içeren kapak sayfası gönderilmelidir. Kapak sayfasında, makalenin başlığı, yazar veya yazarların bağlı oldukları kurum ve unvanları, kendilerine ulaşılabilecek adresler, cep, iş ve faks numaraları ve e-posta adresleri yer almalıdır (bkz. Son Kontrol Listesi).

9. Kurallar dâhilinde dergimize yayınlanmak üzere gönderilen çalışmaların her türlü sorumluluğu ve çalışmada geçen görüşler yazar/yazarlarına aittir.
10. Referanslar derginin benimsediği Modern Humanities Research Association (MHRA) 3 stiline uygun olarak hazırlanmalıdır.

Referans Stili ve Formatı

Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi, metin içi alıntılama ve kaynak gösterme için MHRA (Modern Humanities Research Association) kaynak stiline 3. edisyonunu benimser. MHRA 3. Edisyon hakkında bilgi için:

- Modern Humanities Research Association. (2013). MHRA Style Guide. A Handbook for Authors and Editors. (3th Ed.), London.

-<http://www.mhra.org.uk/>

Kaynakların doğruluğundan yazar(lar) sorumludur. Tüm kaynaklar metinde belirtilmelidir. Kaynaklar aşağıdaki örneklerdeki gibi gösterilmelidir.

Metin İçinde Kaynak Gösterme

Kaynaklar sayfa altı notu şeklinde yazarların adı ve soyadı ve yayının künyesi yazılarak belirtilmelidir.

Birden fazla kaynak gösterilecekse kaynaklar arasında (;) işareti kullanılmalıdır. Kaynaklar yayın tarihlerine göre sıralanmalıdır

Örnekler:

KİTAP

Dipnot: Ömer Gezer, *Kale ve Nefer. Habsburg Serhaddinde Osmanlı Askeri Gücü (1699-1715)*, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2020, s. 109-136. Kısa not: Ö. Gezer, *Kale ve Nefer*, s. 109-136.

Bibliyografya: Gezer, Ömer, *Kale ve Nefer. Habsburg Serhaddinde Osmanlı Askeri Gücü (1699-1715)*, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2020.

İki veya üç yazar

Dipnot: Mehmet İnbaşı ve Eyüp Kul, *Balkanlarda Bir Türk Şehri Üsküp. Fetihten XVIII. Yüzyıla Kadar*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2018, s. 40.

Kısa not: M. İnbaşı ve E. Kul, *Balkanlarda Bir Türk Şehri*, s. 40.

Bibliyografya: İnbaşı, Mehmet ve Eyüp Kul, *Balkanlarda Bir Türk Şehri Üsküp. Fetihten XVIII. Yüzyıla Kadar*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2018.

Dört ve daha fazla yazar

Bibliyografyada yazar isimlerinin hepsi sıralanır; dipnotta ise ilk yazar belirtildikten sonra diğer yazarlar için vd. ibaresi kullanılır.

Editörlü kitap

Dipnot: Novili Ömer Efendi, Tarih-i Bosna. Osmanlı-Habsburg Savaşları 1736-39, haz. Fatma Sel Turhan, İstanbul: Küre Yayınları, 2016, s. 46.

Kısa not: Novili Ömer Efendi, s. 46.

Bibliyografya: Novili Ömer Efendi, Tarih-i Bosna. Osmanlı-Habsburg

Savaşları 1736-39, haz. Fatma Sel Turhan, İstanbul: Küre Yayınları, 2016.

Çeviri kitap

Dipnot: Barbara Jelavich, *Balkan Tarihi. 18. ve 19. Yüzyıllar*, çev. İhsan Durdu, Gülçin Tunalı, Haşim Koç, 3. bs., İstanbul: Küre Yayınları, 2013, s. 110-125.

Kısa not: B. Jelavich, *Balkan Tarihi*, s. 110-125.

Bibliyografya: Jelavich, *Barbara, Balkan Tarihi. 18. ve 19. Yüzyıllar*, çev. İhsan Durdu, Gülçin Tunalı, Haşim Koç, 3. bs., İstanbul: Küre Yayınları, 2013.

MAKALE

Dipnot: Vjeran Kursar, "Being an Ottoman Vlach: On Vlach Identity(ies), Role and Status in Western Parts of the Ottoman Balkans (15th-18th Centuries)", *Ankara Üniversitesi*

Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, 34 (2013), s. 120-122.

Kısa not: V. Kursar, "Being an Ottoman Vlach", s. 120-122.

Bibliyografya: Kursar, Vjeran, "Being an Ottoman Vlach: On Vlach Identity(ies), Role and Status in Western Parts of the Ottoman Balkans (15th-18th Centuries)", *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 34 (2013), s. 115-161.

DOI'si Olmayan Online Edinilmiş Makale

Dipnot: Umut Al ve Güleda Doğan, "Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü Tezlerinin

Atf Analizi", *Türk Kütüphaneciliği*, 26 (2012), s. 355-358. Erişim adresi: <http://www.tk.org.tr/>

Kısa not: U. Al ve G. Doğan, "Hacettepe Üniversitesi", s. 355-358.

Bibliyografya: Al, Umut ve Güleda Doğan, "Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü Tezlerinin Atf Analizi", *Türk Kütüphaneciliği*, 26 (2012), s. 349-369. Erişim adresi: <http://www.tk.org.tr/>

DOI'si Olan Makale

Dipnot: Steven J. Turner, "Website Statistics 2.0: Using Google Analytics to Measure Library Website Effectiveness", *Technical Services Quarterly*, 27 (2010), s. 266. <http://dx.doi.org/10.1080/07317131003765910>

Kısa not: S. J. Turner, "Website Statistics", s. 266.

Bibliyografya: Steven J. Turner, "Website Statistics 2.0: Using Google Analytics to Measure Library Website Effectiveness", *Technical Services Quarterly*, 27 (2010), s. 261-278. <http://dx.doi.org/10.1080/07317131003765910>

KİTAP BÖLÜMÜ

Dipnot: Emir O. Filipović, "'Creato Regni' in the Great Seal of Bosnian King Tvrtko Kotromanić", *A Companion to Seals in the Middle Ages*, ed. Laura J. Whatley, Leiden-Boston: Brill, 2019, s. 265.

Kısa not: E. O. Filipović, "Creato Regni", s. 265.

Bibliyografya: Filipović, Emir O., "'Creato Regni' in the Great Seal of Bosnian King Tvrtko Kotromanić", *A Companion to Seals in the Middle Ages*, ed. Laura J. Whatley, Leiden-Boston: Brill, 2019, s. 263-276.

KİTAP TANITIMI

Dipnot: Sercan Pektaş, "Dóra Bobory, *The Sword and the Crucible: Count Boldizsár Batthyány and Natural Philosophy in Sixteenth-Century Hungary*, Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing, 2009" (Kitabiyat), *Güneydoğu Avrupa Dergisi*, 24 (2013), s. 123.

Kısa not: S. Pektaş, "*The Sword and the Crucible*" (Kitabiyat), s. 123.

Bibliyografya: Pektaş, Sercan, "Dóra Bobory, *The Sword and the Crucible: Count Boldizsár Batthyány and Natural Philosophy in Sixteenth-Century Hungary*, Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing, 2009" (Kitabiyat), *Güneydoğu Avrupa Dergisi*, 24 (2013), s. 123-125.

TEZLER

Dipnot: Baki Tezcan, *Searching for Osman: A Reassessment of the Deposition of the Ottoman Sultan Osman II (1618–1622)*, yayımlanmamış doktora tezi, Princeton University, 2001, s. 207-209.

Kısa not: B. Tezcan, *Searching for Osman*, s. 207-209.

Bibliyografya: Tezcan, Baki, *Searching for Osman: A Reassessment of the Deposition of the Ottoman Sultan Osman II (1618–1622)*, yayımlanmamış doktora tezi, Princeton University, 2001.

SEMPOZYUM KATKISI

Dipnot: Zsuzsanna Csiráki, "Hungarian Elements in the Habsburg-Ottoman Diplomacy during the Seventeenth Century", *The Performance of Diplomacy in the Early Modern World*, Don Juan Archiv, Stvdivm Fæsvlanvm, Universidad de Granada, 17-18 Mart 2017, Viyana, Avusturya.

Kısa not: Z. Csiráki, "Hungarian Elements".

Bibliyografya: Csiráki, Zsuzsanna, "Hungarian Elements in the Habsburg-Ottoman Diplomacy during the Seventeenth Century", *The Performance of Diplomacy in the Early Modern World*, Don Juan Archiv, Stvdivm Fæsvlanvm, Universidad de Granada, 17-18 Mart 2017, Viyana, Avusturya.

Online Olarak Erişilen Konferans Bildiri Özeti

Murat Çınar, Dilek Doğan ve S. Sadi Seferoğlu, "Eğitimde Dijital Araçlar: Google Sınıf Uygulaması Üzerine Bir Değerlendirme" [Öz], Akademik Bilişim Konferansında sunulan bildiri, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir. Erişim adresi: [http://ab2015.anadolu.edu.tr /index.php?menu=5&submenu=27](http://ab2015.anadolu.edu.tr/index.php?menu=5&submenu=27)

DİĞER KAYNAKLAR

a) *Gazete Yazısı*

Çiğdem Toker, 'Unutma' notları, *Cumhuriyet*, 26 Haziran 2015, s. 13.

b) *Online Gazete Yazısı*

Meral Tamer, E-ticaret hamle yapmak için tüketiciyi bekliyor, *Milliyet*, 26 Haziran 2015. Erişim adresi: <http://www.milliyet>

c) *Web Page/Blog Post*

David Bordwell, David Koepp: Making the world movie-sized [Web log post], 18 Haziran 2013. Retrieved from <http://www.davidbordwell.net/blog/page/27/>

d) *Online Ansiklopedi/Sözlük*

"Bilgi mimarisi", Vikipedi içinde, (20 Aralık 2014). Erişim adresi: http://tr.wikipedia.org/wiki/Bilgi_mimarisi

Alexei Marcoux, "Business ethics". In E. N. Zalta (Ed.), *The Stanford encyclopedia of philosophy* (2008). Retrieved from <http://plato.stanford.edu/entries/ethics-business/>

e) *Podcast*

Radyo ODTÜ (Yapımcı), Modern sabahlar [Podcast], 13 Nisan 2015. Erişim adresi: <http://www.radyoodtu.com.tr/>

f) *Bir Televizyon Dizisinden Tek Bir Bölüm*

D. Shore (Senarist), M. Jackson (Senarist) ve S. Bookstaver (Yönetmen), "Runaways [Televizyon dizisi bölümü]", D. Shore (Baş yapımcı), *House M.D.* içinde, 2012. New York, NY: Fox Broadcasting. g) *Müzik Kaydı*

Fazıl Say, *Galata Kulesi, İstanbul senfonisi* [CD] içinde, (2012). İstanbul: Ak Müzik.

Yukarıda sıralanan koşulları yerine getirmemiş çalışma kabul edilmez, eksiklerinin tamamlanması için yazara iade edilir. Yayın Komisyonu tarafından kabul edilen yazılar basıma kabul sırasına göre yayınlanır. Baskı tashihleri yazarlar tarafından yapılır.

Son Kontrol Listesi

Aşağıdaki listede eksik olmadığından emin olun:

- Makalenin türünün belirtilmiş olduğu
- Başka bir dergiye gönderilmemiş olduğu
- Sponsor veya ticari bir firma ile ilişkisi varsa, bunun belirtildiği
- İngilizce yönünden kontrolünün yapıldığı
- Referansların derginin benimsediği MHRA 3 edisyonuna uygun olarak düzenlendiği
- Yazarlara Bilgide detaylı olarak anlatılan dergi politikalarının gözden geçirildiği
- Telif Hakkı Anlaşması Formu
- Daha önce basılmış materyal (yazı-resim-tablo) kullanılmış ise izin belgesi
- Kapak sayfası
 - Makalenin kategorisi
 - Makale dilinde ve İngilizce başlık
 - Yazarların ismi soyadı, unvanları ve bağlı oldukları kurumlar (üniversite ve fakülte/bilgisinden sonra şehir ve ülke bilgisi), e-posta adresleri
 - Sorumlu yazarın e-posta adresi, açık yazışma adresi, iş telefonu, GSM, faks nosu
 - Tüm yazarların ORCID'leri
 - Finansal destek (varsa belirtiniz)
 - Çıkar çatışması (varsa belirtiniz)
 - Teşekkür (varsa belirtiniz)
- Makale ana metni
 - Önemli: Ana metinde yazarın / yazarların kimlik bilgilerinin yer almaması gerekir.
 - Makale dilinde ve İngilizce başlık
 - Öz: 180-200 kelime
 - Anahtar Kelimeler: 5 adet makale dilinde ve 5 adet İngilizce
 - İngilizce geniş özet: 600-800 kelime (Türkçe veya yerel dillerde makaleler için)
 - Makale ana metin bölümleri
 - Kaynaklar
 - Tablolar-Resimler, Şekiller (başlık, tanım ve alt yazılarıyla)

DESCRIPTION

The Journal of South-Eastern European Studies (GAAD) is a scholarly, open access, peer-reviewed official publication of the Istanbul University, the Faculty of Letters published since 1972.

Publication: Biannual

Languages: Turkish, English, German, French and the local languages of South-Eastern European countries (for issues approved by the editorial board)

AIMS AND SCOPE

The Journal of South-Eastern European Studies aims to contribute to the scholarly knowledge in the field of South-Eastern European history by publishing original papers. The GAAD is an open forum for studies in the field of history and archeology. The journal, however, also publishes research and review articles on art history, literature, economics, religious studies, and linguistics provided that they are related with the history of the South-Eastern Europe. The editorial board particularly promotes papers and reviews on the ancient history and archeology of the South-Eastern Europe as well as the Ottoman historical experience in the region.

POLICIES

Publication Policy

The journal is committed to upholding the highest standards of publication ethics and pays regard to Principles of Transparency and Best Practice in Scholarly Publishing published by the Committee on Publication Ethics (COPE), the Directory of Open Access Journals (DOAJ), the Open Access Scholarly Publishers Association (OASPA), and the World Association of Medical Editors (WAME) on <https://publicationethics.org/resources/guidelines-new/principles-transparency-and-best-practice-scholarly-publishing>

The subjects covered in the manuscripts submitted to the Journal for publication must be in accordance with the aim and scope of the Journal. Only those manuscripts approved by every individual author and that were not published before in or sent to another journal, are accepted for evaluation.

Changing the name of an author (omission, addition or order) in papers submitted to the Journal requires written permission of all declared authors.

Plagiarism, duplication, fraud authorship/denied authorship, research/data fabrication, salami slicing/salami publication, breaching of copyrights, prevailing conflict of interest are unethical behaviors. All manuscripts not in accordance with the accepted ethical standards will be removed from the publication. This also contains any possible malpractice discovered after the publication.

Plagiarism

Submitted manuscripts that pass preliminary control are scanned for plagiarism using iThenticate software. If plagiarism/self-plagiarism will be found authors will be informed. Editors may resubmit manuscript for similarity check at any peer-review or production stage if required. High similarity scores may lead to rejection of a manuscript before and even after acceptance. Depending on the type of article and the percentage of similarity score taken from each article, the overall similarity score is generally expected to be less than 15 or 20%.

Double Blind Peer-Review

After plagiarism check, the eligible ones are evaluated by the editors-in-chief for their originality, methodology, the importance of the subject covered and compliance with the journal scope. The editor provides a fair double-blind peer review of the submitted articles and hands over the papers matching the formal rules to at least two national/international referees for evaluation and gives green light for publication upon modification by the authors in accordance with the referees' claims.

Open Access Statement

The GAAD is an open access journal; all contents of the archived journals are freely available without charge to the user or to her/his institution. Except for commercial purposes, users are allowed to read, download, copy, print, search, or to provide link to the full texts of the articles in the journal without asking prior permission from the publisher or the author.

The articles in the GAAD are open access articles licensed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.en>)

Article Processing Charge

All expenses of the journal are covered by the Istanbul University. There is no article processing charges or submission fees for any submitted or accepted articles.

Copyright Notice

Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International license (CC BY-NC 4.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>) and grant the Publisher non-exclusive commercial right to publish the work. CC BY-NC 4.0 license permits unrestricted, non-commercial use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

ETHICS

Publication Ethics and Publication Malpractice Statement

The Journal of South-Eastern European Studies is committed to upholding the highest standards of publication ethics and pays regard to Principles of Transparency and Best Practice in Scholarly Publishing published by the Committee on Publication Ethics (COPE), the Directory of Open Access Journals (DOAJ), to access the Open Access Scholarly Publishers Association (OASPA), and the World Association of Medical Editors (WAME) on <https://publicationethics.org/resources/guidelines-new/principles-transparency-and-best-practice-scholarly-publishing>

All parties involved in the publishing process (Editors, Reviewers, Authors and Publisher) are expected to agree on the following ethical principles.

All submissions must be original, unpublished (including as full text in conference proceedings), and not under the review of any other publication synchronously. Each manuscript is reviewed by one of the editors and at least two referees under double-blind peer review process. Plagiarism, duplication, fraud authorship/denied authorship, research/data fabrication, salami slicing/salami publication, breaching of copyrights, prevailing conflict of interest are unethical behaviors.

All manuscripts not in accordance with the accepted ethical standards will be removed from the publication. This also contains any possible malpractice discovered after the publication. In accordance with the code of conduct we will report any cases of suspected plagiarism or duplicate publishing.

Research Ethics

The Journal of South-Eastern European Studies adheres to the highest standards in research ethics and follows the principles of international research ethics as defined below. The authors are responsible for the compliance of the manuscripts with the ethical rules.

- Principles of integrity, quality and transparency should be sustained in designing the research, reviewing the design and conducting the research.
- The research team and participants should be fully informed about the aim, methods, possible uses and requirements of the research and risks of participation in research.
- The confidentiality of the information provided by the research participants and the confidentiality of the respondents should be ensured. The research should be designed to protect the autonomy and dignity of the participants.
- Research participants should participate in the research voluntarily, not under any coercion.
- Any possible harm to participants must be avoided. The research should be planned in such a way that the participants are not at risk.

- The independence of research must be clear; and any conflict of interest must be disclosed.
- In experimental studies with human subjects, written informed consent of the participants who decide to participate in the research must be obtained. In the case of children and those under wardship or with confirmed insanity, legal custodian's assent must be obtained.
- If the study is to be carried out in any institution or organization, approval must be obtained from this institution or organization.
- In studies with human subjects, it must be noted in the method's section of the manuscript that the informed consent of the participants and ethics committee approval from the institution where the study has been conducted has been obtained.

Authors' Responsibilities

It is authors' responsibility to ensure that the article is in accordance with scholarly and ethical standards and rules. And authors must ensure that submitted work is original. They must certify that the manuscript has not previously been published elsewhere or is not currently being considered for publication elsewhere, in any language. Applicable copyright laws and conventions must be followed. Copyright material (e.g. tables, figures or extensive quotations) must be reproduced only with appropriate permission and acknowledgement. Any work or words of other authors, contributors, or sources must be appropriately credited and referenced.

All the authors of a submitted manuscript must have direct scientific and academic contribution to the manuscript. The author(s) of the original research articles is defined as a person who is significantly involved in "conceptualization and design of the study", "collecting the data", "analyzing the data", "writing the manuscript", "reviewing the manuscript with a critical perspective" and "planning/conducting the study of the manuscript and/or revising it". Fund raising, data collection or supervision of the research group are not sufficient roles to be accepted as an author. The author(s) must meet all these criteria described above. The order of names in the author list of an article must be a co-decision and it must be indicated in the Copyright Agreement Form. The individuals who do not meet the authorship criteria but contributed to the study must take place in the acknowledgement section. Individuals providing technical support, assisting writing, providing a general support, providing material or financial support are examples to be indicated in acknowledgement section.

All authors must disclose all issues concerning financial relationship, conflict of interest, and competing interest that may potentially influence the results of the research or scientific judgment. When an author discovers a significant error or inaccuracy in his/her own published paper, it is the author's obligation to promptly cooperate with the Editor to provide retractions or corrections of mistakes.

Editors' and Reviewers' Responsibilities

Editor-in-chief evaluates manuscripts for their scientific content without regard to ethnic origin, gender, citizenship, religious belief or political philosophy of the authors. She/He provides a fair double-blind peer review of the submitted articles for publication and ensures that all the information related to submitted manuscripts is kept as confidential before publishing. Editor-in-Chief is responsible for the contents and overall quality of the publication. She/He publishes errata pages or makes corrections when needed. Editor-in-Chief does not allow any conflicts of interest between the authors, editors and reviewers. Only he has the full authority to assign a reviewer and is responsible for final decision for publication of the manuscripts in the journal. Reviewers must have no conflict of interest with respect to the research, the authors and/or the research funders. Their judgments should be conducted objectively.

Reviewers ensure that all the information related to submitted manuscripts is kept as confidential and report to the editor if they are aware of copyright infringement and plagiarism on the author's side. A reviewer who feels unqualified to review a selected manuscript or knows that its prompt review will be impossible should notify the editor and excuse himself from reviewing. The editor-in-chief informs the reviewers that the manuscripts are confidential information and that this is a privileged interaction. The reviewers and the editorial board cannot discuss the manuscripts with other persons. The anonymity of the peers should be ensured. In particular situations, the editor may share the review of one reviewer with other reviewers to clarify a particular point.

Peer Reviewing

Only those manuscripts approved by its every individual author and that were not published elsewhere or submitted as of now to another journal for publication, are accepted for peer reviewing. Submitted manuscripts that pass preliminary control are scanned for plagiarism using iThenticate software. Manuscripts are then assessed by the editor-in-chief in terms of their originality, methodology, the importance of the subject covered and compliance with the journal aims and scope. Editor-in-Chief evaluates manuscripts for their scientific content without regard to ethnic origin, gender, citizenship, religious belief or political philosophy of the authors and ensures a fair double-blind peer review of the selected manuscripts. Manuscripts meeting the formal regulations are sent by the editorial board to at least two national/international peers for reviewing. The publication of a paper is only possible upon an approval of the peers and after the improvements and corrections demanded by the peers are fulfilled by the author(s). Editor-in-Chief does not allow any conflicts of interest between the authors, editors and reviewers and is responsible for final decision for publication of the manuscripts in the journal.

Reviewers should conduct their judgments objectively. Reviewers' comments on the following aspects are expected while conducting a review.

- Does the manuscript contain new and significant information?
- Does the abstract clearly and accurately describe the content of the manuscript?
- Is the problematic posed in the manuscript significant and concisely stated?
- Are the methods used in the manuscript described comprehensively?
- Are the interpretations and conclusions justified by the results?
- Does the author make ample references to other works in the field?
- Is the wording used in the manuscript acceptable?

Reviewers ensure that all the information related to submitted manuscripts is kept as confidential and report to the editor if they are aware of copyright infringement and plagiarism on the author's side.

A reviewer who feels unqualified to review a selected manuscript or knows that its prompt review will be impossible should notify the editor and excuse himself from reviewing.

The editor informs the reviewers that the manuscripts are confidential information and that this is a privileged interaction. The reviewers and the editorial board cannot discuss the manuscripts with other persons. The anonymity of the peers should be ensured.

GUIDELINES for AUTHORS

Language

The GAAD publishes papers in Turkish, English, German, French and the local languages of South-Eastern European countries (for issues approved by the editorial board). Submitted manuscripts should include abstracts both in the original language of the manuscript and in English, and an additional extended English abstract. Extended abstract is not required for papers in English.

Manuscript Submission

All correspondence will be conducted with the first-named author unless otherwise specified. Manuscripts are to be submitted online via <http://dergipark.gov.tr/login> that can be accessed at <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iugaad>. Manuscripts should be accompanied by a Title Page specifying the article category (i.e. research article, review etc.) and including information about the manuscript (see the Submission Checklist). Manuscripts should be prepared in Microsoft Word 2003 or later versions. Authors are obliged to sign and submit the Copyright Agreement Form.

Manuscript Formatting

1. Transmit your typescripts in A4 paper standards: having 2.5 cm margins from right, left, bottom and top, Times New Roman font style in 12 font size and line spacing of 1.5.
2. Manuscripts should be between 3500 and 10.000 words and the page numbers should be at the bottom and in the middle.
3. The name(s) of author(s) should be given just below the title of the study aligned to the right. The affiliation, title, e-mail and phone of the author(s) should be indicated on the bottom of the page as a footnote marked with an asterisk (*).
4. Manuscripts should include abstracts between 180 and 200 words in Turkish and in English and an extended English abstract between 600-800 words, summarizing the scope, the purpose, the results of the study and the methodology used. Add five keywords (in Turkish and in English) below the abstracts. Extended abstract is not required for papers in English.
5. Manuscripts are expected to include a title, abstracts and keywords, an extended English abstract, subheadings, end notes and references.
6. Research articles should be designed as follows: "INTRODUCTION", "AIM AND METHODOLOGY", "FINDINGS", "DISCUSSION AND CONCLUSION", "ENDNOTES" and "REFERENCES" and "TABLES AND FIGURES". Review and commentary articles should begin with an "INTRODUCTION" where the purpose and the method is described, followed by other sections.
7. Tables, graphs and figures should be inserted with a number and a defining title into the text or following the "REFERENCES" where it helps follow the idea of the article. Otherwise features like demographic characteristics should be given within the text.
8. Submit a title page including your credentials along with the manuscript. The title page should include a fully descriptive title of the manuscript and, affiliation, title, e-mail address, postal address, phone and fax number of the author(s) (see The Submission Checklist).
9. Authors are responsible for all statements made in their work submitted to the journal for publication.
10. References should be in accordance with the Modern Humanities Research Association (MHRA) style 3th Edition.

References

Reference Style and Format

The Journal of South-Eastern European Studies complies with the MHRA (Modern Humanities Research Association) style 3th Edition for referencing and quoting. For more information:

- Modern Humanities Research Association. (2013). *MHRA Style Guide. A Handbook for Authors and Editors* (3th ed.). London.
- <http://www.mhra.org.uk>

Accuracy of citation is the author's responsibility. All references should be cited in text. Reference list should be in alphabetical order.

Citations in the Text

The bibliographic documentation of the cited sources should be provided in footnotes including the full name of the author (first name and surname), the title of the work, city, publisher, publication date. In case of multiple citations in a footnote, sources should be separated with a (;) mark and should be arranged according to date of publication.

Examples:

BOOK

One author

Footnote: Ömer Gezer, *Kale ve Nefer. Habsburg Serhaddinde Osmanlı Askeri Gücü (1699-1715)*, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2020, pp. 109-136.

Short note: Ö. Gezer, *Kale ve Nefer*, s. 109-136.

Bibliography: Gezer, Ömer, *Kale ve Nefer. Habsburg Serhaddinde Osmanlı Askeri Gücü (1699-1715)*, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2020.

Two or three authors

Footnote: Mehmet İnbaşı and Eyüp Kul, *Balkanlarda Bir Türk Şehri Üsküp. Fetihden XVIII. Yüzyıla Kadar*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2018, p. 40.

Short note: M. İnbaşı and E. Kul, *Balkanlarda Bir Türk Şehri*, p. 40.

Bibliography: İnbaşı, Mehmet and Eyüp Kul, *Balkanlarda Bir Türk Şehri Üsküp. Fetihden XVIII. Yüzyıla Kadar*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2018.

Four or more authors

List all of the authors in the bibliography; in the footnote, only the name of the first author should be mentioned followed by et al.

Edited or compiled volume(s)

Footnote: Novili Ömer Efendi, Tarih-i Bosna. *Osmanlı-Habsburg Savaşları 1736-39*, ed. Fatma Sel Turhan, İstanbul: Küre Yayınları, 2016, p. 46.

Short note: Novili Ömer Efendi, p. 46.

Bibliography: Novili Ömer Efendi, Tarih-i Bosna. *Osmanlı-Habsburg Savaşları 1736-39*, ed. Fatma Sel Turhan, İstanbul: Küre Yayınları, 2016.

Translated book(s)

Footnote: Barbara Jelavich, *Balkan Tarihi. 18. ve 19. Yüzyıllar*, trans. İhsan Durdu, Gülçin Tunalı, Haşım Koç, 3. ed., İstanbul: Küre Yayınları, 2013, pp. 110-125.

Short note: B. Jelavich, *Balkan Tarihi*, pp. 110-125.

Bibliography: Jelavich, Barbara, *Balkan Tarihi. 18. ve 19. Yüzyıllar*, trans. İhsan Durdu, Gülçin Tunalı, Haşım Koç, 3. ed., İstanbul: Küre Yayınları, 2013.

ARTICLE

Footnote: Vjeran Kursar, "Being an Ottoman Vlach: On Vlach Identity(ies), Role and Status in Western Parts of the Ottoman Balkans (15th-18th Centuries)", *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 34 (2013), pp. 120-122.

Short note: V. Kursar, "Being an Ottoman Vlach", pp. 120-122.

Bibliography: Kursar, Vjeran, "Being an Ottoman Vlach: On Vlach Identity(ies), Role and Status in Western Parts of the Ottoman Balkans (15th-18th Centuries)", *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 34 (2013), pp. 115-161.

Online Article without DOI

Footnote: Umut Al and Güleda Doğan, "Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü Tezlerinin Atıf Analizi", *Türk Kütüphaneciliği*, 26 (2012), pp. 355-358. Access address: <http://www.tk.org.tr/>

Short note: U. Al and G. Doğan, "Hacettepe Üniversitesi", pp. 355-358.

Bibliography: Al, Umut and Güleda Doğan, "Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü Tezlerinin Atıf Analizi", *Türk Kütüphaneciliği*, 26 (2012), pp. 349-369. Access address: <http://www.tk.org.tr/>

Journal Article with DOI

Footnote: Steven J. Turner, "Website Statistics 2.0: Using Google Analytics to Measure Library Website Effectiveness", *Technical Services Quarterly*, 27 (2010), p. 266. <http://dx.doi.org/10.1080/07317131003765910>

Short note: S. J. Turner, "Website Statistics", p. 266.

Bibliography: Steven J. Turner, "Website Statistics 2.0: Using Google Analytics to Measure Library Website Effectiveness", *Technical Services Quarterly*, 27 (2010), pp. 261-278. <http://dx.doi.org/10.1080/07317131003765910>

CHAPTER or OTHER PART of a BOOK

Short note: Emir O. Filipović, "'Creato Regni' in the Great Seal of Bosnian King Tvrtko Kotromanić", *A Companion to Seals in the Middle Ages*, ed. Laura J. Whatley, Leiden-Boston: Brill, 2019, p. 265.

Short note: E. O. Filipović, "Creato Regni", p. 265.

Bibliography: Filipović, Emir O., "'Creato Regni' in the Great Seal of Bosnian King Tvrtko Kotromanić", *A Companion to Seals in the Middle Ages*, ed. Laura J. Whatley, Leiden-Boston: Brill, 2019, pp. 263-276.

BOOK REVIEW

Footnote: Sercan Pektaş, "Dóra Bobory, *The Sword and the Crucible: Count Boldizsár Batthyány and Natural Philosophy in Sixteenth-Century Hungary*, Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing, 2009" (Book Review), *Güneydoğu Avrupa Dergisi*, 24 (2013), p. 123.

Short note: S. Pektaş, "*The Sword and the Crucible*" (Book review), p. 123.

Bibliography: Pektaş, Sercan, "Dóra Bobory, *The Sword and the Crucible: Count Boldizsár Batthyány and Natural Philosophy in Sixteenth-Century Hungary*, Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing, 2009" (Book review), *Güneydoğu Avrupa Dergisi*, 24 (2013), pp. 123-125.

THESIS or DISSERTATION

Footnote: Baki Tezcan, *Searching for Osman: A Reassessment of the Deposition of the Ottoman Sultan Osman II (1618–1622)*, unpublished PhD diss., Princeton University, 2001, pp. 207-209.

Short note: B. Tezcan, *Searching for Osman*, pp. 207-209.

Bibliography: Tezcan, Baki, *Searching for Osman: A Reassessment of the Deposition of the Ottoman Sultan Osman II (1618–1622)*, unpublished PhD diss., Princeton University, 2001.

CONFERENCE/SYMPOSIUM PAPER(S)

Footnote: Zsuzsanna Csiráki, "Hungarian Elements in the Habsburg–Ottoman Diplomacy during the Seventeenth Century", *The Performance of Diplomacy in the Early Modern World*, Don Juan Archiv, Stvdívm Fæsylanvm, Universidad de Granada, 17-18 March 2017, Vienna, Austria.

Short note: Z. Csiráki, "Hungarian Elements".

Bibliography: Csiráki, Zsuzsanna, “Hungarian Elements in the Habsburg–Ottoman Diplomacy during the Seventeenth Century”, *The Performance of Diplomacy in the Early Modern World*, Don Juan Archiv, Stvdvm Fæsvlanvm, Universidad de Granada, 17–18 March 2017, Vienna, Austria.

Conference/Symposium Paper Abstract Retrieved Online

Murat Çınar, Dilek Doğan and S. Sadi Seferoğlu, “Eğitimde Dijital Araçlar: Google Sınıf Uygulaması Üzerine Bir Değerlendirme” [Abstract], Paper presented at the Conference of Academic Informatics, Anadolu University, Eskişehir. Access address: <http://ab2015.anadolu.edu.tr/index.php?menu=5&submenu=27>

Other Sources

a) Newspaper Article

Çiğdem Toker, ‘Unutma’ notları, *Cumhuriyet*, 26 June 2015, p. 13.

b) Newspaper Article with no Author

New drug appears to sharply cut risk of death from heart failure. (1993, July 15). *The Washington Post*, p. A12.

c) Web Page/Blog Post

David Bordwell, David Koepp: Making the world movie-sized [Web log post], 18 June 2013. Retrieved from <http://www.davidbordwell.net/blog/page/27/>

d) Online Encyclopedia/Dictionary

“Bilgi mimarisi”, in Vikipedi, (20 December 2014). Access address: http://tr.wikipedia.org/wiki/Bilgi_mimarisi

Alexei Marcoux, “Business ethics”. In E. N. Zalta (Ed.), *The Stanford encyclopedia of philosophy* (2008). Retrieved from <http://plato.stanford.edu/entries/ethics-business/>

e) Podcast

Dunning, B. (Producer). (2011, January 12). inFact: Conspiracy theories [Video podcast]. Retrieved from <http://itunes.apple.com/>

f) Single Episode in a Television Series

D. Shore (Screenwriter), M. Jackson (Screenwriter) and S. Bookstaver (Director), “Runaways [TV Series episode]”, D. Shore (Executive producer), in *House M.D.*, 2012. New York, NY: Fox Broadcasting.

g) Music

Fazıl Say, Galata Kulesi, in *İstanbul senfonisi* [CD], (2012). İstanbul: Ak Müzik.

Submission Checklist

Please be sure that

- the category of the manuscript is specified.
 - “the paper is not under consideration for publication in another journal”.
 - disclosure of any commercial or financial involvement is provided.
 - the manuscript is checked for academic English.
 - the article complies with the journal policy detailed in the Information for Authors.
 - the citations in the text and listed in the references section are in with MHRA 3th.
- Copyright Agreement Form
 - Permission of reproduction for images, figures, tables, etc. used in the article
 - Title page
 - The category of the manuscript
 - The title of the manuscript both in the language of the article and in English
 - All authors’ names and affiliations (institution, faculty/department, city, country), e-mail addresses
 - Corresponding author’s email address, full postal address, telephone and fax number
 - ORCIDs of all authors.
 - Grant support (if there is one)
 - Conflict of interest (if there is one)
 - Acknowledgement (if there is one)
 - Main Body of the Manuscript
 - Important: Please avoid mentioning author(s) names in the manuscript
 - The title of the manuscript both in the language of the article and in English
 - Abstract (180-200 words)
 - Key words: 5 words
 - Extended abstract in English: 600-800 words (for articles in languages other than English)
 - Body text sections
 - References
 - Tables, illustrations (figures) (including title, explanation, captions)

COPYRIGHT AGREEMENT FORM / TELİF HAKKI ANLAŞMASI FORMU

Istanbul University
İstanbul Üniversitesi

Journal name: The Journal of Southeastern European Studies
Dergi Adı: Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi

Copyright Agreement Form
Telif Hakkı Anlaşması Formu

Responsible/Corresponding Author Sorumlu Yazar	
Title of Manuscript Makalenin Başlığı	
Acceptance date Kabul Tarihi	
List of authors Yazarların Listesi	

Sıra No	Name - Surname Adı-Soyadı	E-mail E-Posta	Signature İmza	Date Tarih
1				
2				
3				
4				
5				

Manuscript Type (Research Article, Review, etc.) Makalenin türü (Araştırma makalesi, Derleme, v.b.)	

Responsible/Corresponding Author: Sorumlu Yazar:	

University/company/institution	Çalıştığı kurum	
Address	Posta adresi	
E-mail	E-posta	
Phone; mobile phone	Telefon no; GSM no	

The author(s) agrees that:
The manuscript submitted is his/her/their own original work, and has not been plagiarized from any prior work, all authors participated in the work in a substantive way, and are prepared to take public responsibility for the work, all authors have seen and approved the manuscript as submitted, the manuscript has not been published and is not being submitted or considered for publication elsewhere, the text, illustrations, and any other materials included in the manuscript do not infringe upon any existing copyright or other rights of anyone. İSTANBUL UNIVERSITY will publish the content under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0) license that gives permission to copy and redistribute the material in any medium or format other than commercial purposes as well as remix, transform and build upon the material by providing appropriate credit to the original work. The Contributor(s) or, if applicable the Contributor's Employer, retain(s) all proprietary rights in addition to copyright, patent rights. I/We indemnify İSTANBUL UNIVERSITY and the Editors of the Journals, and hold them harmless from any loss, expense or damage occasioned by a claim or suit by a third party for copyright infringement, or any suit arising out of any breach of the foregoing warranties as a result of publication of my/our article. I/We also warrant that the article contains no libelous or unlawful statements, and does not contain material or instructions that might cause harm or injury. This Copyright Agreement Form must be signed/ratified by all authors. Separate copies of the form (completed in full) may be submitted by authors located at different institutions; however, all signatures must be original and authenticated.

Yazar(lar) aşağıdaki hususları kabul eder
Sunulan makalenin yazar(lar)ın orijinal çalışması olduğunu ve intihal yapmadıklarını, Tüm yazarların bu çalışmaya aslı olarak katılmış olduklarını ve bu çalışma için her türlü sorumluluğu aldıklarını, Tüm yazarların sunulan makalenin son halini gördüklerini ve onayladıklarını, Makalenin başka bir yerde basılmadığını veya basılmak için sunulmadığını, Makalede bulunan metnin, şekillerin ve dokümanların diğer şahıslara ait olan Telif Haklarını ihlal etmediğini kabul ve taahhüt ederler. İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ'nin bu fikri eseri, Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası (CC BY-NC 4.0) lisansı ile yayımlanmasına izin verirler. Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası (CC BY-NC 4.0) lisansı, eserin ticari kullanım dışında her boyut ve formatta paylaşılmasına, kopyalanmasına, çoğaltılmasına ve orijinal esere uygun şekilde atıf bulunmak kaydıyla yeniden düzenleme, dönüştürme ve eserin üzerine inşa etme dâhil adapte edilmesine izin verir. Yazar(lar)ın veya yazar(lar)ın işverenin telif dâhil patent hakları, fikri mülkiyet hakları saklıdır. Ben/Biz, telif hakkı ihlali nedeniyle üçüncü şahıslarca vuku bulacak hak talebi veya açılacak davalarda İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ ve Dergi Editörlerinin hiçbir sorumluluğunun olmadığını, tüm sorumluluğun yazarlara ait olduğunu taahhüt ederim/ederiz. Ayrıca Ben/Biz makalede hiçbir suç unsuru veya kanuna aykırı ifade bulunmadığını, araştırma yapılırken kanuna aykırı herhangi bir malzeme ve yöntem kullanılmadığını taahhüt ederim/ederiz. Bu Telif Hakkı Anlaşması Formu tüm yazarlar tarafından imzalanmalıdır/onaylanmalıdır. Form farklı kurumlarda bulunan yazarlar tarafından ayrı kopyalar halinde doldurularak sunulabilir. Ancak, tüm imzaların orijinal veya kamtlanabilir şekilde onaylı olması gerekir.

Responsible/Corresponding Author: Sorumlu Yazar;	Signature / İmza	Date / Tarih
		/...../.....

